

CHRISTIAN FELDMANN

HILDEGARDA IZ BINGENA

Redovnica i genijalka

Christian Feldmann

HILDEGARDA IZ BINGENA

Redovnica i genijalka

Knjižnica

U PRAVI TENUTAK
513

Uređuje i odgovara
IVAN ZIRDUM

Računalni slog
MARINKO HARDI

Izdavač
Karitativni fond UPT
"NE ŽIVI ČOVJEK SAMO O KRUHU"
ĐAKOVO

ISBN 953-208-184-4

Tisak
Tipografija d.d. Đakovo

Christian Feldmann

HILDEGARDA IZ BINGENA

REDOVNICA I GENIJALKA

Đakovo, 2006.

Naziv izvornika
HILDEGARD VON BINGEN
NONNE UND GENIE

Njemački izdavač
VERLAG HERDER FREIBURG IM BREISGAU
1995.

Preveo s njemačkog
BOŽIDAR BREZINŠČAK BAGOLA

Lektorirao i korigirao
IVAN ZIRDUM

Knjiga se može naručiti na adresu:
Knjižnica
U PRAVI TENUTAK
31400 ĐAKOVO, pp 51
Tel/fax: 031/811-774
e-mail: zirdum@upt.hr
www.upt.hr

Sadržaj

Izvori

Hildegardina djela citirana su po svim pravilima prema izdanju "Izabranih djela" kod izdavačke kuće Otto-Müller-Verlag u Salzburgu.

Kratice (detaljniji podaci nalaze se u Popisu literature)

BR	**Briefwechsel (Korespondencija)**
CC	**Causae et Curae (Prirodno liječenje)**
LDO	**Liber divinorum operum (Knjiga božanskih djela)**
LVM	**Liber vitae meritorum (Knjiga životnih zasluga)**
Migne, PL	S. Hildegardis Abbatissae Opera omnia (pariški nakladnik Migne tiskao je ediciju crkvenih otaca **Patrologia Latina**)
Pitra	**Analecta Sanctae Hildegardis Opera (kardinal Pitra** objavio je zbirku **izabranih djela svetaca i teologa)**
PHYS	**Physica (Prirodoslovlje)**
SCIV	**Scivias (Upoznaj putove)**
VITA	**Životopis (napisali su ga monasi Gottfried i Theodorich)**

U fusnotama se velikim slovima navode autori, a prema potrebi i prva riječ naslova knjige ili spisa. Detaljniji podaci mogu se naći u Popisu literature na kraju knjige.

Vremenska tabela

1098.

Hildegarda se rodila u plemićkoj obitelji u Bermersheimu kod Alzeya (Porajnje)

1. II. 1106.

Roditelji je dadoše u ženski samostan u Disibodenbergu

1112. - 1115.

Hildegarda polaže zavjete kao beneditktinka

1136.

Hildegarda postaje opaticom samostana koji je nastao iz ženske klauzure (zatvorenog prostora) u Disibodenbergu

1141.

"Pozivno viđenje": Hildegarda treba zapisivati svoja viđenja

1141. - 1151.

Rad na *Sciviasu* (Upoznaj putove), zatim na brojnim napjevima te vjerojatno na scenskom prikazanju *Ordo virtutum* (Poredak vrlina)

1147./48.

Na reformskoj sinodi u Trieru papa Eugen III. pohvalno se izrazio o Hildegardinom vizionarskom talentu

1150.

Hildegarda se sa dvadeset redovnica preselila u Rupertsberg, gdje je prethodno trebalo iskrčiti zemljište te izgraditi samostan

1151. – 1158.

Rad na prirodoslovju (*Physica*) i prirodnom liječenju (*Causae et curae*)

1. V. 1152.

Posvećenje samostanske crkve u Rupertsbergu obavio nadbiskup Heinrich iz Mainza

oko 1158.

Prvo misionarsko putovanje u Mainz, Würzburg, Bamberg i druga mjesta

1158.- 1163.

Rad na *Liber vitae meritorum* (Knjizi životnih zasluga)

oko 1160.

Drugo misionarsko putovanje u Trier, Metz i druga mjesta

1161. – 1163.

Treće misionarsko putovanje u Boppard, Andernach, Köln i druga mjesta

1163. – 1173.

Rad na *Liber divinorum operum* (Knjiga božanskih djela)

1165.
Hildegarda je osnovala samostan u Eibingenu kod Rüdesheima

oko 1170.
Četvrto misionarsko putovanje u Maulbronn, Hirsau i druga mjesta

1174./75.
Monah Gottfried počeo pisati Hildegardin životopis

1178.
Konflikt s nadležnom biskupskom vlašću u Mainzu koja je samostanu u Rupertsbergu zabranila vršenje neki bogoslužnih čina

17. IX. 1179.
Hildegarda je umrla u samostanu Rupertsberg

1180. – 1190.
Monah Theodorich završio je Hildegardin životopis što ga je započeo monah Gottfried

1233. - 1237.
Odgođen postupak za Hildegardinu beatifikaciju (proglašenje blaženom)

1632.
Samostan Rupertsberg razoren u Tridesetgodišnjem ratu

1814.

U naletu sekularizacije morale su benediktinke napustiti samostan u Eibingenu

1855.

Novo izdanje Hildegardinih djela u Parizu

1904.

Benediktinke iz Praga osnovale i uredile u blizini starog samostana u Rupertsbergu novu opatiju sv. Hildegarde

1979.

Radna skupina katoličkih saveza žena u Njemačkoj pokrenula inicijativu da se Hildegarda proglasi crkvenom učiteljicom

I. Uvod

Osamdesetgodišnjakinja odbija poslušnost

Godine 1178. jedna je sijeda, ne baš snažna benediktinka na groblju opatije Rupertsberg na Rajni sa svojim opatskim štapom brižno poravnavala svježi grob, brišući njegove konture do te mjere da se grobno mjesto naprosto više nije moglo uočiti. Potom se umorna koraka vratila u samostan i podvrgla kaznenim mjerama biskupske vlasti.

Naime, ta čudnovata akcija na samostanskom groblju[1] bila je smjelo prkošenje crkvenoj vlasti, sasvim otvoreno iskazivanje neposlušnosti. Što se zapravo dogodilo? Neki mladi plemić koji je počinio težak prekršaj umro je proklet od Crkve, a - budući da se pred svoju smrt pokajao i dobio odrješenje od jednog svećenika – bio je po vlastitoj želji pokopan na samostanskom groblju. Crkvena vlast u Mainzu zauzela je čvrsto stajalište da taj mladi čovjek nije javno oslobođen od prokletstva Crkve, već jedino u intimnim okvirima ispovijedi, stoga mu je trebalo uskratiti crkvenu sahranu. Od samostana u Rupertsbergu zahtijevalo se da smjesta ekshumira njegovo tijelo i pokopa ga izvan katoličkog groblja, u protivnom će samostan biti kažnjen interdiktom: zabranom vršenja bogoslužja, pričesti i pjevanja psalama.

Opatica Hildegarda više je cijenila pokajanje mladog čovjeka i njegovo pomirenje s Bogom u času smrti, negoli pravnu osudu crkvenih velikodostojnika u Mainzu. Slijedila je svoju savjest, učinila ekshumaciju nemogućom, zbog čega joj je zajedno sa

---

1 *Sukob oko groblja*: Konflikt s nadležnom biskupskom vlašću u Mainzu, BR 235-246

svim redovnicama u samostanu bilo mjesecima uskraćeno vršenje bogoslužja. Tek nakon potresnog apela upućenog Nadbiskupu, koji je trenutno boravio u Rimu, uspjela se osloboditi crkvenog prokletstva bačenog na samostan.

Doista nečuveno držanje jedne osamdesetgodišnje predstojnice samostana u 12. stoljeću! Nečuveno je u biti sve što je Hildegarda činila i pisala. Dopisivala se s papama, knezovima i biskupima, s engleskim kraljevskim parom i udanim ženama koje su tražile u nje savjet. Kad se car Friedrich Barbarossa prepirao s Rimom, obratila se bojevnim pismima njegovoj savjesti: "Pazi da te[2] najviši Kralj ne baci na zemlju poradi sljepoće tvojih očiju koje ne vide kako ti zapravo ne držiš u svojoj ruci žezlo pravednog vladanja".

Propovijedala je na sajmovima pred oduševljenim mnoštvom pučana – što je bio više nego hrabar pothvat, budući da su u to vrijeme činili to uglavnom heretici. Vrlo žustro je protestirala protiv klerikalne borbe za vlast i pretjerane ljubavi pojedinih crkvenih dužnosnika prema novcu. Prekoravala je "uspavane prelate"[3], predbacivala je biskupu Speyera "gojaznost"[4], unatoč njegovoj velikodušnoj simpatiji prema samostanu, nazvala je nadbiskupa Kölna "grabežljivim jastrebom"[5] te otvoreno napadala njegove svećenike riječima: "Vi ste 'tma i tmuša', slični narodu koji ništa ne radi i toliko je mlitav da se ne može domoći svjetla (...). Nikakav oslonac Crkve (...). Zbog odvratnog bogatstva, žudnje i ostalih taština niste u stanju podučavati svoje podređene (...)."

Nečuveni su naposljetku i napori koji su je pratili na misionarskim putovanjima, na konju ili na lađi, što ih je poduzimala u viso-

---

2 *Pazi da te*: BR 86

3 *Uspavani prelati*:Hildegarda 1160. u svojoj propovijedi u Trieru, BR 167

4 *Gojazna pojava*: Hildegarda biskupu Güntheru iz Speyera, BR 62

5 *Grabežljivi jastreb*: Hildegarda nadbiskupu Philippu iz Kölna, BR 77

koj starosti, premda je čitav život bila narušena zdravlja. Nečuven je njezin hrabar nastup pred benediktincima[6] koji su nastojali spriječiti osamostaljenje novoosnovanog ženskog samostana: umjesto da zatraži pomoć nekog biskupa, ona se iznenada pojavila pred redovnicima, počela je govoriti ispunjena pravednim gnjevom i nije se vraćala u svoj samostan sve dok nije dobila pismeno jamstvo o njegovoj samostalnosti.

Ova knjiga bori se pomoću pustolovnih životnih zgoda jedne fascinirajuće žene protiv ustaljenih klišeja koji su dosad mnogima onemogućavali da pobliže upoznaju Hildegardu iz Bingena – bori se protiv predodžbe o sentimentalnoj redovnici, sanjarski zanesenoj, kao što se obično misli o mističarkama; bori se protiv predodžbe o egzotičnoj vizionarki koja je u svom samostanskom vrtu slučajno uzgojila nekoliko osrednjeg ljekovitog bilja i čiji kulinarski recepti kriju u sebi određenu draž alternativne umjetnosti kuhanja.

Nastojao sam što temeljitije prikazati tu nadasve bujnu osobnost, tu energiju punu elana i žara, samosvjesnu, emancipiranu i samokritičku istovremeno, razboritu i bezuvjetno vjerodostojnu u jednoj neobičnoj mješavini trijeznog razuma i neukrotive strasti! Hildegarda iz Bingena prakticirala je odjednom čitav niz zvanja, bila je pjesnikinja, teologinja, prirodoznanstvenica, apotekarica; vodila je dvije opatije istovremeno te imala iza sebe najopsežniju korespondenciju u srednjem vijeku. Slovi kao prva njemačka proučavateljica prirode i liječnica koja se bavila pisanjem.

Njezine vizije su kozmičke slike snažnog pjesničkog izričaja, plastične i šarolike. Za svoje susestre pisala je i komponirala vlastite pjesme i napjeve. Grofovi, učenjaci, biskupi i seljaci hodočastili su na Rajnu po Hildegardine savjete. Njemački, flamanski, burgundijski samostani gladovali su za spisima njezinih

---

6 *Nastup pred monasima*: vidi 9. poglavlje

djela, kao što danas gladuju za najnovijim teološkim bestselerima. Njezin pledoaje za jednu cjelovitu medicinu i njezino temeljito poznavanje prirodnog liječenja u naše vrijeme ponovno privlače pažnju i nailaze na praktičnu primjenu.

Jedno je sigurno, onaj tko želi upoznati Hildegardu mora učiniti veliki skok u jedan posve strani svijet, u jedno zatvoreno, zamršeno stoljeće. Sveti Franjo i Toma Akvinski nisu se ni rodili, gotika se tek počela nazirati. U Hildegardinom proučavanju prirode i njezinoj medicini nailazimo na zamršena razmišljanja njezina vremena, njezin zadivljujući govor u slikama djeluje unutar tadašnje literature kao posve strano tijelo. Kao da je ta srednjovjekovna redovnica poznavala naše težnje. Ona je davno prije Teilharda de Chardina pokušala pomiriti ljubav prema nebu i vjernost zemlji.

"Njeguj svoj život[7] koliko najviše možeš!", zapisala je jednom zgodom. Primjereno, disciplinirano, daleko od razaralačkih oblika askeze, pozivala je ljude da žive u ljubavi prema drugima, prema sebi samima i prema prirodi. "Srcem punim ljubavi[8] uzima čovjek svijet u svoje ruke", tako završava jedna od njezinih stvaralačkih vizija. Svemir i čovjek međusobno su ovisni, u prirodi je sve zajedničko, nebeski svod i zemaljski crv: "Naime, sve što se nalazi u Božjem planu[9], međusobno je odgovorno".

Konkretno: Čovjekovo zavaravanje veličinom narušava ekološku ravnotežu. Za Hildegardu ne postoji ništa nečisto u prirodi. Čovjekovi spolni organi za nju su jednako obdareni božanskom providnošću kao i mozak. Kod nje nema ni traga nečistoj savjesti brojnih muških crkvenih učitelja, zato što ona u svom činu svjedočenja vidi na djelu "snagu vječnosti"[10] (nipošto u smislu požud-

---

7 *Njeguj svoj život*: CC 229
8 *Srcem punim ljubavi*: LDO 166
9 *Sve što se nalazi u Božjem planu*: LVM 94
10 *Snaga vječnosti*: CC 299

nog sotone), a u seksualnoj privlačnosti muškarca i žene nastoji sagledavati sliku unutarnjeg božanskog života presvetog Trojstva.

Svesilni Bog njezinih vizija, koji vlada svijetom, koji svojim glasom pokreće zemaljsku kuglu i zadivljuje sva stvorenja, nije nikakav nemilosrdni sudac koji bi čovjeka unaprijed osudio zbog njegove nedostatnosti. U središtu njezine kozmičke, mjestimice nevjerojatno moderne teologije, stoji strastvena ljubav Stvoritelja prema stvorenome. Ovako govori Hildegarda: "Kad se Bog zagleda u čovjekovo lice[11], ono se njemu neobično sviđa".

Izrazito paklenim tjeskobama svog stoljeća Hildegarda suprotstavlja radosnu vijest o bezuvjetno dobrom Bogu koji želi spasiti ljude i ostati u njima djelatan kako bi dovršio svoje stvaranje: "Zato i mi prebivamo u Njemu.[12] Jer i mi smo Njegovo djelo", zapisala je, i odmah tome dodala: "On nosi čovjeka[13] na svojim ramenima u nebo".

Nijedan tvrdokorni, osvetoljubivi bog ne govori poput njega: "Svojim ustima dajem poljubac svom stvorenju,[14] svakom stvorenju koje sam načinio iz gliba zemaljskoga. Na sebi svojstven način uzimam to djelo s ljubavlju u svoje naručje. Pomoću usplamtjela Duha pretvorio sam ga u tijelo. I dao sam mu na raspolaganje sav svijet. A kad sam završio sa stvaranjem te spoznao kako je čovjek nasjeo savjetu zmije, opet sam nastupio sa svom strašću. U utrobi djevice, razbuktavši strast, našao sam svoj mir".

Hildegardina teologija, koja se često čita poput ljubavnog pisma, ima s kozmičko-kristološkim vizijama Teilharda de Chardina mnogo više zajedničkih crta od njezina snažnog poetskog govora. I kod Hildegarde Riječ koja je postala čovjekom nepre-

---

11 *Kad se Bog zagleda u čovjekovo lice*: LDO 164
12 *Zato i mi prebivamo u njemu*: LDO 183
13 *On nosi čovjeka*: LDO 262
14 *Svojim ustima dajem poljubac svakom stvorenju*: LVM 286

kidno posvećuje i preobražava preko onih koji vjeruju u Krista. "Kad svijet jednom dovrši svoj tijek,[15] tada će izabranici Kristovi kao udovi svijeta biti savršeni" - te bi riječi doslovce mogle stajati kod Teilharda. Ljubav prema prirodi i Bogu, koji se ne odriče te ljubavi, ostajući bezuvjetno vjeran ljudima, ta se ljubav može učiti od ove genijalne žene srednjega vijeka kao nova svijest o jedinstvu svega stvorenoga.

A možda i kao primjer realnije skromnosti naspram Stvoritelju. Naime, velika sveta Hildegarda, koja se svakodnevno susretala s "rasplamsalim svjetlom neba"[16] i kojoj je hrlio sav svijet kao nekom čudovištu, ta obožavana i umiljata Hildegarda nazvala je sebe "jedva čujnim tonom pozaune"[17] u glazbenoj simfoniji Božjeg govora i "božanskom pahuljicom": "I svidjelo se Kralju[18] dodirnuti pahuljicu koja se čudesno podigla. I ponese je jaki vjetar, da ne padne na zemlju."

---

15 *Kad svijet jednom dovrši svoj tijek*: SCIV 220
16 *Rasplamsalo svjetlo neba*: SCIV 89
17 *Jedva čujni ton pozaune*: Hildegarda u pismu Elizabeti iz Schönaua, BR 197
18 *I svidjelo se Kralju*: Hildegarda papi Eugenu III., BR 31

I.

12. stoljeće: Kulturna revolucija u srednjem vijeku

"Zemljom je zavladala velika oskudica"
Bernard iz Clairvaux[19]

2. Procesije nevoljnika i procvat trgovine

U rujnu 1179. godine, mjesecu smrti opatice Hildegarde, neki je rajnski monah s velikim strahopoštovanjem zabilježio u samostansku kroniku neobičnu pojavu koju je promatrao na nebu: "Mjesec se nalazio u položaju uštapa ili punog mjeseca, sav utonuo u krv[20], i cijelu je noć isijavao jarko crvenim, zastrašujućim sjajem".

Naše umirujuće prirodoznanstveno objašnjenje samostanski kroničar zacijelo ne bi nikad prihvatio. Naime, znak katastrofe na nebu predobro se uklapao u raspoloženje uzavrelog dvanaestog stoljeća, kad su ljudi bili praznovjerniji, plašljiviji i – možda – pobožniji nego što su danas, ali i osjećajniji, naivniji, manje komplicirani. Vitalni, željni života, ekstremno strastveni na jedan

---

19 *Velika oskudica*: Migne, PL 182, 848
20 *Mjesec sav u krvi*: Monumenta Germanica Historica, Scriptores 17, reprint Stuttgart-New York 1963, 291.

nama nedokučiv način, posrtali su između raskalašenog uživanja u jelu, piću i plesu s jedne, te pobožnosti prožete Božjom srdžbom i strahopoštovanjem s druge strane. Bili su barbarski okrutni na bojnom polju i stratištu, a istovremeno puni ljubavi prema životinjama, spremni pomoći drugome, brinuti se za bezbrojne ratne invalide i prosjačke sinove.

Srednjovjekovni čovjek nosio je u sebi dramu i komediju, bio je na neki način istovremeno kralj i dvorska luda, filozof u tmini svjetske boli i lakrdijaš pun jedre životne radosti. Za razliku od nas, njemu je svakako polazilo vrlo dobro za rukom da u svojim grudima poveže najluđe ekstreme. A kad bi se koji put našao u krizi identiteta, nipošto ne bi tražio slobodan termin kod psihoterapeuta, već bi u crkvi zapalio svijeću i molio Boga da bude milostiv njegovoj jadnoj duši.

Hildegarda je došla na ovaj svijet u jednom razdraženom prijelomnom vremenu, punom straha i nade. U godini njezina rođenja, 1098., križari su opkoljavali maloazijsku Antiohiju. Grad s 450 obrambenih tornjeva pao je u njihove ruke tek nakon osam mjeseci, kad su križarske trupe upriličile krvavu kupelj tamošnjim muslimanima. Papa Urban II. rasplamsao je u križarskih vitezova žar za oslobađanjem svetih mjesta parolom "Psi su došli u svetišta!"[21] Nekoliko godina kasnije križari su osvojili Jeruzalem. Kršćani su do najmanje kosti natopili krvlju svoje protivnike, zapisao je neki kroničar. "Potom su puni oduševljenja[22] i rasplakani od neopisive sreće došli na grob Spasitelja, Isusa; njemu se pomolili i posvetili mu svoj život". Osim takvih uspomena pobožni avanturisti donosili su na povratku u svoje domove šećerleme i lepru ili gubu.

---

21 *Psi u svetištu*: MOKROSCH/WALZ 70

22 *Potom su puni oduševljenja*: MOKROSCH/WALZ 71

U godini Hildegardine smrti, 1179., u Rimu je III. lateranski sabor donio detaljna pravila glede "Božjeg mira", koja su trebala zabraniti razmirice i ratovanja u određene dane te učiniti puteve za seljake i hodočasnike sigurnima. Međutim, taj je sabor istovremeno pokrenuo borbu protiv krivovjeraca, zabranio je propovijedanje valdenza (kršćanske sekte koju je osnovao Petar Valdes u Lyonu, a zastupala je radikalno evanđeosko siromaštvo) – pošto je njihove predstavnike ponizio na zloslutno domišljatom saslušanju[23] – prokleo je zelenaštvo te inzistirao na dušobrižništvu za gubavce. Među saborskim ocima iz Francuske, Burgundije, Njemačke, Engleske, Španjolske, Danske, Mađarske, pa čak iz nekih bliskoistočnih zemalja, nastalih u križarskim ratovima, bilo je i nekoliko biskupa koji se dopisivahu s Hildegardom.

Razdoblje između 1098. i 1179. značilo je u srednjovjekovnim odnosima neobično dug životni vijek. U tom rasponu nastaju prvi obrtnički cehovi u Njemačkoj, vodi se engleski građanski rat za nasljedstvo Normana, francusko kraljevstvo u velikom je usponu, na istočnom dijelu Njemačke naseljuju se kolonisti, njemački carevi uvijek iznova vrše pohode na Rim, dolazi do tragične ljubavi između pariskog teologa Abelarda i njegove učenice Heloise, cvate trubadursko pjesništvo koje idealizira život na dvoru i erotiku, nastaju konfliktima nabijeni epovi Chretiena de Troyesa koji se bave problemima časti i odanosti, događa se prijelaz od romaničkih crkvenih zdanja debelih zidova i uskih prozora, s čvrstim osloncem na zemlji, prema prozorima punim svjetlosti, prema nebeskom gradu gotike: tankih podupirača, prozračnih svodova, oblikom bogatih, filigranskih kružnih uresa, veličanstvenih prozora s oslikanim staklima.

Kad se Hildegarda rodila, gradilo se masivno poprečno krilo opatije Maria Laach – klasična romanika – i raskošno razvedeni

---

23 *Saslušanje valdenza*: GRUNDMANN 60

svodovi katedrale u Vezelayu. Kad je umrla, započeli su radovi na katedralama u Laonu, Wormsu, Lübecku i Braunschweigu, niknula je novogradnja u Canterburyju i čudo Notre Dame u Parizu. Trajni dokumenti religioznog stvaralaštva – i smione radosti koju krije u sebi gospodarski rizik. Naime, premda je mnoštvo pobožnih ljudi mjesecima i godinama radilo na gradilištima za plaću na nebu, ogromne količine kamena, drvene građe, alata i sprava za dizanje, staklo i tegleću marvu moralo se plaćati.

Slava starog carstva u Hildegardino je vrijeme dolazila tek djelomično do izražaja. Nijednom strogo organiziranom državom nije vladao car isključivo svojim veličanstvom, već je vladao pomoću ne baš stabilnog saveza teritorijalnih knezova kojima su na prvom mjestu bili vlastiti interesi. Prilično jakim osjećao se, unatoč učestalim političkim promjenama, jedino rimski Papa koji je sve očitije bivao jedinim vođom zapadnog kršćanstva i jamcem njegova jedinstva. "Tko li je Nijemce postavio za suce[24] ostalim narodima?", pita se Rimu odan filozof Ivan od Salisburyja, ogorčen europskom pohlepom za vlašću Friedricha Barbarosse. "Tko je tom glupom, nasilničkom narodu dao pravo da se nad čitavim čovječanstvom iživljava tvrdoglavošću svojih knezova?"

U 11. i 12. stoljeću rođena je ona Europa koja se još uvijek urezuje duboko u našu svijest, bez obzira na to je li u pitanju dragocjena ideja ili zamorna hipoteka. Povjesničari uspoređuju to vrijeme pobune i otvaranja nakon jedne duge, zatvorene i gotovo arhaičke epohe, s razvojem moderne[25] poslije 1750., pa čak i s industrijskom revolucijom.

Zahvaljujući neočekivanom porastu stanovništva – koje se na teritoriju uz rijeke Mosel i Rajnu između 11. stoljeća i masovnog umiranja od kuge 1349. udeseterostručilo – gradovi su prerasli u

---

24 *Tko li je Nijemce postavio za suce*: Eberhard Otto, Friedrich Barbarossa 62

gospodarska središta, samosvjesno građanstvo domoglo se političkog utjecaja, puk se oslobodio crkvene prevlasti. Godine 1115. građani Laona, ozlojeđeni svojim korumpiranim biskupom, uspostavili su na obredu krštenja prvu "komunu" u povijesti, zaklali su svog nadpastira koji se skrivao u bačvi, zapalili katedralu i navalili na dvorce i utvrde plemića.

Ta je pobuna građanstva završila posve mirno, zahvaljujući razvoju manufakture ili rukotvorstva i gospopdarske moći. U Flandriji i na Rajni počeo se buditi kapitalistički duh. Obrtnici i trgovci iskoristili su ponovno zadobivenu prevlast na Sredozemnom moru za poletnu međunarodnu trgovinu, gomilanje kapitala i proizvodnju u velikom stilu. Na međunarodne godišnje sajmove dolazili su poslovni ljudi iz Nizozemske i Provanse, iz Rajnskog porječja i sjeverne Afrike.

No, kako to u povijesti obično biva, od tog gospodarskog procvata profitirao je tek jedan manjinski dio stanovništva. Bijeda i glad feudalnih kmetova te mizerno plaćenih težaka ogleda se u vrlo upečatljivom kontrastu prema rasipanju veleposjednika i kultiviranoj raskoši gradskih visokih slojeva. "Oni su ti[26] koje drugi održavaju na životu, koje drugi prehranjuju i osiguravaju im opstanak", tako opisuje ovisne seljake francuski pjevač i pisac Benoit de Saint-More u 12. stoljeću. "Sami su izloženi najvećim nevoljama. Izloženi su snježnim lavinama, poplavama i drugim vremenskim neprilikama, žuljevitim rukama kopaju zemlju. Vode

---

25 *Usporedba s modernom:* Karl Bosl npr. vidi u obje epohe pokret duhovnog prosvjetiteljstva, temeljitog društvenog preokreta, racionaliziranja na svim područjima državnog, gospodarskog i svakodnevnog života. "Siromaštvo, rad i emancipacija snažno su evolucijski i revolucijski obilježili i oblikovali razdoblje između 11. i 13. stoljeća, gotovo na isti način kao što su to učinili u razdoblju 19. i 20. stoljeća". BOSL 146.

26 *Oni su ti*: Navedeno prema Hans Dollinger, Scharcbuch der Weltgeschichte. 5000 Jahre der Mensch des Menschen Feind // Crna knjiga svjetske povijesti. 5000 godina čovjek čovjeku neprijatelj, München 1973., 198.

okrutan, sirotinjski život prosjaka. Pa ipak mi nije jesno, kako bi drugi mogli živjeti bez tih ljudi."

Zemljoposjednici nisu od seljačkih posjeda očekivali samo postojanu radnu snagu i čitav niz dadžbina i najamnina, već i ponajbolji prirast stoke, najbolji dio ljetine, pa čak i – u svadbenim noćima – delikatnu uslugu lijepih seljačkih kćeri. Ti feudalni seljaci nikad nisu bili sigurni da im neka bezobzirna lovačka družina neće uništiti usjeve ili da im neka jahačka družina iz obližnjeg dvorca ne otjera goveda i zapali njihove sirotinjske kolibe.

Protjerani seljaci znatno su povećali vojsku osiromašenih i iskorjenjenih ljudi koji su lunjali srednjovjekovnim ulicama: zanatlije bez zaposlenja, osiromašeni vitezovi, otpušteni vojnici, prognani monasi, prostitutke i vagabundi, luđaci i bogalji, a bilo je među njima i nasljednika plemića koji su na ostavinskim raspravama ostali praznih ruku. U samostanu Cluny našlo se ponekad i do 17.000 takvih jadnika. "Na jednog seljaka[27] dolazilo bi sto siromaha", zapisao je neki francuski romanopisac, jer je ljude u Hildegardinom stoljeću uznemirila čitava serija nevolja koje su imale za posljedicu veliku oskudicu, što je doprinjelo stvaranju bezbrojnih prosjačkih bandi.

Bilo je to divlje vrijeme, vrijeme nasilništva i batinaškog dijeljenja pravde: skučeni i mračni stanovi puni poriva, katastrofalni higijenski uvjeti, loša, gotovo nikakva medicinska zaštita; ulja za svjetiljke i ogrjeva jedva se našlo čak u dvorcima visoke gospode; nikakva pravna sigurnost za običnog čovjeka; okrutnost i brutalnost na svakom koraku; žene srozane na seksualne objekte i jeftinu radnu snagu u kućama i vlastelinskim dvorcima. Kad je sto godina kasnije u Beauvaisu donijeta odredba da su muškarci

---

27 *Na jednog seljaka*: MOLLAT 60

dužni svoje supruge izbatinati "s mjerom i svrhom"[28], značilo je to zaista velik korak naprijed.

3. Čežnja za bratom Isusom

Pa ipak, taj potmuo, surov, agresivan svijet 12. stoljeća bio je sposoban izvesti najsjajniju duhovnu i društvenu revoluciju u povijesti čovječanstva. U jednoj iskonskoj kulturnoj revoluciji, čijim središtima je pripadalo i rajnsko porječje – Hildegardin zavičaj – bili su prvi put na širem planu dovedeni u pitanje tradicijska uvjerenja i samorazumljivosti te sav društveni i misaoni srednjovjekovni sustav[29] koji je bio tako čudesno organiziran.

Društveni razvoj posve je raskrinkao sakralno kraljevstvo s njegovim sputavajućim naredbama, na svjetskoj sceni pojavili su se čak teolozi koji su uvjerljivo tumačili da i najviši vladar carstva, unatoč pomazanju sa svetim uljem, nije ništa drugo do običan laik[30]. Putujući pjevači na ulicama glasno su pjevali da se prava plemenitost postiže osobnom zaslugom, a nipošto slučajnim rođenjem. Društveni slojevi postaju protočniji, sve više onih koji su ranije bili ovisni o drugima postaju sada upravljačima, nadglednicima, redarima, trgovcima, postaju neizbježnim službenicima.

Bilo bi prejednostavno tražiti razloge za duhovnu uznemirenost vremena i otvaranje društva isključivo u križarskim pohodima[31]. Nema nikakve dvojbe da su pobjede u Maloj Aziji znatno

---

28 *Batine s mjerom i svrhom*: Navedeno prema George F. Coulton, Chauser and His England, London 1921, 212.

29 *Sav društveni i misaoni srednjovjekovni sustav*: Southern tvrdi da je zapadna Crkva u srednjem vijeku imala "najsavršeniji i najbolje integriran sustav religioznog mišljenja i djelovanja na ovome svijetu", SAUTHERN 1.

30 *Kralj je najobičniji laik*: Migne, PL 172, 1261-1262.

proširile trgovačke puteve, da su omogućile nagli rast gradova, da su iziskivale novčanu razmjenu, potragu za životnim namirnicama, mobilnost nekretnina, nove građanske slobode u gradovima. Međutim, samo produbljivanje i proširivanje horizonta svijesti, propitkivanje vlastitog, zapadnjačkog mentaliteta, ponovno otkrivanje antičke kulture ne odnosi se toliko na ratne sukobe i zbližavanje s muslimanima koliko na tiho, postojano posredničko djelovanje Sicilije i Španjolske. U tim zemljama nađoše svoj put u europsku svakodnevicu zakretna ploča, barut, kompas, kultura kupanja, oplemenjivanje stakla i velik broj arapskih stranih riječi.

U svakom slučaju, bez obzira kojim putem, u zapadne zemlje dopiralo je sve više neuobičajenog, novog znanstvenog materijala. Na djelu je bila velika priprema za susret s kasnom antikom. Stvaralačka obrada tradicijskih materijala, njihova plodonosna primjena na brojna pitanja, razvijala je novu nadarenost s velikim strahopoštovanjem i vjernošću prema izvornim tekstovima. Pored meditativnog iskustva nastupa razumsko promišljanje, puko pouzdanje u autoritet ustupa svoje mjesto razumu – to su počeci skolastike.

Anselmo iz Canterburya, plemićki izdanak Italije, benediktinac u Francuskoj i naposljetku nadbiskup u Engleskoj, formulirao je svoje teološko istraživanje jednom nenadmašivom mješavinom pobožne molitve i samosvjesnog propitkivanja: "Bože, ne pokušavam[32] proniknuti Tvoje veličanstvo, nipošto ne želim s njime uspoređivati svoj razum; ali mi uspijeva donekle sagledati Tvoju istinu[33] u koju vjerujem i koju ljubim svim srcem. Ne pokušavam

---

31 *Preuveličana vrijednost križarskih ratova*: Talijanski primorski gradovi Amalfi i Venecija intenzivirali su npr. trgovinske veze s bliskoistočnim zemljama već jedno stoljeće ranije. WATT 26, 58.

32 *Bože, ne pokušavamo*: Anselmo Canterburyjski, Opera omnia I., Edinburg 1946, 100.

tu istinu sagledati da bih mogao vjerovati, već vjerujem i pomoću vjere sagledavam istinu. Uostalom čvrsto sam uvjeren da je bez vjere nemoguće sagledati istinu." Nijedan kršćanin, nastavlja Anselmo, ne mora principijelno dovoditi u sumnju vjeru Crkve. Ali, pošto ljubi svoju vjeru, "on može postavljati pitanja zašto je to tako koliko god mu je volja".

Tek sada počelo se izvlačiti praktične posljedice iz Augustinova uvjerenja da je sva istina u Bogu. Počelo se buditi povjerenje u vlastiti razum – nije li ga Bog stvorio zato da bi čovjek mogao sagledavati tajnu sebe samoga? Malo je njih bilo spremno ići tako daleko kao što je to išao osumnjičeni heretik Petar Abelard, proslavljeni učitelj dijalektike u Parizu, koji je naučavao da se ne može vjerovati u nešto što se prethodno ne bi moglo razumom sagledati. Bernard iz Clairvauxa, gorljivi tradicionalist, kojemu je mnogo više stalo do mističnog iskustva negoli do razumskih spekulacija, progonio je "heritika" Abelarda diljem Europe: "On se uzdigao iznad svega što mu je primjereno[34]. (...) Zamišlja da je Boga moguće skroz-naskroz sagledati ljudskim razumom". Bernard naprosto nije htio znati da Abelard također postavlja ograničenja ljudskom razumu. Čovjek može po Abelardu o Bogu govoriti jedino u slikama i usporedbama. Teolog ne može nikada u potpunosti sagledati Apsolutno; ali se mora svojski potruditi oko razumljive interpretacije.

Visoke škole na kojima se raspravljalo o takvim idejama zadobile su u to vrijeme neočekivano veliko društveno značenje. U skladu s novonastalom gradskom kulturom mijenja se i način obrazovanja, uz samostanske škole u porastu su katedralne škole koje privlače veliko mnoštvo mladeži i u kojima se – nasuprot starom samostanskom idealu obrazovanja – njeguje u prvom redu in-

---

33 *Sagledati istinu*: Anselmo Canterburyjski, Opera omnia II., Edinburg 1946, 7.
34 *To njemu nije primjereno*: Migne, PL 182, 1055.

telektualno, znanstveno obrazovanje. Dolazi do osamostaljivanja pojedinih znanstvenih disciplina, oblikuje se zvanje akademika, a nekoliko desetljeća kasnije nastaju prva sveučilišta u Europi.

Glede vjerskog racionalizma nove teologije ne može se nipošto podcijeniti uloga arapskog utjecaja: u kontaktu s Arapima naučili su zapadnjaci u zanstvenoj obradi cijeniti opažanje i iskustvo. Što ne znači da se čovjek ne bi smio više pozivati na dogmatsku tradiciju. Ali više se ne zadovoljava time da to bogatstvo samo štiti i koristi; sam odlazi u potragu za blagom. I otkriva dragocjenosti u stranim kulturama.

Friedrich Barbarossa poslao je talijanskog privatnog učitelja Gerharda iz Cremone u španjolski grad Toledo gdje je trebao grčkog astronoma Ptolomeja iz arapske predaje prevesti na latinski. Opat Petar Venerabilis iz Clunya naredio je da se prevede Kuran. Nije li Abelard u grčkim filozofima, koji su sada postali poznati u Njemačkoj, vidio od Boga nadahnute ljude?

Dolazi do preporodnog osjećanja i u religioznosti običnih ljudi. "Velika oskudica[35] zavladala je zemljom", konstatira Bernard. Glad za Božjom blizinom, čežnja za jednostavnošću evanđelja i za siromašnom Crkvom. U ranom srednjem vijeku s velikom ljubavlju naviještao se Kralj nebeski kao strogi Bog osvete; freske raskošnih boja u romaničkim crkvama stavljaju nam teški jaram oko vrata, ako paklene užase koje prikazuju uzimamo tako realistički kao što su ih uzimali ljudi u vrijeme njihova stvaranja. Čak je i u Hildegardinom stoljeću monah Tundale[36] s velikom preciznošću slikao kako specijalizirani tim đavla prokletnike prema njihovim grijesima viješa za jezike, okreće ih nad dubokom

---

35 *Velika oskudica*: Vidi napomenu 19.
36 *Tundale*: Usp. William E. Lecky: History of European Morals, New York 1926, 221.

provalijom, uranja ih čas u vatru čas u ledeno hladnu vodu, ili ih stavlja u prešu i nastavlja s mučenjem.

Sada odjednom Krist, naoružani vojskovođa, postaje čovjeku brat. Kraljevsko veličanstvo pokleklo je pred njegovim prijestoljem križa, kako bi vjernicima približilo njegovo srce. Tako nam oko 1150. nastali *Hamburški posljednji sud*[37] najavljuje ponovni dolazak božanskog Suca u jednoj posve novoj postavi: "Kad su ga Židovi pronašli, razapeše ga na križ, gdje se krvlju znojio, a oni ga proklinjali i udarali sa svih strana". Bog Otac poslat će svog Sina na posljednji sud, to zna i Bernard iz Clairvauxa, ali ne zato što je njegov Sin, nego zato što je Sin čovječji. "O blagi Oče![38] Po čovjeku donosiš spasenje svijetu". Za spasitelja ima odvažnu definiciju: "On je tvoj brat[39] i tvoje tijelo".

U potrazi za takvim bratom Isusom ustalo je iz svojih dotadašnjih navezanosti na tisuće i tisuće ljudi koji su kao eremiti (pustinjaci) potražili svoje mjesto u samoći ili su u ekstatičnim grupama hodočastili Europom. Pa čak je i pobožnost križara u neku ruku pripadala tom razvoju, unatoč mnogim izrazito ovozemaljskim primjesama. Naime, susret s mjestima u kojima je Isus živio i patio, bio je itekako izazovan glede izvornog Isusova življenja i pobožnosti. Kod Franje Asiškog taj izazov išao je tako daleko da je došao na ideju izrade i oblikovanja Isusovih jaslica.

"Tko će mi Tebe darovati kao brata?"[40], glasi molitva engleskog cistercitskog opata Gilberta iz Hoylanda, Hildegardina suvremenika, pomalo prijekorna: "Ja se sav predajem, ne bih li Te pronašao, a Ti, moja zaručnice i brate moj, ostavljaš me na cjedi-

---

37 *Hamburški posljednji sud*: Preveden na suvremeni njemački, THUM 193

38 *O blagi Oče!*: DIENZELBACHER 251.

39 *On je tvoj brat*: DIENZELBACHER 252.

40 *Tko će mi Tebe darovati kao brata?*: Migne, PL 184, 23-24

lu? (...) Zaboravi bar malo na svoju veličinu i sjeti se svog smilovanja."

Takva samostanska pobožnost snažno je utjecala na društvenu okolinu. Laici nisu više pristajali na to da ih pred Bogom zastupaju marljivi i pobožni monasi, već su sami preuzimali njihove ideale i djelomično nastavljali njihov način života. Eremiti su počeli poklad svoje vjere naviještati kao putujući propovjednici, da bi se istovremeno oduševljeni laici nastanjivali u blizini njihovih ćelija. Obrazovani laici preuzimali su od monaha svakodnevne molitve. Trgovci i obrtnici stvarali su bratovštine s intenzivnim religioznim zaduženjima, bolnice i medicinska udruženja organizirali su laičku skrb za stare i bolesne osobe. "Suci, vojnici[41], poreznici, trgovci, seljaci imaju se pridržavati apostolskih pravila", upozoravao je redovnički reformator Gerhoh iz Reichersberga.

Nove redovničke zajednice zasnivahu se na idealu *vita apostolica*, na siroamšnom životu u skladu s Evanđeljem. U godini Hildegardina rođenja 1098. gradio je sedamdesetgodišnji Robert iz Molesma, ponukan nećudorednošću svoje dotadašnje samostanske zajednice, u divljini Citeauxa u Burgundiji novu opatiju, temeljnu ćeliju cistercitskog reda. Osnovno načelo: oslobađanje od svakog svjetovnog i crkvenog autoriteta, posvemašnje neposjedovanje bilo čega, jednostavno bogoslužje, autarhijsko poljoprivredno gospodarstvo bez najamnih dobara. Nekoliko godina kasnije u tu je opatiju došao Bernard iz Clairvauxa; u času njegove smrti cistercitski red imao je već 350 samostana, što najbolje svjedoči o zamahu ideje o *vita apostolica* u to doba.

Povratak izvorima, nepatvorenom Isusovu životu karakterizirala je pobožnost jednostavnih ljudi 12. stoljeća. Na sve strane širila se pobožnost Srcu Isusovu, Isusovim svetim ranama, Isusovu

---

41 *Suci, vojnici*: Migne, PL 194, 1302.

djetinjstvu; širila se žarka marijanska pobožnost, intimni odnos prema svetim nebesima, prema brojnim zagovornicima, pomoćnicima u nevolji i svetim zaštitnicima.

Laici koji su u mnogim krajevima sami birali svog svećenika i vršili kontrolu nad crkvenim imanjem imali su sve jaču ulogu u Crkvi. "Narod" prema kojemu se dotad uglavnom neobrazovan i neodgovoran kler ponašao više nego maćehinski odjednom je počeo iskazivati nužne dušobrižničke potrebe. Zato su u tim krajevima dušobrižničku službu[42] preuzimali prosjački redovi koji su bili pokretni, dobro obrazovani i vrlo uvjerljivi, zahvaljujući svojoj neimaštini i stalnoj pokretljivosti.

Sve se to događalo u pozadini jedne crkveno-politički uzavrele epohe u kojoj su carevi i pape vodili ljutite borbe za svoju vlast i ugled. Godine 1122. završio je "spor u vezi investiture" (podljeljivanja prava na zemljišta); biskupe i opate nisu više imenovali politički vlastodršci, Crkva se izborila za malo slobode i nemiješanja svjetovnih vlasti, ali zaista tek za malenkost. Naime, od careva i kraljeva dodjeljivana prava na lovišta, šume i novac još uvijek su Crkvu usko vezivala uz državnu vlast, a izbor biskupa bio je i dalje pod kontrolom plemstva.

Nikakvo čudo nije što se u to vrijeme sveopćeg odrastanja kritika obrušila i na Crkvu koja je težila prije svega za posjedovanjem i utjecajem. Među vapijućim prokletnicima koje đavao na glavnom portalu katedrale u Reimsu vuče za sobom nalazi se i biskup s mitrom. Hildegardina suvremenica i pjesnikinja Herrada iz Landsberga udomila je u najdonjem dijelu pakla jednog monaha[43] koji je ljubomorno čuvao svoj ćup s novcem. Ali i naprijed citirani Gerhoh iz Reichersberga, vrlo ugledan i poštovan pripadnik augu-

---

42 *Nove dušobrižničke potrebe u gradovima*: Jacques Le Golf, Die Geburt des Fegefeuers // Rođenje čistilišta, Stuttgart 1984.

43 *Monah u paklu*: WIDMER 242.

stinskog reda, objašnjavao je prevlast Antikrista na primjeru rimske kurije.[44]

Pa čak i u samom kleru, koji naravno ne predstavlja nikakav samostalni blok, već višeslojno zasnovanu socijalnu piramidu s očitim razlikama glede posjedovanja i obrazovanja od siromašnih seoskih župnika do bogatih prelata – i tu se uočavala sve veća naklonost prema dirljivom naviještanju "sirotog Krista". Nije se radilo tek o nekom školskom čarobnjaštvu, nego o istinskom narodnom pokretu koji se oslanja na ponovno otkrivanje biblijskih izvora i koji se nadahnjuje susretom s Isusom, bratom siromašnih. "Odlomi svoj kruh[45] bratu koji gladuje i prosjači", ohrabrivali su monasi jedan drugoga. "Tvoj kruh je Krist. Tvoj kruh je ljubav".

Jesu li to tek pobožne natuknice kojima se prikrivala u nebo vapijuća društvena nepravda? Ne smije se podcijeniti strah koji je tada vladao pred siromasima, predstavnicima Božjeg suda. U to vrijeme nema još otvorene borbe između klasa, dolazi tek do pojedinačnih krvavih ustanaka u Engleskoj i Francuskoj. Biskup Rajmund iz Piacenze, kasnije proglašen svetim, predvodio je u gradu procesiju asocijalnih i elitnih osoba; procesiju je pratilo glasno dovikivanje izgladnjelih: "pomozite nam, strašni kršćani[46], jer mi umiremo od gladi, a vi živite u preobilju!"

---

44 *Antikrist u kuriji:* Usp. Helga Schüppert: Kirchenkritik in der lateinischen Lyrik des 12. und 13. Jahrhuderts // Crkvena kritika u latinskoj lirici 12. i 13. stoljeća, München 1972. Konzervativni kritičari poput Gerhoha ili Bernarda iz Clairvauxa bili su naravno također spremni kanalizirati pokrete sirotinje i siromašne kršćane uzeti pod zaštitu od krivovjeraca. BOSL 136.

45 *Odlomi svoj kruh bratu:* Cistercitski opat Adam von Perseigne, Pismo 3. monahu Osmundu. Migne, PL 211, 594.

46 *Pomozite nam, strašni kršćani:* O povezanosti pokreta siromaha i religioznog poleta vidi: Karl Bosl, Gesellschaft im Aufbruch. Die Welt des Mittelalters und ihre Menschen // Društvo u preporodu. Svijet srednjega vijeka i njegovi ljudi, Regensburg 1991, 98-131.

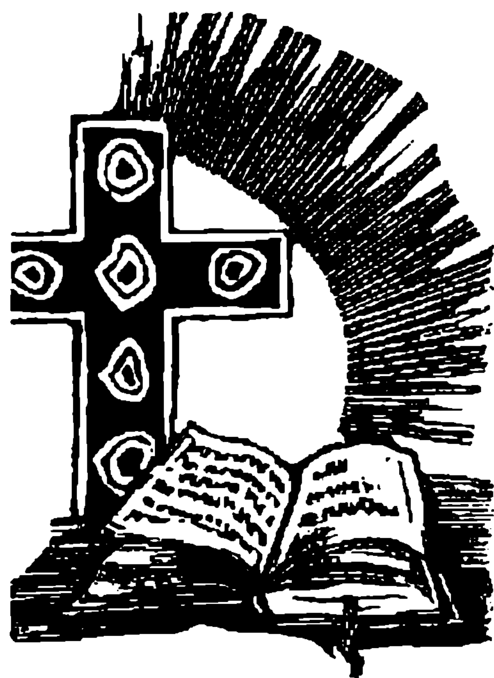
To je bilo vrijeme u kojemu je živjela Hildegarda. Mi ne znamo je li bila sretna zato što je došla na svijet baš u toj koliko sumornoj toliko i nadobudnoj epohi; o svojim osobnim osjećajima jedva da nam je ostavila pokoji trag. U najboljem slučaju raspolažemo jedino s autobiografskim navodom kojega monah Theoderich iz Echternacha pripisuje svom životopisu sv. Hildegarde:

"Naime, godine 1100.[47] poslije Kristova utjelovljenja počelo je učenje apostola i gorljiva pravednost koju je on ostavio kršćanskom puku i duhovnicima popuštati i opasno se klimati. Rođena sam u to vrijeme i moji su me roditelji uz duboke vapaje posvetili Bogu".

Jedna prilično pesimistička ocjena. Ne možemo vjerovati da je to Hildegarda u svoj svojoj punini. Prevelikog je udjela imala u nadanjima i preporađanju svoje epohe, previše je voljela ovu zemlju i ovaj svijet čije sudbine je u svakoj situaciji sagledavala u Božjim rukama.

---

47 *Godine 1100.*: VITA 64

II.

Proročica Hildegarda ili spas misterija

"A On[48], koji je bez umanjivanja velik,
dotaknuo je malen šator,
ne bi li ugledao čudo"

Hildegarda u pismu Papi

4. Papa zainteresiran za običnu redovnicu

Papini posjeti Njemačkoj bili su i u srednjem vijeku prava rijetkost. Stoga je svatko od carske elite htio biti nazočan raskošnom dočeku pape Eugena III. 29. studenoga 1147. u Trieru[49]. Na reformskoj sinodi koju je taj cistercitski papa predvodio u tom gradu - ne baš sasvim dragovoljno, budući da ga je iz Rima protjerao pobunjeni narod – sudjelovalo je 18 kardinala i velik broj biskupa iz Njemačke, Francuske, Belgije, Engleske, Lombardije i Toskane. Rimljani koji su vlast plemstva u svom gradu zamijenili demokratskim senatom nisu jedno vrijeme htjeli ništa znati o bogatim poslovima i intrigama rimske kurije.

---

48 *A On*: Hildegarda papi Anastaziju IV., BR 40
49 *Sinoda u Trieru*: VITA 50

Eugen je dakle došao u Njemačku, okupio u Trieru biskupe i tom prilikom posvetio baziliku sv. Erharda i Matije. Kad je već bilo odrađeno mnoštvo teoloških i crkveno-političkih tema, veliki kancelar carstva, nadbiskup Heinrich iz Mainza, stavio je na dnevni red sinode iznenađujuće lijepim pjesničkim jezikom sročene zapise jedne posve nepoznate redovnice iz obližnjeg benediktinskog samostana.

Opat tog samostana nije imao drugog izlaza nego predočiti ih okupljenoj gospodi na sinodi u Trieru. U njima je zapisano sve što mu je danima i godinama o zagonetnim vizijama pripovijedala časna sestra, predstojnica ženskog samostana u nadograđenom krilu opatije. Tako je nastao opsežan rukopis sa svim zbunjujućim likovima, rukopis što ga je diktirala časna sestra, koji je opatu bio pomalo dosadan, premda je s vremenom i sam nagovaro redovnicu da zapisuje svoja viđenja.

Sestra Hildegarda dala je rukopisu, koji još dugo vremena neće biti završen, naslov *Scivias* ili *Upoznaj putove*. Naslov pun obećanja i mračan poput samog sadržaja: svijet ispunjen tajnama, koji čovjeka oduševljava ali i zastrašuje, šarolika panorama povijesti stvaranja i spasenja, nastanjena anđelima i demonima, neke vrste kompendij kršćanske vjere u slikama, dramatičnim prizorima i simbolima. Autorica, jednako nesigurna kao i sam opat, obratila se za savjet slavnome Bernardu iz Clairvauxa, ali je primila vrlo nejasan odgovor. Zato je sada trebala Papina pomoć, pomoć Božjeg namjesnika na zemlji, pa da se vidi jesu li viđenja dotične redovnice dar neba ili tek đavolji trik?

Eugen, monaški asket, posljednji u nizu reformskih papa, spreman naravno poslati naoružanu vojsku na Rim te organizirati – neuspjeli – križarski pohod na Damask, taj papa Eugen vrlo je ozbiljno shvatio "slučaj Hildegarda". Možda ga je Bernard u svom intuitivnom poznavanju ljudi upozorio na to da u Hildegardi ne gleda samo jednu od velikih zanesenjakinja koje sebi umišljaju da

u biti komuniciraju s nebeskim gostima. U svakom slučaju Eugen III. imenovao je komisiju sastavljenu od nekolicine biskupa koja je trebala temeljito preispitati Hildegardina viđenja; istovremeno se i sam zadubio u čitanje njezinih zapisa.

Hildegarda je izaslanicima podala jednostavnu i priprostu informaciju, poručuje njezin biograf. Sve što se događalo u Trieru nakon povratka komisije i informiranja Pape sadržano je u Hildegardinom životopisu:

"Pošto je Papa saznao za to[50], naredio je da mu se predoče spisi sv. Hildegarde, koje su mu donijeli iz dotičnog samostana. Držao ih je u svojim rukama, stavio se u službu čitača i pročitao ih nadbiskupu, kardinalima i svim nazočnim duhovnicima. A kad je obznanio odgovor članova komisije zaduženih za preispitivanje tog slučaja, pozvao je sve nazočne da svim srcem slave Stvoritelja i podijele s njime svetkovinu radosti. Bio je tu i opat Bernrad blažene uspomene. On uzme riječ i pred svima opomene Papu da mora sve poduzeti i ne smije dozvoliti da to predivno svjetlo prekrije veo šutnje, čak štoviše, Papa je dužan milost koju Gospodin želi objaviti u vrijeme njegova papinstva potvrditi svojim autoritetom. S tim riječima složio se dobrostivo i mudro preuzvišeni otac svih očeva. Mladoj redovnici poslao je pismo s izrazima najdubljeg poštovanja te joj u ime Krista i sv. Petra dao dopuštenje da objavi sva viđenja doživljena po Duhu Svetom, potaknuvši je na taj način na zapisivanje."

Između cistercitskog pape i benediktinske redovnice vjerojatno se tijekom vremena razvila bogata razmjena pisama; sačuvana su četiri Hildegardina pisma Eugenu i samo jedno papino pismo Hildegardi. U njemu joj čestita na darovitosti i moli je da ne zaboravi "na staru zmiju[51] koja stalno vreba kako da upropasti velikane".

---

50 *Pošto je Papa saznao za to*: VITA 50

Redovnica Hildegarda postala je odjednom vrlo ugledna. Njezino ime pročulo se po svim zemljama zapadne Europe. Ali ona očigledno nije željela ništa drugo nego živjeti jednostavnim životom u skrovitosti samostanske ćelije. S tom nakanom položila je redovničke zavjete puna tri desetljeća prije tih zbivanja u Trieru.

5. S osam godina iza samostanskih zidina

To je zacijelo bila ideja njezinih roditelja. Roditeljsko određivanje budućnosti[52] svojoj djeci bilo je stoljećima nešto što se podrazumijevalo samo po sebi; sv. Elizabeta došla je s četiri godine iz Ugarske u njemačku pokrajinu Tiringiju da bi se tu odgajala kao supruga maloljetnog grofa Ludwiga. Roditelji su tada odlučivali jednako autoritarno, bilo da se radilo o bračnim vezama, bilo da se radilo o odlasku u samostan. Odlučivalo se uglavnom vrlo rano: takva djeca već su kao prvašići u osnovnoj školi - gledano s današnjeg vidika – odlazila u samostan kao "oblati"[53], prenoseći svoja nasljedna prava ili miraze na opatiju, iako se tek sa 15 godina moglo polagati obvezujuće zavjete.

Ta na prvi pogled prilično strana instutucija oblatorstva može se bolje razumjeti ako se promatra u povijesno primjerenoj uskoj vezi između samostanskih i plemićkih imanja. Srednjovjekovni samostani bili su sasvim nešto drugo od idiličnog samostanskog života na poznatim slikama. To su bila mjesta religiozne odgovor-

---

51 *Stara zmija*: BR 33

52 *Roditeljsko određivanje budućnosti*: Već je godine 458. car Majorian roditeljima zabranio da se rješavaju svojih nezbrinutih kćerki tako što će ih primorati da uđu u neki samostan; DURANT 496.

53 *Oblati*: Osobe koje se u srednjem vijeku posvećuju samostanskom životu. Više o njima u benediktinskim "Pravilima", poglavlje 59.

nosti za svijet i promjene u svijetu, središta visoko razvijene kulture, žarišta društvenog života, pozornica posvemašnje političke religioznosti. U ranom srednjem vijeku, kad su kneževi i kraljevi na samostanskim imanjima gradili svoje dvorove, samostani su često služili kao vojna podrška i sigurno utočište vojnih postrojbi.

Istinabog, djelotvorna tradicija pustinjaštva, eremitskog bježanja od svijeta i molitvenog života u samoći, nije nikad posve zamrla, iako su stoljećima, pa tako i tijekom 12. stoljeća, mnoge samostane osnovali plemići – kao mjesta svojih grobova, duhovne okrijepe i spasonosne molitve, kao rasadišta budućih službenika, kao gospodarske čimbenike (naprednim samostanima imamo zahvaliti naše poznavanje poljodjelstva i mnogih dobro osmišljenih agrarnih metoda), i na kraju, što valja sasvim realistički sagledavati, kao dušobrižničke ustanove za potomstvo.

Naime, što je neka plemićka obitelj imala više djece, to teže joj je bilo svoju djecu podizati na noge primjereno visokom staležu. Posjed se nije smio niti mogao dijeliti na mnogo dijelova. Najveći problem predstavljale su djevojke: bilo je jako malo sređenih brakova, brojni ratovi i dvoboji ostavili su za sobom mnogo udovica, koje zasigurno nisu bile sretne pod svojim šeširima, a ni miraz nije bio baš bogat. Ulazak u – ne baš previše stroge – samostane činio se mnogim udovicama i starijim gospođicama zacijelo atraktivnim rješenjem, budući da su u samostanu mogle prekriženih ruku sjedjeti u toplim odajama i prepustiti se skrbništvu samostanske zajednice.

Životopis slavnog opata Huga iz Clunya naglašava funkciju srednjovjekovnog konvikta za dame izrazito pohvalnim riječima: "Mjesto na kojem su starije dame[54], kojima je bračna veza postala napornom, mogle svoje ranije propuste iskorijeniti i predati se u naručje Krista. Otmjene dame, koje su napustile brak, izabrale su

---

54 *Mjesto na kojem su starije dame*: Migne, PL 159, 868.

to mjesto i podnosile su to strpljivije gubitak bračnih radosti, što su više otkrivale kako su te radosti kratkoga vijeka i pune bola."

Smotreni opis sadrži dva dodatna argumenta koji su ženi srednjega vijeka ulazak u samostan mogli učiniti prijatnim: prvi je ne baš visoko mišljenje o seksualnosti, a drugi trpka realnost bračnog života tog vremena. Postoji svjedočanstvo izvjesne Christine de Pisan[55] koja je ostala mladom udovicom, ali pojašnjava da se ni u kojem slučaju ne želi više udavati, budući da je sreća udane žene nerijetko gora od zatočeništva kod Saracena. Često se naime događalo da je djevojka po odluci svojih roditelja pripala čovjeku prema kojemu nije osjećala nimalo ljubavi, pod prijetnjom da će u protivnom biti poslana u samostan; ili da su dame plemenita roda pravno razvrgnule svoj brak te postale časnim sestrama. Život u samostanu bio je u tom slučaju zapravo svojevrstan čin emancipacije.

Popularna predodžba o srednjem vijeku kakvu stvaraju filmovi o vitezovima, kić-romani i bidermajerske slike ne odgovara povijesnoj istini. Naime, priprosti fratrić, zadovoljan i molitveno zamišljen između pivnice i samostanskog vrta, bio je u pravilu plemenita roda i nije se nimalo ustručavao otvoreno iznositi svoje zahtjeve. Seljačke kćeri i sinovi obrtnika nisu imali nikakvu šansu da budu primljeni u opatije financirane od plemstva, a redovničke kuće diljem zemlje nisu služile samo za odavanje slave Bogu, već istovremeno opravdanju i stabiliziranju najviših ovozemaljskih struktura moći i gospodstva.

Danas ne znamo gotovo ništa o bogatstvu i ugledu porodice iz Bermersheima kojoj je pripadala Hildegarda.[56] Radilo se zacijelo

---

55 *Christine de Pisan*: SHARAR 21

56 *O Hildegardinoj obiteljskoj povijesti:* VITA 46; vidi: Marianna Schrader, Die Heimat und Abstammung der heiligen Hildegard (Zavičaj i porijeklo svete Hildegarde), objavljeno u zborniku Studien und Mitteilungen zur Geschichte des

o staroj uglednoj obitelji plemenitaša koji su ovdje – u blizini Alzeya u Porajnju – imali već stoljećima svoje prebivalište. Kad se Hildegarda 1098.[57] rodila u Bermersheimu, porodice tradicionalno bogatih rajnsko-franačkih plemenitaša imale su vodeću ulogu u carstvu. Još dugo neće biti kraja sjajnoj povijesti čiji tragovi se naziru posvuda u regiji između Maasa, Mosela i Rajne, gdje se isprepliću germanska, rimska i kršćanska predaja i gdje je već u karolinško doba bilo političko središte Europe.

Od gospodskog dvorca nema više ničega u Bermersheimu koji i danas nosi staro ime; tek nekoliko ostataka svodova ugrađeno je tu i tamo u seoske kuće.Gotovo ništa nije ostalo ni od obiteljske povijesti. Znamo jedino da se Hildegardin otac zvao Hildebert, a njezina majka Mechtild potječe vjerojatno iz dvorca Marxheim na rijeci Nahe. Hildegarda je bila deseto i posljednje dijete. Njezin brat Hugo pojavljuje se u starim dokumentima kao kantor (pjevač) u katedrali grada Mainza i kao učitelj na tamošnjoj nadbiskupskoj školi; jedan od njegovih učenika bio je biskup Radulf von Lüttich. Tako visoka funkcija na dvoru najznačajnijeg duhovnog kneza i primasa Njemačke morala je obitelji osigurati prvorazredne veze. Drugi brat, Rorich, bio je kanonik u Tholeyu na rijeci Saar. Hildegardinu sestru Klemenciju srest ćemo kasnije kao redovnicu u samostanu Rupertsberg.

Hildegarda je po svemu sudeći bila nježno, boležljivo dijete – ali vrlo prisebno, isijavajući svojom nutrinom. Njezini prvi biografi drže da je vrlo rano došla do izražaja njezina prilično upadljiva "nedodirljivost". I nastavljaju: "Samo što je progovorila prve

---

Benediktinerordens und seiner Zweige (Studije i priopćenja o povijesti benediktinskog reda i njegovih grana) 54 (1936), 199-221.

57 *1098.*: Godina Hildegardina rođenja uzeta je prema vremenskom navodu iz Predgovora njezine knjige *Scivias*: "Godine 1141. od utjelovljenja Isusa Krista, Sina Božjega, kad sam bila stara četrdesetidvije godine i sedam mjeseci, dođe mi iz otvorena neba plameno svjetlo sa svjetiljkama poput munja." (SCIV 89).

riječi[58], dala je svima oko sebe riječima i znakovima na znanje da će zadržati tajanstveni izraz lica koji dolazi od neobičnog dara viđenja u kojemu drugi neće imati udjela".

Čini se da je to ipak nešto više od uobičajenog uzorka za sastavljanje svetih legendi. Naime, sama je Hildegarda, koja nam je jedva nešto malo otkrila o svojoj osobnoj religioznosti, priznala u nekoliko autobiografskih zabilješki da je od najranijeg djetinjstva imala iskustva sa "silama i tajnama[59] skrivenih, čudesnih lica".

Ako je to točno, ona je morala biti zadovoljna s odlukom svojih roditelja, koji su svoje deseto dijete dali u službu Bogu, povjerivši je s osam godina jednoj pustinjakinji koja će voditi skrb o njoj. Nova "skrbnica" Juta potjecala je iz prijateljske grofovske obitelji čiji se dvorac Spanheim nalazio u blizini, kod Kreuznacha; zato je kao odgojiteljica uživala puno povjerenje. Juta je svoju klauzuru izgradila i opremila u benediktinskom samostanu Disibodenberg, pored monaškog pjevališta, na jednom brežuljku ponad rijeke Nahe. Prvu opatiju osnovao je ondje u davna vremena navodno Disibod, protjerani biskup iz Irske; Hildegarda će kasnije napisati čitav niz legendi o životu tog biskupa. Krajem 10. stoljeća na tom brežuljku nastanila se svećenička zajednica iz Mainza, zacijelo je tada bila izgrađena i ženska klauzura unutar te pobožne zadužbine za muškarce.

Takve klauzure nicale su u 12. stoljeću kao gljive poslije kiše. Osobito su žene iz viših krugova bile fascinirane tradicijom pustinjačkog (eremitskog) života, oblačile monaške haljine i doživotno se zatvarale u ćelije[60] pod zaštitom nekog muškog sa-

---

58 *Samo što je progovorila*: VITA 47

59 *Sile i tajne*: SCIV 89

60 *O inkluzantima* (isposnicima u anahoretskom ili povučenom monaštvu koji su se dali zazidati u posebnu samostansku ćeliju koju više ne bi napuštali, a hranu bi im donosili iz samostana kroz poseban otvor): Otmar Doerr, Das Institut der Inclusen in Süddeutschland (Institut inkluza u južnoj Njemačkoj), u: Beiträge zur

mostana. Ponekad je nekoliko takvih zatvorenica živjelo u susjednim ćelijama pod vodstvom jedne predstojnice. U takvu spartansko prebivalište ušla je osmogodišnja Hildegarda[61], zajedno s još jednom djevojčicom za koju znamo jedino da se zvala Jutta, kao i predstojnica.

Na Dan svih svetih 1106. ušla je Jutta s dvije djevojčice u samostan na Disibodenbergu[62]. Mora da je za brojnu publiku bio to istovremeno težak i uzvišen doživljaj. Grofovska kćer Jutta sa svoje dvije štićenice ulazi u samostansku crkvu, dok su monasi na koru pjevali: "Ovdje je moj vječni mir, prebivalište koje sebi izabrah".

Hildegardin otac izgovarao je unaprijed napisan obrazac prisege: "Držim dostojnim i pravednim da poneki dio svojih plodova darujemo svome Stvoritelju. Stoga želim da naša kćerka po imenu Hildegarda, koju u ime svetih čije relikvije su ovdje pohranjene, u nazočnosti opata i pred svjedocima predajem samostanu, i koja žrtveni dar i zamolbu za prijem drži u svojoj ruci ovijenoj oltarnikom, da nastavi ovdje živjeti sukladno samostanskim pravilima. S današnjim danom preuzima jaram svetih pravila na svoja ramena i ne smije ga skidati..."[63]

Hildegarda je provela 35 godina u Disibodenbergu. To je polovica njezina tihog, samozatajnog života o kojemu vrlo malo zna-

---

Geschichte des alten Mönchtums und des Benediktinerordens 18), Münster 1934.

61 *Hildegardin disibodenberški životopis*: Prema podacima VITE (118) napisan 1170., ali je na žalost ostao nepreveden na njemački jezik. Migne, PL 197, 1093-1116

62 *Samostan Disibodenberg*: Opširno kod SEIBRICHA. Usp. Heinrich Büttner: Studien zur Geschichte von Disibodenberg (Studije o povijesti Disibodenberga), sadržane u: Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige 52 (1934), 1-46.

63 *Obrazac predaje iz 9. stoljeća*: Monumenta Germaniae Historica, Leges 5, Formulae p. 570, br. 32. O stupanju Hildegarde u samostan Disibodenberg izvješćuje Wibertova fragmentarna biografija: Pitra 408 ff

mo – jedino to da je prvobitna strogoća odvojenog života kasnije malo popustila, kad je sve više djevojaka dolazilo čuvenoj predstojnici Jutti te je iz male klauzure nastao pravi ženski samostan. Hildegarda je kao djevojčica u strogoj klauzuri i kao redovnica od svojih monaških učitelja mnogo više saznala o svijetu od mnogih suvremenica izvan samostana na dvorovima i vlastelinskim domovima Porajnja.

Naravno da se pritom ne smije pretjerivati s kvalitetom obrazovnih mogućnosti[64] za redovnice i općenito žene tog vremena. Bilo je uobičajeno da se vlastelinske djevojčice nauče čitati i pisati, latinski se u ženskim samostanima svodio jedino na to da su napamet znale psalme, himne i misne tekstove. Viša naobrazba – poznatija kasnije kao univerzitetski studij – bila je ženama zabranjena. Krasna zgoda koju pripovijeda Cezar Heisterbacha oko 1220. o redovnici iz Trierske biskupije pomalo je doduše zlobna, ali nadasve znakovita:

"Međutim, u stvarima koje se tiču svijeta, bila je zapravo bezazleno dijete[65] koje jedva da je moglo razlikovati čovjeka od životinje (...) Jednoga dana popeo se jarac na zid voćnjaka. Kad ga je naša redovnica ugledala te nije znala što bi to moglo biti, obratila se sestri pored sebe: Što je to? Ova je poznavala njezinu naivnost i odgovorila joj s velikim udivljenjem: Jedna od onih žena kakve su izvan naših zidina! I dodala je tome: Kad svjetovne žene jednom ostare, izrastu im rogovi i brada. Znatiželjnica joj je povjerovala i osjećala se sretnom što je opet nešto nova naučila."

Hildegarda nije doduše u samostanu imala znanstvenu naobrazbu u užem smislu; ali kad kasnije uvijek iznova naglašava da je *indocta*, što znači bez znanja i učenosti, očito je riječ o pretjeri-

---

64 Mogućnosti obrazovanja: SHAHAR 59 ff., BUMKE II,474 ff

65 *«Ali ona je bila u tim stvarima»*: Johannes Bühler, Klosterleben im deutschen Mittelalter (Samostanski život u njemačkom srednjem vijeku), Leipzig 1923, 247.

vanju. Naime, osim čitanja i pisanja, psalmodiranja i ručnog rada Hildegarda je u Disibodenbergu zadobila solidno poznavanje Biblije, crkvenih otaca i najvažnijih teoloških autora svoga vremena. To dokazuju bezbrojne praktične natuknice u njezinim djelima. Njezin učitelj bio je monah Volmar, koji joj je kasnije služio kao sekretar te je znatno dotjerivao njezinu zaista jadnu latinštinu.

Negdje između 1112. i 1115. godine, dakle prije njezina 17. rođendana, Hildegarda je odlučila raskinuti s roditeljima u pogledu svog životnog opredjeljenja te dragovoljno preuzeti na sebe pravila sv. Benedikta. Budući da je nadbiskup Mainza Adalbert zbog svoje vjernosti Papi sjedio u carskom zatvoru, položila je zavjete pred biskupom Ottom Bamberškim – također svetim čovjekom.

Pojedinosti o povijesti samostana u narednim desetljećima, osim onih koje se odnose na mladu benediktinku Hildegardu, nisu nam poznate – znamo jedino to da je ondje preko 40 godina vladao pravi procvat izgradnje. Godine 1143. posvećena je nova samostanska crkva. U smislu ondašnjeg *vita-apostolica*-pokreta s osobito izraženom težnjom za siromašnom Crkvom takve raskošne građevine bile su prava rijetkost. Bernard iz Clairvouxa, čiji cistercitski red je svjestan alternative razvijao jednostavan građevinski stil, uputio je 1124. prilikom izgradnje nove crkve u Clinyuu tamošnjem opatu oštru kritiku[66] na "prekomjernu dužinu", na "preskupo ukrašavanje" i na "slike koje izazivaju znatiželju". Sa 171 metrom dužine i sedam monumentalnih tornjeva bila je tada najveća kršćanska crkva na svijetu.

O Hildegardi znamo iz tog vremena jedino to da je i dalje pobolijevala te da je kao učenica postala Juttinom miljenicom. Činila je velike korake i domogla se mnogih kreposti, kako stoji u životopisu: "S poštovanjem i radošću[67] priznala je njezina velepoštova-

---

66 *Bernardova kritika*: Migne, PL 182, 914.

na majka Jutta i s velikim čuđenjem promatrala je kako iz učenice nastaje učiteljica, ona koja priprema putove prema uzvišenim predjelima. U njezinu srcu tinjala je blaga ljubav koja u svojoj otvorenosti nikoga nije isključivala (...) Mirnoća srca objavljivala se blagom šutnjom i štedljivošću na riječima."

Jutta iz Spanheima umrla je 22. prosinca 1136. Za njezinu nasljednicu redovnice u Disibodenbergu jednoglasno su izabrale 38-godišnju Hildegardu. Ona se ustručavala preuzeti tu vrlo odgovornu službu, sve dok ju na to nije nagovorio opat Kuno.

Nakon toga izvori opet šute o predstojnici Hildegardi. Kad je jedanaest godina kasnije ponovno susrećemo na sinodi u Trieru, već se zbio središnji događaj njezina života: nepobitno iskustvo nebeskog mandata, viđenja koja se odnose na preobrazbu svijeta. Od tog središnjeg događaja u svome životu ona se, često ispunjena strahom da možda ipak ne pretjeruje, mučena sumnjama, ponekad posve obeshrabrena, ali poslušna, predaje pisanju svog djela *Scivias* (Upoznaj putove). Jedino je opat Kuno znao za tu naredbu od Boga.

6. Panorama svijeta u slikama: "Scivias"

"Promatrala sam[68] – i vidjela nešto poput velikog ledenog brijega. Na njemu je stolovalo Božanstvo svjetla, njegovo veličanstvo zaslijepi mi oči. Od jednog i drugog ramena širila se blijeda sjena, slična krilima čudesne širine i dužine. Ispred njega, u podnožju brijega, stajalo je biće prepuno očiju na sebi – tako da od silnih očiju nisam mogla prepoznati ljudske crte na njemu. Ispred

67 *S poštovanjem i radošću*: VITA 48
68 *Promatrala sam*: SCIV 95

tog bića stajalo je neko drugo, nalik djetetu, u tamnom odijelu i bijelim cipelama. Na njegovu glavu sljevala se tolika punina svjetla od Veličanstva koje je sjedjelo na brijegu da nisam uzmogla vidjeti lice te djevojčice. Iz Veličanstva koje je sjedjelo na brijegu izlazile su živahne iskre i obasjavale likove blaženim sjajem. Sam brijeg imao je puno malih prozora na kojima se pojavljivahu ljudske glave, djelomično blijede, djelomično bijele. I gle, Veličanstvo koje je sjedilo na brijegu, oglasi se jakim, prodornim glasom i reče: Griješni čovječe, prah od praha zemaljskoga, pepeo od pepela, kliči i dozivaj kako se dolazi do spasenja koje sve obnavlja, kako bi bili poučeni i oni koji, mada poznaju istinski sadržaj pisama, ipak taj sadržaj ne žele glasno izgovarati i naviještati."

Tako počinje veliko viđenje kojim se otvara knjiga "Scivias" (Upoznaj putove): s veličanstvenim opisom Stvoritelja svijetova, kakav se nalazi na početku svih Hildegardinih djela. Iako su vizije skupljene pod tim naslovom još najmanje zamršene i današnjem čovjeku – usporedimo li ih s ostalim spisima - relativno najpristupačnije, ipak se suvremenom čitatelju Hildegardinih djela nameće očita dilema: on je s jedne strane fasciniran silinom jezika kojim se opisuje taj svijet u slikama, da bi se s druge strane pred njim istovremeno nagomilavale sve veće i veće barijere razumijevanja. Suvremenom čitatelju očito je previše stran tipično srednjovjekovni način alegorijskog prikazivanja, previše ga zbunjuju šareni tepisi slika, biblijskih citata, crnih nagovještaja, aluzija koje može razumjeti samo posvećena osoba.

Pa ipak, valja se potruditi i čitanjem prodrijeti do Hildegardina jedinstvenog bogatstva misli. Ne moramo razaznati baš svaku mrljicu boje te impresionističke teologije, da bismo shvatili osnovnu poruku. Srećom Hildegarda u svojim knjigama detaljno tumači[69] što bi trebalo značiti to što joj se otkriva u svjetlu Boga.

---

69 *Detaljno tumači svoja viđenja*: SCIV 96

Ledeni brijeg na primjer simbolizira silnu postojanost Božjeg kraljevstva. Na njemu stoluje Vladar svega iz čijih ramena se širi krilima slična blijeda sjena: "To je blaga, djelotvorna zaštita koja prožima i produhovljuje stvorenja (...)" Biće prepuno očiju na sebi predstavlja Božji strah koji budno i svrhovito teži za njegovim kraljevstvom, lik nalik djetetu predstavlja siromaštvo u duhu koje kroči tragovima Krista. Sile Božje – živahne iskre – jačaju i štite ljude koji su na putu prema Bogu. Ljudske glave koje se pojavljuju na prozorima brijega ukazuju na to da sveznajući Bog poznaje sve ljudske radnje i točno zna tko je u svojim djelima posustao (blijedi obrazi), a tko budno i odvažno hita "putem istine" (isijavajuće bijeli obrazi).

Deset dugih godina, od 1141. do 1151. Hildegarda je zapisivala na tom široko zasnovanom naviještanju vjere, nastojeći prikazati vječnu povijest Boga i čovjeka, te slikovito pokazati put do istinske sreće. Dvadeset i šest pojedinačnih vizija *Sciviasa* kruže na tisućama stranica oko jedne jedine velike teme - teme o čovjeku kojemu je izbavljenje nužno potrebno, a nije u stanju sam to učiniti.

Između čovjeka i stvorenog svijeta zjapi jaz, čovjeka muče raznovrsne napasti, prisiljavajući ga uvijek iznova na borbu: "Jao meni! Jao meni![70] Zarobljen sam, zaslijepljen, ne znam za radost spoznaje. Moja odjeća je rastrgana. Prognan sam iz svoje zemlje. (...) Stranac bez nade i pomoći." Sinagoga (savez Boga s izraelskim narodom) koja se kod Hildegarde tek nazire negdje u tmini, može izvršiti jedino pripremu za izbavljenje. Čak ni anđeli ne mogu čovjeka izbaviti, mogu ga jedino izgraditi i ojačati.

Jedino Krist može čovjeka vratiti Božjoj ljubavi. "Kad je iz Gospodinova boka[71] potekla krv, rodilo se izbavljenje ljudskim duša-

---

70 *Jao meni!*: SCIV 120

ma", piše Hildegarda. Jedino Krist uzmogne prevladati "grješnu prošlost[72] da ne bude više prepoznatljiva u Bogu" i kukavni glib zemaljski visoko uzdići i položiti u naručje Božanstva. Hildegarda je čitavu povijest spasenja povezala u veličanstveno viđenje Trojstva koje je prethodilo Danteovoj viziji o Trojstvu u njegovoj *Božanskoj komediji*.

"I tada ugledah[73] otvoreno svjetlo i u njemu safirno plavi ljudski lik koji je postojano isijavao blago crvenim lelujanjem plamena. Otvoreno svjetlo prožimalo je lelujav plamen, a lelujav plamen prožimao otvoreno svjetlo. I otvoreno svjetlo i lelujav plamen posve su preplavili ljudski lik, kao jedinstveno svjetlo snage i moći (...), što znači da Otac, najuzvišenija Pravednost, ne može bez Sina i Duha Svetoga, da Duh Sveti, usplamtjelost srca, ne može bez Oca i Sina, te da Sin, punina svih darova i vrlina, ne može bez Oca i Duha Svetoga."

Sam Bog definira svrhu tog grandioznog viđenja: Čovjek ga treba prepoznavati s gorljivom ljubavlju, treba shvatiti da je Bog iz čiste ljubavi poslao svog Sina u smrt – "(...) tako je nama koji smo izvrgnuti opasnostima i skloni zločinu nebeski Otac pružio ljubav[74] (...) Preko Riječi koja je sam izvor života došla nam je sveobuhvatna majčinska ljubav Boga. Ona nas odgaja za život. Ona nas štiti od opasnosti. Ona je najdublje, najmilije milosrđe koje nam ukazuje na put obraćenja. (...) Prema tome, izbaviteljski čin ljubavi nije proizašao iz nas samih, jer mi nismo bili svjesni ni sposobni ljubiti Boga za svoje izbavljenje. On, Stvoritelj i svevladar, ljubio je svoj narod tolikom ljubavlju da je za njegovo izbav-

---

71 *Iz Gospodinova boka*: SCIV 193
72 *Grješna prošlost*: SCIV 154
73 *I tada ugledah*: SCIV 156
74 *Tako je nama pružio ljubav*: SCIV 157

ljenje poslao svog Sina, Glavu i Izbavitelja svih vjernika. On je isprao i zacijelio naše rane."

Kad je papa Luciani u jednoj od svojih dubokoumnih kateheza dao naslutiti da Bog nije samo naš otac, nego i naša majka, bilo je to ocijenjeno kao senzacija i prodor feminističkih stajališta u Katoličku crkvu, te je kao takvo bilo ili srdačno pozdravljeno ili pak žestoko odbijeno. A evo, jedna mala redovnica s pogledom široko otvorena srca zapisala je u svojoj samostanskoj ćeliji istu misao prije punih osam stoljeća, radujući se sveobuhvatnoj majčinskoj ljubavi Boga.

Prema Hildegardinu nauku izbavljenje se ostvaruje jedino unutar Crkve s kojom je Krist na križu slavio vjenčanje, koja svoju djecu hrani tijelom i krvlju Gospodina te im sveudilj poklanja snagu Duha. Za razliku od "sinagoge" Hildegarda vidi Crkvu u svom sjaju, u svakom slučaju još uvijek nedovršenu, bez nogu i stopala, jer se još nije domogla "punine svog postojanja". Ali s punim povjerenjem grli oltar pored kojega je sinagoga stajala nedjelotvorno prekriženih ruku. U okrilje majke Crkve hrli nepregledno mnoštvo ljudi, mnoštvo koje raste i napreduje kao Tijelo Kristovo, sve do njegova ponovnog dolaska. Crkva kakvu vidi Hildegarda trebala bi posvetiti svijet, trebala bi živjeti s ljudima, s njima patiti i boriti se da nađu put do Boga.

Povijest Božjeg kraljevstva i hodočasničkog Božjeg naroda Hildegarda je kompletirala u slici jedne fantastično konstruirane zgrade sa stupovima, tornjevima i zidovima, u kojoj se poput puzli slažu u cjeloviti prikaz teološka značenja i pojmovi. Dijelovima te veličanstvene građevine pripadaju "stupovi Izbaviteljeva čovječanstva", "toranj Crkve" i "svjetleći zidovi". I ovaj završni dio *Sciviasa* započinje s viđenjem Boga: Na kraljevskom prijestolju sjedi "Živi" u svom svevladarskom gospodstvu i punini svjetla – na srcu mu neka vrsta prvljavog gliba zemaljskog.

Hildegardino objašnjenje je istovremeno nježno i uzbuđujuće: "To je čovjek[75], kukavan, odbačen, jadan glib zemaljski. Njega Bog čuva u svom srcu iz ljubavi prema svom Sinu koji je postao čovjekom (...) Moj Sin je doista čovjek. On skuplja oko sebe nedužne ovčice koje su izbavljene od Adamova grijeha činom svetog krštenja (...) Uzdiže ih iznad svih nebesa te one postaju njegovim udovima."

"Jaki Božji djelatnici"[76], odvažnost i vrlina, podižu zgradu spasenja, pomažu ljudima u njihovim borbama, usavršavaju tijelo Kristovo. Kasnije će Hildegarda presudnu borbu za donošenje pravedne odluke u čovjeku te ulogu božanskih sila prikazati u svom misterijskom prikazanju *Ordo virtutum* (Poredak vrlina). U tom igrokazu vrline se predstavljaju na samom početku: "Božja riječ sjaji se[77] u liku čovjeka. Pošto mi oblikujemo udove njegova lijepog tijela, ono mora biti osvjetljeno."

Međutim, još uvijek se ne zna konačan broj Kristovih udova. Sotona je doduše pobijeđen, ali izbavljeno čovječanstvo i dalje je ugroženo njegovom agresijom. Na tržištu života on nudi svoje poroke, baš "kao što trgovac nudi svoju robu". Ako "svijet posrne u svom uspravnom hodu", pakao će se ponovno razgranati: u Antikristu. I tada će se pojaviti Sin čovječji, "s istim licem[78] kakvo je imao na zemlji, s otvorenim ranama", prijestolje će mu biti plamen koji obasjava sve oko sebe svjetlucavim sjajem, a da ne gori, praćen anđeoskim korovima. Sud će se izvršiti munjevitom brzinom, dobra ili loša djela svakog pojedinog čovjeka bit će mu kao na dlanu. Svi elementi sjajit će se tako bistro i čisto, "kao da bi sa njih netom bila skinuta nekakva crna koža". Zemlja neće više zna-

---

75 *To je čovjek*: SCIV 219
76 *Jaki Božji djelatnici*: SCIV 278
77 *Božja riječ sjaji se*: LIEDER 301
78 *S istim licem*: SCIV 345

ti za nikakav prekršaj. "Nema više noći[79], samo dan. Nastupio je svršetak."

Božji prijatelji pohrlit će u nebesku radost, a svi odbačeni osuđeni su na vječnu kaznu. "Upoznaj putove", odzvanja zajedno s pjevanjem hvalospjeva milosti u kojoj se Crkva unatoč svim tjeskobama već sada nalazi. Virtutes (vrline ili kreposti) hvale svi blaženi i – važna dopuna – sva izbavljena stvorenja.

To je Hildegardin *Scivias*, jedna od najimpoznatnijih panorama svijeta srednjega vijeka, "viđena od priprosta čovjeka", kako je dubokoumna autorica svoja viđenja običavala potpisivati. To je njezino najsačuvanije, najbolje dokumentirano djelo[80]; u Bruxellesu, Oxfordu, Heidelbergu, Fuldi i Vatikanu nalazi se deset rukopisa, od toga čak šest iz 12. stoljeća.

U zemaljskoj biblioteci Hessena čuvao se ranije jedan raskošni rukopis, takozvani *Rupertsberg Codex*, koji je nastao 1165. u Hildegardinom samostanu te bio ilustriran s 35 dragocjenih minijatura u boji. Da bi se to majstorsko djelo zaštitilo od mogućeg bombardiranja, odnešeno je za vrijeme Drugog svjetskog rata na neko sigurno mjesto u istočnoj Njemačkoj. Bila je to sudbonosna pogreška, budući da se nakon završenog rata gubi svaki trag *Sciviasu* iz Rupertsberga. Srećom benediktinke iz opatije sv. Hildegarde u Eibingenu uspjele su između 1927. i 1933. izraditi na pergamenu faksimil rukopisa u originalnoj veličini.

---

79 *Nema više noći*: SCIV 346

80 *Najbolje dokumentirano djelo*: Valja napomenuti da je "Scivias" pored "Ordo virtutum" i jednog dijela "Korespondencije" jedini Hildegardin spis koji je 1978. doživio na temelju izvornih rukopisa dorađeno, kritičko izdanje u dvosvečanoj ediciji koju su uredile Adelgundis Führkötter i Angela Carlevaris.

7. Dubinska dimenzija stvarnosti

Točno se može datirati vrijeme u kojemu je "jarka svjetlost s neba" temeljito izmijenila život benediktinke. U predgovoru svom *Sciviasu* ona je taj događaj opisala u dva međusobno isprepletena iszvješća:

"I gle![81] U četrdesetitrećoj godini mog životnog vijeka ugledala sam nebesko lice. Podrhtavajuće i s velikim strahom išao mu je moj duh sve napetije u susret. Vidjela sam neopisiv sjaj. Iz njega se razlijegao nebeski glas. Govorio mi je: 'Kukavni čovječe, pepeo od pepela, trulež od truleži, govori i piši sve što vidiš i čuješ! A pošto si sramežljiva i nerazgovorljiva, nevješta tumačenju i nepoučena da bi mogla opisati ono što vidiš, ne govori i ne opisuj na način kako to čine ljudi, ni po razumskoj spoznaji ni po voljnom zaključivanju, nego po milosti koju primaš od nebeskih likova, onako kako vidiš i čuješ unutar Božjih rana. Naviještaj kao slušatelj koji riječi svog Učitelja prenosi doslovce onako kako je Učitelj mislio i htio, kako je pokazivao i propisivao (...)' I ponovno sam čula glas s neba kako govori: 'Tako dakle obznanjuj ove rane! Piši učeno i govori: Godine 1141. poslije utjelovljenja Isusa Krista, Sina Božjega, kad sam bila stara četrdeset i dvije godine i sedam mjeseci dođe mi s otvorenog neba jarka svjetlost praćena munjama. Prostrujila je mojim mozgom i zapalila vatru u mom srcu i mojim grudima (...) I odjednom mi se razotkrije smisao Pisama (...)'"

Istinabog, Hildegardi nije to iznenadno unutarnje iskustvo bilo nešto posve strano; ona je brže-bolje pridodala opasku da je "snagu i otajstvo skrivenog, čudesnog nebeskog lika" doživljavala od ranog djetinjstva, samo što je rijetkim kolegicama u samostanu

---

81 *I gle!*: SCIV 89

pripovijedala o tome. "Sve sam prekrivala šutnjom[82] do onog vremena kad je Bog po svojoj milosti htio da bude objavljeno". Ali nemojmo misliti da je Hildegarda sada, pošto joj je takoreći stigla naredba s neba, smjesta potrčala opatu samostana, te mu se stavila na raspolaganje kao pisac vizionarskog štiva. Kad god bi se radilo o njezinoj osobnoj nadarenosti, velika Hildegarda bila je osobito sumnjičava i nesigurna.

Baš naprotiv, vizije koje su preko nje dolazile na svjetlo dana zadavale su joj strah. Kad je kao odrasla djevojka bila posve obuzeta jednim takvim viđenjem – sjeća se – koješta je blebetala, što je kod slušatelja izazivalo odbojnost. "Kad bi snaga viđenja malko popustila[83], snaga pred kojom sam se ponašala više kao malo dijete negoli osoba dorasla svojim godinama, jako bih se sramila, često bih zaplakala i o svemu šutjela, ukoliko mi je to bilo moguće". Bernardu iz Clairvauxa priopćava sva zbunjena da od djetinjstva nadalje "nikad nije živjela u sigurnosti",[84] "ni jedan jedini sat".

Njezina bespomoćnost zvuči vjerodostojno. Kod Hildegarde nema ni traga taštoj samohvali tobožnjeg izabranika. O tome najbolje svjedoči za nju tako karakteristična korespondencija s Bernardom, dragim i poštovanim mistikom, križarskim propovjednikom i ženomrscem! On joj zacijelo nije bio od velike pomoći, taj vatreni, hektički asket, kojega je čitavo jedno stoljeće pratila sugestivna snaga isijavanja. Osnovao je sedamdesetak sa-

---

82 *"Sve sam prekrivala šutnjom"*: Hildegarda precizira vrijeme djetinjstva: "od svoje pete godine". Malo drukčiju verziju nalazimo u autobiografskoj zabilješki u VITA (64): "U svojoj trećoj godini života ugledala sam veliko svjetlo koje mi je potreslo dušu, o čemu se radi svoje djetinje dobi nisam mogla javno očitovati". Kod srednjovjekovnih mističara bilo je uobičajeno da svoju vizionarsku nadarenost smještaju već u najranije djetinsjtvo. DINZELBACHER 223

83 *Kad bi snaga viđenja malko popustila*: VITA65

84 *Nikad u sigurnosti*: BR 25

mostana, ne računajući velik broj starijih redovničkih kuća koje je reformirao. Narodne mase gledahu u njemu čudotvorca, pape mu povjeravahu posebne zadaće. Protupape je primoravao na izvršavanje zadataka, a zaraćene strane u građanskim ratovima na potpisivanje primirja. Slovio je kao pobožni teolog ljudskog zajedništva, te istovremeno kao mahnit progonitelj heretika. Čitateljima svojih bezbrojnih traktata savjetovao je da srce bližnjega pronađu u svom vlastitom srcu i tako ga pripreme za nebo[85]; a za koban križarski rat protiv Slavena na rijeci Elbi napisao je parolu: "Uništenje ili obraćenje!"[86] Vatromet misli kojima se razbacivao nije moguće uvijek svesti na isti nazivnik.

Naravno da je i sama Hildegarda morala biti fascinirana internacionalnom slavom te živuće legende. Sramežljivo poput zaljubljene školarke obraća se tom čudu od čovjeka: "Prije nešto više od dvije godine promatrala sam te[87] u jednom viđenju kao čovjeka koji gleda izravno u sunce, bez imalo bojazni, vrlo smiono. I zaplakala sam, zato što sam pocrvenila i bila tako bojažljiva. Predobri i blagi oče, povjeravam se tvojoj duši i očekujem da mi otvoreno kažeš želiš li da ovo iznesem u javnost ili prekrijem šutnjom."

No, "orao zagledan u sunce"[88] (Hildegarda) nije se želio očitovati. Raduje se zajedno s njome milosti Božjoj, piše joj prijateljski, i ostaje nedorečen. "Uostalom[89], zar treba i dalje poučavati i opominjati tamo gdje postoji unutarnja pouka, gdje pomazanje poučava o svemu?"

---

85 *I tako ga pripreme za nebo*: Bernard iz Clairvauxa, Stupnjevi poniznosti i oholosti, BERNHRAD, BOTTSCHAFT 60

86 *Uništenje ili obraćenje!*: Migne, PL 182, 651

87 *Promatrala sam te*: BR 26

88 *Orao zagledan u sunce*: BR 26

89 *Uostalom*: BR 27

Bernard je naravno na sinodi u Trieru, kao što smo vidjeli, rekao papi nekoliko lijepih riječi o Hildegardi. Tek kad je najviši ovozemaljski autoritet kršćanstva preuzeo na sebe odgovornost za njezino pisanje, ona se osjećala donekle sigurnom. Ali je i dalje zadržala kritički odnos prema samoj sebi. Čak se kao 77-godišnja predstojnica povjerila svom pobožnom štovatelju i kasnijem sekretaru Wibertu iz Gemblouxa (to je zacijelo njezino najosobnije pismo koje posjedujemo): "Ja sam međutim cijelo vrijeme[90] bila ispunjena podrhtavajućim strahom. Nikakvu sigurnost bilo kakva umijeća nisam pronalazila u sebi."

To je prvi put da ona malo detaljnije otkriva svoju nutrinu. I možda ne bi ni ovoga puta to učinila, da nije Wibert bio tako uporan. Taj visokoobrazovan, za mnoge stvari zainteresiran valonski monah oduševio se sveopćom Hildegardinom duhovnošću u Brabantu i Nizozemskoj te joj se u jednom pismu, nakićenom mnogim hvalospjevima, obratio s molbom da mu odgovori zaboravlja li svoje vizije stvarno po nekom diktatu, kako se to pričalo naokolo, diktira li svoje zapise na njemačkom ili latinskom jeziku, i je li njezino izvrsno poznavanje Biblije rezultat "brižnog iščitavanja ili to ima zahvaliti božanskom pomazanju".

Na tako indiskretna pitanja naša opatica obično ne bi odgovarala. Ali Wibert ne posustaje. Jednom prijatelju vitezu koji je upravo krenuo na put u samostan benediktinki, predao je drugo pismo[91], i ovoga puta Hildegarda ga doista počasti iscrpnim odgovorom – bez obzira iz kojih razloga. Prije nego što se oprostila od ovoga svijeta, informirala je jednog posve stranog monaha prvi i jedini put o prirodi svoje vizionarske nadarenosti.

---

90 *Ja sam međutim cijelo vrijeme*: BR 226
91 *Wibertovo pismo Hildegardi*: BR 223

"Ja međutim ne gledam te stvari"[92], piše starica, "izvanjskim očima i ne čujem ih izvanjskim ušima, niti ih spoznajem mislima svog srca niti posredovanjem bilo kojeg od mojih pet osjetila. Dapače, gledam ih jedino u svojoj duši, s otvorenim tjelesnim očima, tako da nikad ne podliježem nesvjestici ekstaze, već budna gledam u to, bilo danju bilo noću. Svjetlo koje promatram nema ništa zajedničko s prostorom. To svjetlo je mnogo svjetlije od oblaka koji nosi u sebi sunce. (...) Ukazuje mi se kao 'sjena živog svjetla'. I kao što se sunce, mjesec i zvijezde odslikavaju na vodi, tako mi se u njemu jasno odslikavaju Pisma, nagovori, prirodne sile i sva istinska ljudska djela."

Njezine vizije, piše Wibert, zapravo su intenzivna iskustva sa svim osjetilima: "Ja promatram, slušam i znam[93] istovremeno, u hipu naučim ono što znam. Ono što ne vidim, to i ne znam, jer ja sam neuka, naučili su me jedino čitati obična slova. Ono što pišem, to promatram i slušam u viđenju, i ne stavljam na papir nijednu drugu riječ osim one koju sam čula i koju objavljujem jednostavnim latinskim riječima koje sam čula u viđenju. Ja nisam poučena da o svojim viđenjima pišem jezikom filozofa."

Njezina viđenja su dakle intuicija, čisto unutarnje iskustvo "s otvorenim očima", bez izvanjskih ekstatičkih fenomena. Hildegarda je u stanju istovremeno izaći iz sebe i biti pri sebi. To su vrlo osjetilne vizije, koje objedinjuju promatranje, slušanje i osjećanje. U vidljivoj stvarnosti vizionarka Hildegarda otkriva božansku stvarnost, naslućuje dubinske slojeve stvarnosti[94], smisao u stvarima i u tom smislu trag Boga. Do njega, do "samog svjetla života" Hildegarda se probija iz "sjene svjetla" samo u rijetkim

---

92 *Ja međutim ne gledam te stvari*: BR 227
93 *Ja promatram, slušam i znam*: BR 227
94 *Dubinski slojevi stvarnosti*: SUDBRACK 346

usrećujućim momentima; to iskustvo opisuje 77-godišnja starica na zaista dirljiv način:

"U tom svjetlu[95] vidim katkada, ali ne često, neko drugo svjetlo koje mi se predstavlja kao "svjetlo života". Kada i kako ga promatram, ne mogu kazati. Ali tako dugo dok ga promatram, nema kod mene nikakve žalosti i straha, osjećam se kao jednostavna mlada djevojka, nipošto kao stara gospođa (...)"

Wibert se odnosio prema tom pismu kao prema dragocjenoj relikviji. Odnio ga je u obližnju crkvu, položio na oltar i pomolio se Duhu Svetom da mu prosvijetli srce za čitanje. Tek tada latio se čitanja u samoj crkvi, pročitao je pismo jedanput, dvaput, triput. Kad je sadržaj tog pisma iznio, nekoliko dana kasnije, pred skupom redovnika i laika, nekadašnji opat Rupert iz Königstala najprije je dugo šutio, a zatim oduševljeno progovorio: "Nešto takvo[96] nisu u stanju iznijeti na svjetlo dana najbistroumniji magistri francuskog kraljevstva. (...) Ti mudrijaši sa svojim tvrdokornim srcima i napuhanim obrazima u stanju su učiniti jedino veliku galamu, gubeći se u pravnim pitanjima i raspravama (...) Dok ova blagoslovljena žena naglašava samo ono najvažnije: ona stvara iz svoje unutarnje punine i izljeva tu puninu da bi žedni utažili svoju žeđ."

Mi se dakako slažemo s riječima opata Ruperta.

On je vjerojatno bio, poput mnogih njegovih susvremenika, duboko dirnut samim sadržajem i serioznošću tih viđenja. Hildegardi je ponajmanje stalo do spektakularnog tumačenja bilo kojeg tajanstvenog događaja,[97] i premda su joj bile pripisivane vidov-

---

95 *U tom svjetlu*: BR 227

96 *Nešto takvo*: Pitra 384

97 *Tumačenje tajanstvenih događaja*: Iznimka su jedino tajanstvena slova što ih je neki postupašan švapski svećenik našao na oltarniku te ih je Hildegarda interpretirala kao apel da mora promijeniti svoj život: VITA 99. Takve legende

njačke sposobnosti,[98] ona se vehementno branila od svakog pokušaja da se od nje načini nekakakav interesantan orakul. Kad su monasi iz Villersa[99] svom prijatelju Wibertu predali čitav paket znamenitih teoloških sporenja za Hildegardu (između ostalog htjeli su znati kojim jezikom Bog govori u raju i kakve tjelesne likove imaju anđeli koje je Abraham pogostio pečenim teletom, bijelim kruhom i mlijekom), Hildegarda se ispričala što im ne može odgovoriti, ponajprije zbog bolesti i prevelikog umora, te je na uporno inzistiranje monaha odgovorila na svega nekoliko njihovih pitanja, a u zamjenu za ostale odgovore poslala im kopiju svoje "Knjige životnih zasluga" koju su presretni redovnici tjednima naglas čitali u blagovaonici za vrijeme objeda. Tako je Hildegarda vrlo taktički zaobišla njihovu znatiželju. Mora da su monasi poruku itekako dobro shvatili: postoji nešto mnogo važnije od njihovih domišljatih problema.

Hildegarda zacijelo nije htjela izigravati nikakvu proročicu. Njezine vizije imale su u pravilu središnje, najteže teološke sadržaje s vrlo izraženom katehetskom svrhom (inače najdražih tema tog vremena, kao što su anđeoski korovi ili bavljenje paklom, ona se tek rubno dotakla). "Ljudi bi se pomoću tih vizija trebali[100] učiti prepoznavanju svog Stvoritelja", tako je sam glas s neba definirao svrhu njezinih viđenja. Svojim suvremenicima, koji su po svemu sudeći zaboravljali na Boga, htjela je pokazati "kako se čovjek može domoći izbavljenja"[101].

---

nalazimo gotovo u svim tipičnim srednjovjekovnim hagiografijama (životopisima svetaca).

98 *Vidovnjačke sposobnosti*: Hildegarda je npr. prorekla 1158. nadbiskupu Arnoldu iz mainza skoru smrt; dvije godine kasnije Arnold je ubijen u Bingenu, BR 46

99 *Monasi iz Willersa*: Pitra 393, 397, 494

100 *Ljudi bi se trebali*: LDO 21

101 *Kako se čovjek može domoći izbavljenja*: SCTV 95

Imati takvo iskustvo, koje ne podrazumijeva djelovanje po vlastitom nahođenju, već traži od čovjeka da bude Božjim glasnogovornikom, zacijelo je znak mistike. A je li Hildegarda doista bila mističarka?

Zacijelo nije bila prva[102] – mada je vizionarstvo do sredine 12. stoljeća bilo isključivo namijenjeno muškarcima[103] – a pogotovo se ne može smatrati pramajkom kasnijih, izrazito emocionalno prožetih "pjesnikinja" poput Matilde iz Magdeburga ili Gertrude iz Helfte. Hildegarda je sasvim nešto drugo, mnogo trezvenija, originalno teška i neobično stvarna, čak u svojim najuzvišenijim nebeskim studijama. Već na samoj govornoj razini vidljiv je dubok ponor; Hildegarda govori snažnim, slojevitim stilom starozavjetnih proroka, a ne pribjegava osjećajno-lirskom pjesnikovanju.

Pa i glede samog sadržaja postoji razlika. Hildegardi je stalo, kratko rečeno, do informacije, a manje do osjećaja. Ona ne sanja o mističnom sjedinjenju s nebeskim zaručnikom, nego pokušava Boga spoznati preko njegovih stvorenja. Ona ne želi voditi povjerljive privatne razgovore s prijateljem svoje duše, već želi vidjeti nebeskog Kralja kod stvaranja i održavanja svega stvorenoga. Ona želi shvatiti zakonitost povijesti spasenja (Hildegarda je imala sveti respekt pred razumom stvorenim od Boga i pred ljudskom sposobnošću razumijevanja), umjesto da izmišlja rajske krasote.

Usprkos svim individualističkim tendencijama[104] svoga vremena – od izoliranja oltarskog prostora u crkvenom graditeljstvu, preko dodavanja "karakternih glava" u gotskoj plastici, do kon-

---

102 *Zacijelo nije bila prva*: Usp. Katalog von Visionären und Mystikerinen vom 6. bis zum 15. Jahrhundert // Katalog vizionara i vizionarki od 6. do 15. stoljeća, DINZELBACHER 13-23

103 *Vizije su pripadale muškarcima*: DINZELBACHER 226

104 *Individualističke tendencije*: DINZELBACHER 243

centracije viteških epova o jednom jedinom heroju – Hildegardi je uspjelo dosljedno prikrivati svoje vlastito Ja u svim vizijama. "Čovjek može okrenuti na stotine stranica,[105] a da ništa ne sazna o Hildegardi kao čovjeku pojedincu", tvrdi ugledna poznavateljica njezinih djela s pritajenim divljenjem. "Svako viđenje počinje s Ja. Ali to Ja je nalik vratima kroz koja netko drugi ulazi unutra. Kad je on tu, više se ništa ne može saznati o vratima."

"Bog i duša", unutrašnjost koja nema veze s ovim svijetom Hildegardi je posve strana. Njoj je prije svega stalo do religioznog objašnjenja svemira, do kršćanskog života u svijetu, čiju ljepotu i bijedu je vrlo realno sagledavala, i to naravno transparentno u odnosu prema Bogu.

Sasvim obrnut slučaj imamo stotinjak godina kasnije s Gertrudom iz Helfte, cistercitkinjom, čije intimno ophođenje s božanskim zaručnikom dostiže svoj vrhunac kad zaručnik stavlja u njezino srce svoje rane te u duhovnom smislu mijenja svoje srce za njezino. Svaki put ona je sve bliže nebu i dopušteno joj je kušati rajsko ozračje. Apostol Ivan, sveci poput Augustina i Benedikta, te Marija Magdalena bili su njezini primarni sugovornici. Da ne bismo bili nepravedni, moramo izričito naglasiti da ni sv. Gertruda nije takve radosti uživala isključivo egoistički za sebe; njezini spisi oplemenjuju duhovne živote mnogih ljudi, a djelotvornu moć daje im upravo njezina osobna obojenost, osobna uvjerljivost i svjedočenje o neposrednom iskustvu.

Gertrudina prijateljica Matilda iz Magdeburga izrazila je subjektivnost takvog odnosa prema Bogu u jednoj klasičnoj molitvi: "Gospodine, oče nebeski,[106] između tebe i mene postoji neka po-

---

105 *Okrenuti na stotine stranica*: Maura Böckeler u pogovoru svom izdanju "Sciviasa, SCIV 392

106 *Gospodine, Oče nebeski*: Mechthild von Magdenburg, Das Fließende Licht der Gottheit // Matilda iz Magdenburga, Tekuće božansko svjetlo, Regensburg 1869, 48

veznica, neko neopisivo zajedništvo, budući da mnoge rane i neizrecive stvari prepoznajem duboko u sebi." Takve intimne tendencije u religioznosti mogu se u Hildegardinom stoljeću doduše nazrijeti, ali ona je daleko od njih – bez obzira koliko strastveno govorila i pjevala o Božjoj ljubavi. Kod nje je ta ljubav uvijek namijenjena cijelom čovječanstvu, ili pak svakom pojedincu; nikad joj nije padalo na pamet da piše o svom sasvim osobnom odnosu prema Bogu. Kad ona u svojim veličanstvenim vizijama poseže tu i tamo za molitvenim oblicima, kao neke vrste odgovorom, uvijek su to molitve Crkve, molitve koje se izgovaraju u množini. Krista zazivlje njegovim časnim imenom, vrlo rijetko služi se u intimnim nagovorima imenom "Isus" - ali zato vrlo nježno razgovara s *humilis puela Maria*, poniznom djevicom Marijom!

Kod Hildegarde doista ne možemo nigdje naići na erotski obojenu ljubav prema Bogu, kakvu nalazimo kod kasnijih mističarki. "Dok sam stajala pod križem[107], odbacila sam svoju odjeću i predala mu se. Pritom sam mu čvrsto obećala da ću sačuvati svoju nevinost i da ga neću povrijediti niti jednim od svojih udova." Tako je pisala Angela de Foligno, ali Hildegarda na nešto takvo ne bi ni u snu pomislila, a kamoli to zapisala. Ne bi joj padalo na pamet da poljubi Kristove krvave rane kao što je to činila Gertruda, ili da legne s Bogom u krevet[108] i obasipa ga svojim poljupcima poput Matilde.

Kao reakcija na posvećenu ženomrzačku teologiju onog vremena i kao šifra ravnopravnosti žena koje Krist posebno ljubi mogla je takva erotska mistika imati svoju vrijednost. No, Hildegarda formulira svoju žensku samosvijest na sasvim drugoj razini. Ne

---

107 *Dok sam stajala pod križem*: Angela de Foligno, SHAHAR 68
108 *Poljubiti Kristove rane i leći s Bogom u krevet*: DINZELBACHER 153

smatra da su joj za to potrebne privatne objave; njoj je dovoljna Biblija i crkvena predaja, prema kojima je u svakom slučaju zauzimala vrlo samostalno, intuitivno stajalište.

Stoga o "mističarki" Hildegardi ne bi trebalo ni govoriti. Vjerojatno su njezini suvremenici imali profinjeniji ukus, budući da su imenu te velepoštovane redovnice dodavali titulu *prophetissa teutonica*: njemačka proročica. Uspoređivali su je sa starozavjetnom proročicom Deborom;[109] i zaista, njezina naprijed citirana naredbodavna vizija podsjeća frapantno na dijalog (razgovor) Jahvea s prorocima[110] Izaijom, Jeremijom i ostalim glasnogovornicima samoga Boga, koje je izabrao za poslanike svom kolebljivom narodu i koji su na početku svog djelovanja taj poziv primali teška srca, podrhtavajuće, na isti način kao i mala redovnica Hildegarda.

Mističari čeznu za sjedinjenjem s Bogom; zagledani su u svoju nutrinu i pronalaze Boga u svojoj dubini. Proroci su spremni ljudima prenijeti njegovu poruku; oni gledaju oko sebe, ne bi li našli slušatelje. Proroci ne navještaju vlastite ideje, oni vjerno prenose sve što su čuli od Boga. Pogledajmo kako se to zbiva kod Hildegarde: "Čovjek koji to promatra[111] i pisanjem dalje prenosi, promatra a da ništa ne vidi; istovremeno osjeća ovozemaljskost, a da je ipak ne osjeti. On ne predstavlja božansku čudotvornost sam po sebi, on je naprosto zahvaćen, kao što je struna zahvaćena od svirača te ne daje ton sama po sebi, nego zahvaljujući sviračevim prstima."

Prorok povlači svoju vlastitu osobnost, on postaje Božjim odvjetnikom, tumačem i glasnogovornikom. Hildegarda je dobila

---

109 *Debora*: Sutkinja i proročica, ispjevana joj je jedna od najstarijih hebrejskih epskih pjesama, Suci 5

110 *Viđenja u kojima Bog poziva proroke u Starom zavjetu*: npr. Iz 6; Jer 1, 4-19; Ez 2

111 *Čovjek koji to promatra*: LVM 292

naredbu da zapisuje "ne po svom srcu,[112] nego kao moj svjedok". Nije li to najbolja karakteristika prave proročice?

I jednima i drugima, mističarima i prorocima, zajedničko je da se ne bave nikakvim teološkim teorijama, već posredovanjem religioznih iskustava i pozivanjem na ta iskustva. Zato su oni za Crkvu neizbježni. Naime, kršćanstvo nije sustav mišljenja i pravila u koje bi se moralo vjerovati, već ponajprije iskustvo vjere[113] koje postaje porukom, ponudom nove iskustvene mogućnosti života.

Proročice ili – ako baš hoćemo – mističarke poput Hildegarde pozivaju nas da s oduševljenjem propovijedamo o vjeri i radujemo se u Gospodinu, umjesto da izgrađujemo perfektnu misaonu tvorevinu i teologiju zamijenjujemo raznim logičkim igrarijama. Proročice ili mističarke poput Hildegarde spašavaju misterij (otajstvo) i neshvatljivost Boga od racionalnih fanatika i strogo uspostavljene znanosti o vjeri. Proroci i mistici imaju vrlo važnu ulogu u pogledu kritiziranja same institucije; etablirana Crkva nije ih nikad posebno voljela, zato jer su svojom spontanošću unosili nemir u čvrsto uspostavljen poredak, budeći u vjernicima opasne uspomene na same izvore kršćanstva.

I još jedno neizbježno prosvjetiteljsko pitanje: je li zaista Bog bio taj koji je Hildegardi diktirao sva ta viđenja i hvalospjeve, pismene opomene i pravila za život? Ili je ona svoju bujnu, beskonačno produktivnu fantaziju preodjevala u tradicionalnu odjeću božanskog nadahnuća? Nije li hrabroj redovnici naposljetku preostalo ništa drugo nego da se okiti perom Božjeg govora, budući da žena kao žena s vlastitim imenom nije smjela sudjelovati u teološ-

112 *Ne po svom srcu*: LDO 21

113 *Kršćanstvo kao iskustvo vjere*: Usp. Edward Schillebeecks, Menschliche Erfahrung und Glaube an Jesus Christus // Ljudsko iskustvo i vjera u Isusa Krista, Freiburg 1979, 39

kim raspravama, već jedino kao glas Svevišnjega? Je li ona svoju literarnu naobrazbu toliko zapostavljala samo zato što su proročice i mističarke bile to više cijenjene što su manje vlastita talenta pokazivale? Postaje li njezina prikrivena kritika katedarske skolastičke filozofije razumljivijom zato što je zapakirana u viziju nadolazećeg mirnog vremena?[114] Umjesto *doctores* (učenjaci) u tom slučaju narod bi poučavali proroci.

Na ovo pitanje ne moramo ovdje odgovoriti – ne zato što se ne bi uklapalo u okvire sažete biografije i što bi isključivo oni koji se osjećaju "pogođenima" mogli donijeti takvu prosudbu.[115] Ne, pitanje je li Hildegarda svemir i povijest odnosa Boga i čovjeka shvaćala tako dobro pomoću intuicije ili je njezinim pogledom upravljao sam Bog uopće nije važno. Radi se o tome da od Hildegarde učimo promatrati svijet budnim očima, a ne da od svake rečenice njezinih zapisa stvaramo evanđelje.[116]

Čini se da kod Hildegardinih likova nisu posrijedi nikakve halucinacije[117]. Jedina – strogo kritička – patografska studija o njezinim bolesnim slikama i stanjima zanosa posve je jasna: prave halucinacije su isključene, zato što kod Hildegarde ne može biti ni riječi o nekom psihotičkom procesu oboljenja, zato što je s viđen-

---

114 *Vizija o nadolazećem vremenu mira*: LDO 305; TÖPFER 39

115 *Prosudba je moguća samo"ako se i sami time bavimo"*: Znanstvenik koji se želi baviti proučavanjem mističkih fenomena, a da sam nema u tome značajnog iskustva, takav je znanstvenik, po riječima indologa Fritsa Staala "like a blind man studying vision" (Exploring Mysticism, Harmondsworth 1975, 125)

116 *Ne treba od svake rečenice stvarati evanđelje*: Ne smijemo tome previše jednostavno pristupati, kao što je to činio medicinar Gottfried Hertzka, proglasivši Hildegardu "tajnicom Duha Svetoga" (Das Wunder der Hildegard-Medizin // Čudo Hildegardine medicine, Stein am Rhein 1978, 8): "Snaga Božja pratila je sukladno njezinom jedinstvenom vizionarskom daru embrionalni razvoj, bila je sasvim sigurno ugrađena u njezino tijelo, neodvojivo povezana s njezinim načinom života" (ibid. 13). Crkva je u tom pogledu mnogo opreznija; u Hildegardinim zapisima vidi jedino (provjerene) privatne objave, korisne za duhovni život, ali nisu obvezujuće poput neke dogme.

jima živjela od rane mladosti bez ikakvih osjećajnih zavrzlama, a ponajviše zato što osoba koja halucinira nije u stanju razlikovati unutarnje viđenje od vanjskih osjetilnih dojmova. Margareta Hattemer, autorica navedene studije, smatra njezine vizije ejdetskim fenomenima, načinom izražavanja vrlo neobičnih slikovitih predodžbi: ejdetici mogu svoj unutarnji slikoviti svijet ne samo vrlo živahno izgovoriti, već ga mogu gledati, slušati i dodirivati u doslovnom smislu riječi. I Hildegarda je promatrala i slušala istovremeno.

Ali i to je zacijelo opet jedna od onih upitnih mudrosti *učenjaka* o kojoj se u posljednje vrijeme ne žele izjašnjavati.

8. Loš latinski Duha Svetoga

Zanimljivo je da se Hildegarda u svojim odnosima s muškim svijetom srednjovjekovne učenosti nije za vrijeme pisanja okružila nekim timom teologa – pa čak ni onda kad je već postala slavna, kad je biskupima i opatima bila velika čast primiti pismo od nje. Ona se radije prepuštala vlastitoj intuiciji, premda nije sve sama radila, poput nekog eremita. Svoje *Scivias*-vizije diktirala je svojoj susestri Rikardi, kćerki markgrofice Stade, koju je u predgovoru počastila kao "djevojku plemenita roda[118] i visokih moralnih načela", a koja će joj kasnije zadavati velike nevolje.

---

117 *Nikakve halucinacije:* HATTEMER 144. Po svemu sudeći nužna su i daljnja specijalna istraživanja Hildegardinih viđenja. Interesantne interpretacije imaju npr. Christel Meier, Die Bedeutung der Farben im Werk Hildegards von Bingen // Značenje boja u djelima Hildegarde iz Bingena, objavljeno u : Frühmittelalterliche Studien 6 (1972), 245-355; Barbara Maurmann, Die Himmelsrichtungen im Weltbild des Mittelalters // Nebeski smjerovi u svjetonazoru srednjega vijeka), Münstersche Mittelalterschriften, Band 33, München 1976.

118 *Djevojka plemenita roda*: SCIV 90

Hildegardin sljedeći tajnik bio je Volmar, vrlo inteligentan monah iz Disibodenberga, prepošt (poglavar) ženskog samostana i njezin nekadašnji učitelj. U jednom dodatku koji se odnosi na zapis posljednjeg viđenja, objavljenom u takozvanom *Riesenkodexu* (divovskom kodeksu) zemaljske biblioteke u Wiesbadenu, Hildegarda je s velikim poštovanjem i ljubavlju ostavila trajni spomen na Volmara:

"U to vrijeme[119] radila sam na rukopisu svojih viđenja uz pomoć bogobojaznog monaha koji je živio po pravilima sv. Benedikta. Odjednom mi dušu i tijelo obuze velika žalost, spoznavši da ću nakon smrti tog čovjeka ostati siroče na ovome svijetu. Naime, u služenju Bogu on je s najvećom pažnjom i neumornim radom zapisivao svaku riječ viđenja i zapisano pomno pregledavao. I uvijek me iznova poticao da ne posustajem zbog tjelesnih slabosti, već da noću i danju ustrajem na zapisivanju svega što mi je u viđenju ukazano. Tako je postupao sve do svoje smrti i nije se mogao u dovoljnoj mjeri nasititi riječima viđenja."

Zatim je tu i preprošt (poglavar samostana) Wezelin[120] iz St. Andrea u Kölnu, njezin nećak, te naravno nama već dobro znani Wibert, Hildegardin tajnik do njezine smrti. Tu su i redovnice iz Rupertsberga, koje su razmnožavale njezina djela u skriptoriju (pisarnici) samostana. Svima koji su joj u životu stajali na raspolaganju i bili joj utjeha neka Bog udijeli vječnu radost u nebeskom Jeruzalemu, zapisala je u pogovoru. No, ta zahvlanost ne smije nas zavesti na krivi zaključak, u smislu da svojim suradnicima nije postavljala nikakva ograničenja. Smjeli su korigirati jedino njezinu gramatiku.

---

119 *U to vrijeme*: BR 165

120 *Wezelin:* Najnovija istraživanja relativiziraju Wezelinovo značenje; ACKER (XXVII) ne smatra Wezelina, već Wiberta iz Gemblouxa jedinim redaktorom i kompilatorom Wiesbadenskog Riesenkodexa (Divovskog kodeksa).

Monah Teodorik iz Echternacha u svom životopisu Hildegarde sasvim jasno primjećuje: "Velika i divljenja vrijedna jest spoznaja[121] da je ona sve što bi u duhu čula i vidjela u istovjetnom značenju i istim riječima, otvorenih očiju i čista srca, vlastoručno zapisivala ili vlastitim ustima izgovarala, pri čemu se oslanjala na jednog jedinog pouzdanog čovjeka kao sudionika u viđenju. On je sve to usklađivao s pravilima gramatike koju ona nije u dovoljnoj mjeri poznavala. Ali nije uzimao sebi za pravo da bilo što u vezi sa smislom ili razumljivošću dodaje ili odbacuje."

Ispravnost ove primjedbe potvrđuje sama Hildegarda u jednom pismu papi Atanaziju IV., Eugenovu nasljedniku, svojevrsnom mješavinom skromnosti i samosvijesti: "A On,[122] koji je bez umanjivanja velik, dodirnuo je sada mali šator, te je ovaj mogao promatrati čudo, oblikovati nepoznata slova i progovarati nepoznatim govorom. I bilo mu je rečeno: 'To što iskazuješ govorom koji ti je dan odozgo – različit od uobičajenog ljudskog izražavanja za koje nisi nadaren – treba onaj koji drži u rukama oruđe žurno obraditi, kako bi odzvanjalo primjereno ljudskim ušima.'"

Dakle, magistar Volmar smio je ispravljati gramatiku, ali se nije smio miješati u stil i sadržaj. Pokušao je to tek Wibert iz Gemblouxa, koji je uspio nagovoriti staru redovnicu da mu dopusti stilističku preradu svojih viđenja na otmjeni latinski. Međutim, takva dotjerivanja bila su pogubna za sam proizvod. Srećom kroz Wibertove ruke prošao je jedino Hildegardin mali životopis sv. Martina[123]: umjetni jezik, pun kičasto ispraznih fraza, možda uglađeniji, ali bitno siromašniji od Hildegardinog izvornog, jednostavnog, ponekad pomalo drvenog stila.

---

121 *Velika i divljenja vrijedna jest spoznaja*: VITA 62
122 *A On*: Vidi napomenu 48.
123 *Martinsvita*: Pitra 369-378

Ovdje možemo mirne duše dodati, a da nimalo ne umanjujemo Hildegardin genij: zapisi njezinih viđenja nisu nipošto dopadljiva lektira. U njima ne prevladava umjetnički lijep i gladak latinski jezik. Prikazivanja idu tako daleko da vizionarka ne zna na koje mjesto bi unijela sve svoje misli i alegorije, uvijek iznova zaluta od teme i spotiče se u labirintu sporednih staza – međutim iz tog labirinta uvijek kao u nekom čudu pronalazi izlaz i vraća se na pravi put. Često se gubi u blagoglagoljivom stilu s mnogim ponavljanjima.

Stoga nije nimalo čudno što su učeni filolozi gunđali nad takvim govorom. To graniči s blasfemijom,[124] takav stil pripisivati Duhu Svetome, ljutio se 1716. jedan od njih. Naprosto je neshvatljivo da su ti spisi nastajali upravo u vrijeme kad je srednjovjekovni latinski - jezgrovit, uglađen i izražajan – doživio svoj posljednji procvat[125]. Kritičari naravno nemaju na umu činjenicu da Hildegarda nije mogla u svom samostanu završiti studij retorike, kao što su to mogli njezini muški kolege, pisci u katedralnim školama; ne pitaju se a što ako je nimalo umjetnički stil možda svjesno izabrala kako bi izbjegla zamkama dopadljivo-otmjenog pisanja i pjesnikovanja svojih suvremenika. Na djelu je stroga askeza u samom načinu pisanja.[126] Ljudi se ne bi smjeli zabavljati njezinim

---

124 *Blasfemija*: GÖSMANN 236

125 *Procvat latinskog*: Paul Lehmann, Die Vielgestalt des zwölften Jahrhunderts // Raznolikost dvanaestog stoljeća, objavljeno u: Erforschung des Mittelalters. Ausgewählte Abhandlungen und Aussätze, Band 3 // Israživanje srednjega vijeka. Izabrane rasprave i izvješća, svezak 3, Stuttgart 1960, 225-246

126 *Askeza u samom načinu pisanja:* Docta ignorantia (učeno neznanje) pripada uglavnom benediktinskoj tradiciji; usp. LECLERCQ 21. Ne smijemo zaboraviti da je pjesništvo u srednjem vijeku imalo drukčiji smisao nego što ga ima danas. »To nije umjetnost u bilo kojem uobičajenom smislu, nikakvo zrcaljenje okolnog svijeta, nikakvo prikazivanje osobnih predodžbi ili slutnji, ponajmnaje pomisao na publiku koje ionako nije bilo. Ta se umjetnost mogla jedino ispravno očitovati pred božanskim Kraljem. Zanatski najdotjeranije, s najboljim materijalom, sukladno provjerenim predajama, iznosilo se ono nadvremensko što naposljetku prožima sve ovozemaljsko.» STEINEN 52

knjigama, već trebaju biti informirani o Bogu i stvarima, što je presudno za njihov život.

Pa ipak, kakva li to veličanstvena pjesnička ljepota izbija iz redovnice koja se ne služi retoričkim figurama! U koje visine se na ponajboljim stranicama svojih knjiga uzdiže iz dolina umarajućih priča! Njezine božanske vizije u stanju su duboko dirnuti i ponekog suvremenog čitatelja:

"Ja koji nemam početka,[127] iz kojega proizlazi svako započinjanje, Ja koji sam domaćin dana, govorim: Ja sam dan sam po sebi, dan koji ne nastaje po izlasku sunca, čak štoviše, dan u kojemu je sunce prvi put zasjalo. Ja sam razum koji se ne može prenositi s jednog na drugo biće, ja sam razum u kojemu dišu sva razumna bića. Za promatranje svoga lica stvorio sam biće-ogledalo, u njemu promatram sva čuda svoje izvornosti kojima nema kraja. Stvorio sam sebi biće-ogledalo da pjeva zajedno sa mnom hvalnice, jer ja imam glas sličan grmljavini, glas pomoću kojega u suglasju sa živim tonovima svih stvorenja držim u pokretu čitav svemir. To sam dakle stvorio Ja, domaćin dana."

To je prava katedrala od riječi, s mnogim tornjićima nalik na kamene blokove neke gotske prvostolnice. Ili njezin zapis o utjelovljenju Krista koji se rodio u srcu Očevom:

"Život je bio skriven u Svemoći i prebivao je u šutnji, sve dok se nije pojavio bijeli, dugo vremena zatamnjeni oblak. Pojavila se jutarnja zora i opkolila sunce. A ovo je slalo svoje zrake i izgradilo silan grad. Dvanaest svjetiljki postavilo je sunce u trećoj trećini spavanja i probudilo one koji su spavali najdubljim snom. I polete svi orlovi koji su obitavali u svijetlećem oblaku (...) I tako je nastao novi svijet u plamenu, svijet koji je strujao iz vode. Brda i

---

127 *Ja koji nemam početka*: LDO 169

brežuljci bili su potopljeni. I čitav je svemir pjevao pjesmu anđela".

Koje li razlike u usporedbi sa slatkorječivom sentimentalnošću nekih božićnih pjesama sve do naših dana! Navedimo još opis posljednje katastrofe, Hildegardinu viziju o Luciferovom padu iz "Knjige božanskih djela":

"Bezbrojno jato[128] iskrica, koje je prianjalo uz prvog izgubljenog anđela, opet je zasjalo u svom sjaju i obasjalo čitav svijet. Ali onaj koji je morao znati da ima u svojoj raskoši služiti Bogu, udaljio se od Božje ljubavi i pohrlio u tminu te je ovako govorio u sebi: 'Bilo bi zaista divno, kad bih po svojoj vlastitoj volji mogao činiti djela koja čini sam Bog!' Odobravali su mu svi koji bijahu na njegovoj strani (...) Ali netom planu oči vječnosti. Vječnost sama stvarala je silne šumove i sa silnim mnoštvom podanika strmoglavila anđela, prvog prijestupnika sa svim njegovim pristašama (...) Srušio se poput komada najobičnijeg olova".

To je već u neku ruku fenomen: mizerno poznavanje latinskog, na kojemu je pisala i diktirala, nije moglo toj redovnici u jezičnom oblikovanju biti baš od velike pomoći. Pa ipak, ona je suvereno baratala sa slikama, precizno je sastavljala usporedbe, umijela je vrlo plastično i slikovito prikazivati. Šalila bi se na račun muškaraca koji su pokušavali pjevati kao psi noću[129] i kokoši u ranu zoru, a nisu u stanju proizvesti ni najbudalastije gakanje. Upozoravala je na oholost koja bi se htjela popeti na ljestve prije nego ih ugleda[130], opomenula je jednu opaticu da svoja dobra djela skuplja u kesi svoga srca[131]. Čovjekovu dušu usporedila je jednom s izdržljivom pticom[132] u letu; kao što ptica ne može napredovati

---

128 *Bezbrojno jato*: LDO 84
129 *Kao psi noću*: Hildegarda papi Anastaziju IV, BR 39
130 *Penjati se na ljestve prije negoli ih ugledaš*: LVM 39
131 *Kesa srca*: Hildegarda opatici Hazzechi iz Krauftala, BR 207
132 *Duša je poput ptice*: LDO 121

bez zraka kojim leti, tako ni čovjekovo tijelo ne može samo po sebi biti pokretno, već ga pokreće njegova duša.

Svojim izrazito slikovnim govorom,[133] svojom "šarenom" teologijom, Hildegarda je bila čista suprotnost apstraktnom poimanju skolastičkih školskih teologa – što je u to vrijeme bilo karakteristično za sve samostane. Naime, u samostanima, kod redovnica i redovnika, bilo je očito više na cijeni slikovito prikazivanje Biblije i crkvenih otaca, a manje oštroumno formuliran dijalektički pojmovni aparat nove teologije.

Bernard je u svom preziru prema "spoznaji koja vene"[134] savjetovao da trebamo učiti od Biblije i njenih jednostavnih prispodoba: "Ponašajmo se[135] poput Svetog pisma koje nam misterij skriven u mudrosti otkriva pomoću bliskih i lako razumljivih riječi; kad govori o Bogu, onda ga predočava pomoću naših vlastitih osjetila i osjećaja. Nevidljivu i nedokučivu stvarnost Boga, nešto najuzvišenije, nastoji Sveto pismo približiti ljudskom duhu u posudama s manje vrijednim stvarima, pomoću usporedbi uzetih iz nama dobro poznate stvarnosti. Zato se i mi moramo služiti tim neokaljanim jezikom."

S takvom "manje vrijednom posudom" Hildegarda bi se zacijelo smjesta poistovjetila. Nikad nije htjela biti ništa drugo do "slabašan ton pozaune[136] živog svjetla".

"A On,[137] koji je bez umanjivanja velik, dodirnuo je sada mali šator, kako bi ovaj mogao promatrati čudo..."

---

133 *Slikovni govor*: KOTTJE / MOELLER 151; LECLERCQ 67, 166
134 *Spoznaja koja vene*: LECLERCQ 233
135 *Ponašajmo se*: LECLERCQ 233
136 *Slabašan ton pozaune*: Hildegarda Elizabeti iz Schönaua
137 *A On*: Vidi napomenu 48.

III.

Moć i nemoć jedne opatice

"Nemoj se previše bojati,[138]
jer Bog ne traži u tebi uvijek nešto nebesko"

Hildegarda u pismu opatu iz Hirsau-a

9. Raskinuta nerazdvojna veza s dobrim monasima

Iz samostanske sale benediktinaca u Disibodenbergu, inače mjesta održavanja redovnih rasprava i poučnih predavanja opata, dopire velika graja: izvana se može razgovjetno čuti kako brat vratar ljutito galami na neku očigledno previše ozlojeđenu i neobuzdanu ženu. Žena je bijesno zadihana stajala na vratima velike sale te se gromoglasnim prijekorima i optužbama okomila na uplašene monahe.

"Vi ste najgori pljačkaši!",[139] vikala je i poslužila se biblijskim slikama, kako bi potkrijepila svoju kaznenu propovijed: "Slični ste sinovima Belijala i nije vam pred očima Božja pravednost. Zato će vas Bog na posljednjem sudu kazniti vječnom propašću!" Uspoređivanje dobrih monaha sa starozavjetnim poganima i neprijateljima Boga, značilo je za njih najveću uvredu: "Pokušate li

138 *Nemoj se bojati*: Hildegarda opatu Manegoldu iz Hirsaua, BR 131
139 *Vi ste najgori pljačkaši*: Hildegarda opisuje tu scenu u pismu redovnicama Rupertsberga, BR 104

u svojoj pobunjenosti ustrajati te nam i dalje pokazivati zube", prijetila je bijesna dama, "postat ćete slični Amalećanima i Antiohu, o kojemu stoji zapisano da je opljačkao Božji hram!"

Možda se ozlojeđena posjetiteljica mogla prema monasima tako grubo ponijeti zato što je pune 44 godine živjele u Disibodenbergu te je dobro poznavala svakog pojedinog drznika. A imala je Hildegarda – o njoj je naime riječ – i dobar razlog za svoju ljutnju: iako je samostan u Disibodenbergu dao suglasnost za izgradnju posebnog, samostalnog ženskog samostana u Rupertsbergu, te dozvolu za preseljenje redovnica u taj samostan, ipak su im monasi iz Disibodenberga zadavali sve moguće nevolje, što nije teško shvatiti, ako znamo da su redovnici također samo ljudi. Radilo se o novcu i posjedu, ali i o ugledu kojega je uživala Hildegarda, o ugledu zbog kojega su je monasi Disibodensberga htjeli zadržati pod svojim krovom kao prestižni objekt.

Povijest tog preseljenja, prepuna konfliktnih situacija, baš je zorno opisana u "Životopisu" (VITA): "Budući da klauzura[140] kao mjesto stanovanja nije mogla primiti sve zainteresirane kandidatice, moralo se odlučiti ili za preseljenje ili za proširenje postojećih zgrada. Hildegarda je nadahnuta Duhom Svetim pokazala mjesto gdje rijeka Nahe utječe u Rajnu, na brdo koje je ranije dobilo ime po svetom Rupertu (...) Mjesto na koje je htjela preseliti ženski dio samostana – bogougodna djevica nije prepoznala tjelesnim očima, nego svojim unutarnjim gledanjem – te ga opisala svom opatu i braći monasima. Opat i monasi nisu bili spremni dati joj svoj pristanak, jer nisu htjeli da ih Hildegarda napusti. Da je ne bi spriječili u izvođenju Božjeg naputka, ona je, kao i ranije, dugo ležala u bolesničkom krevetu. I nije mogla ustati s kreveta sve dok opat i ostala braća nisu spoznali da je odlučila preseliti zato što

---

140 *Budući da klauzura*: VITA 51

Bog to od nje traži. Više se nisu protivili, već su pristali na preseljenje."

Ovdje se ne radi samo o egzemplarnom opisu kako je Hildegarda izlazila na kraj s problemima – protivljenje drugih i nemogućnost donošenja vlastite odluke učinili su je doslovce bolesnom, i ona bi se od tih pojava paralize oslobodila tek onda kad bi protivnici popustili ili kad bi se sama domogla nove hrabrosti. Sada nam postaju jasne i stvarne nužnosti koje su stajale iza "Božjeg poticaja ili traženja" glede preseljenja. Naime, Hildegardin ugled privlačio je sve više žena u samostan na Disibodenbergu, ali za nove klauzure nije više bilo mjesta. Kad je predstojnica Hildegarda 1150. napustila svoj dotadašnji domicil, za njom je krenulo dvadeset sestara.

Veliku je ulogu u svemu tome odigrala i želja da se oslobodi dobronamjernog tutorstva[141] opata Kune i njegovih monaha. Riječ je o klasičnom problemu raskinuća pupčane veze – koji je primjereno svom vremenu dovodio duple samostane s muškim i ženskim klauzurama katkada do usijanja. Često su rezolutne opatice u takvim samostanima povisivale ton, izazivajući naravno mrzovolju muškog crkvenog vodstva. Dolazilo bi čak i do škandala, što je bilo sasvim razumljivo u tako bliskom susjedstvu.

Na Rupertsbergu[142] je Hildegarda – ili nebesko nadahnuće, ako baš hoćemo – našla prvorazredno mjesto prebivanja. Za razliku od Disibodenberga, samostana na šumskoj osami, novi samostan nalazio se na raskrižju dviju važnih prometnica visokog srednjeg vijeka. Na tom mjestu ne spajaju se samo rijeke Nahe i Rajna,

---

141 *Osloboditi se dobronamjernog tutorstva:* Čini se da su u pozadini bili politički razlozi. Hildegardini kasniji prijatelji i zaštitnici nalazili su se uglavnom u opoziciji prema Nadbiskupiji u Mainzu te je vjerojatno i samostan u Disibodenbergu bio rezerviran prema Nadbiskupiji, premda je bio u njenom vlasništvu. Pobliže kod SEIBRICH 62

142 Rupertsberg: Iscrpno kod BREDE

spajaju se i prastare rimske ceste kojima su putovali trgovci iz Triere i Kölna u Mainz, sjedište velikog kancelara carstva, te u Ingelheim gdje je u čuvenom dvorcu običavao boraviti sam car (Hildegarda je u tom dvorcu mogla za svoj samostan zainteresirati cara Friedricha Barbarossu). Carinarnica za brojne trgovačke lađe nalazila se u Bingenu, gradu na suprotnoj strani Rupertsberga, na drugoj obali Rajne. Po tom starom rimskom gradu Hildegarda je dobila dodatak svom imenu.

No, kontrast nije nimalo povoljan po Rupertsberg, kad se čovjek iz životne vreve trgovačkih pravaca i postaja popne na taj brijeg! Grobovi[143] svetog Ruperta i njegove majke, nekad sveta mjesta oduševljenih hodočasnika, nalaze se u posve zapuštenom stanju, od crkve su ostale samo ruševine. Naokolo sama divljina, zarasle staze i puteljci, nigdje pitke vode. Prema tome, monasi koji nisu bili zato da se "njihove" redovnice presele u tu divljinu i napuste Disibodenberg, okružen voćnjacima i vinogradima, mogli su se itekako pozivati na razumski opravdane razloge. Hildegardino viđenje je naprosto neka utvara, tvrdili su.

Međutim, svojeglava redovnica reagirala je djelotvornom ukočenošću koja joj je u životu često pomogla ostvariti upravo ono što je htjela: razboljela se od silnih grčeva. "Kad sam to čula,[144] moje srce obuze tuga, moje tijelo se ukočilo. I dok sam danima ležala u krevetu, čula sam silan glas koji mi je zabranio ubuduće na tom mjestu bilo što kazati ili napisati o svom viđenju".

Vjerojatno je na taj način uspjela probuditi nečistu savjest kod opata (a možda i kod nekih sestara koje su bile zaprepaštene osnivanjem novog samostana u toj divljini). Istovremeno je stavila u pokret i drugu polugu: groficu Stade, dobročiniteljicu, čija kćerka

143 *Grobovi*: Hildegarda je rano umrlom, kreposnom Rupertu kao sedamnastogodišnjakinja posvetila jednu vrlo lijepu legendu, Migne, PL 197, 1081-1094.
144 *"Kad sam to čula"*: VITA 70

je bila Hildegardina tajnica. Ne pitajući opata Kuna za dopuštenje, izravno se obratila preuzvišenom gospodinu Heinrichu, nadbiskupu Mainza. On je također smatrao velikom ludošću povjeriti krčenje zaraslih ruševina grupici neiskusnih redovnica, ali je zajedno sa svojim katedralnim kaptolom ustuknuo pred gospodskim tonom grofice. "Rekla je[145] da se svako mjesto posvećuje dobrim djelima", stoji zapisano u Hildegardinom životopisu.

Nadbiskup je odobrio preseljenje, grofovi Venerde, vlasnici dotičnog brijega s ruševinama crkve, rado su pristali na prodaju zapuštenog posjeda, te je opat Kuno, ukočen poput "kamene litice" donio razboljeloj učiteljici dobru vijest da se može povući u novo prebivalište koje joj je u ime Božje odredilo samo nebo. I vidi: "Samo što su riječi bile izgovorene,[146] ona je brže-bolje ustala s kreveta, kao da poslije dugog vremena više ne pati od nikakvih bolova".

Ubrzo nakon odlaska dvadesetak redovnica počeli su monasi voditi vrlo ružnu politiku ometanja. Dok su redovnice na Rupertsbergu marljivo krčile zarasle predjele i gradile novu crkvu, nekadašnja subraća odjednom su im prestala davati prihode koji su pripadali ženskom samostanu u Disibodenbergu. Time je bila najozbiljnije ugrožena egzistencija marljivih redovnica. Srećom priskočilo im je u pomoć tamošnje plemstvo; grofica je potištenim sestrama darovala dobro kod Bingena, braća Bermersheim – Hildegardini rođaci – darovali su im dijelove svog obiteljskog posjeda, a nadbiskup Heinrich osigurao im je prihode jednog mlina.

No, unatoč svemu tome život na Rupertsbergu nije još dugo vremena bio med i mlijeko. Teškom mukom uspjelo im je iz temelja podići novu crkvu – koju je nadbiskup Heinrich posvetio 1. svibnja 1152. godine[147] – ali vrtove, vinograde i njive trebalo je

---

145 *Rekla je*: VITA 70
146 *Samo što su riječi bile izgovorene*: VITA 54

napornim radom tek pripremiti za obradu. Zato nije nimalo čudno što su neke plemićke kćeri čeznutljivo pomišljale na lagodniji život u Disibodenbergu, te je s vremenom bilo sve manje početnog oduševljenja.

Nije li se Hildegarda neumoljivo strogo držala pravila samo zato da svoje susestre drži u pokornosti i strahu, ne obazirući se na njihovu stvarnu, staleški moć? Neke redovnice napoustile su Rupertsberg i preselile se u bolje opremljene samostane. Budući da se konflikt sa Disibodenbergom i dalje zaoštravao, monasi su zadržali posjede koje su redovnice priskrbile samostanu te nisu reagirali na njihova upozorenja, opatica Hildegarda ponovno se razboljela pod teretom tih problema.

"Bila je nasmrt bolesna",[148] zabilježeno je u VITI najkraćim riječima, što u biti nije više nikakva novost. Pa ipak, "novi udarac primila je kao opomenu". Skupila je posljednje snage, popela se na konja unatoč tjelesnoj iscrpljenosti i tako je došlo do poznatog nastupa u sali benediktinaca s kojim smo započeli ovo poglavlje. "Samo što je prešla kraći dio puta", stoji u životopisu, "vrati joj se silna snaga i nastavi radosno jahati". Unatoč nimalo ljubaznom prijemu – "neki iz jata tvoje subraće bjesnjeli su na mene kao na zloslutnu pticu i strašnu neman", pisala je kasnije opatu – uspjela je dobiti pismeno jamstvo glede osamostaljenja svog samostana.

U svojoj kaznenoj propovijedi opatu je uputila najoštriji prijekor: "Pokloni koje ste primili[149] ne pripadaju ni tebi ni tvojoj su-

---

147 *Posvećenje crkve*: Original najstarijeg dokumenta o Rupertsbergu koji o tome govori čuva se u Državnom arhivu u Münchenu (Mainzer Urkunden br. 3187). Matthias Grünewald poslužio se Rupertsbergom i samostanskom crkvom kao šablonom za središnji dio – slika božićne svete noći - slavnog Isenheimerskog oltara. Motiv je 1510. skicirao iz srednjovjekovnog dvorca Klopp; Pobliže kod Hanny Franke, Der Rupertsberg auf dem Isenheimer Altar (Rupertsberg na Isenheimerskom oltaru), Volk und Scholle 7 (1929) 298-300.

148 *Bila je nasmrt bolesna*: VITA 56

braći. Naprotiv, ti pokloni pripadaju samostanu". Ugovorom kojeg je sklopila s opatom Kunom prepustila je monasima velik dio posjeda koji je pripadao redovnicama, a pored toga i "nimalo zanemarivu sumu novaca,[150] kako ne bi više imali nikakvih razloga za pritužbe". Samostan Rupertsberg bio je od tada podređen vlasti i zaštiti samog nadbiskupa te je mogao slobodno birati svoju opaticu; opatija Disibodenberg bila je zadužena jedino za dušobrižništvo sestara u novom samostanu, ali tako da su sestre mogle same birati svog dušobrižnika.

Kad je opat Helenger – Kunov nasljednik – htio sestrama uzeti dušobrižnika Volmara, vjernog Hildegardinog savjetnika, došlo je ponovno do sukoba. Opatici je još jednom pošlo za rukom da uspostavi čvrste, pravno utemeljene odnose između dvaju samostana. Time je konačno samostan Rupertsberg zadobio svoju autonomiju. Broj redovnica uskoro se popeo na pedesetak; pridružilo im se sedam "gošća dragoga Boga", siromašnih žena iz okolice.

Posjed[151] koji je nastao zahvaljujući brojnim darovnicama, gospodarske zgrade i obradive njive, vinogradi, pravo na prirodna dobra u mnogim selima - sve je to s vremenom omogućilo novoj opatiji određeno blagostanje. Tom blagostanju doprinijela je Hildegarda i svojim vlastitim zamislima kao predstojnica samostana: samostan je bio suvremeno higijenski opremljen, svaka radna prostorija imala je tekuću vodu – što je za tadašnje vrijeme bila prava senzacija, slična onoj da se između apside i glavne lađe u crkvi smjesti kor za redovnice.

Redovnice su svoju svakodnevicu ispunjavale molitvom, duhovnim čitanjima te poslovima u kući i na vrtu. U dva sata ujutro okupljale bi se u crkvenom koru na prvu pobožnost, a u osam sati

---

149 *Pokloni koje ste primili*: BR 105

150 *Nimalo zanemarivu sumu novaca*: VITA 56

151 *Posjed*: BREDE 80. O vodovodu izvješćuje Wibert iz Gembloux, BR 233

navečer na zahvalnu molitvu pred odlazak na počinak. Iako je u samostanu bilo sluškinja, redovnice su same marljivo radile u kuhinji, praonici rublja ili predionici, budući da je Benedikt u svojim Pravilima argumentom: "lijenost[152] je najveći naprijatelj duše" osobito isticao dužnost fizičkog rada. Što se pak tiče opskrbljivanja živežnim namirnicama, samostani su u to vrijeme bili sami sebi dovoljni: redovnici su sami pekli kruh, muzli krave u samostanskim štalama, proizvodili pivo u vlastitim pivovarama te u samostanskim vrtovima uzgajali sve vrste povrća.

Duhovna atmosfera u samostanu bila je u cijelosti prožeta benediktinskim pravilima koja povezuje radikalna navezanost na Krista i ostvarivanje bratske zajednice: "Ništa nije prječe od Kristove ljubavi.[153] Ne nasjedaj srdžbi. Nemoj se osvećivati. Ne gaji slabosti u svome srcu. (...) Nikome ne uskraćuj svoju ljubav. (...) Ne budi gunđalo i klevetnik. (...) Znaj da te Bog vidi na svakom mjestu. Nečiste misli koje naviru u tvoje srce smjesta rastjeraj u ljubavi prema Kristu. (...) Velika rječitost ne zna za ljubav. (...) Božje zapovijedi valja svakodnevno djelima ispunjavati. (...) S čovjekom koji se s nama posvađao valja sklopiti mir prije sunčeva izlaska. Nikad nemojmo sumnjati u Božje milosrđe."

Boj redovnica stalno se povećavao te je opet došlo do problema sa smještajem. Rupertsberg nije mogao primiti sve koje su htjele

152 *Ljenčarenje:* Benediktinsko "Pravilo", poglavlje 48; BALTHASAR 235. U prevrednovanju fizičkog rada koji se u vrijeme antike prezirao kao nešto što dolikuje jedino robovima sastoji se najvažnija uloga benediktinskog monaštva. Energija koja se tijekom fizičkog rada oslobađala krčenjem zemljišta i obrađivanjem njiva doprinijela je stvaranju europske kulture poljodjelstva. Pojava građanstva i poduzetništva u gradovima tijekom 11. i 12. stoljeća unijela je u dotad deklasirani najamnički rad za golu egzistenciju dodatni socijalni prestiž i vlastitu etiku; zato se plemstvo koje je osnivalo reformske samostane svjesno podređivalo idealu rada i radinosti. BOSL 130

153 *"Ljubav prema Kristu"*: Benediktinsko "Pravilo", poglavlje 4.; BALTHASAR 197

ući u samostan nadaleko poznate i slavne opatice[154] Hildegarde (prve predstojnice samostana, koliko nam je poznato, kojoj je dodijeljena počasna titula opatice). Sada je posve neopterećena i poletna kupila u vinorodnom selu Eibingenu ponad Rüdelsheima napušten samostan augustinaca i u njemu osnovala kćerinski samostan za tridesetak sestara. Taj samostan zapalile su nekoliko godina ranije carske čete u osvetničkom pohodu na Mainz protiv tamošnjeg nadbiskupa. Opatica je na ruševinama ponovno podigla samostan; prve redovnice ušle su u Eibingen 1165. godine, kad su u Kölnu trijumfalno dočekane kosti svetih Triju kraljeva dopremljene iz Milana.

Na žalost, postoji još jedan razlog za osnivanje novog samostana koji na današnjeg čitatelja ne djeluje baš simpatično: budući da je opatija Rupertsberg bila namijenjena prije svega redovnicama viših staleža, Hildegarda je bila primorana dodatno osnovati "mješoviti" samostan, u koji su mogle ući i žene nižih staleža.

Bilo je to tada sasvim nešto normalno. Kao što smo već spomenuli, samostani su ispunjavali vrlo različite, često itekako skupe zadaće, zbog čega su morali voditi računa o odgovarajućim dotacijama te su u pravilu mogli primati samo djevojke iz uglednih obitelji s bogatim mirazom. Bez obzira što su reformski samostani poput Clunyja, Hisaua i Citeauxa već mnogo ranije raskinuli s privilegijama plemstva, Hildegardino držanje bilo je sasvim u skladu s normama tadašnjeg vremena. Bilo je naravno redovnica koje su s teološkog vidika opravdano negodovale zbog takva držanja, o čemu će još biti riječi.

---

154 *Abbatisa, opatica, predstojnica ženskog benediktinskog samostana:* FÜHRKÖTTER 40. Ta se oznaka prvi put spominje u zaštitnom pismu cara Friedricha I. 18. travnja 1163.

Hildegarda je sada bila predstojnica dvaju samostana. I dalje je stanovala na Rupertsbergu, ali je dvaput tjedno čamcem prelazila na drugu stranu Rajne da posjeti samostan u Eibingenu, posvećen svetom Giselbertu. Da je vođenje samo jednog samostana u Hildegardino vrijeme povlačilo za sobom zaista veliko opterećenje, može se pročitati u jednom natpisu opatije Corvey: "Bože, budi zaštita[155] ovom gradu i tvoji anđeli branili ga na njegovim zidinama".

Usporedba s gradom unutar zidina ne čini se pretjeranom, ako se ima na umu da su samostanu pripadali ambari za žito, štale, mlin, sušionice, sladorane, radionice za izradu i popravak poljodjelskog oruđa i sakralnih umjetničkih predmeta, škola opismenjavanja i knjižnica, vrtovi s povrćem, groblje, prostorije za služinčad, bolnica, gostinjac, a ranije i prenoćište za kralja, te nerijetko i škola za mladež iz okolnih mjesta.

Opatica[156] koja je upravljala tim gusto naseljenim kraljevstvom nije bdjela samo nad dušama povjerenih joj osoba i nije vodila brigu samo o bezbrojnim sitnicama u samostanu. Kao veleposjednica vodila je brigu i o kmetovima koji su pripadali samostanu, ubirala je njihova obavezna davanja i utjerivala dugove. Kao gospodarica zemljišnih posjeda često je predsjedavala svjetovnim sudovima, određivala novčane kazne, potvrđivala ugovore o prodaji ili davanju u zakup zemljišta i ostalih nekretnina, odobravala trgovišta i sajmove. U biskupiji je mogla sazivati sinode i svećenicima dodjeljivati beneficije. Nije mogla obavljati jedino svećeničke poslove; nije smjela propovijedati, niti su novoprimljene redovnice mogle pred njom polagati redovničke zavjete; nije joj bilo dozvoljeno da podijeli blagoslov svojim sestrama.

---

155 *Bože, budi zaštita:* Bruno Moser, Das christliche Universum (Kršćanski svemir), München 1981, 117

156 *Ovlasti jedne opatice*: SHAHAR 48 ff

Samostan Rupertsberg bio je 1632. u tridesegodišnjem ratu razoren[157] od švedske vojske, a samostan u Eibingenu održao se sve do sekularizacije. Godine 1814. morale su ga napustiti sve redovnice. Jedan dio samostana bio je nakon toga prodan na dražbi, a crkva je kasnije pripala župnoj zajednici Eibingen. U vrijeme Hildegardine renesanse bi je 1900. položen kamen temeljac za novu opatiju bendiktinki koja će nositi ime sv. Hildegarde, a nalazi se stotinjak metara poviše od nekadašnjeg samostana Rupertsberg. Četiri godine kasnije u tu opatiju uselile su redovnice iz Praga.

Danas je ta opatija ne samo diljem svijeta poznata i priznata kao središte istraživanja Hildegardinih djela, već i kao skrovito mjesto benediktinskog života, posvećenog molitvi i radu. Samostanu pripadaju vrlo brižno obrađivani vinogradi, oranice i livade. Sredstva za životno uzdržavanje sestre između ostalog privređuju prodajom vina, izradom umjetničkih predmeta, izradom zlatnog nakita i restauriranjem crkvenog arhivskog materijala. I zacijelo nastoje oko toga da u toj opatiji i danas prevladava duh koji je prevladavao za vrijeme Hildegardina života prije devet stoljeća, duh kojega je Wibert u jednom pismu svom prijatelju Bovou pomalo fantastično, a ipak ispunjen nadom korektno opisao:

"Ovdje je vidljivo nadmetanje ljudskih vrlina.[158] Majka predstojnica grli svoje kćeri tolikom ljubavlju, a kćeri se predaju svojoj majci s takvim strahopoštovanjem da se jedva može uočiti razlika u tome nadmašuje li majka u revnosti kćeri ili kćeri nadmašuju majku. Ove Bogu posvećene službenice štuju Boga složnim pogledom na svijet, posvemašnjim predanjem i suzdržavanjem, a

157 *Razoreni samostan*: Prilikom izgradnje željezničke pruge nestali su 1858. i posljedni ostaci samostanskih zidina na lijevoj obali rijeke Nahe, nasuprot Bingenu; Godine 1956. prilikom saniranja i dogradnje jedne kuće otkriveno je i restaurirano u Rupertsbergu 5 svodova južne središnje lađe samostana.

158 *Nadmetanje ljudskih vrlina*: BR 232

međusobno poštovanje iskazuju jedna drugoj svojom skromnošću i poslušnošću (...)

Osim toga, ovdje upada čovjeku u oči još jedno čudo. Samostan Rupertsberg nije osnovao neki car ili biskup, neki moćnik ili bogataš, samostan je osnovala jedna siromašna, povučena, slabašna žena. U vrlo kratkom vremenu (...) razvio se, kako svojim monaškim ozračjem duhovnosti tako i izvanjskim izgledom, u samostan koji u svemu pruža blagostanje ne toliko raskošnim koliko krasnim i prostranim zgradama (...) Ne samo za brojne goste kojih nikad ne manjka u kući Božjoj, te za razne zaposlenike kojih nije malo, već namiruje sve izdatke za odjeću i hranu oko pedesetak redovnica.

Majka i predstojnica tog velikog stada naprosto se razdaje u ljubavi prema svima. Otežavajuću prepotentnost koja je često povezana s časnim položajem suzbija težinom svoje smjelosti. Savjetuje svakoga koji je moli za savjet, rješava teška pitanja s kojima se svakodnevno susreće, piše knjige, poučava susestre, grješnicima koji joj se obraćaju pomaže pronaći pravi put, te je zapravo stalno i posve zauzeta hvalevrijednim djelovanjem".

10. U potrazi za Hildegardom kao čovjekom

Dosad smo u najkraćim crtama iznijeli gotovo cijelu životnu povijest opatice samostana Rupertsberg, kojoj su se suvremenici divili kao Božjem čudu, koja je iz poštovanja nazvana "proročicom Njemačke" i kojoj je osam stoljeća kasnije papa Ivan Pavao II. odao prznanje kao "rijetko uzornoj ženi".[159] Međutim,

159 *Rijetko uzorna žena*: Papa Ivan Pavao II. u svojoj poslanici kardinalu Hermanu Volku iz Mainza u povodu 800-te godišnjice Hildegardine smrti, L'osservatore Romano 28. rujna 1979.

Hildegarda kao *čovjek* ostaje u mnogim vidovima prilično zamagljena, bez jasnih kontura kao žena, vlastelinska kćerka, i naposljetku, kao kršćanka. Ne postoji nikakva dokumentacija o tome kako je izgledala: nema nijednog portreta, nijedne statue načinjene za vrijeme njezina života, nijedne minijature koja bi se prikrala u nekoj od divnih ilustracija njezinih knjiga.

Ne postoji čak nijedna ljubazna anegdota o Hildegardi, jedva pokoja legenda – premda se radi o vremenu koje je obilovalo pobožnim pričama i prepričavanjem. U najstarijem Hildegardinom životopisu, kojega su napisali monasi Gottfried i Theoderich, nedostaje sve što se odnosi na individualnost; u njoj se ne spominje čak ni to da je u Rupertsbergu, a vjerojatno i u Disibodenbergu, s Hildegardom živjela i njezina sestra Clementia.

Sačuvano je jedno jedino pismo koje je napisala svom rođaku, nadbiskupu Arnoldu u Trieru. Arnold se u prethodnom pismu nastoji prikupiti svojoj slavnoj tetki citatom: "Prijateljstvo među rođacima je nešto nebeski uzvišeno. Starost mu ne može nauditi, može ga samo produbiti", da bi odjednom prešao na ljubomorno predbacivanje: Zašto opatica svog "ljubimca", a njegova brata, prepošta (starješinu kanonika) Wezelina, voli više od njega, njezina "iskrenog prijatelja"? Hildegardin odgovor je višestruko znakovit: svom nećaku šalje neku vrstu duhovnog eseja o blagoslovu siromaštva i grijehu oholosti, pisanog vrlo oštrim tonom koji završava opomenom: "A ja sam,[160] kao što si napisao, promatrala Živo Svjetlo i jedva da sam mogla primijetiti ponešto od dobrih djela. Zato prioni žustrije uz dobra djela, kako bih jednoga dana mogla pomoću Božje milosti više pisati". Nijednom riječi ne dotiče se rodbinske veze.

Hildegarda je zacijelo bila silno vatrena i poletna osoba, samosvjesna, budna i svakako uvjerljiva, zahvaljujući svojevrsnoj mje-

---

160 *A ja sam*: BR 51-55

šavini samozatajne strastvenosti i odlučnog angažiranja do posljednjeg daha. Ali zacijelo nije bila osoba koju bi se moglo tek tako voljeti. Možemo joj se diviti, možemo biti suglasni s mnogim njenim mislima – ali se ne možemo osjećati bliski s njome. Ona zrači zasljepljujućim svjetlom – kojemu nedostaje možda topline u kojoj bismo se mogli skrasiti.

Hildegarda kao individualno biće, žena zavičajna u Porajnju, redovnica – ostaje gotovo uvijek pristojno i odlučno skrivena iza poruke koju je morala prenijeti. Ona je naprosto medij, kristal koji zrači svjetlošću... Evo kako je sama jednom opisala bit starih proroka:

"U njihovom biću[161] krila se određena čvrstina koja se može usporediti s mramorom, budući da se prožeti Duhom Svetim nikome nisu povinovali, već su čvrsto inzistirali na nedjeljivosti istine, bez velikog rasipavanja riječima. Nikoga nisu oponašali, sve što su govorili dolazilo je od Njega koji je Bog u punini svoje osobnosti. Na taj način ponašali su se kao visoke strme litice koje ustrajavaju u svojoj čvrstoći i ne uzmiču pred nikim. U svojoj jednostavnosti ponašaju se tako da ne govore ništa što nisu vidjeli i spoznali, kao što se ponaša dijete koje u svojoj prostodušnosti ne govori ništa što ne vidi i ne zna."

Pa ipak, pokušat ćemo baciti pogled iza brižno navučena zastora, ne bismo li upoznali njezin karakter, mentalitet, njezina "ljudska" svojstva – činimo to s najboljom namjerom, ne očekujući nikakve golicave tajne o njezinom intimnom životu, nego pravu bit njezine osobnosti do koje nam je itekako stalo. Hoće li nam marljiva spisateljica, neumorna u opisivanju nebesklih čudesa i otkrivanju svemirskih tajni, a užasno škrta na riječima kad se radi o njoj kao čovjeku, oprostiti tu znatiželju?

---

161 *U njihovom biću*: LVM 100

Po svemu sudeći možemo joj se kao čovjeku približiti jedino poznavanjem činjenice da velika sveta Hildegarda na svom životnom putu nije uvijek pobjeđivala i bila sigurna u svoje pothvate, da je postojano i postupno izgrađivala zanos s kojim je zapisivala svoja viđenja i uživala veliki ugled i poštovanje svojih suvremenika. Redovnica s rijetko viđenim licem morala se naporno probijati kroz životne faze raznih suprotstavljanja i sumnjičenja. "Nikad nisam spokojno živjela,[162] stalno sam upadala u zamke raznih beznadnosti", završava svoju životnu bilancu. "Bog me uvlačio u tolike nevolje da se naprosto nisam usudila pomišljati na to kolika je dobrota njegove milosti prema meni" (...)

Ta pomalo uopćena tvrdnja može se konkretizirati tek u nekoliko škrtih naznaka. Njezino izvješće o preseljenju na Rupertsberg dopušta nam donekle uvidjeti kako se doista jadno osjećala u tim trenucima: "Sada nas je stari lažljivac[163] ispostavio raznim izrugivanjima, tako su mnogi govorili: 'Je li uopće moguće da takve tajne objavljuje ta priglupa i neuka žena, kraj tolikih jakih i mudrih muževa? To naprosto nije moguće i mora se osujetiti.' Naime, mnogi su bili začuđeni objavom i pitali se dolazi li ona od Boga ili je plod pukog naklapanja koje mnoge zavodi na krivi put. (...) Ondje nismo našli nikakav stan ni stanare, osim jednog starca sa ženom i djecom. Obuzela me tako velika odvratnost, beznadnost i muka od naporna rada, kao da je olujni oblak odjednom prekrio sunce. Zavapila sam iz dubine i sva u suzama govorila: "Ah, Bože, nemoj uzimati za zlo onima koji mu povjeruju!"

O razočaranjima koja su joj priređivale susestre već smo ponešto čuli. U životopisu možemo pročitati da je opatica pod stare dane "prezirala ovozemaljski život" i čeznula za njegovim svršetkom. Žena čije ime Hilda znači "borbu", bijaše plaha, strašljiva,

162 *Nikad nisam spokojno živjela*: VITA 86
163 *Sada nas je stari lažljivac*: VITA 70

često malodušna. Živjela je uglavnom za sebe, introvertirano, posve predana čudesnom svijetu svojih viđenja – ali uvijek spremna za borbu: "Pa ipak,[164] unatoč svim tim nevoljama nisam kapitulirala, ustrajat ću zajedno sa svojim pitanjima i odgovorima. Ja ne želim ovozemaljske slabosti ublažavati, već se svim svojim moćima hrabro boriti protiv njih. Kad bi se u meni samoj počela buditi nepravda, nastojala bih se zaštititi od nje tako što bi mudrošću strpljenja obuzdavala svoju narav, krv i meso, poput nekog jakog lava (...)" Psiholozi bi u ovom slučaju govorili o procesu kompenzacije.

Uza sve to ova, na prvi pogled tako okretna, uvijek aktivna žena, koja je diktirala, trgovala, davala savjete, brinula se o bezbroj sitnih stvari u svojim samostanima, te dvaput tjedno putovala od jednog do drugog samostana, bila je stalno bolesna. "Gotovo od samog djetinjstva",[165] stoji u životopisu, "stalno je podnosila velike bolove raznih bolesti, tako da je vrlo rijetko mogla hodati. Budući da je njezino tijelo bilo neprekidno podređeno fluktuacijama, njezin je život sličio skupocjenom umiranju. "Pa ipak, što su izvanjske snage bile slabije, to su unutranje po duhu mudrosti bivale jače. Dok je tijelo propadalo, u njoj se na čudesan način rasplamsavala snaga duha."

Kad Hildegarda u svojim autobiografskim bilješkama spominje svoja bolesna stanja,[166] ona to čini za današnjeg čitatelja pomalo stranim medicinskim govorom njezina vremena te je nemoguće na temelju toga izvesti preciznu dijagnozu: "suhoparna vrućina" njezino je tijelo "zgnječila poput ilovače pomiješane s vodom", užareni zrak njezino je tijelo tako "skupio" i isušio da je imala nevolje s disanjem; njezino tijelo "kao da se kuhalo u nekoj peći";

---

164 *Pa ipak*: Migne, PL 197, 420
165 *Gotovo od samog djetinjstva*: VITA 48
166 *Bolesna stanja*: VITA 76, 87, 116

njezina crijeva se "ulijeniše", a njezino tijelo "izblijedjelo je poput trave koja zimi izgubi svježe zelenu boju". Najčešće nailazimo na pojavu ukočenosti ili uzetosti. Preosjetljivost njezina živčanog sustava više je nego zamjetna. Hildegardi je nakon dužeg vremena uvijek iznova bila potrebna njega.

No, to nas nipošto ne smije navoditi na pomisao da je slavna redovnica bila umišljeni bolesnik. Ona nipošto ne djeluje zaljubljeno u svoje patnje, već pokušava kao čovjek vjere izvući iz nje ono najbolje. I zato je čvrsto uvjerena kako je Bog pomoću tjelesnih slabosti čuva da na kraju ne bude previše objesna zbog čudesnih viđenja. Živi posve predana svojoj sudbini: "Gospodine i Bože moj,[167] znam da je sve preko čega me dodiruješ dobro".

Svako malo čitamo o iznenadnim ozdravljenjima prouzročenim nadzemaljskim djelovanjem. Kad je jednom zbog nevolja s disanjem i jake vrućine trideset dana ležala napola mrtva, odjednom ugleda silno mnoštvo anđela koji joj dovikuju: "Vrijeme odlaska s ovoga svijeta još nije nastupilo, dakle, djevojko, ustani!" I ona je zaista smjesta ustala iz kreveta.

Skloni smo povjerovati, uz veliko uvažavanje genijalne žene, da vrijeme i okolnosti njezinih bolesti te iznenadni nestanak svih simptoma ukazuju na neke crte histeričnosti. Suvremena medicina ne vidi u histeričnom karakteru samo nešto nemoralno, nipošto neko iskonsko duhovno ludilo, već naprosto određenu bolesnu dispoziciju; o tome valja bez ikakvog straha od možebitnih posljedica raspravljati i kad su u pitanju svete osobe.

Psihoanalitičari tumače histerične bolesničke slike pomoću potisnutih konflikata. Za histerika su između ostalog karakteristični pojačana sugestibilnost, spremnost da se poigrava afektima tjelesno-organskog djelovanja te izrazita potreba javnog izlaganja.

---

167 *Gospodine i Bože moj*: VITA 78

Spoznaja da je opatica bila uvijek bolesna kad je na svom putu nailazila na protivljenja ili, kako to stoji u živpotopisu, "kad je zbog ženskog straha[168] jadikovala ili sumnjala u ostvarenje zadaće koju joj je Bog povjerio", podjseća upravo frapantno na krug histeričnih pojava. Simptomi bolesti koje bolesnik sam proizvodi[169] zajedno s teatralnim smaokažanjavanjem u oblicima ukočenosti ili uzetosti kao nadomjestka za zadovoljenje potisnutih želja – tako bi se izrazio novopečeni psihijatar bez imalo smisla za vjerska iskustva.

Dakako, zamisliva je i sasvim obrnuta interpretacija: "Kad iz straha pred ljudima[170] ne obraćam pažnju na putove što ih Bog naznačuje preko mene, moji tjelesni bolovi naglo se pojačaju i ne prestaju sve dok ne počnem obraćati pažnju tim putovima (...)" Ako je tome tako, onda Hildegardino "proizvođenje bolesti" ne vodi u neurotičko povlačenje, već je primorava na aktivnost, na aktivnost koja nije nimalo ugodna, što je protivno svim pravilima.

U takvu interpretaciju mogle bi se uklopiti neke prateće okolnosti njenih viđenja (sebe vidi okruženu svjetlom, neobično stanje za kojim su težili mnogi srednjovjekovni asketi) i njena hipersenzibilnost naspram nimalo opasnih živežnih namirnica[171] (ječmeni kruh, sušeno voće, kuhana jaja smatrala je štetnima po zdravlje, u obzir je uzimala samo neke vrste mesa, pa je tako bolesne ljude

---

168 *Zbog ženskog straha*: VITA 54

169 *Simptomi bolesti koje bolesnik sam proizvodi*: Usp. BERTAU 346. Bertauove daljnje teze –"Hildegarda se oslobodila svog konflikta u vezi s autoritetom tako što se kao vidovnjakinja istovremeno suočavala s autoritetom kakav se traži i od kakvog se strahuje" (350); "u svojim vizijama ona se brani pred nadolazećim valom nove svjetovnosti koja se manifestira u viteškoj kulturi ljubavi" (351) – svjedoče više o svemoćnim zahtjevima psihološke znanosti, negoli o predanom i zauzetom bavljenju Hildegardinim djelom.

170 *Kad iz straha pred ljudima:* VITA 117

171 *Hipersenzibilnost*: FISCHER 33, 90

upozoravala da ne smiju jesti pastrve). Ali valja se suzdržavati od konačnih sudova.

"Pitanje Hildegardine patografije[172] ostaje otvoreno", zaključuje njezin ponajbolji interpret, povjesničar medicine Heinrich Schipperges. I zaista, takva izjava može se očekivati samo od čovjeka koji misli da se njena viđenja mogu bolje razumjeti u smislu samostalnog mehanizma podsvijesti, a njeno nadahnuće kao stvaralački pritisak nečeg nad-osobnog. Religiozna iskustva svode se na jednu posve zasebnu razinu i stoga ne mogu biti u protuslovlju sa znanošću. Podređeivanje Hildegarde histerijskim oblicima[173] naprosto je nedopustivo; ona je previše djelotvorna, stvarna osoba, žena koja zavrijeđuje divljenje, slabašna, tanka stasa, a ipak lavovski hrabra naspram papa svjesnih svoje moći i naspram borbenih biskupa koji su u to vrijeme bili ujedno i vojskovođe.

11. Alergična na komplimente i glupu askezu

Zanimljivo je da Hildegardinu samokritičnost nisu gotovo nimalo izmijenili vanjski uspjesi i sve veće divljenje okolnog svijeta. A opet, teško je povjerovati da nije bila svjesna svojih bogatih talenata: posjedovala je pronicljivost razuma, znanstvenu nadarenost, istraživačku strast, praktične sposobnosti, povezane s izvanrednom fantazijom i snagom imaginacije. Vrlo živ interes za

---

172 *Pitanje Hildegardine patografije:* Schipperges u pogovoru svom prijevodu "Knjige božanskih djela", 334. U okvir takvih analiza mogla bi se zacijelo smjestiti i vizionarska iskustva Carla Gustava Junga.

173 *Histerijski oblici pojavljivanja:* HATTEMER (144) je doduše – na temelju Hildegardinog "psihogenog karaktera" - uvjeren u histerijsku prirodu njezinih stanja bolesti; nedostaju naravno sve potrebne sastavnice za dijagnosticiranje prave psihoze. Njezina "phýsis" (fizička snaga) bila je očito preslaba u usporedbi s poslovima koje je obavljala; s te strane je razumljivo početno kolebanje.

stotine i stotine različitih stvari skladno je objedinjavao u sebi moć koncentracije; suverena uspravnost išla je ruku pod ruku s tankoćutnom sposobnošću uživljavanja; nepristranost plemkinje prema moćnicima išla je ruku pod ruku s velikom naklonošću prema takozvanim malim ljudima.

Međutim, sve je to uredno prikrivala stidljivom suzdržanošću iz koje bi tek tu i tamo poput vulkana provalila njezina bolesna samosvijest, kao što se to dogodilo za vrijeme razjarenog nastupa u samostanu Disibodenberg. Čini se da nikad nije zaboravila kako se gorući duh s neba 1141. u viđenju proročkog poziva okomio s nimalo ljubaznim riječima na svako, pa i najmanje čovjekovo precjenjivanje: "Grješni čovječe,[174] pepeo od pepela, trulež od truleži, govori i piši sve što vidiš i čuješ!"

Tu nema više nimalo mjesta za preuzetnost i samoogledavanje. Hildegarda nije tim napastima podlegla ni kasnije, kad joj je pola zapadne Europe ležalo pod nogama, kad su joj na misionarskim putovanjima hrlila u susret velika mnoštva oduševljenog puka te se pobožni i manje pobožni pojedinci naprosto jagmili za njene savjete. Tko od nas ne bi bio s pravom ponosan na pismo iz Rima, u kojemu nam se Sveti otac najosobnije obraća: "Radujemo se,[175] kćeri, i slavimo Gospodina, što se tvoja čast i slava proširila diljem svijeta, tako da si mnogima postala 'miomiris života za život' (...)" Tako piše Eugen III. na samom početku Hildegardine slave.

Opat Filip iz nizozemskog samostana Park piše joj sav u zanosu: "Otkad sam[176] se – čuvši za tvoju slavu – domogao spoznaje o darovima milosti kojima je Božja dobrota tako čudesno obdarila svoju sluškinju, ljubim te (...)" Opat Geodolf iz Braunweilera divi se "ljubljenoj gospođi"[177] iz koje ne isijava "ljudsko, nego

---

174 *Grješni čovječe*: SCIV 89
175 *Radujemo se*: BR 33
176 *Otkad sam*: BR 33

božansko djelo". Opat Bertulf iz Triera, koji je Hildegardu upoznao na tamošnjoj sinodi, ustvrdio je s primjerenom skromnošću: "Ono što se mi nismo usudili,[178] vi ste muški odvažno iznijeli na vidjelo (...)

Kićenim hvalospjevom Hildegardi se obratio trierski nadbiskup Hillin, vrlo ugledan i učen crkveni predstojnik: "S mnogima[179] koji su našli utočište u luci tvoje utjehe, molim te i ja, presveta majko, i nadam se plemenitom ispunjenju moje prošnje – molim te i zaklinjem tvoje majčinsko srce u ime najsvetije ljubavi: pošalji iz vinskog podruma Kralja nebeskog, čija punina radosti te već u ovozemaljskom životu opija, po donositelju ovoga pisma, u kratkom odgovoru i meni grješniku nekoliko kapi (...)"

Vrhunac takvih hvalospjeva nalazimo u jednom pismu tajnika Wiberta, čija sklonost zanosnom fantaziranju nam je već donekle poznata: "Pozdravljena po Mariji[180] punoj milosti, Gospodin s tobom, ti si blagoslovljena među ženama i blagoslovljena je riječ iz tvojih usta koja ljudima prenosi tajne nevidljivoga, koja povezuje nebesko sa zemaljskim i ujedinjuje božansko s ljudskim."

Hildegarda nije reagirala na takve komplimente. Naprosto bi ih previdjela. U svojim pismimima odgovarala je razborito na postavljena pitanja, ili bi – oslanjajući se na svoja viđenja – davala savjete za život, poticala na odvažnost i samoizgrađivanje, ili kritički opominjala, ovisno o potrebama svakog pojedinačnog primatelja.

Nije dozvolila da je umiljavanja zavedu, već je sebe stalno nazivala "priprostim stvorenjem" ili "neukim čovjekom". "Ja kukavno stvorenje[181] – bez zdravlja, snage, jakosti i učene mudrosti,

---

177 *Ljubljena gospođa*: VITA 105
178 *Što se nismo usudili*: BR 154
179 *S mnogima*: BR 49
180 *Pozdravljena po Mariji*: BR 238

nedorasla učiteljima", tako započinje spis njezine trierske propovijedi koja je ostavila dubok utisak na slušatelje. Zapis njezina govora kleru i pobožnom puku u Kölnu završava pak sljedećim priznanjem: "Ja, bojažljiva, kukavna žena,[182] bila sam dvije godine temeljito primoravana na to da sve ovo osobno iznesem na vidjelo pred učitelje, doktore i ostale učene osobe u mjestima njihova prebivališta".

Kao crvena nit provlači se kroz sva njezina izjašnjavanja skromno priznanje da nije studirala. Priznaje da joj pisanje knjiga zadaje velike muke te joj je potreban školovan i učen pomoćnik. Na to upućuje napomena u *Sciviasu*: "S velikom mukom[183] radila sam na ovom djelu deset godina i konačno ga objelodanila". Čitav život pratili su je duboki osjećaji straha i razdoblja nedostatnog samopovjerenja. Jednom se žalila Bernardu kako je neodlučna i promjenljiva. Trideset godina kasnije, kao starica, otvorila je svoje srce Wibertu, i ništa se u biti nije promijenilo: "Stalno sam ispunjena podrhtavajućim strahom.[184] U sebi ne pronalazim sigurnost za bilo kakav pothvat. Preostaje mi jedino pružati ruke prema Bogu, da me on drži na životu, poput lista koji se bez težine i moći prepušta vjetru da ga nosi zrakom".

Vrlo dragocjena rečenica. Iz nje se jasno može zaključiti kolika se ljudska i religiozna zrelost krije iza prividno raskrojenog osjećaja samopostojanosti: u jednom dugom životnom tijeku gotovo 8o-godišnja opatica naučila je da jedino siromašni mogu imati iskustvo Boga. Jedino prazne sudove može on napuniti. Umišljenicima se ne pokazuje; oni su dovoljni sebi samima.

---

181 *Ja kukavno stvorenje*: Migne, PL 197, 254
182 *Ja, bojažljiva i kukavna žena*: BR 172
183 *S velikom mukom*: SCIV 90
184 *Ispunjena podrhtavajućim strahom*: BR 276

Bog ponizuje zakonodavce i moćnike pred slabima i malenima, to je osnovna poruka Biblije – i ponajbolja tradicija benediktinskog reda. Naprijed spomenuta *docta ignorantia*[185] srednjovjekovne monaške teologije, učeno neznanje, cijenila je jednostavan odnos prema Bogu, ispunjen ljubavlju i srdačnošću, više od svake bezdušne znanosti; to zagovaraju visoko obrazovani pioniri kulture koji su nam prenijeli u baštinu svo bogatstvo antičkog znanja!

Hildegarda kroči putem te tradicije kad svoj vizionarski talent pokušava opatu iz nizozemskog Parka objasniti kao određenu pedagošku namjeru Boga – i nitko ne bi to uspio slikovitije izraziti od nje same: "Vjetar je puhao[186] s visokog brda, noseći zrakom ponad ukrašenih gradova i tornjeva jedva primjetno perce, koje nije posjedovalo u sebi snagu letenja zrakom, već je tu snagu dobivalo od vjetra. Svemogući Bog je to nesumnjivo dopustio da pokaže kako može djelovati preko najneznatnijeg, posve nemoćnog stvorenja".

U čarobno pastelnim bojama započinje ta neobično plašljiva a istovremeno izrazito hrabra Hildegarda čudesan razgovor kojega je smjela voditi s Bogom. Sebe opisuje kao nešto beskonačno maleno – *paupercula forma* – nešto do čega dopire najsjajnija snaga svijeta, čineći ga ispunjenim i jakim:

"Svemoćni kralj[187] stolovao je u svojoj palači. Ipred njega stajali su visoki stupovi, ovijeni zlatnim ukrasima i svečano urešeni brojnim biserima i dragim kamenjem. Kralju se međutim svidjelo dodirivati neznatno perce koje je čudesno poletjelo. I nosio ga jaki vjetar, da ne padne na zemlju."

---

185 *Docta ignorantia:* LECLERCQ 213-259. Oznaka "illiteratus" (literarno neobrazovan) uobičajena je u monaškoj literaturi; Bog nadahnjuje za nešto što čovjek sam po sebi ne bi nikad bio sposoban uraditi.

186 *Vjetar je puhao*: BR 150

187 *Svemoćni kralj*: Hildegarda papi Eugenu III., BR 30

"A on,[188] koji je velik bez umanjivanja, dodirnuo je mali šator, da promatra čudo, piše nepoznata slova i govori nepoznatim jezikom".

"Svi koji teže za tim[189] da dovrše Božje djelo moraju stalno imati na umu da su kao ljudi posude smrti i zato moraju svoj pogled upravljati na ono za čim teže i što će jednom biti. Nebesko trebaju prepustiti onome tko je nebeski, budući da su sinovi prokletstva koji ne poznaju nebesko. Tajne navieštaju slično pozauni koja ispušta tonove ali ih ne proizvodi, Netko drugi puše u nju i daje joj intonaciju. (...) Tako i ja sama, koja ovako malodušna ležim u postelji i uvijek iznova od straha uznemireno malakšem, odzvanjam katkada poput slabe pozaune živoga svjetla. Neka mi Bog bude u pomoći, kako bih izdržala u njegovoj službi!"

Žena koja sebe poistovjećuje s neznatnim percem, s malom pozaunom dragoga Boga i "egzistencijom služenja"[190] nadahnutom Bogom, takva žena u stanju je priznati krivicu i oprostiti greške, kao što ćemo uskoro vidjeti u njezinom sporu sa sestrom Rikardom. Takva je žena dakle bila sposobna čak i za samoironični humor koji se ogleda u Hildegardinom obraćanju samoj glavi kršćanstva na zemlji: u jednom pismu papi Eugenu ruga se "zemaljskoj mudrosti" koja odbacuje vizije "siromašnog stvorenja" koje je proizašlo iz Adamova rebra,[191] a ne "iz glava učenih filozofa". Izgleda kao da se zbog nedovoljne teološke naobrazbe htjela našaliti na račun ženske manjevrijednosti koja Evu – nimalo biblijski! – degradira na odbačen proizvod prvotno stvorenog muškarca.

---

188 *A on*: vidi napomenu 48
189 *Svi koji teže za tim*: Hildegarda Elizabeti iz Schönaua, BR 196 f
190 *Egzistencija služenja*: LDO 317
191 *Proizašlo iz Adamova rebra*: BR 30

Ta predstojnica samostana, slavljena diljem svijeta, vodila je izrazito jednostavan, razborit život i pokazivala veliku ljubav prema "malim ljudima"; njima je po svemu sudeći nastojala prenijeti poruku Boga "s posebnom ljubavlju[192] i čežnjom" i biti im od pomoći u svim nevoljama. S pravom se pitamo je li iz te svoje vodeće pozicije katkada poželjela zatvorenu samostansku ćeliju? Postoje određene naznake o tome, na primjer, kad s nekom svojevrsnom sjetom govori o počecima monaštva kod pustinjaka, kad ističe da je za nužnu obnovu Crkve potreban povratak izvorima. I naravno da ćemo postaviti pitanje zašto opatica benediktinskog samostana u svom životopisu svetog Disiboda život eremita[193] ističe kao idealni oblik monaštva, pred kojim benediktinska pravila izgledaju kao veliko pojednostavljenje, kao "džepno izdanje" za one koji nisu dovoljno jaki i čvrsti.

S druge pak strane, Hildegarda odlučno odbacuje takva i slična pozivanja na početke monaštva u pojedinačnim slučajevima; opatici Hazzechi iz Krauftala[194] – također benediktinki – koja sanja o životu u samoći Hildegarda savjetuje da svoje "breme" hrabro nosi sa sobom. U protivnom "nećeš imati mira zbog nepostojanog načina života". Govori li Hildegarda ovdje iz vlastitog mučnog iskustva, mi naravno ne možemo znati; službu opatice koja joj je bila povjerena ona je svakako uzorno vršila.

Vita pridaje najveću vrijednost samom ozračju sestrinstva koje je prevladavalo u samostanima Rupertsberg i Eibingen: "Sestre koje su živjele zajedno s njom[195] vodila je uvijek s velikom ljubavlju i majčinskom nježnošću, pa i onda kad je među njima došlo do svađa i zamjeranja, kad su ih snašle ovozemaljske boli, nevolje ili

---

192 *S posebnom ljubavlju*: VITA 88
193 *Život eremita*: SCIV 179-191; Migne, PL 197, 1093-1116
194 *Hildegarda Hazzechi*: BR 207
195 Sestre koje su živjele zajedno s njom: VITA 68

nemarnosti". Vodila ih je s autoritetom[196] ponekad blažim, ponekad strožim.

Ne smijemo smetnuti s uma da je u benediktinskim pravilima – u sveopćoj povijesti razvoja svijeta – prvi put došla do izražaja ravnopravnost svih pred Bogom, jednaka prava izbora (prilikom biranja opata) i zajedničko odgovorno djelovanje na demokratskim načelima.[197] Sveti Benedikt piše: "Mi smo zato stvoreni[198] da budemo svi sudionici savjetovanja, jer Gospodin često objavljuje mlađem bratu ono što je za nas najbolje".

Budući da je Hildegarda bila vjerna kćerka sv. Benedikta, njegovo *Pravilo* uvelike nam olakšava – što je dosad bilo zanemarivano – pristup njezinoj osobnosti. Njezina senzibilna narav u ophođenju s ljudima postaje mnogo razumljivijom u svjetlu samostanskih pravila koja nalažu opatu da poklanja najveću pažnju i brigu onima koji nisu dovoljno jaki, koji posustaju. Opat je dužan posrnuloj starijoj braći koja su krenula krivim putem poslati braću koja će ih razumjeti, koja će ih utješiti i pomoći im da se oslobode od svojih depresija. "On mora znati[199] da je preuzeo brigu za bolesne duše, a ne vlast nad zdravima".

S velikim zanimanjem čitamo o razlozima za naizgled beznačajnim propisom[200] da se prilikom noćne pobožnosti početni psalam lagano i dugo pjeva, kako bi i oni koji nisu uspjeli na zvuk zvona skočiti iz kreveta imali priliku doći i pridružiti se braći u pjevanju prije negoli je prvi psalam gotov. To benediktinsko pra-

---

196 *Autoritet:* VITA 83

197 *Demokratska načela*: Usp. Benediktinsko "Pravilo", poglavlje 2 ("Kakav treba biti opat"), poglavlje 3 ("O odnosu braće prema zajednici"), poglavlje 63 ("O stupnjevanju dužnosti u samostanskoj zajednici")

198 *Mi smo zato stvoreni*: Benediktinsko "Pravilo", poglavlje 3, BALTHASAR 196

199 *On mora znati:* Bendiktinsko Pravilo, poglavlje 27, BALTHASAR 219

200 *Naizgled beznačajnim propisom*: Bendiktinsko "Pravilo", poglavlje 43

vilo je uistinu *magna charta* protiv nemilosrdnog paragrafiranja, protiv iskrivljavanja osobnosti strogo uokvirenom pobožnošću.

Ne podudara li se s ovim stajalištem Hildegardino praktično i oprezno upozorenje opatu koji je vladao okrutnom čvrstinom - da mora biti humaniji u ophođenju sa svojim monasima? Pritom se naravno slaže s njime da treba kažnjavati svoje "sinove" ako čine zla djela i ako su zaljubljeni u svoju samovolju – ali pravedno. Podsjeća ga na to da pravednost nije sve što treba kršćaninu: "Bog je naime stvorio nebo i zmelju[201] kao nešto prekrasno. Tvrdome je dodao mekoću da bude podnošljivo. Ne zaboravi na milosrdnost koja sve poravnava, pomoću koje se sve s lakoćom rješeva. Nastoj uočiti razliku između jednog i drugog vremena, između jedne i druge prilike, obrati pažnju na tjelesne slabosti svojih sinova u smislu Božje riječi koja glasi: 'Milosrđe hoću, a ne žrtvu' (...)"

Ona je u biti alergična na svaku glupu askezu – čime samo ptvrđuje svoju privrženost benediktinskim paravilima koja obvezuju na obzirnost prema slabićima,[202] koja bolesnike oslobađaju od obveze posta, a predstojnicima savjetuju da prekinu s postom, kako ne bi posramili gladnog gosta. Opatica iz Rupertsberga također napominje da nije dobro tijelo i dušu trapiti "neumjerenom suzdržljivosšću";[203] iza takvih neosvijetljenih vježbi u kreposnom životu često se krije "stara zmija"[204] koja na taj način zavodi ljude.

"Čovjek bi trebao[205] posjedovati jedno i drugo", izjasnila se jednom zgodom, "čežnju za nebom i brigu za prirodne potrebe tijela. Čovjek se mora u svim važnim stvarima ponašati s najvećom obzirnošću da ne bi u njemu uslijed silne težnje za dobrim djelima

---

201 *Bog je stvorio nebo i zemlju*: Hildegarda opatu Helmrichu u Bambergu, BR 136
202 *Obzirnost prema slabićima*: Usp. "Pravilo", poglavlja 34, 36, 41, 49, 53
203 *Neumjerena suzdržljivost*: LDO 134
204 *Stara zmija*: Hildegarda nekom nepoznatom opatu, BR 185
205 Čovjek bi trebao: LDO 134

nastala ruševina te bi pod prisilom neprimjerenih moralnosti bio osuđen na propast." Dok ostali namrštenih lica stalno pričaju o moralu, ona radije vrlo razborito govori o zdravlju; umjesto odbacivanja ispraznog naglašavanja dužnosti, ona podsjeća na to da dosljedan život usrećuje[206] i da zadovoljna duša čini radosnim i samo čovjekovo tijelo.

Riječi što ih je napisala nekom depresivnom predstojniku samostana, koji je očajavao nad problemima zajednice, vrijednije su od suhog zlata za čovjeka koji pretjeranom sumnjičavošću muči samoga sebe: on ne samo da mora biti budan, već se mora dokazati i kao borac. "Znaj da si u biti[207] obično zemaljsko biće i ne budi previše zabrinut, jer Bog ne traži u tebi samo nešto nebesko".

Hildegardina odbojnost prema isprazno-brbljavim pobožnostima izazvala je otvoreno prekoravanje u krugovima njezinih kolegica. O blagdanima bi svojim sestrama dozvolila da umjesto uobičajene crne odjeće stavljaju na sebe velove od svile, na ruke zlatne prstenove i pozlaćene vijence na glave s lijepo njegovanom, raspuštenom dugom kosom. Pavao je ženama zabranjivao takve neprimjerene ukrase, okomila se na nju stroga Tengswich,[208] predstojnica ženskog zavoda u Andernachu. Hildegarda joj veselo odgovara da se to zacijelo nije odnosilo na djevojke koje se uvijek osjećaju kao "u predivnom raju" i koje kao zaručnice Kristove dakako smiju nositi svečanu bijelu svadbenu odjeću.

Daleko od svakog uskogrudnog razmišljanja, opatici Hildegardi stalo je prije svega do milosrdnosti i velikodušne čovječnosti. Nadbiskupu Filipu iz Kölna, koji se previše bavio politikom, obratila se neobično prodornim, utjecajnim tonom, upozoravajući ga

---

206 Dosljedan život usrećuje: LDO 104
207 *Znaj da si u biti*: Hildegarda opatu Manegoldu iz Hirsaua, BR 131
208 *Korespondencija s učiteljicom Tengswich*: BR 200-204

"da se na svoje podanike ne bi trebao obrušavati riječima koje izazivaju strah,[209] poput grabežljivog jastreba, da im se ne bi smio približavati prijetećim riječima kao toljagom. Pomiješaj radije riječi pravednosti s milosrđem i pomazuj ljude Božjim strahom. Stavljaj im stalno pred oči istinu o tome kako je zloba pogubna za njihove duše i njihovo blaženstvo. Baš tako! Da, baš tako! Tada će ti oni uzvratiti poslušnošću."

Pastir koji drži u rukama štap stege[210] bez prave mjere ne može bit drag Bogu, niti može očekivati ljubav od svojih ovaca, dapače njegove će ga ovce mrziti, obraća se nekom drugom crkvenom velikodostojniku. Čovjek se treba prema siromašnima ponašati poput toplog povjetarca,[211] prema napuštenima poput blagoslovljene rose.

Njezina otvorena ljubav ostala je svima u sjećanju koji su je imali priliku sresti na životnom putu. Nikoga nije isključivala[212] iz te ljubavi, stoji zapisano u najstarijem životopisu. Sva draž njezine osobnosti sadržana je u kratkom pismu monasima u Trieru koje se očito odnosi na nekog odbjeglog subrata. "Zemlja ne odbacuje zemlju",[213] glasi Hildegardina dubokoumna opomena, "ne prezirite sebi slične ljude, već im pomažite koliko god vam je to moguće. Tako dolikuje i vama da uz Božju pomoć i milosrđe pametnim savjetom dozovete zalutalu ovcu svome stadu. Tada će Bog biti milostiv i prema vašim grijesima. Jer svi ste vi *jedna* zemlja."

Kao savjetnica i prijateljica opatica Hildegarda nije nametljiva, ona uzima sugovornika ozbiljno, otmjeno i s poštovanjem. Diskretno ohrabrujuće, sestrinski obraća se grofici Gertrudi iz pokrajine Pfalz, sestri kralja Konrada III., koja je kao udovica stupila

---

209 *Riječima koje izazivaju strah*": BR 200-204
210 *Štap stege*: Hildegarda nekom nepoznatom opatu, BR 179
211 *Poput toplog povjetarca*: LVM 108
212 *Nikoga nije isključivala*: VITA 48
213 "Zemlja ne odbacuje zemlju": BR 155

u cistercitski samostan, ne našavši u njemu pravu sreću. "Gospodin te drži[214] tako čvrsto u svojim rukama da je svako tvoje oslanjanje na vlastitu sigurnost posve suvišno", tješi razočaranu prijateljicu. "Bog te vidi i poznaje, on te nikad neće ostaviti." I zaista, ta nemirna i ničim zadovoljna grofica ("O Gertrudo, ljubljeno dijete Božje.[215] nikad smireno u svojoj duši!") uspjela je uz Hildegardinu pomoć sama podignuti predivan samostan u Bambergu.

Jedan, u svakom slučaju, rijetko dostupan pogled u Hildegardino srce otvara nam njezino prijateljstvo s Elizabetom iz Schönaua,[216] benediktinkom poput nje, znatno mlađom (Elizabeti je bilo tek 36 godina), također nadarenoj viđenjima, ali usko povezanim s vremenom u kojemu je živjela, ekstatičarkom s intimnom pobožnošću prema Mariji, okrenutoj svojoj unutrašnjosti (iako se zauzimala i za crkvenu reformu), povučenijoj od Hildegarde, osjećajnijoj, ispunjenoj velikim strahom pred vanjskim svijetom, koja se prema starijoj susestri s velikim oduševljenjem odnosila kao prema majci i učiteljici.

Elizabeta je otvorila svoje srce opatici na mjestu koje je pet sati pješačenja bilo udaljeno od Rupertsberga, jer je bila posve smetena pričanjem ljudi i gorko prevarena od vlastitih susestara koje su se rugale njenim viđenjima i ekstazama. To je ne smije učiniti malodušnom, pokušava je Hildegarda ohrabriti te nastavlja prijekornim riječima govoriti o staroj zmiji – đavlu – koja osobito rado muči "srce koje bi[217] u svojoj usplamtjelosti najradije poletjelo iz-

---

214 *Gospodin te drži:* BR 188

215 *Ljubljeno dijete Božje*: BR 188 – Sasvim je razumljivo da Hildegarda nije mogla imati pristupa sjajnoj i bajnoj Eleonori iz Akvitanije, središta galantne kulture, koja je pored toga bila na glasu po svojoj razuzdanosti. Postoji jedno jedino pisamce od svega nekoliko redaka u kojemu se kudi Eleonorina nepostojanost (BR 91)

216 *Korespondencija s Elizabetom iz Schönaua*: FESTSCHRIFT 263-272; GRABMANN 470

217 *Srce koje bi u svojoj usplamtjelosti*: BR 196

nad oblaka – što se i njoj samoj događalo – zaboravljajući da su ljudi, a ne bogovi". Zatim slijedi usporedba vizionara s razbijenim posudama i jedva čujnim pozaunama, koje su nam već dobro poznate.

Pozivanje na razboritost i odlučnost primljeno je s tolikim razumijevanjem i bez ikakvog predbacivanja da je Elizabeta, oslobođena i rasterećena, u svom odgovoru klicala od veselja: "Raduj se zajedno sa mnom,[218] Gospo (...) Ti si instrument Duha Svetoga, tvoje riječi zapalile su vatru u meni, velik plamen zahvatio je moje srce (...)"

Opatica Hildegarda uvijek je spremna na povlačenje i ublažavanje svojih prosudbi, znajući da Bog nije osvetoljubiv. Uvijek je bila spremna neka od svojih preoštro napisanih pisama nakon određenog vremena korigirati i ublažiti. Benediktincima iz Zwiefaltena posve neuvijeno je predbacila njihove moralne propuste (radilo se o muškom i ženskom samostanu pod istim krovom u kojemu je po svemu sudeći došlo do zaljubljivanja između monaha i monahinja): trebali bi se sramiti zbog toga što umjesto na službu Božju trče u "magareći tor" te sveto brdo izlažu "nečasnom brakolomstvu".[219]

Malo kasnije šalje im pismo u kojemu opisuje novo viđenje: "Božja milost[220] ne odstranjuje krivicu u ljudima pomoću velike osvete sve dok idu za svjetlom vjere (...) Zato se ne usuđujem izgovarati neporecive riječi, jer ih ne vidim i ne osjećam u svjetlu istine; sve što imam reći, izgovaram s velikom bogobojaznošću i poniznošću. Neka u mojim riječima ne bude nijedne misli i prosudbe koja bi uznemirila vaša srca. Molim Boga da vas njegova milost prati na svakom koraku (...)"

---

218 *Raduj se zajedno sa mnom*: BR 197
219 "Magareći tor" i "brakolomstvo": BR 126
220 *Božja milost*: BR 127

Hildegarda umije popustiti čak i u stanju "svete" srdžbe. Istraživanje Hildegarde kao čovjeka željeli bismo zaokružiti zgodom o jednoj razočaranoj ljubavi. Pomoću te zgode možemo naslutiti na kakvu strastvenu simpatiju – ljubomornu, lakomu za posjedom, očajno zatvorenu – je Hildegarda bila spremna, unatoč naizgled savršenom vladanju sobom. No, istovremeno možemo pomoću te zgode pratiti kako je stjecanjem iskustva učila i dozrijevala.

Rikarda iz Stadea bila je kćerka vrlo utjecajnog, rano umrlog grofa grofovije Normark. Njezin ujak bio je Stjepan iz Spanheima, koji je svojoj kćerki Juti izgradio samostan na Disibodenbergu, u kojemu je odrastala i sama Hildegarda. Njezina majka, koja se također zvala Rikarda, bila je već u sporu zbog preseljenja na Rupertsberg spremna na svađu i razlaz. Njezin brat Hartvig bio je nadbiskup u Bremenu. Rikarda je najbolja Hildegardina prijateljica i njena prva tajnica; "dok sam pisala knjigu[221] Scivias", pripovijeda sama Hildegarda, "pružala mi je jedna sestra vlastelinskog roda, kćerka spomenute grofice, posvemašnju ljubav, kakvu je Timotej iskazivao sv. Pavlu. Srdačnim prijateljstvom bila je duboko povezana sa mnom, u mojim je nevoljama patila zajedno sa mnom, sve dok nisam završila s knjigom."

Međutim, u to vrijeme prijateljstvo se raspalo zbog jednog ozbiljnog konflikta: na nagovor očito častohlepnog i obiteljski lakomog nadbiskupa Hartviga aristokratski samostan Bassum kraj Bremena izabrao je Rikardu za opaticu. Hildegarda se svim silama protivila rastanku s osobom koja joj je bila najbliža. Bila je uvjerena da Rikardina karijera "nije po Božjoj volji",[222] već podliježe ovozemaljskom vrednovanju dobara.

---

221 *"Kad sam knjigu"*: VITA 72
222 *Nije po Božjoj volji*: VITA 72

Dame aristokratskog samostana morale su zamoliti nadbiskupa Henrika iz Mainza da ukori tvrdoglavu opaticu Rupertsberga što je ovaj i učinio neobično oštrim tonom ("da, shvati ove riječi kao zapovijednu naredbu"[223]). No, Hildegarda nije nipošto bila voljna popustiti. Odgovorila je u stilu svojih uzvišenih vizija, osvrnuvši se usputnom primjedbom na kupovanje službi u crkvenoj hijerarhiji:

"Izvor providnosti,[224] koji je pravedan i ne podliježe lažima, ovako govori: razlozi koji se iznose u vezi s imenovanjem dotične redovnice nemaju kod Boga nikakvu težinu. Ja koji sam visina, dubina i širina, koji sam svjetlo s neba, nisam te razloge stvorio i izabrao, već su nastali iz neobuzdane smjelosti bezobzirnih pojedinaca. Svi koji su mi vjerni trebaju čuti (...) Duh Gospodnji govori u svojoj svetoj srdžbi: O pastiri, plačite i tugujte, jer ne znate što činite, kad po nagovoru zlobnih ljudi, koji se ne boje Boga, prodajete božanske službe za materijalna dobra."

Majku svoje ljubljene redovnice zaklinjala je s tolikom preosjetljivošću da je naprosto ne možemo prepoznati: "Preklinjem te[225] i opominjem: nemoj mi ranjavati dušu na taj način da moram liti gorke suze, da mi srce puca od bola (...) Znaj da dostojanstvo opatice kakvo ti priželjkuješ sigurno nije od Boga, sasvim sigurno nije (...)"

Sve je bilo uzalud. Rikarda je preselila u Bassum. Ništa nije pomoglo ni to što je Hildegarda nastojala pridobiti na svoju stranu nadbiskupa Bremena, Rikardinog brata, što se "u suzama i žalosti bacila pred njegove noge" i što se naposljetku u svojoj zbunjenosti osobno obratila papi Eugenu.[226] Eugen je poslao nadbiskupu u

---

223 *Shvati ove riječi kao zapovijednu naredbu*: BR 95
224 *Izvor providnosti*: BR 95
225 *Preklinjem te*: BR 95
226 *Korespondencija s papom Eugenom III.*: BR 33

Mainzu (kao primasu Njemačke) diplomatsku notu kojom ga obvezuje na strogo praćenje nove opatice, pridržava li se benediktinskih pravila, jer će je u protivnom vratiti pod Hildegardino skrbništvo.

Očito nije bilo nikakvih primjedbi na Rikardino vršenje službe. Ostala je u Bassumu. Iz Hildegardina pisma izbija užasna bol koju joj je zadao neopoziv rastanak: "Ajme meni majko,[227] ajme meni kćeri! Zašto si me ostavila poput nekog siročeta? Ljubila sam tvoju plemenitu narav, tvoju mudrost i tvoju nevinost, tvoju dušu i sav tvoj život, tako da su mi mnogi govorili: 'Što to činiš?' Sada bi svi trebali sa mnom plakati (...)" Čitav slap prasketavih osjećaja spustio se na izgubljenu prijateljicu.

Ali u istom pismu daje Hildegarda jasno do znanja kako je hrabro i samokritički počela obrađivati svoje razočaranje. Sada je napokon naučila svoje nade polagati jedino u Boga a nipošto u čovjeka, jer zemlja može uvijek pružiti jedino ograničeno utočište! "I zato čovjek ne bi trebao[228] upravljati svoj pogled nekom uzvišenom čovjeku koji će uvenuti poput cvijeta. Ja sam upravo u tome pogriješila iz ljubavi prema jednom plemenitom stvorenju (...) Neka anđeo Gospodnji ide pred tobom, bio ti Sin Božji zaštitom, a njegova Majka zagovornicom. Sjeti se svoje sirote majke Hildegarde i neka te prati sreća."

Shvatila je da čovjek može pogriješiti radi prevelike ljubavi – ako želi nekog čovjeka imati samo za sebe, te na taj način otežavati razvoj njegovih vlastitih snaga. U pedesetitrećoj godini naučila je da ljubav ne znači puninu posjedovanja, već spremnost da se ništa ne posjeduje, da čovjek nema nikakvog prava na blizinu voljenog bića. Ljubav se uvijek dobiva na dar.

---

227 *Ajme meni majko*: BR 98
228 *I zato čovjek ne bi trebao*: BR 98

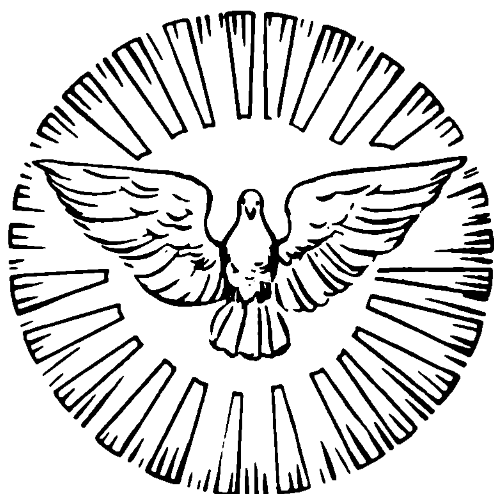
Ta ljubavna priča imala je poput mnogih drugih potresan svršetak: godinu dana kasnije primila je Hildegarda od bremenskog nadbiskupa Hartviga[229] vijest o Rikardinoj iznenadnoj smrti. Potišten i svjestan krivice priznao je da njegova sestra "nije osobito cijenila čast koju joj je osigurao, te je "često sva u suzama iz dubine svog srca čeznula za povratkom u tvoj samostan". Hartvig zaključuje svoje pismo dirljivim riječima: "Zato te molim koliko najviše mogu, naravno ukoliko me smatraš dostojnim: ljubi je onoliko koliko je ona tebe ljubila. Ako ti se čini da je u bilo čemu pogriješila, sjeti se u najmanju ruku – jer propust se ne odnosi na nju, nego na mene – njenih suza koje je prolila zbog napuštanja tvog samostana; mnogi to mogu posvjedočiti. I da je smrt nije u tome spriječila, ona bi se zacijelo po dobivenom odobrenju vratila u tvoj samostan."

Hildegarda je umjesto velikog oplakivanja odgovorila s ispovijedanjem vjere. Da, njezino je srce doista bilo ispunjeno ljubavlju prema Rikardi. "No, od njezine ljubavi mnogo je veća Božja ljubav.[230] I zato Bog svoju ljubljenu zaručnicu nije htio ostaviti neprijateljskim ljubavnicima na ovome svijetu."

Na samom kraju tog zacijelo najljepšeg Hildegardinog pisma nailazimo na tračak razočaranja, bez imalo gorčine, bez ikakvog predbacivanja: "I ja tjeram iz svog srca[231] bol koju si mi pripremio s ovom mojom kćerkom. Neka te Bog po zagovoru svetih nagradi rosom svoje milosti i blaženom plaćom na drugome svijetu".

---

229 *Pismo Hartviga iz Bremene*: BR 99
230 *Mnogo je veća Božja ljubav*: BR 100
231 *I ja tjeram iz svog srca*: BR 100

IV.

Liječnica i apotekarica s karizmom

"Sve što je u Božjem planu[232] *odgovara jedno drugom".*
Hildegarda, Liber vitae meritorum

12. Zadivljujući uspjesi liječenja

Godine 1688. münchenska bolnica Svetog Duha priredila je samostanu sestara franjevki u Reutbergu kod Bad Tölza neuobičajeni poklon: apoteku koja se održala sve do danas. Jedna slika u tom hramu lijekova prikazuje Krista kao apotekara[233] – što je sasvim tipično za vrijeme baroka.

Spoznaja da su samostani bili središta medicinskog zbrinjavanja djeluje današnjem čitatelju prilično strano, ali je ranijim generacijama bila nešto sasvim normalno. Svaki je samostan u pravilu imao zadovoljavajuću bolnicu, apoteku, ali i prva sirotišta za nezbrinute osobe. U pisarnicama samostana marljivo se prepisivala antička medicinska predaja, u vrtovima s povrćem eksperimentirali su sposobni i spretni monasi s uzgojem ljekovitog bilja i droga. Car Henrik II. ostavio je na spomen-ploči u bamberškoj

232 *Sve što je u Božjem planu*: LVM 94

233 *Krist kao apotekar*: Usp. Josef Kirmeier i Manfred Treml, Glanz und Ende der alten Klöster. Säkularisation im bayerischen Oberland 1803. (Sjaj i kraj starih samostana. Sekularizacija u gornjoj Bavarskoj 1803.), München 1991, 248

katedrali zapisano ime liječnika koji je vrlo uspješno izvršio operaciju vađenja kamenca iz njegova tijela. Liječnik nije bio nitko drugi do opat Benedikt iz Monte Casina.

Stoga se ne moramo nimalo čuditi što se i opatica samostana Rupertsberg bavila medicinom i ljekarništvom, jer je to bilo nešto sasvim normalno. Ne moramo se čuditi tome da su ljudi iz raznih staleža i slojeva u svojim nevoljama s velikim pouzdanjem hodočastili u njezin samostan. Ona je u brizi za bolesne vidjela određeni oblik nasljedovanja Krista: "Dobar liječnik[234] pomazuje bez negodovanja rane čovječanstva s velikim milosrđem".

Hildegarda je poput mnogih drugih redovnika rezuckala i u svom mužaru gnječila raznovrsne svježe listove, kuhala njihov prah u vinu ili octu i na kraju ih zaslađivala medom. Proizvodila je tablete i ulje od biljnih sokova; punila posude ljekovitim biljnim sirupom koji bi se stavljao u prokuhanu šećerenu vodu; pripremala od svinjske i medvjeđe masti te jelenjeg loja pomasti za smirenje bolova; izrađivala flaster za rane; davala hladne obloge i nastojala glavobolju doslovce raspršiti miomirisima koje su širile oko sebe armatične biljke pržene na užarenom crijepu.

Sve to nije bilo ništa posebno za redovnicu 12. stoljeća koja je voljela ljude. Neobičnim se čini u svakom slučaju višegodišnje razdoblje učenja u kojemu je pokušala pronaći tragove iscjeliteljskih snaga prirode. Vjerojatno je već kao redovnica u Disibodenbergu bila upućena u neke tajne vrsnih skupljačica ljekovitog bilja u neposrednoj okolici samostana.

No, nas ne zanima toliko Hildegardino usputno bavljenje medicinom, činili su to mnogi redovnici, već nas ponajprije zanima karizma pomoću koje je ona to zanimanje prakticirala. Njezina ljubav prema ljudima koja je povezivala dušobrižništvo i

---

234 *Dobar liječnik*: Hildegarda opatu Bertulfu II. u Trieru, BR 154

liječenje, njezini svrhoviti savjeti i umješnost obrađivanja djelovali su na suvremenike kao čudo od Boga. Sačuvana su brojna svjedočanstva o zadivljujućim uspjesima liječenja. "Dar liječenja bolesnih",[235] tako se izražava njezin životopisac Teodorik u stilu srednjovjekovnih legendi, "isijavao je tako moćno iz svete djevice da je gotovo svaki bolesnik koji joj se obratio smjesta bio zdrav."

Kao primjer navodi se neki Švaba iz pokrajine Ellwanger koji je bolovao od tumora, podao se na dugi put i doživio ispunjenje svoje nade: "S velikom ljubavlju[236] uzme ga Hildegarda nekoliko dana kod sebe, dodirivala je bolesnika vlastitim rukama i blagosljivljala ga, te mu pomoću Božje milosti vrati prijašnje zdravlje."

Kad je jednom kod Rüdesheima po starom običaju htjela sjesti u čamac i prevesti se preko Rajne da posjeti svoj samostan u Eibingenu, približi joj se neka žena, noseći u rukama slijepog dječaka i plačući zamoli slavnu opaticu da položi svoje ruke na njega. Imajući pred očima prizor iz Biblije, Hildegarda zagrabi rukom vodu iz Rajne, blagoslovi je i poškropi njome dječakove oči, "i gle, u milosti Božjoj[237] dječak opet zadobije moć gledanja".

Liječila je pomoću molitve, blagoslova, vode, a naravno i pomoću medicinske obrade. Kao čudotvorni "lijekovi" mogli su poslužiti i komadići njezine odjeće, kosa s njezine glave, vino s njezina stola. Bolesnicima bi se pojavljivala i u snovima te im podarila zdravlje. Svaki onaj kome je imalo poznata uloga jake volje i čvrste vjere u procesu liječenja, neće se posprdno smješkati nad takvim izvješćima.

Opatica nije pokazivala nikakav strah od dodirivanja psihički bolesnih osoba. Duševne odsutnosti opisuje nevjerojatno dobro; kada govori o "opsjednutosti", govori zapravo o psihosomatskim patnjama. Najpoznatiji je slučaj duhom bolesne plemkinje Sige-

---

235 *Dar liječenja bolesnih*: VITA 93
236 *S velikom ljubavlju*: VITA 93
237 *U milosti Božjoj*: VITA 101

wize,[238] koja je po Hildegardi patila od "gomilanja đavolje tame i pare", od čega je potamnio "čitav čulni svijet njezine razboritošću nadarene duše". "Žena je izgubila moć zdravog razmišljanja i djelovanja te je često dozivala i činila nešto nedolično. (...) Duša bi pritom zaspala i ništa ne bi znala o tjelesnom djelovanju dotične osobe". Za 12. stoljeće to je zadivljujuće jasna dijagnoza.

Pošto uobičajeni egzorcizam nije pokazivao nikakav uspjeh te je pakostan demon u Sigewizi uporno dozivao neku stariju ženu u samostanu podrugljivim imenom "Schrumpelgardis" (stara baba, babetina), Hildegarda se takvom podrugivanju odlučno usprotivila, smjestila je Sigewizu u samostan i započela neku vrstu grupne terapije nad pobješnjelom gospođom, postom i molitvom. Riječ je dakle o stalnoj solidarnoj naklonosti prema bolesnici. Za vrijeme obnove krsnog zavjeta na Veliku subotu zle sile napustile su svoju žrtvu, gospođu Sigewiza; gospođa je kasnije pristupila samostanskoj zajednici.

13. Prvo njemačko proučavanje prirode: "Physica"

"Bog je stvari u svijetu[239] tako uredio da moraju biti obzirne jedna prema drugoj."

Oko ove središnje misli vrti se sveukupno Hildegardino prirodoslovno i medicinsko djelo koje je najprije bilo sastavljeno u jednoj jedinoj knjizi pod naslovom *Liber suptilitatum diversarum naturarum creaturarum* (Plemenita svojstva – a mogli bismo prevesti: unutarnje biće, bit – različitih priroda pojedinih stvorenja) te je u kasnijim rukopisima podijeljena u dvije knjige: Nauk o prirodi, *Physica*, i Nauk o medicini, *Causae et curae*. Nijedan od origi-

---

238 *Dijagnoza Sigewize*: VITA 102-116. "Slučaj Sigewiza" navodi se kod SCHIPPERGES, ZEIGEN 138-142 i u srednjovjekovnoj literaturi kao vrlo rijetka povijest bolesti.

239 *Bog je stvari u svijetu*: LVM 181

nalnih rukopisa[240] nije sačuvan; najstariji prijepisi, čuvani u Kopenhagenu, Parizu, Bruxellesu, Berlinu i Wolfenbüttelu potječu iz razdoblja između 13. i 15. stoljeća. Stoga je naravno moguće da dijelovi tog reletivno kasno oblikovanog rukopisnog teksta ne potječu od opatice, o čemu zasad nema konačnih odgovora.

Hildegardina *Physica* ili *Nauk o prirodi* – prvo djelo te vrste na njemačkom jeziku – obuhvaća devet knjiga s ništa manje od 513 djelomično vrlo detaljnih opisa pojedinih biljaka, životinja, dragog kamenja i metala, pisanih očito s velikom ljubavi. Temeljito promatranje prirode povezuje se s ljubavlju i oduševljenjem prema svemu stvorenome. Sveukupno Hildegradino djelo prožeto je velikim divljenjem: "Travčice[241] ne mogu shvatiti livadu na kojoj niču. One nemaju osjećaje i razum i ne poznaju svoju vlastitu bit, kao ni djelovanje svog sjemena. Pa ipak darivaju livadu divotom plodnosti. (...) Utoliko manje možeš ti ponavljati zamisli Božje! Što si ti radio, odnosno gdje si bio, kad su stvoreni nebo i zemlja?"

Nabrojila je čak 213 biljaka.[242] S pouzdanošću i temeljitošću kakva se stoljećima nije ponovila informira nas o gljivama. Prema vrstama žitarica odnosi se začudo skeptički, pa čak i prema danas

---

240 *Nijedan od originalnih rukopisa:* Protocoll canonisationis (Kanonizacijski protokol) iz 1233. godine, koji nije urodio postupkom proglašenja blaženom, uvrštava među Hildegardina glavna djela i "Liber simplicis medicinae" i "Liber compositae medicinae"; pod tim naslovima sačuvali su se do današnjih dana njezini zapisi o prirodi i prirodnom liječenju. Još uvijek se čeka na temeljito kritičko istraživanje originala. Ograničeni izvorni materijal, proturječne autobiografske naznake i kasnija dotjerivanja rukopisa otežavaju definitivan odgovor na brojna pitanja.

241 *Travčice*: SCIV 313

242 *Biljke*: Kao što je MÜLLER primijetio, suvremena znanost nalazi se pred velikim teškoćama zato što u srednjem vijeku nema jedinstvenog nazivlja biljaka i nedostaje jedan svobuhvatan botanički sustav; pojedini autori podrazumijevaju pod istim nazivom sasvim rasličite biljke i njihove dijelove. Pritom mogu često od velike pomoći biti antička djela koja su doprla do nas, a također i literatura arapskih medicinara i prirodoslovaca.

vrlo cijenjenoj vrsti pir (*triticum spelta*), pljevastoj vrsti žita s vrlo izrazitim okusom. Ni šumske jagode[243] nije osobito cijenila. Znala je da napitak od hmelja čini čovjeka izdržljivim i da papar kod osoba oboljelih na slezeni otvara apetit.

Hildegardino proučavanje drveća, kojemu dodaje simbolična značenja (jela simbolizira jakost, maslina milosrdnost, datulja sreću, čempres božansku tajnovitost), sadrži po mišljenju stručnjaka veliko blago starogermanske predaje,[244] "kompendij stare druidske mudrosti"[245] koja je u biljkama i životinjama naslućivala tajanstvene moći. *Physica* zabranjuje bolesnima svježe jabuke, ali preporuča dunje i parnu kupelj od kestenove kore protiv uloga.

Realno podaje autorica nastanak mineralija, u skladu s antičkom tradicijom. No, istovremeno hvali drago kamenje – kod čijeg postanka su na tajanstven način sudjelovali elementi vatre i vode – kao čudotvorno oružje[246] protiv đavoljeg napastovanja.

---

243 *Šumske jagode:* Suvremena medicina se u tom pogledu izvanredno dobro slaže s Hildegardom; šumske jagode smiruju živce, podražavaju organizam i čiste krv; ali izazivaju koprivnjaču i reakciju kod alergičnih aosoba.

244 *Blago starogermanske predaje*: FISCHER 12,64

245 *Kompendij stare druidske mudrosti*: WASMANN 2

246 *Drago kamenje kao čudotvorno oružje*: To je u potpunosti odgovaralo duhu vremena, na što ukazuje FISCHER 77. Hildegarda je napisala jednu jedinu knjigu "O kamenju", svojevrsni kompendij za liječnike i laike, u kojoj drago kamenje karakterizira kao neprijatelje bolesti te naglašava njihove zaštitničke i ljekovite sposobnosti, prije svega za bolesti srca, probavnog trakta, živčanog i krvnog sustava te osjetilnih organa. Nanoseći ga na tijelo ili u tijelo, npr. u obliku praha, tinktura, masti ili otopina, ono djeluje protuotrovno na neposrednu okolinu. A djeluje i kao neprijatelj demonskih utjecaja. Hildegardina poruka o dragom kamenju nastoji čovjeku poručiti kakav treba biti: čist i produhovljen. Alternativna medicina je ponovno otkrila terapiju pomoću dragog kamenja; iscjelitelji često savjetuju da se drago kamenje nosi na tijelu ili polaže na određena mjesta. Masaža pomoću kremena poželjna je npr. protiv raznih zgrčivanja. Vidi u vezi te "renesanse" knjigu Lise Malin "Die schöne Kraften. Eine Arbeit über Heilen in verschiedenen Dimensionen // Lijepe prirodne moći. Studija o liječenju različitih

Dok stvaranje potočnih bisera uglavnom točno povezuje s uzimanjem nekog otrova (biseri stvarno nastaju pomoću neke infekcije ili zaraze). Točno je pogodila i to da prekomjerno uzimanje soli isušuje tkivo.

Zapanjujuće izvorno je Hildegardino opisivanje života riba koje se pojavljuju u nečuvenom bogatstvu vrsta. Nitko nije sve do najnovijeg vremena[247] tako temeljito izbrojio i opisao riblje vrste u Rajni i njenim pritocima kao Hildegarda, priznaju joj najpoznatiji stručnjaci. Kad pomislimo da se kod Disibodenberga spajaju rijeke Glan i Nahe i da kod Rupertsberga Nahe utječe u Rajnu, te da su srednjovjekovni samostani u pravilu imali vlastite ribnjake, bit će nam Hildegardino stručno poznavanje ribljih vrsta mnogo razumljivije. Potanko opisuje barbune (barbus vulgaris), štuke, šarane ili krape, podvrste švolje i prethodnike lososa. Pojedine vrste riba preporučivala je kao izvanredno zdravu hranu.

S velikom pažnjom promatrala je i svijet ptica u koji je darežljivo smještala i muhe i bumbare i hrušteve. Poznavala je neobično mnogo ptica i točno je razlikovala pojedine vrste. Znala je da šojka posjeduje neumoljiv nagon za nasljedstvom, da golub voli hladna jutra, a potočna pliska prkosi oluji sa svojim stalno pokretnim repom.

Kod egzotičkih životinja često je kod Hildegarde na djelu mašta. O lavovima, slonovima i nosorozima pripovijeda zgode karak-

---

dimenzija, Frankfurt 1968, 152-186. U joga-medicini prevladava drevno uvjerenje da se duhovno-duševna središta mogu aktivirati dragim kamenjem. O povijesti kršćanske alegorike u vezi s dragim kamenjem vidi: Christel Meier, Gemma spiritalis. Methode und Gebrauch der Edelsteinallegorese vom frühen Christentum bis ins 18. Jahrhundert, Teil I. // Gemma spiritalis. Metode i uporaba dragog kamenja od ranog kršćanstva do 18. stoljeća, dio I., München 1977. Terapija s dragim kamenjem temelji se na sljedećem teološkom uvjerenju: Čovjek je stvoren za spasenje, ali je grijehom opasno načet i ugrožen, te se može okrijepiti duhovno iscjeliteljskim i spasonosnim moćima što ih je Bog položio u drago kamenje.

247 *Sve do najnovijeg vremena*: FISCHER 84

teristične za srednji vijek. Ali zato njeno opisivanje domaćih životinja svjedoči o nadarenosti za egzaktno promatranje. Umijela je točno razlučiti različite vrste kuna, a psa – koji je i tada bio cijenjen i koristan kao vodič slijepih osoba – opisuje s osobitom simpatijom na kakvu tek danas nailazimo u literaturi o životinjskoj psihologiji.

"Pas[248] (...) ima po svojoj naravi i svojim navikama nešto ljudsko. Zato osjeća i prepoznaje čovjeka, voli ga, rado se zadržava kod njega i ostaje mu vjeran. (...) Pas prepoznaje mržnju, srdžbu i šutljivost kod čovjeka i često zbog toga reži na njega. Kad vidi da u nekoj kući prevladava mržnja ili gnjev, on reži, pokazuje zube ili hropće. Pa i kad neki čovjek planira izdaju, on reži na njega, (...), baš kao i na lopova ili nekoga tko planira nekakvu krađu. Pas osjeti čovjekovu radost ili žalost prije samog čovjeka. Ako nam predstoji radost, on veselo maše repom; ako nam predstoji žalost, on tužno zavija."

Naravno da ta mješavina tradicije, vremenu primjerenog znanja i vlastitog eksperimentalnog iskustva sadrži i mnogo sputavane komike, na primjer kad govori o maku: "Sjeme[249] maka pospješuje spavanje i potiskuje putenost, djeluje protiv uši i njihova razmnožavanja". Saće od meda čini čovjeka melankoličnim, dok ga topli raženi kruh[250] oslobađa od magijskih utjecaja – ali samo kad se u tavi režu kriške u obliku križa i kad se kroz urezotine provuče određena vrsta dragog kamena. Nebeski svod drže po Hildegardi na okupu vjetrovi, mjesec se sastoji od vatre i razrijeđenog zraka; kad ga ponestane, sunce ga ponovo rasplamsa. Kao što smo vidjeli, pored takvih smiješnih izjava ima i zapanjujuće aktualnih pro-

---

248 *Pas*: PHYS 31
249 Sjeme: PHYS 36
250 *Raženi kruh i dragi kamen*: Misli se na hijacint pod kojim se podrazumijeva cvijet zumbul i vrsta dragog kamena rubin; PHYS 83

matranja i spoznaja čija ispravnost je potvrđena tek u 19. i 20. stoljeću.

To samo svjedoči o tome da se čak i tako vidovita osoba kao što je bila Hildegada nije mogla oteti srednjovjekovnom svjetonazoru.[251] Ovisna je o antičkoj predaji[252] i drevnom narodnom blagu. Može se kod nje naići na jasne odzive Physiologosa, poznate zbirke fantastičnih mitova o životinjama čak iz 2. stoljeća poslije Krista, čijoj se optičkoj preobrazbi u klesanim fantastičnim likovima romaničkih crkava možemo i danas diviti. Međutim, kad faktografski točno opisuje životinjski i biljni svijet zavičajnog kraja uz rijeku Nahe, kad pogrešne latinske stručne nazive sasvim neopterećeno zamijenjuje njemačkim nazivima, tada je sasvim sigurno to rezultat intenzivnog samostalnog promatranja.

Ptice je uspoređivala s poletnom fantazijom[253] i mislima čovjeka, svojevrsne životinje koja živi na zemlji energično ostvarujući svoje planove. Posvuda je otkrivala srodnosti, sve je povezano jedno s drugim. Sve pripada jednom te istom zajedništvu, nebeski svod i crv zemaljski, ribe i ptice i drveće i mravi, pa čak i neživo kamenje. Priroda uspostavlja jedinstvo.

Njezina teološka definicija stanja u prirodi glasi: "Sve što je u Božjem planu odgovara jedno drugom". Hildegardin sjajni univerzum pokreće mreža izmjeničnih odnosa, svako stvorenje ovi-

---

251 *Srednjovjekovni svjetonazor*: Nemojmo pretjerivati s oduševljenjem. Svjetonazori nisu nešto što bi se moglo harmonizirati. Npr. Hildegarda nije, kako se tvrdi, intuitivno odbacila osnovno načelo o održavanju materije; dokazi o takvoj pionirskoj ulozi njoj nisu ni potrebni. Nova je prije svega simbolika, nove su kompozicije koje ona uspostavlja.

252 *Antička predaja*: Pretpostavlja se da Hildegarda nije klasični znanstveni materijal – prije svega Plinijeva djela i "Physiologus" - izravno poznavala, nego posredstvom enciklopedijskog skupljača Izidora Seviljskog. Vidi: FISCHER 39-50, 99; MÜLLER, HEILMITTEL 12

253 Ptica kao simbol fantazije: PHYS 123

sno je o nekom drugom stvorenju, posvuda je na djelu Božja ljubav.

Uistinu revolucionaran pogled na svijet, ako se ima na umu stidljiv strah što ga je srednji vijek imao prema neuračunljivoj prirodi. Krepko oduševljenje za sve stvoreno s kojim je Hildegarda pomiješala ljubav prema Bogu i zemlji u jednu jedinu bujnu strast, u 13. stoljeću doživjelo je svoj vrhunac kod Alberta Velikog, a u naše vrijeme kod Telharda de Chardina. Za Chardina je biosfera "živo tkanje"[254] a Bog srce sveukupnog svemira[255].

Opatica iz Rupertsberga mogla je u svom "prirodnom liječenju" primijeniti kršćanstvu primjerene čarobne riječi[256] na zemlju koja posjeduje moć liječenja, a da ne bude optužena za herezu; jer ona je tim riječima izražavala jedino svoju vjeru u Stvoritelja koji je u biti Ljubav i koji je u ovozemaljske stvari položio svoju dobrotvornu moć: pati li neki čovjek od paralize, treba mu s desne i s lijeve strane kreveta, kod uzglavlja i kod nogu, staviti malo zemlje i pritom izgovarati riječi: "Ti, zemljo, spavaš u čovjeku N... Pritom mu treba grumen zemlje polagati na glavu i noge, da postanu tople, te dalje izgovarati: "Ti, zemljo, učini da čovjek N... zadobije ponovno tjelesnu moć, u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, živog i svemogućeg Boga".

Osam stoljeća kasnije Teilhard de Chardin također je riječima zazivao zemlju, te su ga ljudi maleni duhom nazivali poganinom, zato što svojim uskogrudnim razmišljanjem nisu mogli razumjeti Kristovu sjajnu nazočnost u svijetu: "Blagoslovljena ti[257], svemoćna materijo, neoporeciva evolucijo, uvijek iznova rođena stvarnosti, ti koja u svakom trenutku kidaš naše okove i tjeraš nas

---

254 *"Živo tkanje"*: TEILHARD DE CHARDIN, MENSCH 74
255 *Čovjek srce svemira*: TEILHARD DE CHARDIN, HVALOSPJEV 67
256 *Čarobne riječi: PHYS 61*
257 *"Blagoslovljena ti"*: TEILHARD DE CHARDIN, HVALOSPJEV 88 f

da postojano kročimo za istinom. Blagoslovljena ti, univerzalna materijo, beskonačno trajanje, bezobalni eteru – trostruki bezdane zvijezda, atoma i generacija – ti koja nas nadilaziš i oslobađaš od uskogrudnosti, koja nam objavljuješ dimenzije Boga. (...) Bez tebe, materijo, bez tvojih zahvata, bez tvoje eruptivnosti mi bismo na ovome svijetu živjeli nepokretno, nijemo, infantilno, ne znajući za sebe ni za Boga. (...) Blagoljivljam te, materijo, napitak naših duša, ruko Gospodnja, tijelo Kristovo!"

Svemir i čovjek upravljeni su jedan na drugoga – tu istinu pokušala je Hildegarda izraziti svojim učenjem o elementima, teško shvatljivim današnjem čovjeku. Čovjek može vladati svojim životom, može shvatiti smisao svijeta i svoju navezanost na svemir zato što se svi elementi svijeta nalaze u njemu[258] i on djeluje upravo zahvaljujući njima. To podrazumijeva naravno i činjenicu da čovjekova loša djela imaju povratnu učinkovitost na svemir. Čovjekov nemoral narušava ekološku ravnotežu na zemlji i poredak svega, čovjekova mahnitost čini biosferu bolesnom.

---

258 *Svi elementi svijeta*: CC 56. Glede učenja o elementima vidi: Heinrich Schipperges, "Ein unveröffentlichtes Hildegard-Fragment // Jedan neobjavljen Hildegardin fragment", objavljen u: Suhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften 40 (1956), 41-77. Taj dosad nepoznati fragment priložen je Berlinskom rukopisu "Codex Berolin. Lat. Qu 647." Fragment sadrži slikovitim Hildegardinim jezikom sastavljeno kompletno učenje o elementima, najvjerojatnije iz druge ruke. Opisivanje prirode povezano je s umovanjem i moralom, slike ukazuju na razvidnu religioznu podlogu: Vjetrovi nose i pokreću svijet, planeti reguliraju moći u svijetu, elementi daju svemu boju. Unutar svega nalazi se čovjek, ključ i smisao svemira, ali upregnut u kozmičku labilnost kao "homo mutatus". U susretu s elementima – sa zemljom kao prebivalištem gorljive duše, s održavajućim i hranjivim zrakom kao slikom kretanja i plodnosti, s bistrom vodom kao slikom duha, s vatrom koja nas upućuje prema oživljavaujućoj moći Boga – čovjek zapravo shvaća smisao svijeta: elementi "dolaze čovjeku u susret i njegovi su partneri u razgovoru sa svijetom, čiji prostor i okvire mu posreduju, ali njihov nivo i vodstvenu ulogu određuje sam čovjek". (75)

Nakon ovakvog poimanja počinju tamne slike "njemačke proročice" zajedno s posuđenim uzorcima odjednom poprimati neku sumornu aktualnost unutar srednjovjekovnog pogleda na svijet.

U potresnom viđenju Hildegarda nam prikazuje kako elemnti svijeta divlje vrište i jadaju se: "Mi ne možemo više trčati[259] i dovršiti zacrtani put prema zamisli svog Učitelja. Zato jer nas ljudi svojim lošim djelima iskrivljuju i melju kao u nekom mlinu od najnižeg do najvišeg. Mi zaudaramo poput kuge i umiremo od gladi za puninom pravednosti". I Bog vidi da su u pravu: "bezbožna ludost" osvetoljubiva čovjeka izgubila je zelenilo životne snage elemenata. Sada su svi vjetrovi prožeti gnjiloćom, zemlja izbacuje prljavštinu iz sebe. Svojom metlom započet će čišćenje, tješi Bog elemente: "Očistit ću vas mukama onih[260] koji su krivi za tu nečistoću" (...)

Takvi i slični scenariji svemirskog nereda provlače se poput crvene niti kroz sva Hildegardina djela: "Ne čuješ ih govoriti na ljudski način,[261] nego sa svim znakovima njihova očiglednog podjarmljivanja. Izađu li iz svoje kolotečine koju im je Stvoritelj odredio, nepravilnošću kretanja i protuprirodnim kruženjem, znači da su zalutali zahvaljujući čovjekovim grijesima. (...) I vjetrovi su onemogućeni užasnim smradom besramnih čina, tako da nisu više u stanju puhati prozračno i čisto, već prijete olujom i nevremenom. Zrak također pljuje prljavštinu bezbrojnih čovjekovih nečistoća, stvarajući tako neprirodnu i nimalo korisnu vlagu zbog koje se suše biljke i plodovi potrebni za preživljavanje. Ponekad je taj sloj zraka pun magle, ponekad pun snijega, iz čijih slojeva nastaju gomile štetnih i nekorisnih životinjica koje oštećuju ili poje-

---

259 "Mi ne možemo više trčati": LVM 133
260 *Mukama onih*: LVM 133
261 *Na ljudski način*: LVM 146

du plodove zemlje te ih ona ne može ponuditi ljudima na korištenje." (*Liber vitae meritorum*)

U sedamdesetim godinama 20. stoljeća umrlo je šest puta više ljudi od posljedica suše, poplava i drugih opustošenja nego u desetljeću koje mu je prethodilo. Londonski Earthscan-institut[262] vidi glavni razlog tome u ponašanju ljudi koji su svoj odnos prema okolini do te mjere izmijenili da je postala "prijemljivija za katastrofe".

"Stvoreni svijet pozvan je da služi čovjeku.[263] Nikakav metež ne postoji u njemu. Međutim, kad je čovjek postao neposlušan i usprotivio se svome Stvoritelju, izgubio je i svijet svoj mir, uvučen je u zajedničku uznemirenost. Velike i brojne proturječnosti stvara ta uznemirenost čovjeku. Pošto se poveo za zlim djelima, jedino ga potresi i katastrofe mogu obuzdavati." (*Scivias*)

I danas se može u kostima mnogih ljudi dokazati podmukao stroncij 90 koji se oslobodio prilikom testiranja atomskog naoružanja u Tihom oceanu[264] početkom šezdesetih godina 20. stoljeća. Stručnjaci su izračunali da je u pokusima razorne moći od 30 megatona diljem svijeta smrtno stradalo 420.000 embrija i novorođenčadi, a 230.000 djece ostalo je na životu s teškim tjelesnim i duševnim oštećenjima.

"Zlorabi li čovjek[265] svoj položaj, čineći nedopuštena djela, Božji sud ovlašćuje stvorenja da ga kažnjavaju". (*Liber divinorum operum*)

Studija njemačkog Vijeća za okoliš i zaštitu prirode upozorila je 1986. na visoku koncentraciju otrova u dječjim sobama.[266] U

---

262 *Earthscan-Institute:* Kršćanin danas 37 (1985), 343

263 *Da služi čovjeku*: SCIV 105

264 *Testiranje atomskog oružja u Tihom oceanu:* Peter Weish i Eduard Gruber, "Radioaktivität und Umwelt // Radioaktivnost i zaštita okoliša", Stuttgart 1979, 29

265 *Zlorabi li čovjek*: LDO 65

bojicama, plastelinima i igračkama, u pokućstvu i živežnim namirnicama sadržane su značajne količine štetnih sastojaka. U nekim vodovodnim cijevima starih zgrada izmjerena je koncentracija olova koja bi mogla pet puta usmrtiti novorođenče staro pet mjeseci. U tkanini dječjih košuljica iz takozvane "čiste vune" nalazi se do 12 posto formaldehyda.

Je li zaista došlo dotle s realnim užasima - od katastrofe u Sevesu do katastrofe u Černobylu – da nam Hildegardina viđenja stoje takoreći na dohvat ruke?

Ne doživljavamo li sve očitije kako se zlorabljena, iskorištavana, oštećena priroda okrenula protiv svojih ljudskih mučitelja, kako silovana zemlja uzvraća udarac? Nisu li nam razorna djelovanja što ih vidovnjakinja opisuje šarolikim bojama predobro poznata: okuženi zrak, uništeno tlo, smećem zatrpana zemlja, uništene žetve, neprirodan snijeg u zraku, poremećaji godišnjih doba i klimatskih ritmova?

Nije li Hildegarda u svom viđenju elemenata izbačenih iz kolotečina nazvala pokretačku snagu svih grijeha protiv okoliša jasnim i nedvoumnim imenom - profit idola? "Sve što čine[267] namijenjeno je njihovoj pohotljivosti i putenosti", pritom se ljudi podrugljivo pitaju kakvu moć bi Bog mogao imati, "kad je nevidljiv i biva sve udaljeniji u svojoj skrivenosti".

Ne podsjeća li njezino viđenje propasti svijeta u *Sciviasu* upravo zapanjujuće na prognoze što ih suvremeni znanstvenici daju glede posljedica atomskog rata[268] ili glede očekivanih klimatskih

266 *Otrov u dječjim sobama*: "U dječjim sobama krije se mnogo otrova", Süddeutsche Zeitung 19. ožujka 1986.

267 *Sve što čine*: LVM 148

268 *Posljedice atomskog rata*: Vidi: Jonathan Schell, "Das Schicksal der Erde. Gefahr und Folgen eines Atomkriegs // Sudbina zemlje. Opasnost i posljedice atomskog rata", München 1982

katastrofa[269] diljem svijeta? "Iznenadnim, neočekivanim potresom[270] elementi će se osloboditi svoje stege. Sva stvorenja zahvatit će uznemirenost. Vatra će planuti. Ponestat će zraka, voda će se preliti, zemlja podrhtavati od potresa, munje će sijevati, gromovi odjekivati, brda se urušavati, stabla padati, i sve što u zraku, vodi ili u zemlji podliježe smrti izgubit će život. Vatra će zahvatiti sav zračni prostor, a svu zemlju prekrit će voda."

Kad sam u Regensburgu započeo s pisanjem ove knjige hodočastili su pobožni ljudi svake nedjelje do jedne šumske kapelice udaljene pola sata vožnje autom. Kapelica se nalazila blizu mjesta gdje je bila planirana izgradnja atomske centrale Wackersdorf. Ljudi – učenici, studenti, domaćice, namještenici, na suncu potamnjele seljanke iz okolice – strahovali su od prestižnog objekta opasnog po život, objekta koji je trebao postati hramom u kojemu bi se prinosio "profit idolima". Ti ljudi bili su zabrinuti za sudbinu svoje djece, svog zavičaja, za sudbinu grubo načetog svijeta. U Hildegardi iz Bingena, koja je Božji svijet voljela svim srcem i upozoravala na njegovo razaranje imali su hodočasnici iz Wackersdorfa najveću zaštitnicu i zagovornicu.

"Nikome nisi više podređen",[271] govori "odsutni Bog" čovjeku u knjizi *Kraj predviđanja*, "ali svoje žariš i pališ, potrebne su ti njihove muke da bi se radovao svojoj moći. (...) Ti urličeš da sam ja stvoren na tvoju sliku i priliku. A ja ti kažem: na tebi je da budeš slika i prilika. Ti urličeš: nebo nije tu radi ptica, povijest svijeta nije za potomstvo čimpanza. A ja ti kažem: nebo koje nije tu radi

---

269 *Klimatske katastrofe*: Vidi: Dagny Kerner i Imre Kerner, "Der Klima-Report. Globale Erwärmung, gefährdete Gebiete, Zkunftsprognosen, Verbraucherratschläge // Klima-raport. Globalno zatopljenje, ugrožena područja, prognoze za budućnost, korisni savjeti", Köln 1990.

270 *Iznenadnim, neočekivanim potresom*: SCIV 347

271 *"Nikome nisi više podređen"*: Carl Amery, Das Ende der Vorsehung" // Kraj predviđanja), Reinbek 1972, 252

ptica, nije ni radi tebe (...) Ti pitaš: nisi li mi poslao Sina s obećanjem budućnosti koja nadilazi sva moja dostignuća? A ja ti govorim: On ti je dao primjer, da činiš kao što je on činio. Idi, učini svoje podanike slobodnima i služi, kao što je on sužio. Služi svojoj braći i sestrama, suncu, mjesecu, volu, magarcu, čimpanzi, mravima, drveću, kiši i rosi. Nitko od mojih izabranika ne očekuje ništa drugo do služenja. Sjeti se da si prah i da ćeš se u prah povratiti. Tek onda – možeš postati mojim sinom".

14. Zaštitnica prirodnog liječenja

Osamsto godina poslije Hildegardine smrti došli su domišljati ljudi na ideju da iz "timijana, ružmarina i cvjetova lipe, ubranih prije jutarnje rose, kako bi sačuvali sva svoja svojstva" proizvedu "Hildegardinu vodicu za uljepšavanje".[272]

Prirodni lijekovi opatice iz Rupertsberga danas su opet vrlo interesantni – zato jer su ljudi već davno izgubili vjeru u svemoć medicinara, zato što im je dosta kemijskih lijekova i njihovih nuspojava – a zacijelo se pomoću prirodnih lijekova može uraditi vrlo unosan posao. S druge pak strane postoje stručnjaci koji tvrde da Hildegardini recepti današnjim liječnicima i apotekarima ne pružaju nikakve korisne osnove.

Mora da je istina negdje na sredini. Hildegarda, redovnica s velikom ljubavlju i prijateljskim osjećajima prema svim ljudima, svojim postojanim ispitivanjem kakvu snagu liječenja je Bog položio u biljke, listove i plodove koje je proučavala, usrećila je na stotine i stotine bolešću pogođenih osoba.

---

272 *Vodica za uljepšavanje*: SCHIPPERGES, ZEICHEN 9

Ekstrakt od kuhanog zrnja lanenog sjemena,[273] što ga je preporučivala protiv opeklina, s velikim oduševljenjem primjenjuje se u suvremenom prirodnom liječenju. Taj ekstrakt zaista izvlači otrov iz upaljenih rana i ublažuje bol brzo i trajno. Njezinu mast od vermuta[274] preporučuje *Savez Hildegardinih prijatelja* u gornjoaustrijskom St. Georgenu; ta bi se mast smjela primjenjivati samo kao proizvod dobiven iz stabljike vermuta. Pa i Hildegardin sok za srce[275] od prokuhanog komorača, sladića, meda, šećera i vode jamči blagoslov, a dobar je i za terapiju protiv reume[276] - zajedno s kupelji od kestena, prahom od celera i marmeladom od dunja.

Naravno da ne mogu medicinske predodžbe redovnice iz 12. stoljeća biti posve lišene praznovjernih rudimenata[277] – pogotovo ako joj je stalo do svih suvremenika, bogatih i siromašnih, kao što je stalo Hildegardi. Ako je netko podlegao ludilu "pomoću magične sile ili prokletstva", preporučuje mu da zagrije na vatri mora zemlju iz tla oko šljivina korijena[278] i udiše njen miris, ili da zemlju zajedno s košticama šljiva stavi na trbuh i bokove te ih poveže nekom krpom, legne u krevet i jako se preznoji. Ponovi li to nekoliko dana uzastopce, njegova će ludost ili duševna pomutnja biti znatno manja.

Hildegarda zna da duhovi mrze drvo od jele, razumije se da je i ona vjerovala u postojanje ptice orlo-lava koja proždire ljude. Bolesni od zaljubljenosti moraju potražiti betoniju[279] (ljekovita bil-

---

273 *Laneno sjeme protiv opeklina*: SCHIPPERGES, ZEICHEN 53

274 *Vermutska mast protiv artritisa*: SCHIPPERGES, ZEICHEN 39

275 *Sok za srce*: BREINDL 109

276 *Terapija protiv reume*: BREINDL 316. Hildegarda je obrađuje pod pojmom Gicht (ulozi, bolest zglobova), premda se reuma, artritis, artroza danas najčešće specijalno obrađuje.

277 *Praznovjerni rudimenti*: O poplavi nabožne prirodne medicine tog vremena usp. GURJEWITCH 380 f

278 *Zemlja iz tla oko šljivina korijena*: PHYS 67

279 Betonie za bolesne od ljubavi: PHYS 67 f

jka s crvenim cvijetom, raste na livadama) – koja ne smije biti korištena u magijske svrhe, jer bi u protivnom izgubila ljekovitu moć – jedan list trebaju staviti u svaku nosnicu, jedan ispod jezika, jedan uzeti u svaku ruku, a dva lista staviti pod noge te u ogoljelu stabljiku s koje su skinuli listove zuriti tako dugo dok listovi ne poprime temperaturu tijela...

Opatica Hildegarda nije se nekritički priključivala magijskim praktikantima koji su tumarali zemljom duž i poprijeko. Nijednom ne spominje metodu mjerenja koja je u njeno vrijeme bila itekako na cijeni; naime, ako bi širina tijela bolesnika s ispruženim rukama uvelike odstupala od njegove dužine, smatrala se svaka obrada besmislenom, jer čovjek koji je izgubio mjeru ne može biti sposoban za život. Valja nam također pažljivo registrirati da Hildegarda uvijek iznova upozorava na oprezno postupanje s otrovnim biljkama[280] i narkoticima. Protiv crne kuge[281] ne preporučuje nikakvo čaranje, već orlovsko zelje kao sedativ koji ublažava smrtne muke. A vatrenog daždevnjaka, koji je od antičkih vremena zadavao ljudima nečuveni strah, jer se smatrao općenito najotrovnijom životinjom, "otčarala" je riječima kako ta životinja sama po sebi naprosto nije u stanju raniti čovjeka.

Sve u svemu mogli bismo se pridružiti pozitivnoj ocjeni koju je profesorica Irmgard Müller napisala o prvom pismeno fiksiranom prirodnom liječenju u Njemačkoj: Hildegarda ne samo da je dobro poznavala medicinu ranog srednjeg vijeka i samostalno je primijenila, već je "unutar granica[282] svog vremena provodila vrlo simptomatične terapije te je na temelju sebi svojstvenog promatranja

---

280 *Oprezno s otrovnim biljkama:* MÜLLER, HEILMITTEL 13; MÜLLER, KRANKHEIT 342
281 *Crna kuga*: MÜLLER, HEILMITTEL 25; SCHIPPERGES, GARTEN 86
282 *"Unutar granica"*: MÜLLER, HEILMITTEL 15

cjelovitosti zbivanja razvila samodostatno i dosljedno učenje o bolestima".

Ova teza ima na kraju krajeva i svoj oslonac u činjenici da je Hildegarda iz punine posredovanih indikacija kod mnogih biljaka i droga izdvojila svega nekoliko točnih i sigurnih, smislenih i dugoročnih područja primjene, ne uzimajući u obzir nikakvu legendarnu magijsku učinkovitost. Naglašavala je promišljeno i umjereno doziranje,[283] da ne bi ljekovita sredstva nanijela više štete nego koristi.

Hildegarda je preporučivala vino iz zgnječenog pakujca protiv vrućine, pelin s mesom ili kašom protiv pijančevanja, a kuhane koprive protiv probavnih smetnji. Komorač pomaže kod probave, prašak od džumbira – pomiješan s vinom – čini mutne oči bistrima, listovi velecvjetne divizme jačaju slabo srce. Oblozi od prokuhanog stolisnika čine čuda kod rana koje teško zacijeljuju, a vino od ljubičica najbolji je lijek protiv melankolije. Hildegarda je poznavala i sladić kao lijek za čistoću glasa i vedro raspoloženje.

U Hildegardinoj *Physica* nalazi se uostalom i vrlo originalan kozmetički recept[284]: Onaj kome je koža na licu suha i raspucala od vjetra treba u vodi skuhati ječam, prokuhanog iscijediti pomoću krpe i tom tekućinom umivati lice. Koža će potom postati nježna i poprimit će lijepu boju. (Kozmetika je kod Hildegarde imala jednu jedinu svrhu koja se sastojala u tome da se žena uređuje i dotjerava za muža, "njemu na čast[285] i diku, kako bi u njegovim očima izgledala što ljepša". Ukrase od zlata i ukosnice smije nositi samo ako joj suprug dozvoli.)

Prema prirodnom liječenju danas se uglavnom vrlo nekritički odnosimo; pomalo čudne zamjenske religije, kao što je religija ta-

---

283 *"Promišljeno i umjereno doziranje":* CC 250 f
284 Kozmetički recept: PHYS 18
285 "Njemu na čast": CC 260

janstvenog ozdravljenja, općenito odbacuju medikamente te umjesto njih predlažu jednostavniji oblik liječenja, predlažu da se pomoću koncentracije mišljenja prizove "moć" travara,[286] zbog čega su stare recepture za pripremanje droga posebno tražene i propagirane u zemljama bivšeg Sovjetskog saveza. U tom pogledu ne može biti na odmet ako ponovimo Hildegardino upozorenje glede nepromišljene ili neumjerene primjene "prirodne apoteke". Samo bilje ima doduše manje nuspojava od proizvoda farmaceutske industrije, ali područja njegove primjene su ograničena i vrlo je važno ispravno doziranje, kako ne bi došlo do toksičnog djelovanja.

Neki prijatelji prirode možda ne znaju da se već jedna trećina papratnjača i cvjetastih biljaka nalazi na "crnoj listi", što znači da im zbog zagađenog okoliša prijeti izumiranje. Stoga je bolje raspitati se u apoteci, ili pokušati s uzgojem na vlastitom balkonu, nego tražiti čudotvorne biljke u zagađenim šumama i proplancima. No, možda ipak nije tako strašno.

15. Što nam nudi srednjovjekovna medicina

"Ja nisam ništa stvorila[287] i nikome život podarila", govori prkosno "tvrdoća srca" u jednoj od najljepših Hildegardinih alegorija. "Zašto bih se ja trebala za nešto mučiti ili brinuti? Nešto takova ne pada mi na pamet. Želim se zauzimati za drugoga samo onoliko koliko mi on može biti od koristi. Bog koji je sve stvorio morao bi iza svega stvorenoga stajati i o svemu voditi brigu!"

---

286 *Moći travara*: Vidi: Friedrich Vilhelm Haack "Das Heimholungsverk der Gabriele Wittek und die Neuoffenbarungsbewegungen" (Tajno ozdravljenje Gabrijele Witek i pokreti novih objava), München 1985, 188

287 *Ja nisam ništa stvorila*: LVM 33

I gle, iz olujnog oblaka, u kojemu odzvanjaju glasovi bezbrojnog mnoštva blaženih poput "žubora silnih voda", dopire odgovor Milosrdnoga: "O ti okamenjeni stvore[288]... Ti nisi vrijedan imati čak ni lik čovjeka". Milosrdni opisuje sebe kao dražesnu ljekovitu biljku, spremnu svakome pružiti pomoć. "S očima punim ljubavi osvrćem se na svaku životnu nevolju i osjećam se blizak sa svakim stvorenjem. Bolesnima pomažem i vodim ih do ponovnog ozdravljenja. Ja sam ljekovita mast za svaku bol (...)"

Što povezuje ovaj misteriozni razgovor s proučavateljicom ljekovitog bilja iz Rupertsberga? Mnogo toga. Naime, za srednjovjekovnu medicinu bolest je bila prvenstveno poremećaj tjelesnog mehanizma, poremećaj kome je potreban nužni popravak, i zato je liječnik bio ne samo mehaničar i specijalist obrade, već onaj koji pruža milosrđe čovjeku u nevolji. Radilo se uvijek o jedinstvu organizma, o nedirnutom odnosu prema prirodi, o zdravlju čitava čovjeka, a ne samo o defektu pojedinog organa.

Naveli smo Hildegardin hvalospjev Milosrdnome upravo zato što se s vidika 21. stoljeća prilično oholo gleda na tobože nerazvijeni srednji vijek. A da zato ne postoji niti jedan opravdani razlog. Naime, u ove naše dane sve bolnije dolazi do izražaja spoznaja da je napredak u medicini donio sa sobom i veliko osiromašenje. Tom napretku zahvaljujemo pored sve zahtjevnijih životnih očekivanja i oslobađanja od mnogih muka istovremeno i sve kompliciraniju aparatsku medicinu s malo humane obrade "pacijentskog materijala". Pravilo malteških vitezova, redovničke zajednice za njegu bolesnika, osnovane 1099. godine, govori s velikim poštovanjem o "našoj gospodi bolesnicima".

Hildegarda se sasvim sigurno u njihovim samostanima osposobljavala za bavljenje medicinom; izvješća o njezinim metodama obrade i rezultatima liječenja već smo upoznali iz

---

288 *"O ti okamenjeni stvore":* LVM 34

životopisnog djela *Vita*. Uostalom: kako bi čovjek poput nje, koji posvuda vidi Božju prisutnost – u svim stvarima, u čovjekovoj ljubavi, u svakodnevnim mukama, pa čak i u bolesti i smrti – koji Božju naklonost interpretira uvijek kao izazov za čovjekov odgovor, kako bi takav čovjek mogao mirno prolaziti pored nevolja i bolova drugog čovjeka?

Naposljetku, moramo znati da je opatica iz Rupertsberga pripadala obveznoj tradiciji visoko razvijene samostanske medicine. "Prije svega i iznad svega valja se brinuti za bolesnike,"[289] stoji jasno zapisano u benediktinskim pravilima; u muškim samostanima bio je uvijek barem jedan posebno školovan *frater medicus*, dok bi u ženskim samostanima ta zadaća obično pripadala opaticama ili nekoj njihovoj za to osposobljenoj zastupnici. Naravno da su saznanja i vještine tih specijalista bile istovremeno na dobrobit ljudima u nevolji izvan samostanskih zidina.

U najvažnijim Hildegardinim spisima mogu se jasno utvrditi tragovi narodne medicine s kojom se zacijelo vrlo rano upoznala i bavila – družeći se prije svega s već spomenutim skupljačicama ljekovita bilja uz rijeku Nahe. No, ona se očito preko Izidora Seviljskog upoznala i s antičkim učenjem o tjelesnim sokovima i temperamentima, na čemu je ustrajavala srednjovjekovna medicina. Ne može se točno utvrditi kakav utjecaj su na nju imali arapski izvori. Na svojim putovanjima i u svojoj bogatoj korespondenciji mogla je uvijek baciti pogled na zbirke recepata drugih samostana. Presudno za Hildegardina uvjerenja i metode obrade bilo je nesumnjivo njezino samostalno promatranje.

Kao liječnica nalazila se opatica iz Rupertsberga u istim beznadnim situacijama poput svih medicinara njezina vremena: epidemije koje su pustošile čitave regije, siromaštvo i velika glad,

---

289 *Za bolesnike*: Benediktinsko "Pravilo", poglavlje 36, BALTHASAR 225

ratovi i prirodne katastrofe. Izgladnjeli gubavci koji su hodali naokolo i prosili milostinju upozoravali su doduše zveckanjem na sebe, ali time nisu znatno umanjili mogućnost širenja zaraze. Smrtnost novorođenčadi i djece vrtoglavo se povećavala; svaki peti smrtni slučaj pripisivao se dječjim bolestima.

Utoliko više začuđuje činjenica da je u to doba postignut tako visok standard medicinske obrade, dijagnosticiranja i liječenja prirodnim biljem. Mnogo prije osnivanja sveučilišta u Salernu[290] brinula se slavna tamošnja visoka škola za izvanredno kvalificirane generacije liječničkih zvanja. Visokoobrazovanih liječnika bilo je i u samostanima,[291] bili su zaposleni kao kirurzi, internisti i farmaceuti. U benediktinskoj opatiji St. Galen već je oko 830. godine postojala bolnica, a uz nju kuća za "uzimanje" krvi, kupalište, sanitarne prostorije, ambulante i operacijske sale, spavaonice za teš-

---

290 *Škola u Salernu (južna Italija)*: Prvo značajno medicinsko sveučilište, Montpellier u južnoj Francuskoj osnovan je tek dvije godine poslije Hildegardine smrti. Arapski utjecaji mogu se dokazati kod jednog i drugog središta. O zadivljujućim dostignućima arapske medicine (bolnice s vlastitim stacionarima za zarazne bolesti, kliničko obrazovanje studenata, pokretne klinike i apoteke) te o ovisnosti europske medicine o Arapima tijekom srednjega vijeka vidi: WATT 42, 67

291 *Visokorazvijena samostanska medicina*: Hospicije ili gostinjce imale su već najstarije samostanske crkve. Oko 560. egzistirala je neke vrste ustanova za monaške liječnike – Institutiones divinarum et secularium lectionum – Flavija Magnusa Aureliusa Cassiodora. Jedan rukopis iz samostana St. Galen "Herbarius Pseudo-Apulei" nadomješta teško obradive biljke iz sredozemnog prostora domaćim biljkama, što je najbolji primjer dobrog nadopunjavanja botaničkih biblioteka u samostanima. Nadbiskup Alfan I. iz Salerna poslao je specijalista za droge Constantinusa Africanusa kao monaha u Monte Casino gdje je preveo brojna arapska medicinska djela. Monaška medicina doživjela je svoj svršetak na koncilu u Clermontu 1130: monasima je zabranjeno bavljenje liječenjem, jer je ta djelatnost znatno otežavala samostanski život; medicina prelazi na svjetovni kler. Na koncilu u Toursu 1163. bilo je i svećenicima-liječnicima koji nisu živjeli u samostanu – tada u većini medicinari! – zabranjeno bavljenje kirurškom djelatnošću, i to uz sljedeće obrazloženje: "Ecclesia abhorret a sanguine" (Crkvu krv ispunja grozom). Kirurgija je tako, odvojena od medicine, postala stvar brijača, ranarnika, krvnika i nadriliječnika; usp. ACKERKNECHT 81

ko bolesne pacijente, farmaceutski deponij i vrt s ljekovitim biljem. U samostanu Spanheim kod Bad Kreuznacha – sasvim blizu opatija Disibodenberg i Rupertsberg – opremljena je za 12. stoljeće vrlo bogata medicinska biblioteka.[292] Kad su tijekom 12. i 13. stoljeća osnovana prva sveučilišta, na njima djeluju uglavnom klerici kao medicinari (u Parizu je na primjer celibat[293] bio obavezan sve do 1452. za sve medicinare, i one koji nisu bili svećenici).

U vezi s Hildegardom bilo bi svakako zanimljivo znati koliki je bio udio žena u liječničkim zvanjima. Žene nalazimo uglavnom među neakademskim liječnicima, čiju ulogu nipošto ne smijemo podcijeniti; organiziranog liječništva, kakvo poznajemo danas, tada nije bilo; apotekari, pomoćnici, ranarnici, brijači[294] i primalje obavljali su gotovo sve funkcije današnjeg liječnika opće prakse; a zvanje primalje ili babice uživalo je takav ugled da su im se povjeravale standardne operacije, kao što je otvaranje gnojnih čireva ili odstranjivanje polipa. Sve do 1400. godine slavni doktori u Parizu pozivali su na svoja savjetovanja i primalje.

No, bilo je i pravih liječnica, i to u iznenađujuće velikom broju. U Frankfurtu su tijekom 14. stoljeća djelovale čak 24 registrirane liječnice.[295] U Salernu, gdje se poučavalo na mnogim primjerima iz prakse i gdje je orijentalna znanost išla ruku pod ruku s iskustvima europske narodne medicine, ženama je bio dozvoljen studij medicine. Među predavačima bilo je i žena[296] od kojih jedva da je ostao kakav spomen – izuzmemo li legendarnu Trotulu koja je napisala standardni priručnik o ginekologiji. Na početku novoga vijeka žene su, postupno ali temeljito, bile potiskivane iz liječničkih zanimanja (najčešće pod izgovorom da ne posjeduju nužno uni-

---

292 Biblioteka samostana Spanheim: Usp. LEHRBACH 23
293 Celibat za pariške medicinare: Vidi: ACKERKNECHT 79
294 *Ranarnici, brijači, babice*: SCHIPPERGES, GARTEN 96
295 *Frankfurtske medicinarke*: BECKER/BOVENSCHEN/BRAKKERT 97

verzitetsko obrazovanje koje im je istovremeno bilo uskraćivano). Za vrijeme progona vještica dostiglo je to potiskivanje, hranjeno zavišću, muškom preuzetnošću i religioznim fanatizmom protiv "mudrih žena" i njihovih kvalifikacija, upravo jeziv vrhunac.

No, vratimo se visokom srednjem vijeku; u njemu se javljaju prvi poticaji za osnivanjem javnog zdravstva. Širenjem trgovačkih puteva i naglim stvaranjem sve većeg broja gradova dolazi do osnivanja bolnica kao središta u kojima se bolesnicima pruža njega i blagostanje – te su bolnice podsjećale više na veliku obitelj[297] ili starački dom. "Vjerojatno je najveće dostignuće[298] srednjega vijeka bila uspostava bolnica", rezimira vrlo kritički nastrojen povjesničar medicine. "Kršćanstvo je u tome imalo stimulirajući utjecaj, baš kao što ga je ranije imao budizam u Indiji".

Isti ekspert, Erwin H. Ackerknecht, upozorava doduše malo suzdržanije i na to da se značenje samostanske medicine ne smije precjenjivati.[299] Radilo se pretežno o prevoditeljskim poslovima koji su trebali služiti potrebama njege bolesnika i obrađivanja vrtova s ljekovitim biljem. Bez obzira što spomenuti autor prilično podcjenjivački govori o prepisivalačkoj djelatnosti u samostanskim pisarnicama, bez te djelatnosti ne samo da ne bismo imali velikog uvida u antičko znanje, već se ne bismo mogli otvo-

---

296 *Profesorice u Salernu*: Tamo se po svemu sudeći radilo o profesorima muškarcima koji su imali svoje obitelji. – O fenomenu selektivnog proučavanja ženskih dostignuća u znanosti i istraživanju općenito: Elfride Ealesca-Tielsch, "Femina sapiens. Kampf und Erfolg der Frau als Philosophin, Naturwissenschaftlerin oder Ärztin in Orient und Antike, Mittelalter, Renaisance und Neuzeit // Femina sapiens. Borba i uspjeh žene kao filozofkinje, znanstvenice ili liječnice u istočnim zemljama i antici, srednjem vijeku, renesansi i novome vijeku, objavljeno u: Archiv für Philosophie- und theologiegeschichtliche Frauenforschung, Band I: "Das wohlgelehrte Frauenzimmer" (Učene ženske sobe), München 1984, 139-166

297 *Bolnica kao velika obitelj*: Tako definira BORST, ALLTAGSLEBEN 478

298 "Možda najveće medicinsko dostignuće": ACKERKNECHT 84

299 Samostansku medicinu ne treba precjenjivati: ibid. 75 ff

reno i kritički odnositi prema sveukupnoj srednjovjekovnoj medicini. Dugi niz stoljeća poslije Hildegardine smrti borilo se čovječanstvo protiv kuge pomoću čitavog paketa terapeutskih mjera. Taj paket sadržavao je magijsku praksu kao socijalnu higijenu koja je obećavala bolju budućnost: s jedne strane propagirao se prašak od smokava, rutvice i oraha koji bi trebao uništiti otrovne bakcile; a s druge strane savjetovalo se bolesničke prostorije okaditi i dobro ih provjetriti, zabranjivalo se održavanje većih skupova, a uvedena je i karantena.

Nijedan srednjovjekovni liječnik nije nadmašio Galena[300] i antičko učenje o elementima, ali to nije imalo nikakvih štetnih posljedica po pacijente. Empedoklo iz Agrigenta razvio je učenje o elementima u petom stoljeću prije Krista; kasnije ga je preuzela hipokratska literatura te se ono preko Aristotela i – u drugom stoljeću proslije Krista – preko Galena dalje razvijalo. U toj formi unaprijeđeno je u prevladavajuću medicinsku teoriju srednjega vijeka i nekoliko narednih stoljeća.

Evo od čega se u najkraćim crtama sastoji to učenje[301]: zdravlje znači određenu mješavinu četitiriju tjelesnih sokova – krvi, sluzi, crvene i crne žuči – a osnovne kvalitete tih sokova jesu: vruće, suho, vlažno i hladno. Ako je odnos tih sokova u tijelu poremećen, čovjek postaje bolestan; kod bolesna čovjeka valja pokušati pomoću lijekova i zdrave hrane ponovno uspostaviti ravnotežu elemenata, odnosno proizvesti potrebne tjelesne sokove. Zahva-

---

300 *Galen*: Po njegovu mišljenju ljudsko se tijelo sastoji od 4 soka (krv, sluz, žuta i crna žuč), a zdravlje i bolest ovise o ispravnom omjeru tih sokova. Galenova teorija o "hvalevrijednom gnoju" (svaka rana proizvodi u procesu liječenja gnoj) otežavala je sve do 19. stoljeća aseptičku obradu rana (ACKERKNECHT 72)

301 *Učenje*: "Ideja da je čovjek sastavljen od istih elemenata kao i svemir zrcali zaključak da je čovjek kao 'mikrokozmos' jednostavno preslika tog 'makrokozmosa'" (ACKERKNECHT 50)

ljujući toj teoriji prišlo se praksi otvaranja žila, puštanja krvi i kuri znojenja. Na prvi pogled izgleda vrlo jednostavno: "Hladne" bolesti trebaju se obrađivati "vrućim" sredstvima, "vlažne" tegobe "suhim" medikamentima.

Iza ovakvih pomalo stranih teorija i starodrevnih naziva krije se naravno čitav niz zabluda, ali ima tu i pravih bisera. Ono u čemu srednjovjekovna medicina svakako prednjači jest uska povezanost umijeća liječenja i nauka o životu. Čovjek današnjice trebao bi se barem tu i tamo ozbiljno zamisliti nad aktualnom statistikom smrtnih slučajeva u industrijskim zemljama te uvidjeti da u porastu srčanih oboljenja i oboljenja od raka presudnu ulogu imaju smrtonosni utjecaji okoline i neogdgovoran način življenja. Nakon te spoznaje zacijelo će više cijeniti umijeće liječenja koje se temelji na biološkom ritmu i ekološkom ozračju.

To što su graditelji prvih bolnica, sve do kraja 12. stoljeća, grupirali prostorije s bolesnicima u obliku križa oko središnjeg prostora u kojemu se vršilo bogoslužje zacijelo nije bila tek lijepa arhitektonska igrarija. Pogled upravljen prema oltaru davao je bolesniku do znanja da *cura corporis* i *cura animae* (liječenje tijela i briga za dušu) idu zajedno. Zanimljivo je kolika vrijednost se u srednjovjekovnom obrazovanju liječnika pridavala razgovoru s pacijentima: anamneze i prognoze igrale su daleko veću ulogu nego što ih danas igraju u psihijatrijskim savjetovalištima (današnji psihijatri često pišu recepte za liječenje od duševnih smetnji istom brzinom kao što to čine njihovi kolege liječnici opće prakse za liječenje od gripe i kašlja).

Svaki onaj tko srednjovjekovno nastojanje oko jedne cjelovite medicine, podjednako zainteresirane za tijelo, dušu i okolinu, odbacuje kao izraz sveopće povezanog svjetoanazora kakav se u današnje vrijeme razumno-pragmatičnog pluralizma naprosto ne može više restaurirati, trebao bi svoje naočale okrenuti i shvatiti da su stvarnosni pluralizam i sva moderna znanost o prirodi nastali

pod utjecajem određenog svjetonazora.[302] Ta vrsta znanosti, zaluđena vlastitom svemoći, doživljava već duže vrijeme sramotni krah. Vidimo da od stresa i neuroza, od čežnje za blagostanjem, te od duševnih smetnji umire daleko više ljudi, nego što ih umire od klasičnih infekcijskih oboljenja, što znači da bi "tehnika liječenja"[303] morala ustupiti mjesto sveobuhvatnom umijeću liječenja.

Takvu sveobuhvatnu medicinu – psihosomatski orijentiranu, u suglasnosti s prirodom – danas valja shvatiti tek u počecima njezina nastanja, i zato je vrlo važno preispitivanje starih svjetonazora[304] i njihovo ispravno primjenjivanje. Ništa ne pomaže obrada bilo kojih tjelesnih simptoma, ako se ne mijenja okolina koja prouzrokuje bolesti, ako se duševne tegobe i dalje potiskuju. Ako se vegetativno nervni sustav buni[305] protiv trajnih frustracija i osjećaja besmislenosti, ako kažnjenički napaćeno tijelo najavljuje preko probavnih smetnji, lupanja srca i poremećena krvotoka svoj nijemi prosvjed, onda ne pomažu nikakve pilule, a često puta ne pomaže ni rekreacijski oporavak, već može pomoći jedino radilkalna promjena životnog stila i osmišljavanja života.

---

302 *Prirodoslovlje kao svjetonazor*: O tome SCHIPPERGES, ZEICHEN 10

303 *Tehnika liječenja*: SCHIPPERGES, ZEICHEN 39

304 *Preispitivanje starih dijagnoza*: Čak se i Ackerknecht slaže sa psihosomatskim medicinarima, naime, osnovno sagledavanje utjecaja i uzroka tejelsnih poteškoća završilo bi pomoću duševnih procesa u pretjeranoj "mehanizaciji" i "specijalizaciji". "To da se jedna od temeljnih liječničkih funkcija svih vremena mora nanovo uvoditi kao novo specijalno područje, zaista je jedna od rijetkih novotarija sadašnjeg vremena." (ACKERKNECHT 197)

305 *Vegetativni nervni sustav se buni*: Prema najnovijim istraživanjima pd 3 do 70 posto svih pacijenata boluje od neurovegetativnih distonija (poremećaja u normalnoj napetosti mišića, živaca i krvnih žila) koje npr. izazivaju potisnuti osjećaji: vidi: Alexander Mitscherlich: "Krankheit als Konflikt. Studien zur psychosomatischen Madizin // Bolest kao konflikt. Studije o psihosomatskoj medicini", Frankfurt 1975, 13.

Koliko vremena će još trebati pa da kršćani ponovno otkriju ljekovitu moć svoje vjere[306] te – provokativno rečeno - imaju više povjerenja u svog Spasitelja negoli u bilo kojeg specijalista koji se kiti statusnim simbolima? Ne radi se naravno o tome da nužne medicinske terapije zamijenimo s molitvama i vapajima za pomoć s neba. Radi se jednostavno o ponovnom otkrivanju spoznaje da je čovjek jedinstvo tijela i duše, da uz samoprepoznavanje i ljubav prema sebi samome, kao tjelesne odlike, postoji i ljubav prema bližnjemu i solidarnost kao njegove duševne odlike, te da su jedne i druge od velikog značenja u procesu liječenja. Isus Krist nam je svojim čudesnim ozdravljenjima pokazao od kolike je važnosti suosjećajna bliskost i ozbiljno shvaćanje prečesto izoliranih bolesnika.

Sve to možemo naučiti od Hildegarde iz Bingena. Njezino umijeće liječenja, najraniji kompendij psihosomatske medicine, shvaća čovjeka kao jedinstvo tijela i duše ("Duša prožima tijelo[307] kao što sok prožima drvo"), jedinstvo stvoreno od Boga u svoj punini i sjaju, jedinstvo upropašteno grijehom, ali koje se – otkako je Krist postao tijelom i došao na svijet – nalazi opet u procesu ozdravljenja, na putu u novo stvaranje.

16. Zdravlje kao svakodnevna zadaća: "Causae et curae"

Hildegardina medicinska uvjerenja, promatranja i prijedlozi za obradu sabrani su u drugoj knjizi *Liber subtilitatum diversarum naturarum creaturarum* koja je kasnije dobila naziv *Causae et curae* (Uzroci i liječenje). Sačuvan je jedan jedini stari rukopis tog

---

306 *Ljekovita moć vjere*: Vidi o tome izvanrednu knjigu Fritza Arnolda: "Der Glaube, der dich heilt. Zur therapeutischen Dimension des christlichen Glaubens // Vjera koja te liječi. O terapeutskoj dimenziji kršćanske vjere), Regensburg 1983

307 *Duša prožima tijelo*: SCIV 133

djela pod nazivom kopenhagenski Codex 90b iz 13. stoljeća. Iako se naslov, raspored poglavlja i pojedini odlomci – kao što je to uobičajeno kod višestoljetog posredovanja dužih rukopisnih cjelina – ne mogu dokazati u svojoj izvornosti, ne postoji nikakva sumnja u autentičnost[308] i autorstvo cjelovitog spisa.

Umjesto da ovdje iznosimo redom ne baš previše međusobno povezujuće sadržaje svakog pojedinog poglavlja, pokušat ćemo dati sažetak Hildegardinih glavnih misli o zdravlju i bolesti, koje nisu sadržane samo u knjizi *Causae et curae*, već se nalaze razasute u ostalim spisima (prije svega u kozmološko-antropološkom glavnom spisu *Liber divinorum operum*). Sažetak će jasno pokazati kako Hildegardino umijeće liječenja povezuje teologiju stvaranja, filozofiju kozmosa ili svemira, medicinu i ekologiju, antropologiju i psihologiju.

Bez obzira o kojoj temi se Hildegarda izjašnjava, uvijek je u pozadini nedvojbeno ispovijedanje vjere i očitovanje ljubavi prema Bogu: "Sva harmonija[309] neba je zapravo ogledalo Božje, a ogledalo svih Božjih čudesa je čovjek". On je srce kozmosa, Bog je stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku, i svaki je čovjek zasebna osoba s vlastitim karakteristikama. Čovjek živi sa svoja četiri soka, kao što svijet postoji sastavljen od četiri elementa; to znači da čovjek po svom tijelu ima udjela u svijetu.

Schipperges je elemente s Hildegardina vidika vrlo lijepo opisao kao "osnovne boje i tonove svijeta"[310] iz kojih se razvio velik kozmički govor u kojemu svi mi sudjelujemo. Živi organizam

---

308 *Pitanje autentičnosti*: Usp. Heinrich Schipperges u Predgovoru svom njemačkom prijevodu, CC 39. U planu ima i kritičko izdanje rukopisa iz Kopenhagena (SCIV 7).

309 *Sva harmonija*: RITSCHER 208

310 *"Osnovne boje i tonovi svijeta"*: SCHIPPERGES u predgovoru knjizi *Causae et curae*, 87

čovjek nosi oblike zemlje zabilježene na svom tijelu, a u sebi kozmičku energiju (Hildegarda pronalazi bezbrojne paralele između udova tijela, prirodnih pojava, zvijezda i godišnjih doba), tako je čovjek iskustveno povezan sa svijetom, dobiva svoje svemirsko obzorje i zavičajnost na zemlji. "U čovjeku je Bog [311]dovršio sva svoja djela. (...) U svojoj tjelesnosti čovjek nosi čitav svijet".

Čovjek je tijelo, zato jer pripada svijetu. Kod ove posve prirodne redovnice nema ni traga neprijateljskom odnosu prema tijelu, unatoč njezinoj opredjeljenosti za nevinost i život bez braka: Božje nadahnuće, "u čovjeku nazvano dušom,[312] prožima čitavo tijelo i smatra ga svečanom odjećom i lijepim uresom. Stoga je čovjek privržen tom nadahnuću i slaže se s njime (...) A budući da Bog nije u prirodi ništa stvorio bez određenih sposobnosti, da nema ničega što bi imalo karakter praznine, čovjek je uvijek iznova čudesno stvorenje."

Čovjek je *opus Dei*, slika i prilika Božja, nikakav proizvod slučajnosti, nije autarkičan, već navezan na Boga, po Božjoj ljubavi darovan mu je život. On je *opus alterum per alterum*: ostvaruje se preko drugoga. Tijelo se temelji na odnosu, osobnost posjeduje samo kao "Ti" - te spoznaje domogla se Hildegarda davno prije Martina Bubera. Međutim, čovjek je ujedno i *opus cum creatura*, ostvaruje se u svoj svojoj punini tek u ophođenju sa svijetom. U razgovoru s njime otkriva Božje djelovanje. Svijet ga drži na životu, zato čovjek mora njegovati i čuvati ovaj svijet. Sve stvari u svijetu upravljene su prema čovjeku, ali zemlja nije njegovo zabavište. On mora upravljati svojim sustvorenjima, nipošto kao nekakav tiranin i izrabljivač, nego tako da sva sustvorenja uzima u naručje "s najiskrenijom ljubavlju".[313]

---

311 *"Bog je u čovjeku"*: LVM 274

312 *"U čovjeku nazvano dušom"*: LDO 184; Mjesto pripada tumačenju "protoevanđelja" Iv 1 gdje se opisuje utjelovljenje Kristovo.

"Ja sam punina zdravoga života",[314] *vita integra*, tako se Bog objavljuje u početnom viđenju spisa *Liber divinorum operum*, i na svoju sliku stvori čovjeka, koji isijava unutarnjim sjajem i puca od zdravlja, koji je lijep kao pojava, stavljen u samo središte stvaranja, sposoban za razgovor sa svijetom, spreman za savez s prirodom. "I svi elementi[315] bili su mu podređeni, jer su osjetili da je u njemu život, i pomagali su mu u svim njegovim nastojanjima, kao što je i on pomagao njima".

Homo autem rebellis est[316]: dok svako stvorenje čezne za svojim stvoriteljem, čovjek se buni protiv njega. Zbog svoje arogantne borbe za autonomiju, zbog svoje ohole zaljubljenosti u sebe samoga, njegova je egzistencija napuknuta, poremećena u odnosu prema prirodi, ispostavljena bolesti i smrti. Čovjek uništava sebe samoga, izbačen je iz kolotečine i postaje labilnom figurom. Tijelo i duša su u svemu tome usko povezani; kad misli u čovjeku uporno nešto traže te u tom traženju "otvrdnu",[317] to se odmah osjeti na njegovim "vrlinama", javljaju se bolovi u glavi i očima, iscrpljuje se koštana moždina. Čovjek shvaća svoj propust i postaje bijesan, u sjećanje mu dolazi izgubljeni raj zemaljski i postaje depresivan.

Bolest nije za Hildegardu nikakav patološki proces, već određena degeneracija čovjekova života, deficit životnih snaga. Ili ako to izrazimo njezinim slikovitim govorom: Crna žuč (*melancolia*) dominira nad zelenilom života (*viriditas*).

Zato se proces liječenja temelji na preokretu koji obuhvaća tijelo i dušu, razum i osjetila, temelji se na revoluciji životnog stila i

---

313 *"S najiskrenijom ljubavlju"*: LDO 166
314 *Ja sam punina zdravog života:* LDO 26
315 "I svi elementi": PHYS 15
316 "Homo autem rebellis est": LVM 134
317 *"Kad misli otvrdnu"*: LDO 74

životnog cilja. Sada postaje razumljivim zašto suze mogu kod Hildegarde biti lijek – zato jer kajanje može promijeniti život. Izgubljenik se vraća kući, u zajednicu anđeoskog svijeta, čovjek postaje opet zdrav, jer mu je to u prirodi, Bog ga želi čitava i sretna. Uzor onima koji čovjeku žele pomoći mora biti Krist, "veliki liječnik", spasitelj svijeta. Milosrđe postaje središtem liječničkog etosa.

S tog vidika zdravlje se ne može postići samo pomoću precizne reparature oštećenih organa. Zdrav način življenja svakodnevna je zadaća. A ukoliko je potreban liječnički zahvat, liječnik mora imati u vidu čitav organizam, ne smije se oglušiti o izvanjske okolnosti života, liječenje mora biti svojevrsna kombinacija brige za život prije i poslije liječničkog zahvata.

Takav koncept cjelovitog liječenja nije prisutan samo kod Hildegarde. Već je Izidor Seviljski[318] kojemu je ona zahvalna za mnoge stvari – zanosni skupljač antičke naobrazbe u želji da kod klera podigne standard znanja – nazvao medicinu drugom filozofijom, "budući da se ta disciplina također odnosi na čitavo čovječanstvo". Kasnije je Paracelsus[319] morao upozoravati ranarnike da se ne ograničavaju samo na spaljivanje i rezanje rana; već moraju imati pred očima pacijentov način življenja. Naime, uzroci bolesti mogu ležati u samom načinu življenja, zato mora liječnik obraćati veliku pozornost "miru i uznemirenosti, spavanju i budnom stanju, kretanju ili mirovanju, radovanju ili tugovanju" svakog bolesnika.

"Brižno (...) pazi[320] na to da nestalnost tvojih misli ne oslabi u tebi moć zelenila koju si dobio od Boga." Hildegardina pismena opomena jednom opatu je u biti najbolji recept, iako se tu ne govori o nikakvom ljekovitom napitku, o nikakvim pilulama. Govori se

---

318 *Izidor Seviljski*: SCHIPPERGES, GARTEN 63
319 *Paracelsus*: ibid. 114
320 *"Brižno pazi"*: Hildegarda opatu Adamu iz Ebracha, BR 142

u prvom redu o životnoj snazi koju Bog polaže u sve elemente i koju čovjek treba čuvati svojim svjesnim, zdravim, s Bogom i prirodom suglasnim načinom življenja.

Taj središnji pojam njezina umijeća liječenja, *viriditas*, zelena svježina života, doima se i poslije osam stoljeća vrlo neposredno i razumljivo te mu nisu potrebna nikakva dodatna tumačenja. Njime je osmišljeno zdravlje (sreća, spasenje) što ga je Bog iz ljubavi prema čovjeku položio u stvoreni svijet: ako bolest poremeti odnose među elementima, pomaže priroda s "medicinom" sadržanom u njima, u zraku i vodi, u biljkama i životinjama – pomaže upravo s onom zelenom svježinom života[321] koja se očitovala u Abrahamovoj spremnosti i u krilu Djevice Marije; virgo viridissima naziva Hildegarda Mariju: posve svježa, životno krepka djevica. A u pjesmi anđeoskih korova koji naizmjence pjevaju o božanskoj moći, s kojima himnički završava svoj spis Scivias, Hildegarda je ispjevala najljepši hvalospjev životu: "O predivno zelenilo,[322] u suncu ukorijenjeno (...) Ti prebivaš u zagrljaju Božjih tajni. Zlatno poput jutarnje zore i sjajno poput sunčeve svjetlosti."

Nitko ne može reći da se tu radi tek o srednjovjekovnoj narodnoj medicini serviranoj s malo nabožne poezije. U 19. stoljeću uveo je otac homeopatije, liječnik Samuel Christian Hahnemann,[323] zajedno sa svojim kolegama, posve individualnu obaveznu praksu sa svakim pacijentom zasebno, praksu koja je imala spektakularne uspjehe. I kakve li podudarnosti, zdravlje je defini-

---

321 *Zelena svježina života*: Zato se moraju biljke i droge (ljekovite tvari) skupljati rano ujutro, odnosno u svibnju i početkom ljeta, kada su listovi najbogatiji sokovima. Slabovidnim osobama može biti od pomoći već sam pogled na zelenu livadu. Usp. MÜLLER, KRANKHEIT 339

322 *"O predivno zelenilo"*: SCIV 357

323 *Hahnemann*: Vidi između ostalog "Ein Pfad, gesäumt von duftenden Kräutern // Staza posuta mirisnim biljem", Der Spiegel 49/1985, 82-102

rao kao neporemećeno djelovanje "vitalne energije", kao životnu snagu koja daje dušu čitavom organizmu. Tajna liječničkog umijeća sastoji se u ponovnom buđenju te životne snage.

Zašto s tolikim prezirom i tako s visoka gledamo na vrijeme u kojemu nije bilo rendgenske dijagnostike i nikakvih aparata za srce i pluća – ali je zato pružalo više sućuti, veću sposobnost podnošenja tuđih patnji i mnogo ljekovitiju bliskost, odnosno ljubav prema bližnjemu? Wolfram von Eschenbach popisuje u svom "Parsifalu" detaljno farmaceutska i kirurška nastojanja oko liječenja gnojnih rana gralskog kralja Amfortasa. Sve je bilo uzalud. Tek je Parsifalovo jednostavno pitanje. "Gospodine, od čega patite?" uspjelo pacijenta osloboditi od groznih muka.

Takvo stajalište je razumljivo onome tko u bolesniku i patniku vidi tragove ranjenog Krista, čovjeka bola. Već smo čuli da su bolesnici prema benediktinskim pravilima znak Božje blizine. U tom duhu je i Hildegarda pristupala svojim pacijentima koji su iz svih krajeva Porajnja hodočastili na Rupertsberg kao posvećeno mjesto, znajući da tu neće dobiti samo solido pripremljen ljekoviti napitak i djelotvorni recept za liječenje kod kuće, već prije svega srdačnost,[324] susretljivost i toplu riječ.

Hildegarda je izlazila u susret i neizlječivo bolesnim osobama, prihvaćala je njihovu sudbinu i pomagala im da unatoč patnji sačuvaju svoje ljudsko dostojanstvo. Prema njezinom poimanju patnja pripada životu, budući da u stvorenom svijetu postoji napuknuće od istočnog grijeha naovamo. Napuknuće koje je čovjek u stanju prevladati, ako u patnji pronađe smisao i uvidi da mu je Bog i u nevolji vjeran i blizak. Hildegarda nas poziva da patnju prevladamo svjesnim samoprepoznavanjem, da patnju akceptiramo kao poticaj za dozrijevanje osobnosti u nama, da bolove prihvaćamo kao zadovoljštinu za grijehe, da se s pouzdanjem

---

324 *Prije svega srdačnost*: Iscrpno kod SCHIPPERGES, BARMHERZIGKEIT

predamo Bogu i njemu prepustimo liječenje. "Bog te vidi i poznaje,[325] On te nikad neće ostaviti."

Opatica iz Rupertsberga nije nipošto na slijepo preuzela teoriju o patnji[326] kao kazni za grijehe koja se u njezino vrijeme jako naglašavala. Bog koji se krije iza ove naizgled vrlo korektne računice bio je pravednik, ali i vrlo okrutan sudac, previše okrutan za Hildegardu i njezinu veliku ljubav prema ljudima. Ona vrlo obzirno potiče na razmišljanje o tome da bi patnja mogla biti od Boga poslana kao pročišćenje, premda čovjek ne mora biti toga svjestan. No, mnogo važnija stvar od svakog promišljanja jest spremnost da se bolesno tijelo odgovornim načinom življenja i prirodnim moćima okrijepi te se može postojano oduprijeti svim nasrtajima đavla i njegovih paklenih napasnika.

Opatica iz Rupertsberga ne daje nikakva jamstva za uspjeh u liječenju, ne obećaje nikakva magična djelovanja bilo kojeg ljekovitog sredstva. Relaistički sagledava Božji poziv čovjeku kao tajnu koja svakom umijeću liječenja postavlja granicu. U svom "Nauku o liječenju" lapidarno iznosi tvrdnju: "Naprijed navedene bolesti[327] prepuštene su ljekovitim sredstvima Božje providnosti: čovjek će ili ozdraviti ili će umrijeti, ili ga Bog još ne želi osloboditi od njegove bolesti."

Liječnica Hildegarda primjenjivala je puštanje krvi, lijekove za povraćanje, biljke s toplinskim djelovanjem, obloge – sve u skla-

---

325 *"Bog te vidi i poznaje"*: Hildegarda Gertrudi, nekadašnjoj grofici od Pfalza, BR 188

326 *U patnji pronaći smisao:* Hildegarda se ovdje podudara s Viktorom Franklom kod kojega razvoj osobnosti kroz patnju također igra veliku ulogu. Iskustvo patnje omogućuje čovjeku da pronađe smisao vlastite egzistencije te otkrije vrijednost života neovisno o izvanjskim ograničenjima. Vidi npr. Viktor Frankl: "Der Wille zum Sinn. Ausgewählte Vorträge über Logotherapie // Volja za smisao. Izabrana predavanja o logoterapiji", Bern 1979; Viktor Frankl: "Patnja zbog besmislena života. Psihoterapija za današnje vrijeme", Đakovo 1998.

327 *"Naprijed navedene bolesti"*: CC 250

du s onovremenim učenjem o sokovima: ako je došlo do nereda među tjelesnim sokovima, do njihove poremećenosti, valjalo je organizam smiriti i očistiti, gnjilež odstraniti. Medicinski papa Galen predstavljao je u to vrijeme, i stoljećima kasnije, autoritet koji se nije dovodio u pitanje. Pomoću seciranja leševa moglo se na primjer doći do novih spoznaja, ali postupalo se u skladu s galenskim priručnicima i nije bilo velikog interesa za kritičko promatranje. Hildegardino skromno poznavanje anatomije odgovara u svemu standardu njezina vremena.

Kad govori o otrovnim sokovima u tijelu, Hildegarda ne misli na nekakvo tajanstveno djelovanje, već to pripisuje posljedicama loše prehrane ili pretjeranog uživanja. I danas je isplativo proučavati njeno učenje o groznici. Opatica s Rajne unaprijed je prihvatila moderne spoznaje o krvotoku,[328] o kemisjkom sastavu krvi, te o prenošenju zapovijedi iz mozga u živčani sustav.

Nama danas nije jednostavno shvatiti Hildegardina izvješća o pojedinim slučajevima i njezinu prilično otuđenu terminologiju, pogotovo zato što ne daje u tim izvješćima detaljne slike bolesti, već općenito pokazuje kako neuravnoteženost sokova u tijelu, izaziva promjene i pogoduje bolestima. Tako na primjer svodi plućne bolesti na zlokobni dim koji nastaje od zlih sokova u čovjeku, taj zlokobni dim zahvaća čovjekov mozak i krvnim žilama dolazi do pluća; "pluća se od tog dima tako nadimaju da su jedva u stanju ispustiti uzduh koji jako zaudara". Prevedemo li taj pomalo pustolovni opis na jezik moderne medicine, otkriva nam se kao egzaktan opis plućnog emfizema (pretjeranog proširenja pluća nagomilavanjem zraka u njima).

Hildegardin savjet glede liječenja opekotina isključuje svaku opasnost od zaraze te nimalo ne zaostaje za modernim metodama: rana se mora pokriti lanenom krpom umočenom u prokuhano sje-

---

328 *Moderne spoznaje o krvotoku*: CC 167; MÜLLER, KRANKHEIT 319

me lana i ništa drugo, nikakve masti i ulja ne smiju se stavljati na opekotine. Daleko ispred svog vremena bila je opatica i sa svojim savjetima glede puštanja krvi. Ova – naravno opet od Galena nadahnuta – metoda čišćenja tjelesnih sokova i odstranjivanja suvišne krvi, primjenjivala se u srednjem vijeku u najmanju ruku kao sveopće uporabno sredstvo. No, Hildegarda unatoč toj činjenici ipak upozorava: "Pretjerano ispuštanje krvi[329] oslabit će tijelo, kao što pretjerana kiša koja pada na zemlju toj nanosi štetu". Nakon ispuštanja krvi bolesnik treba izbjegavati pečeno, sočno meso, masni sir i jaka vina. Prilikom samog ispuštanja krvi preporuča se razboritost. U starosti može primjena te metode biti prije štetna negoli korisna.

U starosti može po Hildegardi nastupiti slabljenje vida posve prirodnim putem ili kao posljedica bolesti: takav pacijent trebao bi otići na zelenu livadu i tako dugo promatrati njeno zelenilo dok mu oči ne postanu vlažne. "A može uzeti[330] i lanenu maramicu, umočiti je u čistu i hladnu vodu, te položiti preko očiju i sljepoočica i čvrsto povezati; pritom mora vrlo pažljivo postupati, da ne bi povrijedio unutrašnjost oka koja bi se zbog hladne vode mogla zagnojiti".

S kolikom dobrohotnom razboritošću se opatica odnosila prema simptomima duševnih smetnji vidjeli smo već kod "slučaja Sigewiza". Melankolija i pesimizam po Hildegardi nisu toliko posljedica sjetnosti, koliko posljedica nedostatne vjere i samopouzdanja: ona je zacijelo u pravu kad depresivne ljude uspoređuje nimalo sućutno sa žabama koje se povlače u "baruštinu svojih muka", te ih ohrabrujuće potiče da se umjesto toga zagledaju u "raskoš ovozemaljskog zelenila", umjesto da jadikuju i oplakuju

---

329 *Pretjerano odstranjivanje krvi*: CC 253
330 *"A može uzeti"*: CC 252

svoju ranjenu dušu. Ovamo pripada naravno i rečenica s puno nježnosti i razumijevanja: "I u žalosti[331] krije se tračak radosti, a u svakoj radosti prebiva sreća (...)"

Vrlo napredno bilo je Hildegardino odbacivanje žive[332] kod liječenja nokata zahvaćenih gnjiloćom; već je Dioskurides – vojni liječnik u vrijeme rimskih careva Klaudija i Nerona – upozoravao na živu, a budući da je u srednjem vijeku bio vrlo cijenjen, to je i većina srednjovjekovnih liječnika bila vrlo sklona primjeni žive. S izuzetkom Arapa, od kojih je Hildegarda u tom pogledu očito mnogo naučila preko škole u Salernu. Ona je za medicinsku primjenu preporučivala radije određene vrste gljiva, koje je dobro poznavala; moderna terapija penicilinom (ekstratkt od plijesni gljiva) temelji se upravo na toj tradiciji.

Vrlo precizno Hildegarda naglašava značenje zdravog spavanja i snova za ljudski organizam: "Kao što čovječje tijelo[333] raste pomoću hrane, tako se njegova srž krijepi spavanjem. Svaki put dok čovjek spava, njegova srž se iznova oporavlja (...)". Za vrijeme spavanja, "dok je vlastito tijelo nesvjesno", njegova duša radi na proširenju čovjekove mudrosti. "Dok tijelo miruje i ničim se ne bavi, duša, koja za vrijeme budnog stanja tijela prima od njega u bezbrojnim prilikama određene zadatke, u snovima bezbrižno skakuće uokolo i bistri svoje znanje i oči, jer nije sputavana sitničavim aktivnostima tijela".

Tako smo stigli do središnjeg mjesta Hildegardinog umijeća liječenja, do dijetetske medicine koja pacijenta usmjerava na odgovoran način življenja i poziva ga na razboritost. Sažeta u jednoj rečenici ta medicina glasi: Svaki je čovjek odgovoran za svoje tijelo.

---

331 *"I u žalosti"*: LVM 228
332 *Terapija pomoću žive*: MÜLLER, KRANKHEIT 326
333 *"Kao što čovječje tijelo"*: CC 152

U netom citiranom poglavlju o spavanju Hildegarda potiče čitatelja na razmišljanje o tome da ga opterećenje problemima i loše raspoloženje mogu pratiti sve do snova i zato mora paziti da ne spava predugo, ali ne smije ni potrebu za spavanjem podcjenjivati na račun svog zdravlja: "Kad netko nepotrebno dugo spava,[334] zapada u različita stanja groznice, a može zadobiti i zamućenje očiju (...) Ali tko spava s mjerom, taj će biti zdrav. Tko pak ostaje dugo i nepotrebno budan, taj će tjelesno oslabiti, izgubiti snagu i osjećat se islužen sa svim svojim udovima; razboljet će se tkivo oko njegovih očiju, oči će mu pocrvenjeti i biti izbečene".

Časna benediktinka svojom se dijetetskom medicinom, koja život shvaća kao usklađenost sa samim sobom i prirodom, svrstava u tradiciju koja seže daleko unatrag. Već je hipokratska medicina[335] uobičavala primjenjivati ljekovita sredstva tek kad je zakazala dijeta. "Bolje od svakog liječnika[336] trebalo bi djelovati trostruko pravilo: mir, vedrina, umjerenost", tako glasi u najpopularnijoj srednjovjekovnoj knjizi o zdravlju , napisanoj u 13. stoljeću, sažetak te višestoljetne tradicije. Riječ je o knjizi *Regimen sanitatis salernitanum* (Pravila zdravlja iz Salerna) koja u prvom redu sadrži iskustveno blago visoko razvijenog arapskog umijeća liječenja; i danas poznata izreka "Nakon jela treba odmarati ili načiniti tisuću koraka" potječe iz tog nadvremenskog bestselera.

Perzijski korifej Avicena, umro 1037. godine, tjelesni liječnik nekolicine knezova, autor osamnaest svezaka filozofije i "Kanona medicine", koji je preko sedam stoljeća u Europi slovio kao standardno djelo, dakle, taj Avicena sažeo je u svom poučku *virtus, non medicus*[337] zacijelo istu misao. Životna snaga liječi, nipošto

---

334 *"Kad netko nepotrebno dugo spava"*: CC 156
335 Hipokratska medicina: ACKERKNECHT 59
336 *"Bolje od svakog liječnika"*: SCHIPPERGES; GARTEN 247
337 *"Virtus, non medicus"*: SCHIPPERGES, GARTEN 138

liječnik! Kod ove medicine radi se ponajprije o ispravnom načinu življenja, o ispravnom ritmu spavanja i budnog stanja, kretanja i mirovanja, o zdravoj hrani i piću, o razboritom ophođenju prema vlastitom raspoloženju, strahovima i agresivnosti.

Ritam, uravnoteženost, razborita mjera – to su glavne natuknice. "I tako,[338] duša u svim stvarima ljubi diskretnu mjeru", konstatira Hildegarda u svom antropološkom kompendiju. "Kad god čovječje tijelo jede i pije, ili čini nešto slično tome bez imalo diskrecije, to ide na uštrb duševnim snagama, jer sve treba poduzimati i činiti s mjerom, u protivnom se čovjek ne može nadati nebeskoj radosti".

Duša koja u tijelu stanuje sa svom obzirnošću oca obitelji[339] vodi brigu o pravoj mjeri, čemu se đavao silno protivi, "budući da stalno teži za ekstremnim visinama[340] ili ekstremnim dubinama, zbog čega je uostalom i pao". Odatle njezino osnovno pravilo: "Čovjek bi trebao[341] posjedovati jedno i drugo: čežnju za nebesima i brigu za prirodnim potrebama tijela. Zato se u svim poslovima mora tako ponašati da nagomilavanjem dobrih djela ne stvori od sebe ruševinu te pod pritiskom neprimjerenih navika ne upropasti samoga sebe".

Ta s neba podarena, a istovremeno tako ljudski topla snaga *discretio*, koju Hildegarda u svom *Sciviasu* naziva "majkom kreposti"[342] i prikazuje kao izvršni organ božanske pravednosti, taj *discretio* unosi uza sve to i jedan osvježavajući naglasak u religiozni život njenih samostana. Neveseli, pretjerani post ona jednako tako odbacuje kao i pritajenu proždrljivost.

---

338 *"I tako"*: LDO 99
339 Duša kao otac obitelji: LDO 131
340 "Budući da on uvijek teži za ekstremnim visinama": LDO 99
341 "Čovjek bi trebao": LDO 214
342 *"Majka kreposti"*: SCIV 259; usp. Također "Ordo virtutum", LIEDER 309

Vrlina suzdržanosti najbolje dolazi do izražaja u drastičnom razgovoru s čovjekom koji pada iz krajnosti u krajnost: "Jednom[343] se predaješ neumjerenom postu, tako da jedva ostaješ živ, a drugi put svojom proždrljivošću prenatrpavaš svoj trbuh do te mjere da te oblije znoj i tjera na povraćanje". "Ne valja ti posao, čovjek treba s mjerom njegovati svoj život, tada ga mogu na nebu zagovarati uz sviranje na citri". U jednom Hildegardinom viđenju zlokobnog djelovanja Antikrista skriva se čak naputak da nevinost[344] ne smije nadilaziti svoju "prirodnu mjeru"!

Uravnotežen život, umjereni ritam – te natuknice prožimaju Hildegardine medicinske savjete[345] u najrazličitijim konkretnim slučajevima. Ona se zauzima za obroke bogate raznovrsnom hranom, koja se međusobno nadopunjuje, ali ne smije biti previše masna i previše suha. Ljeti ne smije čovjek jesti previše hladnu hranu, niti u zimskim mjesecima previše toplu. Između večere i odlaska na spavanje mora se naći vremena za šetnju. Ljeti je poželjno više piti nego zimi, za velikih vrućina najbolje je piti mlaku vodu. Pivo daje čovjekovu licu lijepu boju "zbog dobrog soka žitarica",[346] a vino djeluje ljekovito i čini čovjeka radosnim, ako umije umjereno piti. Djelotvorna moć plemenitog vina može se ublažiti s kriškom umoćena kruha ili s dodavanjem vode, savjetuje Hildegarda i tome vrlo stručno dodaje: "Naprotiv,[347] kapi obične vinove loze ne treba ublažavati, jer ne sadrže u sebi tu težinu".

Hildegarda savjetuje svojim pacijentima da redovno peru zube; ako to ne čine,[348] "stvarat će se na zubima kamenac i stradat će

---

343 *"Jednom"*: LVM 88
344 *Prirodna mjera nevinosti*: LDO 309
345 *Savjeti:* CC 170, 191, 230
346 *"Zbog dobrog soka žitarica"*: CC 233
347 *"Naprotiv"*: CC 193

zubno meso". Pa čak i za jahače u njihovu ophođenju s konjima ima naša očigledno iskusna opatica dobar savjet: Jahači moraju voditi brigu o svojim nogama i bedrima, "o svojim pregibima i linijama".[349]

"Njeguj život[350] koliko najviše možeš!" Ovim načelom naša redovnica dokazuje da je vjerna kćerka oca Benedikta, čija pravila nam savjetuju da nikada ne pijemo do kraja,[351] te da se svakodnevni život treba odvijati u jednom smislenom ritmu. I još nešto, Benediktovo *Pravilo* izričito propisuje da starija subraća u samostanu mogu uzimati hranu izvan propisanih obroka, da redovnici moraju imati razumijevanja prema slabostima svakog pojedinca. "Kome manje treba, neka bude zahvalan Bogu i neka se ne ljuti; a kome više treba, taj je ozlojeđen zbog svoje slabosti i budimo prema njemu puni ljubavi i razumijevanja. Tako će svi članovi živjeti u miru."

---

348 *Ako to ne čine*: CC 166
349 "Svojim pregibima i linijama": CC 157
350 "Njeguj život": CC 299
351 *Ne piti do kraja*: Benediktinsko "Pravilo", poglavlje 34, BALTHASAR 224

V.

Vjerna zemlji a ispunjena čežnjom za nebom

"Kad je Bog pogledao čovjeka u lice, ovaj mu se veoma svidio"

Hildegarda, Liber divinorum operum

17. Zaljubljena u sva stvorenja

"Dopusti dakle[352] da razgovaram s tobom o tome kako ja zapravo svime upravljam, prebivajući u velikoj kružnici neba" - tako poziva nebeska Mudrost u Hildegardinoj knjizi *Liber vitae meritorum* na zadivljujuće promatranje svemira. "Stvoritelj je stvorenome dao najveći ukras u svojoj velikoj ljubavi koju mu poklanja. Sveukupno pokoravanje stvorenoga svijeta nije ništa drugo do velika čežnja za Stvoriteljevim poljupcem: sva stvorenja primila su poljubac svog Stvoritelja, budući da im je poklonio sve najpotrebnije."

Kako li je to daleko od gnušanja s kojim moderni egzistencijalisti doživljavaju svoje postojanje u apsurdnom, suvišnom, omrznutom svijetu: "Naprosto ne mogu više podnijeti[353] činjenicu

352 *"Dopusti dakle"*: LVM 238

da su stvari bile tako bliske" priznaje Sartre, pošto je shvatio da drveće, izvori pitke vode i čarobno lijepe žene egzistiraju samo zato da bi jednoga dana nestali, nemoćno i bezvoljno; priznaje mrzovoljan nad besmislenim životom, a nedovoljno jak da donese odluku o samodokrajčenju: "Sve što egzistira nastaje bez razloga, razvija se iz slabosti i umire prepušteno slučaju. (...) I sam zaudaram gnjevom protiv tog debelog, apsurdnog bitka. Čovjek uzalud postavlja pitanje odakle sve to, odakle to dolazi, i kako to da ovaj svijet egzistira kao višestruko ništavilo. (...) Naravno da ne postoji nikakav razlog za njegovu egzistenciju, egzistenciju te mučne nakaze".

Za razliku od egzistencijalista Hildegarda nije nijednog trenutka posumnjala u to da je Bog stvorio svijet iz ljubavi, na radost svih ljudi[354] koji baš kao ni on ne vole biti sami. "Stoga se[355] stvorenje smije obraćati svom Stvoritelju s ljubavlju kakva se iskazuje ljubljenome (...)" Vrlo decentno priznaje promišljena redovnica na jednom jedinom mjestu, u hvalospjevu Mariji – bila joj je to najdraža pjesma – da je ponosna na to što je stvorena kao žena: Bog je ženski rod stvorio kao "ogledalo svoje ljepote",[356] da bi preko njega s velikom ljubavlju zagrlio sva stvorenja – *et amplexionem omnis creature suae.*

---

353 *"Naprosto ne mogu više podnijeti":* Jean-Paul Sartre: "Der Ekel" (Mučnina), Reinbek 1981, 141 ff. Kardinal Joseph Ratzinger (papa Benedikt XVI.) tumači pomoću tog duševnog stanja na vrlo neobičan način duhovnu pozadinu pobačaja, genetske manipulacije i eutanazije u industrijskim zemljama: "Čovjek mrzi samoga sebe, zato jer sebe doživljava kao nesretni proizvod evolucije. Zato ubija slabe, nerođene i umiruće". Ratzinger 1991. pred kardinalskim zborom u Vatikanu, navedeno prema Frankfurter Rundschau od 6. travnja 1991.

354 *Na radost svih ljudi":* LDO 182, LVM 82

355 "Stoga se": LVM 239

356 *"Ogledalo svoje ljepote":* LIEDER 226

Hildegarda ne samo da nije imala baš nikakvog razumijevanja za Sartreovu sumnju u egzistenciju. Ona je svojim strastveno pozitivnim odnosom prema svijetu radosno prevladavala strah svojih suvremenika[357] od raznih duhova u prirodi, strah od neuračunljivih elementarnih sila, od jake tuče i poplava, od šumske tmine i noćnih prikaza. Tamo gdje mi danas tražimo mjesto oporavka, gdje se radujemo nedodirnutoj prirodi, tamo su na srednjovjekovnog čovjeka vrebale opasnosti dubokih provalija i bezdana, nedostižnih vrhunaca i neprohodnih prašuma.

Naravno da je i tada bilo drugačijih promišljanja: Gospodar neba, koji je na bizantinskim i romaničkim zidnim slikama stolovao na veličanstvenom prijestolju, daleko iznad oblaka, postao je odjednom blizak ljudima, vidljiv po svojim djelima, opipljiv u bratu Isusu. Simbolizam koji je počeo oblikovati mišljenje učinio je sve ovozemaljske stvari transparetnima na nebu. Hildegardin uzor s kojim je bila oduševljena, Bernard iz Clairvauxa, u svojim je propovijedima stavljao veći naglasak na drveće i kamenje negoli na knjige, a njezin suvremenik Aelred,[358] originalni cistercitski autor iz Engleske, ohrabrivao je svoje čitatelje spoznajom da je u svim stvorenjima "od najviših anđela do najmanjeg ovozemaljskog crva" vidljiv trag Božje dobrote: Božja ljubav na djelu je "svojom postojanom, nedokučivom jednostavnošću" u svakoj stvari. U njoj je sve sadržano, sve obuhvaćeno, ona sve prožima".

Na spasenje se više ne gleda kao na intervenciju Boga koja se zbila nekad davno, koja je dramatično obilježila prirodne zakone i povijest svijeta, već se na spasenje gleda kao na velik stvaralački pokret koji je počeo sa stvaranjem života, a završit će vraćanjem sveukupnog čovječanstva i svemira svom Stvoritelju. Počela se

---

357 *Strah svojih suvremenika"*: O magičnom svjetonazoru i razvoju poganskih vjerovanja u sudbinu vidi: GURJEWITSCH 391

358 *Aelred iz Rievaulxa*: Migne, PL 195, 524

razvijati svojevrsna "teologija rada"[359]: svakodnevne muke i nevolje nisu više podsjećale na zasluženu kaznu za grijeh prvih ljudi, već su podsjećale na Adamovu kultivirajuću djelatnost, na blagoslovljeni posao u raju zemaljskom.

Takvo poimanje preporodilo je duhovni život Hildegardina vremena i sasvim je sigurno imalo značajnog utjecaja na nju. Ne poznajemo nijednog monaha ili učenjaka, nijednog pjesnika, nijednog mističara u 12. stoljeću koji bi pažljivije promatrao prirodu i strastvenije se predavao odgonetavanju zagonetne prirode od opatice iz Rupertsberga. Dok je u misaonim zdanjima njezinih suvremenika interesu za svijet i svemir, pobožnom promišljanju tajne stvaranja svijeta u najboljem slučaju pripadao samo prvi kat – dotle je kod Hildegarde teologija svemira činila temelj sveukupnog misaonog zdanja.

Svemir, svijet, dobra zemlja – oko toga se vrti sva njena otkrivalački zanosna misaonost. O dubinama duše, o zbivanjima na intimnom području odnosa između čovjeka i Boga ona razmjerno malo govori u svojim spisima. Ali zato utoliko više govori o uskoj povezanosti stvaranja i Krista koji svako živo biće povezuje s ostalim živim bićima i na taj način oslobađa sva bića od osamljenosti.

"Jer On je ovaj svijet[360] stvorio i uzeo na sebe ljudsku prirodu", objašnjava Hildegarda svojim čitateljima uvijek iznova – sretna

---

359 *Teologija rada*: GURJEWITSCH 299. Hildegarda vrlo uvjerljivo savjetuje Eberharda, nadbiskupa Salzburga, da objedini "svoju čežnju za Bogom i muke s narodom", kao što je to učinio sam Krist, BR 73

360 *"Jer on je ovaj svijet"*: LDO 179. Naravno da bi se moglo postaviti kritičko pitanje, ne sravnjuje li Hildegarda katkada previše razliku između Boga i njegova stvorenja, ne usmjerava li prejakim naglašavanjem svijeta kao preslike transcendentnog područja nužno oslobađanje svemira od božanskih i demonskih sila krivim smjerom te na taj način znatno otežava spoznaju materijalnog svijeta pomoću njegove vlastite zakonitosti.

poput najveće zaljubljenice koja naprosto ne može a da svim ljudima ne priča o njihovoj sreći. "I zato su sva stvorenja stvorena na njegovu sliku, kao što je svaki novčić iskovan sa slikom svog vladara. Bog je stvorio svijet i htio ga urediti kao zavičaj za sve ljude. A pošto je nastojao ljude što više privući k sebi, učinio je čovjeka na svoju sliku i priliku."

Čovjek ne egzistira uzdignut iznad ostalih stvorenja u nekom osamljenom veličanstvu, čovjek je u samom središtu stvaranja, samostalan i Božjoj ljubavi odgovoran za svijet u kojemu prebiva. "Kao što je povezao plamen[361] s vatrom", tako je sva stvorenja povezao s čovjekom; ona "često navaljuju,[362] uvlače se u njega ili viješaju o njega s velikom ljubavlju. Čovjek posjeduje prirodnu sklonost prema stvorenoj prirodi za koju sagorjeva u svojoj ljubavi (...)." Za čovjeka koji je shvatio i prihvatio taj izmjenični odnos između živih stvorenja Hildegarda veli: "U svojoj duhovnosti,[363] srcem prepunim ljubavi, grli čovjek svijet svojim rukama".

Pjesnički nadarena teologinja Hildegarda piše da je Bog prilikom stvaranja čovjeka ucrtao u njega sveukupno stvaranje, "kao što čovjek ucrtava na komadić pergamta dane i mjesece[364] u godini". U svom kozmološkom spisu *Liber divinorum operum* Hildegarda nam to zajedništvo nastoji prikazati pomoću tu i tamo pomalo smiješnog uspoređivanja sveukupnih elemenata svijeta i čovječjeg života.

Razvila je kompletan, posve zatvoren sustav odnosa između pojedinih mjeseci u godini, udova ljudskog tijela, životne dobi i duševnih stanja.[365] Tako na primjer olujni travanj, mjesec u koje-

---

361 *"Kao što je plamen"*: LDO 32
362 "Često navaljuju": LDO 177
363 "U svojoj duhovnosti": LDO 166
364 *"Kao što čovjek dane i mjesece"*: Hildegarda u svom pismu svećeniku Werneru iz Kirchheima, BR 176

mu zemlja počinje bujati zelenilom i mirisnim cvjetovima, podsjeća na savjesnog čovjeka koji napreduje u dobrim djelima i ne dopušta da ga u tome sprječava bilo kakvo naprijateljstvo zavidnih suvremenika. Travanj uspoređuje također s ljudskim nosom koji udiše miomiris, ali ga ne zadržava u sebi. Studeni je "prilično pogrbljen" mjesec, donosi hladnoću i sjetu – poput starijih ljudi koji nemaju u sebi više nikakvog poleta, već tuguju za vedrinom svoje mladosti i sjetno pomišljaju na uglaslu vatru Duha Svetoga.

Naša redovnica, zaljubljena u sva Božja stvorenja, najozbiljnije je shvaćala njihovu međusobnu povezanost te je čovjeku koji bi se našao u neposrednoj smrtnoj opasnosti savjetovala da se ispovijedi bilo kojem čovjeku ukoliko nema u blizini nijednog svećenika, a ukoliko se u blizini ne nađe nijedan čovjek, tada bi svoje grijehe trebao "priznati elementima",[366] svjedocima svoje grješnosti i predati svoju dušu Stvoritelju.

Hildegardin pogled na svemir pomaže čovjeku prigrliti svijet kojega je Bog stvorio iz ljubavi ("Ja sam punina života"[367]). Taj pogled u stanju je čitavu teologiju sažeti u svega nekoliko stihova – kao što je u svom hvalospjevu sažela u svega nekoliko stihova čitav svemir ispunjen ljubavlju:

"Od najnižih[368] nizina
do najviših zvijezda
preplavila je ljubav svemir,
svakome se ljubazno razdaje,
pa čak i Kralju, najvišemu,
šalje poljubac mira."

---

365 *Sustav odnosa*: LDO 153-163
366 *"Ispovijedanje elementima"*: Tako u "Sciviasu", SCHMIDT, KIRCHE 27
367 *"Ja sam punina života"*: LDO 26
368 *"Od najnižih"*: Antifona "Caritas abundat", LIEDER 229

Svijet se "kršćanskoj mističarki ukazuje[369] s unutranjim svjetlom pomoću kojega dolazi jače do izražaja njegova reljefnost, njegova sazdanost, čvrstoća i dubina". Teilhard de Chardin često je pisao kao da je Hildegardin tajnik. "To svjetlo nije neka površinska obojenost koja bi mogla pobuditi osjetilni užitak. A nije ni gruba svjetlost munje koja razara stvari i zasljepljuje oči. To je umirujuće i svemoćno svjetlo, proizvedeno sintezom svih elemenata svijeta u Isusu."

Svemir je osvijetljen sve do Boga – u tome su Hildegarda i Teilhard jednoglasni. Hildegardino oduševljenje stvorenim svijetom Teilhard je izrazio gotovo na isti način:

"Vatra[370] ima plamen i njime hvali Boga.
Povjetarac leluja plamen
i lelujanjem hvali Boga.
Glasovi tvore riječ
i njome hvale Boga.
Riječ koja se čuje iskazuje hvalu Bogu.
I tako, dakle, sva stvorenja hvale Boga."

Ima još jedan razlog za radost koju francuski isusovac 20. stoljeća dijeli s njemačkom benediktinkom, umrlom prije više od osamsto godina: čežnja za novom zemljom koja ne poznaje prolaznost, u kojoj će svi elementi zasjati "najčišćom vedrinom,[371] kao da bi s njih netom bila skinuta neka tamna koža". I čovjek će, "očišćen u tim elementima,[372] biti nalik zlatnom krugu čarobnog kotača, kola sreće. Svojim duhom i tijelom bit će posve zrio, sposoban da pronikne u najdublje tajne."

---

369 *"Svijet se ukazuje"*: TEILHARD DE CHARDIN, GÖTTLICHER BEREICH 155
370 *"Vatra"*: Pitra 352
371 *"S najčišćom vedrinom"*: SCIV 346
372 "Očišćen u tim elementima": LVM 267

O da, Hildegarda je također vidjela čovjeka kao vladara stvorenog svijeta kako sjedi na sudačkoj stolici i sudi svijetu: "On, čovjek,[373] uzvišeniji je od svih stvorenja". I upravo zato što je i sam dio tog stvorenog svijeta, njegovo "vladanje" ne može nikada biti destruktivno, on neće izrabljivati i razarati zemlju, on će zemlju njegovati i čuvati poput svakog brižnog upravitelja. Unatoč svim nekrofilnim tendencijama podređivanja koje su često bile zasnivane na krivo shvaćenoj biblijskoj zapovijedi "prah si i u prah ćeš se pretvoriti!", Hildegarda podsjeća na stvarni smisao staroistočnog, a dakako i biblijskog ideala vladanja: kultiviranje zemlje i briga za podčinjene.

Mala redovnica, koja se nije isticala u tumačenju pisama, točno je shvatila biblijsku pripovijest o stvaranju te je već u vrijeme podizanja burgova i katedrala ostvarila ono na što su moderni teolozi tako ponosni: objedinila je ljubav prema svijetu i čežnju za nebom. Evo što je zapisala: "Pobožan čovjek[374] upravlja plugom iza volova tako da istovremeno baca pogled na brazdu i Boga koji zemlji daje zelenu svježinu i obilje plodova. Na taj način postupa sukladno Učiteljevu nauku, obrađuje zemlju, a da se pritom ne odriče neba."

18. Čudo seksualnosti

U Kölnu je ugledna opatica oko 1162. održala velikom mnoštvu okupljenih klerika i građana čudesnu propovijed o pokori. Neobično agresivnim tonom okomila se na ljude koji sebe uzdižu na račun svoje nevinosti te svojom seksualnom suzdržanošću mašu

---

373 *"On, čovjek"*: LDO 165
374 "Pobožan čovjek": LVM 216

naokolo kao nekakvim barjakom. "Đavao je u tim ljudima[375] (...) Oni se vanjskom svijetu, drugim ljudima, prikazuju kao sveci i podrugljivo govore: 'Mnogi su prije nas htjeli sačuvati nevinost, ali su završili poput riba na žaru. Mi smo međutim odbacili prljavštinu mesa i svaku tjelesnu požudu, jer živimo ispunjeni Duhom Svetim.' To nije ništa drugo do njihov način pecanja žena i prikrivanja vlastite zablude. Ti napuhanci u svojoj oholosti tvrde: 'Mi smo uzvišeniji od ostalih.' Kako bi i dalje u tajnosti uživali sa svojim ženama."

Vatreni govor koji je kölnsku publiku tako duboko potresao da je katedralni župnik svojim poniznim dopisom zamolio Hildegardu za prijepis rukopisa bio je izgovoren protiv katara, sekte koja je zagovarala radikalno siromaštvo, čistoću i askezu, te masovno preziranje svijeta. Ta je sekta u duhu ranokrščćanskih zabluda priznavala dva svijeta: duhovni, od Boga podaren, kojemu je pripadala čovjekova duša, i tjelesni, kojemu su pripadale sve niskosti tijela i materije, niskosti koje je pravedni kršćanin trebao prevladavati svom svojom snagom.

Hildegarda je u to vrijeme bila doduše već stara dama, ali joj je krv uzavrela zbog prevelikog izigravanja svete čistoće. Za nju nije bilo ništa nečisto u stvorenom svijetu, svijetu u kojemu je poradi kraljevstva nebeskoga bilo mjesta za sve, za neukrotivu strast i nježnu čežnju, za tjelesno veselje i duhovni polet, za prijateljstvo i zaljubljenost, a naravno i za suzdržavanje od erotskih želja. Podjelu tog svijeta, kojega je Bog s ljubavlju osmislio i koji je unatoč svim ljudskim zastranjenjima ipak zadržao svoj smisao, dakle podjelu na kraljevstvo savršeno čistih osoba i kraljevstvo puteno nečistih slabića Hildegarda je smatrala najgorom zabludom.

Redovnica Hildegarda nije svoju čistoću (nevinost) zasnovanu na predanosti Kristu i mnogim ljudima u nevolji nikada pokušava-

---

375 "Đavao je u tim ljudima": BR 171

la učiniti podnošljivijom tako što bi njome obezvrijeđivala način življenja drugih ljudi. O seksualnim prohtjevima i potrebama govorila je bez imalo lažnog srama: "Kad se u čovjeku[376] uzburka strast, on se osjeća kao u nekom grotlu. Njegovi spolni organi postaju kovačnicom u kojoj srž života rasplamsava vatru. Kovačnica traži sve više žara u muškom spolovilu i sve jače ga raspiruje. A kad se u ženskom biću podigne vjetar užitka, on dospijeva u maternicu koja se nalazi malo niže od pupka te dovodi ženu do silnog uzbuđenja."

Hildegardino prikazivanje erotske strasti snažno je i slikovito: "Samo što muškarac[377] ispusti sjeme, ženska krv prima ga sa svom puninom ljubavi i upija u sebe. (...) I zato je žena s muškarcem doista jedno tijelo, ostvareno s njime i po njemu. S druge pak strane, muškarčeva tjelesna materija posve je prokuhana uzavrelošću i znojem ženskog tijela. (...) Snaga vječnosti koja prati dijete na izlasku iz majčine utrobe čini muža i ženu sve više jednim tijelom." U samom spolnom činu Hildegarda uspoređuje ženu s gumnom za žito, gdje se pod silnim udarcima rasipa zrnje, ili pak uspoređuje ženu s oranicom a muškarca s plugom: "ona uzima muškarčevo sjeme, pohranjuje ga u svoju krv i grije svojom toplinom; tako se sjeme razvija sve dok u zametak nije poslan dah života te on dozrijeva sve do vremena kad mu valja ugledati svjetlo svijeta."

O njeno ničim sputavano hvatanje u koštac s tako vrućim seksualnim temama u kasnijim desetljećima i stoljećima sve se više spoticalo – dok se s vremenom nije posve zaboravilo na hvalevrijednu činjenicu da je bila itekako sposobna za nježno i uvjerljivo prikazivanje, da je seksualnost i nevinost uspijevala sjajno integrirati u zrelu osjećajnost: "Kad je Bog stvorio Adama", tako tumači

---

376 *"Kad se u čovjeku"*: CC 143
377 *"Samo što muškarac"*: CC 135

izvor ljudske seksualnosti u jednom prekrasnom tekstu, "njemu se u snu pojavi velika ljubav. Bog je tu čovjekovu ljubav uobličio, podao joj lik žene, i tako je žena postala čovjekova ljubav (...) A kad je Eva otvorila oči i ugledala Adama, tako se zagledala u njega kao da je u njemu vidjela nebesa, kao da joj je duša poletjela u nebeske visine, ali je njezina nada ipak bio on. I zato će njih dvoje biti jedna jedina ljubav, tako i treba da bude u ljubavi između muškarca i žene, i nikako drukčije. Ljubav muškarca je u požaru njegove strasti slična vatri gorućih šuma koje se jedva mogu pogasiti (...) Ženina ljubav je naspram njegovoj kao uglađena toplina sunčeva žara koja djeluje plodonosno u usporedbi s čudesno rasplamsalom vatrom gorućih šuma."

Naravno da njezini opisi nisu uvijek medicinski ispravni. No, ona nam zacijelo ne bi uzela za zlo to što se tu i tamo podsmjehujemo njezinom kapricioznom stilu – kad na primjer homoseklsualni spolni čin[378] uspoređuje s držanjem zanesenog kuhara, koji "dogotovljenu hranu uzima sa štednjaka i baca u smeće".

Međutim, koje li suverenosti, koje li ljubavi prema životu, koje li pohvale ljudskom tijelu sadrži njezina često puta ponavljana tvrdnja da će na posljednjem sudu ljudi uskrsnuti[379] "s posve istim, nepovrijeđenim tijelom i spolom"! Dakle, blaženi na nebu neće biti nikakva eterična bića, oslobođena bremena zemlje koja ih je pokrivala u tišini groba, već naprotiv, Hildegarda je u veličanstvenoj viziji čula moćan zov blaženih[380] koji viču za svojim tijelima kao što djeca viču za korom kruha. A i sama tijela, pomoću kojih su njihove duše činile dobra djela ovdje na zemlji, jedva su čekala da se ponovo sjedine[381] s dušama u prebivalištu radosti"!

---

378 Homoseksualni spolni čin: CC 205
379 *"Uskrsnuti"*: SCIV 347
380 *"Zov blaženih"*: LVM 105

Opatica koja nije živjela u braku, ali koja s velikim respektom govori o partnerstvu muškarca i žene ispunjenom ljubavlju, postavlja visoke zahtjeve glede seksualnosti koja "ne smije biti besciljna[382] i ne smije zaboravljati na Boga", koja mora podjednako služiti osobnom rasterećenju partnera[383] kao i oplođivanju i rađanju. Brak je smatrala tako dragocjenim da se naprosto ne bi smjelo pomišljati na njega, ukoliko bračni partneri ne bi doživotnu odanost i vjernost [384] uzimali ozbiljno.

Hildegarda naravno ne bi bila vjerodostojna redovnica da nije bila u stanju uvjerljivo objasniti zašto je sama donijela odluku da se neće udavati. Redovnice ne žive kao djevice zato što misle da su bolje od ostalih ljudi, nego zato da pokažu svijetu znak Božje prisutnosti – da ljude naprosto primoravanju na pitanje odakle im ljubav i snaga za takvo suzdržavanje. U svojim *Scivias*-viđenjima posve jasno naglašava da se opredijelila za nasljedovanje Krista[385] koji je na svome tijelu podnosio neopisivo velike patnje te je iz čiste ljubavi prema nama umro na križu.

Zadaća drugih, oženjenih ljudi, sastoji se u tome da život podaren od Boga prenose s koljena na koljeno. Začeće i rođenje nisu za Hildegadu nikakve mukotrpne radnje, već pravo čudo o kojemu je govorila s najvećim poštovanjem. Naime, Božji Duh je taj koji se "poput snažnog toplog vjetra"[386] podigao u majčinoj utrobi te probudio u život usnulo stvorenje, začeto iz muškog sjemena i ženske krvi. Poput gusjenice koja pravi svilu vrti se duša[387] oko tog stvo-

---

381 *"Da se ponovo sjedine"*: LDO 137
382 *"Ne smije biti besciljna"*: SCIV 101
383 *Osobno rasterećenje partnera*: Albert Veliki će jedno stoljeće kasnije baciti na libido – zajedno s Aristotelom – prokletstvo, zato jer je moć libida najudaljenija od duha (SCHIPPERGES, GARTEN 47)
384 *Vjernost*: SCIV 101
385 *Nasljedovanje Krista*: SCIV 104
386 "Poput snažnog toplog vjetra": CC 126

renja i čini sve da oči novorođenog bića budu sposobne ugledati svjetlo, da mu srce bude spremno i radosno. "Čovjek je prema tome[388] Božje djelo i stvarnost."

Iz menstrualne krvi žene, pretpostavljala je Hildegarda, raste zaštitna koža djeteta i čuva ga sve dok se u njemu ne oblikuje "razum[389] te bude posve spremno za izlazak. (...) Neposredno prije samog rođenja dolazi do pucanja mjehura i snaga vječnosti, ona ista koju je Eva primila od Adamova rebra, počisti svaki kutak djetetova prebivališta u majčinoj utrobi. (...) Djetetova duša osjeti za vrijeme rađanja snagu vječnosti i bude radosna. A kad dijete dođe na ovaj svijet, ono gorko zaplače, naslutivši tminu svijeta."

Činom začeća prenosi se naravno istočni grijeh;[390] Hildegarda ne misli drugačije od teologije svoga vremena, samo što realistički gleda na seksualnost, ne umanjujući njeno značenje na račun čovjekove slabosti i grješnosti. Mada i ona nasjeda nesporazumu – koji nije iskorijenjen sve do danas – da je grijeh koji su počinili Adam i Eva mogao skriviti samo jedan spol.

No, svojim trezvenim sagledavanjem seksualnosti kao preslike[391] unutarnje miline i odnosa triju božanskih osoba – Oca, Sina i Duha Svetoga – Hildegarda je daleko nadvisila uskogrudnost muških crkvenih učitelja. Kao što smo ranije čuli, Bog je ljubavnu čežnju muškarca[392] uobličio u ženi, i zato se upravo u spolonosti i

---

387 *"Vrti se duša oko tog stvorenja"*: CC 133

388 *"Čovjek je prema tome"* CC 129

389 *"Razum"*: CC 130

390 *Istočni grijeh*: CC 125

391 *Seksualnost kao preslika:* I židovski mističari vrednovali su – u očitom proturječju s prosvjetiteljskim, ali ne baš ženama naklonjenim židovskim filozofima religije u srednjem vijeku – seksualnost kao *unio mistica* koju pokreće i krijepi unutarbožanska harmonija. Usp. Daniel Krochmalnik: "Die Frau in der Schöpfung nach der jüdischen Tradition" (Žena u stvaranju prema židovskoj tradiciji), objevljeno u: Mitteilungen des Landesverbandes der Israelitischen Kultusgemeinden in Bayern 38 (1989) 21-29

stvaralačkoj snazi, kao muž i žena, čovjek očituje kao preslika trojedinog Boga. Hildegardina predodžba o seksualnosti prilično je udaljena od tipične srednjovjekovne kleričke literature[393] u kojoj se Adam i Eva prije tjelesnog sjedinjenja obraćaju Bogu s molbom da ih obavije crnom tminom noći kako bi se zaštitili od osjećaja stida.

Nasuprot tome, predstojnica časnih sestara na obali rijeke Rajne vidi spolne organe obdarene razumom[394] poput mozga; iza spolnog čina ne krije se požudni đavao, već "snaga vječnosti".[395] Iz te snage potječe sva ljubav u kozmosu. "U vječnosti[396] ima svoj šator. Naime, kad je Bog stvarao svijet, stvarao ga je s najnježnijom ljubavlju". Tu ljubav Hildegarda nije mogla zamišljati bez krila[397] koja izgubljenog čovjeka nose u nebo.

19. Pisma i hodočasnici iz cijele Europe

"Ponekad pomišljam[398] kako bi možda bilo bolje da te nikad nisam vidjela, da nisam osjetila tvoje majčinsko srce prema meni." S takvom melankolijom opisuje bol svoje duše redovnica koja je posjetila opaticu Hildegardu. "Sada, kad nas opet dijele široka

392 Bog je ljubavnu čežnju muškarca: CC 205

393 *Klerička literatura:* BLOCH 373. Hildegarda nipošto nije iznimka: Petrus Hispanus (+ 1277), makar je bio imenovan papom, nazvao je spolni čin "opus nobilissimum" (najplemenitijim djelom); za optimalno sjedinjenje partnera nužno je potrebno intenzivno trljanje muškog spolovila o usmine ženskog spolnog organa (SCHIPPERGES, GARTEN 49)

394 Razumom obdareni spolni organi: CC 135

395 *"Snaga vječnosti"*: "Međutim, snaga vječnosti koju dijete crpi iz majčine utrobe čini istovremeno muža i ženu jednim tijelom." CC 135

396 *"U vječnosti"*: Hildegarda opatu Adamu iz Ebracha, BR 140

397 *Krila ljubavi:* BR 140

398 *"Ponekad pomišljam"*: Gertruda, nekadašnja grofica Pfalza, Migne, PL 197, 342

prostranstva, ja postojano tugujem za tobom, kao da sam te izgubila."

To je najbolji opis čovjekoljublja kojim je isijavala žena puna ljubavi. Biskupi s brojnom pratnjom i zarobljenim sužnjevima, ugledni grofovi iz obližnjih pokrajina i razbaštinjeni seljaci, nadobudni učenjaci, vitezovi i trgovci, razočarani križari i putujući školarci, svi su redom hodočastili na Rupertsberg – i bili jednoglasni u svom priznanju da su ondje sreli majku. Dolazile su čitave procesije, izvješćuju nas autori prvog životopisa (VITA), naravno uvijek skloni pretjerivanju.

I gle, izmučenoj opatici polazilo je vazda za rukom da svakog posjetitelja ispuni osjećajem ljudskog dostojanstva, unatoč brojnim zadaćama u oba samostana, savjesnom diktiranju i zapisivanju svojih viđenja, liječenju, proučavanju ljekovitog bilja, meditacijama i opsežnoj korespondenciji. Kako nas izvješćuju autori prvog životopisa, svakoj grupi posjetitelja obratila bi se na rastanku s posebnom porukom. Jednom bi to bili odlomci iz Svetog pisma o kojima bi hodočasnici naknadno trebali razmišljati, drugi put praktični savjeti za tjelesnu okrijepu kod kuće. Umijela je tješiti kao vrlo suosjećajna sestra, djelovati na savjest poput budne majke i otkrivati neobazrive životne laži poput proročice. Neki su zacijelo dolazili "naopaka i isprazna srca,[399] iz puke znatiželje", čitamo u životopisu, ali ni oni nisu došli uzalud, jer bi odlazili s Rupertsberga "ukoreni i znatno bolji".

Utjecajni biskupi, Filip iz Kölna, Eberhard iz Salzburga ili Rudolf iz Lütticha, bili su stalni gosti samostana Rupertsberg. Na nadbiskupa iz Bamberga[400] učinila je oštroumna opatica takav utisak da ju je zamolio za mišljenje u vezi s vrlo složenim pitanjem

---

399 "Naopaka i isprazna srca": VITA 68
400 Korespondencija s biskupom Eberhardom II. iz Bamberga: *dokumentirana u BR 66-71*

koje se odnosilo na samu božansku bit. Hildegarda mu poslušno odgovori podsjećanjem na "živo Svjetlo", savjetovavši crkvenog kneza željnog znanja da ne smije na račun dubokoumnog teološkog promišljanja zaboraviti na praktično dušobrižništvo. "O pastiru,[401] pazi da ne uveneš na povjetarcu sa slatkim balzamovim mirisom. (...) Pružaj svojim vjernicima kraljevsku svjetiljku da ne posrnu pred strogoćom koja ih sputava, da se uzdignu iznad nje kao netko tko živi u svjetlu."

Car Fridrih Barbarossa pozvao je "njemačku proročicu" s najvećim poštovanjem i pažnjom u svoj carski dvorac Ingelheim na Rajni i vodio s njome vrlo zanimljiv razgovor. Neki skeptični filozof, [402]koji nije pobliže opisan, postavljao je za vrijeme svog posjeta Rupertsbergu, prema riječima prvih životopisaca, slavnoj opatici brojna zločesta pitanja u vezi s predivnim viđenjima, da bi na kraju postao najvjernijim prijateljem samostana, svi u samostanu nazivali su ga "ocem" te je na kraju u samostanu umro i bio sahranjen na samostanskom groblju.

U to vrijeme bila je plaha redovnica i predstojnica časnih sestara, uz Bernarda iz Clairvauxa, već daleko najpoznatija osobnost 12. stoljeća u kršćanskom svijetu zapadne Europe. "Nijedan prorok nije uživao tako velik ugled[403] kao što ga je uživala Hildegarda" zanosno je prije dobrih stotinjak godina pisao crkveni povjesničar Ignaz Von Döllinger. Za razliku od većine genijalnih suvremenika ona nije nikada ljude iz bliže i šire okolice dijelila na pristaše i neprijatelje. Hildegarda nije nikad bila osporavana, već uvijek i svuda nadasve cijenjena i općenito uvažavana bez imalo

401 "O pastiru": BR 67
402 *Skeptični filozof*: VITA 81
403 *"Tako velik ugled"*: Gisbert Kranz: "Hereausgefordert von ihrer Zeit. Sechs Frauenleben" (Izazivačice svog vremena. Životopisi šest žena), Regensburg 1976, 33.

zavisti. Prisjetimo se kako je opat Rupert iz Königstala[404] prenaraženo uskliknuo kad mu je pročitano pismo njegove kolegice po položaju - takvo što moglo je biti napisano samo po Duhu Svetom!

S Rupertovom ocjenom sigurno su bili suglasni mnogi suvremenici. O tome nam svjedoče sačuvana pisma upućena Hildegardi, pisma koja sadrže srdačne i s najdubljim poštovanjem napisane molbe za savjet, za ohrabrenje, pisma puna zanosne zahvalnosti od ljudi koji su našli utjehu i bili ispunjeni novom nadom. Sama opatica morala je biti vrlo marljiva u pisanju odgovora na brojna pisma; više od 300 vrlo opsežnih poslanica sačuvalo se tijekom dugih stoljeća i većina od njih zadržala je nesumnjiv biljeg autentičnosti.[405]

Hildegardina pisma kolala su diljem tadašnjeg Njemačkog carstva, Alzas-Lotaringije, Švicarske, Francuske, Nizozemske, Italije, Grčke i Danske. Dopisivala se s trojicom papa i njemačkim carem. Partneri u dopisivanju bili su joj engleski kraljevski bračni par, kraljica Irena iz Carigrada, biskupi Mainza, Triera, Lütticha, Praga i Utrechta, opatice i opati iz Zwiefaltena, Hirsaua, Parka i Altwicka u Nizozemskoj, Albona u Burgundiji, Andernacha, Kitzingena, Krauftala i Ebracha.

Čini se da su Hildegardini partneri u dopisivanju iz samostana i biskupijskih ustanova često patili od umora i rezignacije, budući da ih uvijek iznova opominje na sličan način kao što je opomenula benediktinskog opata Witela iz St. Georgena u Schwarzwaldu: "Saberi se[406] u obnašanju službe i drži se pluga. Neka ti Bog pomogne u svim tvojim nevoljama i nemoj dozvoliti da se uzalud mučiš." Gotovo isti ohrabrujući sadržaj ima pismo upućeno nizo-

---

404 Rupert iz Königstala: Pitra 384

405 *Autentičnost pisama*: Prof. Lieven van Acker s Rijkusuniverziteta u Gentu počeo je 1991. izdavati kritičku ediciju pisama; drži da bi se tek kod dva papinska pisma Hildegardi mogla osporavati autentičnost (ACKER LXVII)

406 "Saberi se": BR 145

zemskoj opatici Sofiji iz Altwicka: "A sada se saberi[407] u svome srcu, da ne klone i da mu nestalnost svjetovnog života ne može naškoditi. Ti trebaš živjeti punim životom, jer to od tebe zahtijeva Božja milost."

Nadbiskup Hillin[408] iz Triera, vrlo ugledan crkveni dostojanstvenik, kome su poštovanje iskazivali i papa i car i običan puk, od Hildegarde je čuo da se previše zamara ne samo u činjenju dobrih djela, već i u molitvi i bogoslužju. Njegov brat po položaju, Herman iz Konstanza, priznao je neprikosnovenoj opatici kako mu teško pada na srce izricanje presuda ostalim ljudima, zato što nije u stanju uredno voditi vlastiti život. "Naime,[409] moja samovolja i briga za ovozemaljske stvari udaljuju me gotovo sasvim od služenja Bogu." Hildegarda, od koje je izričito tražio da mu svojim odgovorom "pomogne zadobiti jakost i samopouzdanje", obraća se izravno njegovoj savjesti: "O čovječe,[410] što li to misliš o sebi samome, zar te nije sram što se u svojim djelima nastojiš svidjeti sebi samome te na taj način srljaš u tminu?(...) Zašto ne želiš vidjeti napasnika koji te zavodi na put nepravde, umjesto da tražiš opravdanje?"

I opat Helenger iz Disibodenberga, njezina duhovnog zavičaja, Hildegardu je također časno dirnuo i ražalostio, priznajući joj stilistički elegantno svoje slabosti: "Na žalost,[411] više mi je stalo do predsjedavanja negoli do predviđanja, tražim ono što koristi jedino meni, a ne drugima. Pa ipak sam sve do sada, mada prilično neodlučno, podnosio težinu svakodnevice i preznojavanje u vinogradu Gospodnjem (...) Ali sada, draga majko, na gozbi Go-

---

407 *"A sada se saberi"*: BR 40
408 Pismo Hillinu: BR 49
409 *"Naime"*: BR 58
410 "O čovječe": BR 58
411 *"Nažalost ja fanatiziram"*: ibid. 114 f

spodnjoj za mene nema duhovnog vina, zato jer je u meni ponestalo žara za monaški duhovni život. Na gozbi nema ni Isusove Majke ni samog Isusa. (...) Znam, draga majko, predobro znam da na meni, od glave do peta, nema ni trunčice dobra."

Hildegarda se u svom mjestimično ništa manje ironičnom odgovoru usredotočila na razloge njegovih problema koji se kriju u neobuzdanim željama, u nepostojanosti i slabosti čovjeka koji se nije dovoljno radikalno odlučio za Krista: "Katkada[412] se ponašaš poput medvjeda koji potajice često gunđa sam protiv sebe, a katkada ispadaš običnim magarcem, jer ne vodiš brigu o obavljanju svojih dužnosti, već posprdno živiš (...) Na takvo ponašanje odgovara nebeski Otac: Jao tebi, jer tvoja nestalnost i lutanje nisu po mojoj volji. Tvoje srce gunđa protiv moje pravednosti."

Velika istina krije se u Hildegardinu savjetu nadbiskupu Eberhardu iz Salzburga, koji je kasnije bio proglašen svetim, a koji je u sporenjima između pape i cara znao doduše umješno posredovati te je zbog "političkih" opterećenja očigledno patio: "Svoju čežnju za Bogom[413] i svoj napor za dobrobit ljudi ne sagledavaš kao jedno te isto", odgovara mu opatica vjerna zemlji a ispunjena nebom, "sjenu ovozemaljske muke sagledavaš kao nešto strano, što ne pripada tebi". To je sudbonosna zabluda, jer uzvišena ljubav prema Bogu i briga za čovjeka moraju biti povezani u jedno te isto nastojanje. Plaha redovnica nalazi čvrsto uporište u samom Evanđelju: "Krist je istovremeno bio okrenut nebu i žrtvovao se za ljude (...)"

Hildegardina pisma utjehe bila su puna ljubavi prema potištenim dušama, a najbolji primjer za to jest njezina korespondencija s opatom Bertoldom iz Zwiefaltena. Unutar nepuna tri desetljeća predstojnik samostana u Zwiefaltenu pet je puta davao ostavku na svoj položaj, jer kao predstojnik nije mogao izlaziti na kraj s

---

412 *"Katkada"*: BR 115
413 *"Svoju čežnju za Bogom"*: BR 73

požudnim monasima u muškom i zavodljivim redovnicama u ženskom dijelu jednog te istog samostana. Bertold je svojoj susestri na Rupertsbergu otkrio svoju najdublju sumnju i žalio se na užasno proganjaje. "Božja milost[414] neće te iznevjeriti", ohrabruje ga Hildegarda; svi su ljudi ispostavljeni okrutnom životu i svima je zacijelo potreban sunčev sjaj. "Bura u tebi neće biti strašna, kad se pojavi sunce, opet će u tebi prvladavati radost."

Divno završava njezino dopisivanje s francuskim crkvenim knezom Henrikom iz Beauaisa, koji nije imao povjerenja u vlastitu savjest, sumnjajući u smisao svojih dušobrižničkih nastojanja. Hildegarda je biskupove probleme stavila u kontekst svojih viđenja i pokušala ga svojim odgovorom – lijepo zaodjenutim u mistično ruho viđenja - ohrabriti za budnost i postojanost.

"Promatrala sam[415] predivan lik Božje snage. Bila je to "čista spoznaja". Njezino lice bilo je blještavo, njezine oči sjajile se poput hijacinta (vrsta dragog kamena), njezina odjeća kao da je bila sašivena iz ponajbolje svile. Preko ramena imala je prebačen biskupski palij, koji bi se mogao uspoređivati s najskupljim sardom (vrsta dragog kamena). Pozivala je najbolju Kraljevu prijateljicu, 'Ljubav' i nagovarala je: 'Pođi sa mnom!' I njih dvije pjevale su i kucale na vrata tvoga srca govoreći: 'Mi bismo željele kod tebe stanovati. Nemoj se tome protiviti. Budi jak u podnošenju tegoba, u podređivanju svjetovnih poslova i svladavanju žamora njihovih struja (...) Ne budi nijem iz dosade. Tvoj glas odjekuje na crkvenim svečanostima mnogo jače od pozaune (...) O junače, dozvoli nam da se nastanimo kod tebe, pruži nam prebivalište u svom srcu i mi ćemo te odvesti u dvorac Kralja nad kraljevima."

---

414 "Božja milost": BR 125
415 "Promatrala sam": BR 57

Kralj Konrad III., slomljen porazom svog križarskog pohoda i preranom smrću svog prijestolonasljednika, ponizno se obratio proslavljenoj redovnici: "Istini za volju, mi ne živimo[416] onako kako bismo trebali". To je točno, odgovori mu Hildegarda, vremena su zla i naopaka, pa ipak, nastupilo je razdoblje sloge i bogobojaznosti. "Čuješ li to,[417] čovječe", i Hildegarda opet predaje riječ Kralju koji svemu daje život, "saberi se, svladaj samovolju u sebi, postani bolji, pa da uzmogneš prosvijetljen ići u susret razdoblju u kojemu se nad svojim danima nećeš više crveniti."

Indocta (neuka), neobrazovana, kako je sebe rado nazivala, postala je s vremenom autoritet među teolozima. Biskupi i učeni monasi nastojali su pod svaku cijenu dobiti prijepise njezinih djela. Slavni učitelj Odon iz Pariza bio je zamoljen od pape Eugena za mišljenje o zbunjujućim tezama Gilberta Poretanskog,[418] francuskog filozofa i teologa, biskupa u Poitiersu. Gilbert je u sporu oko univerzalija zastupao posebnu vrstu realizma: univerzalije su *forme native* u stvarima ali ne i u Božjem duhu. Ono što se do tada podrazumijevalo pod osobama Svetog Trojstva Gilbert je podijelo na dva dijela, na Boga i božansku bit (pomoću koje se uopće može biti Bogom). O Božjem očinstvu govorio je također kao o samostalnoj veličini.

Odon nije mogao izaći na kraj s tim pojmovnim zavrzlamama te se obratio za pomoć Hildegardi i ona mu s pomirbenom jednostavnošću napiše što joj je objavilo "istinsko Svjetlo": "Bog je punina,[419] neoštećena, bez vremenskog početka. I zato ne može – poput čovjeka – riječima biti podijeljen. Jer Bog je – što ne može biti nitko drugi – cjelovitost." Naravno da je to što Gilbert naziva

---

416 *"Mi ne živimo"*: BR 80

417 *"Čuješ li to"*: BR 81

418 *Odon i Gilbert*: Pitra 539. Glede problema datuma i samog teksta usp. ACKER XII f. Gilbert je svoje teze povukao nakon osude na sinodi u Reimsu 1148.

419 "Bog je punina": BR 44

"očinstvo", odnosno "božanska moć" identično s Bogom. "Naime, čovjek ne posjeduje moć da bi mogao o Bogu govoriti kao što govori o ljudskoj prirodi čovjeka, ili kao što govori o boji nekog djela stvorenog rukom čovjeka."

Razumije se samo po sebi da je bilo pokušaja izrabljivanja *prophetisse teutonicae* (njemačke proročice), pokušaja iskorištavanja kao Pitije i vidovnjakinje. No, ona se već u *Sciviasu* odlučno usprotivila magijskim praksama i praznovjernim teorijama: čovjek se ne smije oslanjati na stvorenja koja nemaju razuma, kao da je u zvijezdama zapisano stablo života. Čovjek se ne smije oslanjati na stvorenja koja nisu u stanju drugoga utješiti niti mu donijeti sreću. Čovjeku pojedincu nije podređena niti jedna zvijezda koja bi određivala njegov životni put! "Dapače, sve zvijedde služe[420] na korist svim ljudima" . Kakav bi to Bog bio koji bi sebe učinio ovisnim o sazviježđima koja je sam stvorio!

Stoga mudra vizionarka u svojim pismima upućuje sve koji traže u nje savjete na vlastiti razum, opominje ih da ne posežu za mističnim orakulima. "Ljubljena gospođo",[421] piše nekoj udovici, "ja se ne bavim ispitivanjem čovjekove budućnosti, jer je za spasenje duše bolje ako ne poznajemo budućnost." Petoricu burgundijskih opata, koji joj se umiljavahu riječima da je Bog u njoj obnovio "prijevremeno čudo Božje milosti" te bi na njezina usta mogao objaviti štogod o stanju burgundijskih samostana, na kraju je najoštrije prekorila u smislu da bi morali voditi veću brigu o svojoj pobožnosti, da bi morali pažljivije promatrati svjetlo "žele li ga barem malo okusiti" te zadobiti ponovno povjerenje u moć svoje prirodne različitosti: "Bog je dao čovjeku razum".

---

420 *"Služiti"*: SCIV 115
421 *"Ljubljena gospođo"*: BR 17. Pismo nekoj udovici.

VI.

Velika Božja ljubav prema stvorenju iz gliba zemaljskog

"Moja usta daju svakom mom djelu koje sam pozvao u život poljubac,
svakom stvorenju što ga učinih iz gliba zemaljskog"

Hildegarda, Liber vitae meritorum

20. Banalni komad na pozornici svemira: "Knjiga životnih zasluga"

Kad je prošlo osam godina otkako je završila svoje najteže djelo *Scivias*, opet se nad Hildegardom pojavilo "živo Svjetlo" sa svim elementarnim silama. Dok joj je samostanski život zadavao na tisuće i tisuće problema, dok su beskonačne procesije onih koji su u nje tražili savjet zahtijevali njezino posvemašnje angažiranje, dok se jedan dio razmaženih redovnica plemićkog porijekla počeo ponovo buniti protiv strogih pravila reda, pred očima zbunjene šezdesetgodišnjakinje ponovno se redaju prizori i slike brojnih viđenja.

Hildegarda je vidjela gorostasa[422] sjajnog obraza čije tijelo se protezalo od oblaka do najdubljih provalija na zemlji. Kasnije je shvatila da se radilo o Bogu koji stoji usred kozmosa kao umirujući pol. Olujni i vatronosni oblaci izlaze iz njegovih usta, ispunjeni zvukom prigušene glazbe, nastanjeni bezbrojnim blaženicima čiji glasovi odzvanjaju poput žubora velike vode. Pa ipak, prema svijetlom veličanstvu vuku se tmina i magla koje prekrivaju zemaljsku kuglu dimom crnijim od najcrnije noći, iz kojih dopire strašno zavijanje.

U "nimalo radosnoj" (Hildegarda) magli vidljivi su nakazni likovi, fantastične personifikacije svih mogućih čovjekovih loših strana, koje svojim nezgrapnim jezikom naviještaju ciničnu filozofiju života. Na primjer, *luxuria* ili razbludnost, koja nebu velikodušno priznaje pravednost, a zagovara sasvim suprotne zakonske mjere na zemlji. Njezin najrafiniraniji argument glasi: "Kad bi priroda[423] mesa Bogu bila zaista toliki teret, on zacijelo ne bi dopustio da se tjelesne strasti mogu tako ugodno zadovoljiti."

Fallacitas ili laž, kojoj je najmanje stalo do istinitosti njenih "vjetrovitih riječi",[424] zadovoljava se ostvarenjem same namjere lažnih riječi. "Sirotim i priglupim" smatra postojane i dosljedne ljude, koji su u svojoj ljubavi prema istini užasno "nepokretni" te misle jedino na blagostanje drugih. Samo to ne! "Kad bih ja[425] svojim bližnjima uistinu željela donijeti sreću, morala bih pritom nauditi samoj sebi. Vršiti pritisak na druge, to mi je suđeno!"

A kako glasi maksima *invidiae* ili zavisti? "Kad već ne mogu sama posjedovati nešto lijepo i sjajno,[426] ne preostaje mi drugo

---

422 *"Gorostas":* LVM 28
423 "Kad bi priroda": LVM 143
424 *"Vjetrovite riječi"*: LVM 91
425 *"Kad bih ja"*: LVM 135
426 *"Nešto lijepo i sjajno"* LVM 135

nego da lijepo i sjajno pretvorim u nešto ružno." *Scurrilitas* ili podrugljivost nastupa s parolom: "Ja imam svoj vlastiti red[427] i donosim o svemu sud. Kad god se dogodi neki slučaj, ja sam ta s kojom se može razgovarati. Kad ne bih tako činila, bila bih najobičnija luda. Zar bi mi netko mogao zbog toga bilo što predbaciti? Lagala bih, kad bih priglupe i budalaste ljude pokušavala hvaliti. Ja želim olabaviti mreže svojim riječima (...)"

Srećom, sve te *vitia* ili nakaznosti, što ih Hildegarda kao prava dramaturginja sjajno postavlja na scenu, nemaju zadnju riječ. Olujni oblak koji izlazi iz Božjih usta najavljuje silnim glasom *virtutes*, vrline ili Božje sile. *Charitas* ili ljubav predbacuje "zavisti" da nije u stanju uništiti svu krasotu, ma koliko god nagrizala sve što je vrijedno. "Što više bijesniš,[428] to je krasota divnija." Ljubav zatim nanosi veliku sramotu svojoj protivnici, portretirajući samu sebe: "Ja danonoćno širim[429] svoj ogrtač. Sva dobra djela činim danju, a noću ublažujem sve boli (...) Tamo gdje je Sin Božji svojim haljinama iskorijenio čovjekove grijehe, ja povezujem rane najnježnijim platnom."

Protiv "podrugljivosti" ustala je *reverentia*[430] ili strahopoštovanje, predbacujući joj posve opravdano da je u stanju razarati ono što nije stvorila i čega nije svjesna. Prizemno podivljaloj strasti suprotstavlja *castitas* ili čistoća svoj "blaženi život": "Ja sjedim[431] na suncu i promatram Kralja nad kraljevima, a sva dobra djela činim dragovoljno."

U "Knjizi životnih zasluga" (*Liber vitae meritorum*), koja je nakon petogodišnjeg rada dovršena 1163. godine, nanizano je 35 takvih dramskih dijaloga. Tema tih dijaloga jest vječna borba

---

427 *"Ja imam svoj red"*: LVM 223
428 "Što više bijesniš": LVM 136
429 *"Ja danonoćno širim"*: LVM 136
430 "Reverentia": LVM 223
431 "Ja sjedim": LVM 143

između dobra i zla, čovjekova odgovornost za svijet svedena na svakodnevno donošenje konkretnih odluka. Naime, na kozmičkoj pozornici, koju Hildegarda prikazuje najčešće vrlo sugestivnim slikama, igra se prilično banalan komad: pred nama je čovjek u svom svakodnevnom, jednoličnom i teškom poslu, nijem i umoran, egoističan i trom. Ali taj isti čovjek postaje sjajan i jak, odlučan i sposoban da se bori protiv vlastite tromosti i lijenosti, da se uzdigne visoko iznad svoje prizemnosti, kad mu u pomoć priskoče *virtutes* ili vrline.

Naravno da je taj teatar svijeta, koji je zapravo Hildegardina "etika", pun alegorija usko povezanih s vremenom svog nastanka. Bića slična životinjama, koja simboliziraju konflikte savjesti i duševnih stanja u čovjeku, te brižljivo izrađen katalog vrlina i slabosti upućuju nas na kasnoantičku knjigu kršćanskog latinskog pjesnika Prudencija pod naslovom *Psychomachia* (Duševna borba), koja je svojom mješavinom klasične poezije i kršćanskog moralnog nauka bila vrlo popularna i uvijek iznova rado čitana tijekom cijelog srednjeg vijeka.[432] Čini se da je Hildegardinom djelu kumovao i kasnoantički *Physiologus* kojega smo već naprijed spomenuli, svojevrsni tip literature u kojemu životinje, od nosoroga do mitološke ptice feniks, posjeduju moć govora te personificiraju religiozne sadržaje i ćudoredno ponašanje.

Zanimljive su usporedbe sa skolastičkim "stablima vrlina" i brojnim pokorničkim knjigama koje su pisali strogi monasi iz Irske, putnici-propovjednici po europskim zemljama u ranom srednjem vijeku, nabrajajući u beskonačnim nizovima slabosti

432 *Tijekom cijelog srednjeg vijeka*: Čak se u "romanima o ruži" 13. stoljeća pojavljuju lakomost, škrtost, zavist i žalost u alegorijskim figurama. O posljedicama motiva iz knjige "Psychomachia" usp. LIEBESCHÜTZ 35 ff. Kod Hildegarde nema uobičajene krute sheme o četiri kardinalne kreposti ili sedam glavnih grijeha!

svijeta, uredno grupirane i poredane kao u kartoteci nekog paklenskog knjigovođe.

Sve je to zacijelo imalo određen utjecaj. Ali Hildegarda je tradicionalnoj vrsti literature dala vlastitu prepoznatljivost. Tipične slikovne elemente školske poezije svoga vremena jednoznačno je podređivala svom teološkom poimanju. A što je najvažnije, ona je individualistički način gledanja uobičajenih kataloga ljudskih vrlina i slabosti proširila na društvo i svemir. Kad pojedinac učini nešto loše, to po Hildegardinom uvjerenju povlači za sobom društvene i svemirske posljedice. Na tragu takvog poimanja završna vizija "Knjige životnih zasluga" ne prikazuje nikakav individualni sud poslije smrti, nego pročišćenje upropaštenih elemenata svijeta koje će Krist izvršiti svojim ponovnim dolaskom: "Silno moćan Bog,[433] koji ima vlast nad svime, preobrazit će ovaj svijet u novo čudesno djelo".

Teatralno nadarena Hildegarda nije u nijednoj drugoj knjizi dala tolikog maha svojoj bujnoj fantaziji kao u "Knjizi životnih zasluga": "tvrdoći srca" suprotstavlja "milosrdnost", "okorjelosti" "odvažnost", "kukavičluku" "pobjedu Boga". Obračunala se s "uskogrudnošću", sa "svađalačkim porivom", s "nepristupačnošću", sa "skitnjom" i "bančenjem".

Amor saeculi ili svjetovna ljubav, prikazana u ljudskom liku koji grli neko stablo s bujno procvalim granama, konfrontira se s *amor caelestis* ili nebeskom ljubavlju. "Ja ne znam za neki drugi život",[434] javlja se prva s kreštavim glasom, "ništa mi ne znače naklapanja koja o tome slušam". Samo što je to izgovorila, osuši se stablo sve do korijena i povuće ljudski lik za sobom u duboku provaliju. A tada se iz olujnog oblaka prolomi glas nebeske ljubavi: "U najdublju noć[435] sunovraćaš se i poput crva ruješ u čovjeku i

---

433 *"Silno moćan Bog"*: LVM 266
434 *"Jedan drugi život"*: LVM 31

njegovim prohtjevima. Živiš iz trena u tren, dok ne presahneš poput travke." Drugim riječima, ljepota mladosti ne zna za istinski život.

Dragocjeni kabinetski komad jest Hildegardin prikaz kukavičluka (*ignavia*) u liku podrhtavajuće plašljiva crva sa zečjim ušima na ljudskoj glavi: njemu je najvažnije da se svakome dopadne i da nikome ne učini ništa nažao, jer bi mu u protivnom prebrzo bio kraj. "Radije ću[436] se ulagivati uglednima i bogatima. Za svete i siromašne ne moram se brinuti, budući da mi ne dopuštaju sudioništvo u dobrim djelima. (...) Neću se obazirati na ničije dobro ili zlo djelovanje, držat ću jezik za zubima. (...) U svakom slučaju posjedujem svoju kućicu i slobodicu." Tome se usprotivila "božanska pobjeda" (*divina victoria*) ubitačnim riječima: Mačem božanske moći ona će odsjeći donju čeljust kukavičluka. "Jer ne podnosim[437] život koji se valja u pepelu (...)"

"Ljubav" bodri zavidnika na obraćenje (svojom ogorčenom mržnjom[438] on nagriza (...) sve čega se dohvati"), a "nepriznavanje Boga" koje se oslanja isključivo na svoja osjetila ("Mnogi mi govore[439] o nekom drugom životu, o kojemu ništa ne znam i ništa ne čujem, a zacijelo nema nikoga tko bi mi taj drugi život pokazao") izvrgnuto je neoporecivim pitanjima "svetosti": "Tko je tvoj stvoritelj[440] i tko te pozvao u život? Bog jedini! Zašto ne želiš priznati da nisi u stanju stvoriti sebe sama?"

Valja istaknuti da je za većinu karakternih slabosti i nakaznih osobina Hildegarda ipak imala razumijevanja i milosti; tako na

---

435 *"U najdublju noć"*: LVM 31
436 *"Radije ću"*: LVM 34
437 *"Jer ne podnosim"*: LVM 35
438 *"Svojom ogročenom mržnjom"*: LVM 166
439 *"Mnogi mi govore"*: LVM 183
440 *"Tko je tvoj stvoritelj": LVM 183*

primjer seksualna zastranjenja pripisuje ponajprije osakaćenoj čovjekovoj prirodi. Jedino prema laži nema nikakvog smilovanja; jer laž razara povjerenje među ljudima i niječe vezu s Bogom: "Naime, kad neki čovjek[441] pogriješi u svojoj tjelesnoj požudi, to je sasvim ljudski, ali onaj tko se služi lažima, taj napušta područje ljudskosti."

Čini nam se da senzibilna liječnica svrstava među slabosti "sjetu", "očajavanje" i "pesimizam". Može li se depresija smatrati grijehom? Moramo točno znati što je Hildegarda time htjela kazati: *infelicitasu* (sjeti, depresiji) koja u životu vidi samo bol i poraze te se nada smrti kao spasiteljici, odgovora *beatitudo* (blaženost) prijekorom koji u sebi sadrži utjehu: "Ti upravo žudiš [442]za mučenjem i ništa ti drugo nije važno. A Bog želi da mu se obratiš, da potražiš njegovu dobrotu. Ti postaješ zavidna sebi zbog sebe same, pošto nemaš povjerenja u Boga. Ništa ne tražiš od Boga i zato ništa ne možeš naći."

Opatica očito nije imala pred očima psihički bolesnu sjetu, još manje ljude koji su pogođeni udarcima sudbine, nego cinički lijena gunđala koja se naslađuju smutnjama ovoga svijeta i uživaju u vlastitome jadu. To osobito dolazi do izražaja kod njezina karakteriziranja "svjetskog bola" ili pesimizma (*tristitia saeculi*): "Jao meni,[443] čemu li sam stvorena!" žali se neki ženski lik zaogrnut tolikim suhim granjem da je naprosto nepokretan. "Stvorena za nesreću i u nesreći rođena, živim bez ikakve utjehe." Čemu se povjeravati Bogu, kad joj ništa dobra nije učinio?

Coeleste gaudium ili nebeska radost suprotstavlja pesimizmu lik sa svojim mjerilima: oronula ili pesimistička osoba trebala bi pogledati sunce i zvijezde, svu zelenu raskoš zemlje, trebala bi ot-

---

441 *"Naime, kad neki čovjek"*: LVM 125
442 "Ti upravo žudiš": LVM 93
443 *"Jao meni"*: LVM 228

voriti svoje srce za božanske darove. "Ja s najvećom nježnošću[444] polažem procvale ruže, ljiljane i svu raskoš zelenila u svoje srce te pjevam hvalospjeve Božjim djelima, dok ti u svome životu vidiš samo nevolju i bol. Sve što činiš, činiš potišteno i sumorno! U tome si nalik paklenim duhovima koji svakim svojim činom uvijek iznova niječu Boga".

Hildegarda pritom nipošto ne nasjeda pretjeranom optimizmu. Naravno da ima bijede i prostakluka na ovome svijetu, što je povod za očajavanje i ogorčenost – ali to se nikad ne odnosi na *sveukupnu* stvarnost. Život je šareni tepih, tkan od svjetla i guste tame, od velikodušnosti i krivnje. Onaj tko ga promatra samo s tamne strane nanosi krivicu dobrome Bogu koji bdije nad sveukupnom stvarnošću.

Božja ljubav, središte Hildegardine teologije, zauzima glavno mjesto u spisu *Liber vitae meritorum*. Čovjek kojega u životu vode *virtutes* ili vrline odgovara Božjoj ljubavi, postaje doista nalik Bogu. Sve slabosti i tegobe nastaju zbog čovjekova negativnog stajališta, zato što čovjek ne želi ništa znati o Bogu, zato što želi sam upravljati svojim životom, preuzimajući na sebe ovlasti Stvoritelja.

Grijeh nije za Hildegardu zaboravljena molitva, požudni pogled ili nepromišljena riječ – to su samo simptomi pogrešnog životnog stajališta. Grijeh je bijeg od odgovornosti, površnost u odlučivanju, nedostatak svjesnog osmišljavanja života. Bog je svijet pripisao čovjekovom tijelu, na čovjeka je prenio odgovornost za sve što je stvoreno: *Homo in mundo*[445] *deus esse debuit*, "čovjek bi trebao biti bog na ovome svijetu", glasi jedna od najbistroumnijih Hildegardinih definicija. Nebom i zemljom upravlja-

---

444 *"Ja s.najvećom nježnošću"*: LVM 228
445 *"Homo in mundo"*: LVM 153

ju vječni zakoni,[446] životinjama upravljaju njihovi instinkti, jedino je čovjek taj koji se može slobodno odlučiti, jedino on zna da postoji dobro i zlo.

Hildegardine *virtutes* ili vrline ne mogu se uspoređivati s nedostatnim građanskim normama, donijetim zbog zavisti i prilagođavanja, riječ je o sjajnim božanskim moćima pomoću kojih se čovjek može domoći osobne odvažnosti i stvaralačke fantazije, riječ je o darovima milosti, o nebeskom žaru pomoću kojega nastaje sve dobro na ovome svijetu. Hoće li se čovjek opredijeliti za te božanske moći ili će ih hladno zaobići, to je u svakom slučaju presudno za njega, jer on već sada i ovdje odlučuje o svojoj vječnoj sudbini. Završna vizija spisa *Liber vitae meritorum* objavljuje nam izvornu predodžbu o posljednjem sudu:[447] Bog ne mora izgovarati nikakvu izričitu presudu, budući da svaki čovjek nosi sa sobom sliku svog ponašanja na zemlji.

Prema mišljenju nekih autora Dante[448] je stoljeće i pol kasnije u svojoj *Divina comedia* pjesnički snažno oblikovao Hildegardina viđenja. To nimalo ne umanjuje činjenicu da ona čistilište[449] prikazuje zaista filmski dotjerano, kao prostor ispunjen dimom i prljavštinom, ključalom smolom i zagušljivom maglom. Stanovnike čistilišta muče razni kukci svojim otrovnim rilcima, škorpioni, zmajevi i demoni, a maštovito smišljene kazne najprimjerenije su njihovim propustima. Međutim, sam pakao[450] promatrala je isključivo s vanjske strane, a i pogled u nebo bio joj je zatvoren "nekom vrstom pečata".

Današnji kršćani mogli bi tu teatralno insceniranu borbu između vrlina i slabosti – koju je Hildegarda istovremeno sročila u

---

446 *Zakoni neba i zemlje:* LVM 119
447 *Posljednji sud*: LVM 272
448 *Dante kao simbolist:* vidi DEMPF 472
449 *Čistilište*: LVM 67, 70, 74, 77 (sasvim drukčiji je opis u LDO 192)
450 *Pakao*: LVM 269

tematski vrlo srodnom igrokazu s pjevanjem pod naslovom *Ordo virtutum*[451] – shvatiti kao proizvod neobjašnjive fantazije. Time bi uskratili sebi šansu da nauče što u biti znači odgovornost za stvoreni svijet, da shvate kako nema kršćanstva bez određenih konsekvencija i discipline.

A možda je srednjovjekovna redovnica Hildegarda već onda znala nešto što novovjekovna dubinska psihologija propagira kao prihvaćanje sjene: osvješćivanje i integracija sjenovite, podsvjesne, noćne strane naše egzistencije, jer je samo na taj način moguće svladavanje opasnih poriva i oslobađanje pozitivnih impulsa za što plemenitiji život.

21. Čovjek u kolu svemira: "Knjiga božanskih djela"

U srednjem vijeku, koji se za razliku od nas daleko više koristio simbolima u promišljanju te htio doprijeti svakom predmetu do dna, pripisivao se kotaču ili kolu[452] u stalnoj vrtnji neki dublji smisao: kruženje koje se uvijek iznova vraća na početak simboliziralo je jedinstvo i savršenstvo, vremenitost i beskonačnost, postojanost i prolaznost, duh i nebo. Kad bi srednjovjekovni slikar naslikao svemir u obliku kotača, on ga je na taj način htio prikazati kao umjetničko djelo samog Boga. Rozete ili okrugli prozori iznad portala gotičkih katedrala, kroz koje u svetište dopire jarko obojeno svjetlo zamišljene su kao priznavanje vjere: Krist je središte i svjetlo svijeta.

---

451 *Ordo virtutum*: iscrpnije u poglavlju 25

452 *Kolo*: O srednjovjekovnoj simbolici vidi: Floridus Röhrig: "Rota in medio rotae" (Kolo u središtu kola), Klosterneuburg 1965; Karl Weinhold: "Glücksrad und Lebensrad" (Kolo sreće i kolo života), Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1892

Kotač koji se vrti prevladava i u viđenjima Hildegardinog najzrelijeg djela *Liber divinorum operum*[453] (Knjiga božanskih djela) koju je dovršila nakon jedanaest godina zapisivanja, u svojoj 76. godini života. Ta veličanstvena kozmologija započinje, kao i većina drugih djela, s vrlo dojmljivim viđenjem Boga, viđenjem u kojemu se Stvoritelj pojavljuje kao *vita integra*,[454] posvemašnji život i žarka snaga, prikazan u liku predivnog muškarca, budući da je po utjelovljenju svog Sina spasio izgubljeno čovječanstvo; "u sveukupnim planovima Božje providnosti[455] ljubav je postigla svoj vrhunac u činjenici da je Sin Božji po svom utjelovljenju vratio izgubljeno čovječanstvo u raj nebeski".

Božja ljubav u ljudskom obličju, čiji se obrazi sjaje jače od sunca, grli svojim širom rastvorenim vatrenim rukama čitav svemir kao zaštitnica i darovateljica života. U samom središtu te kozmičke vrtnje stoji – opet ruku raširenih u obliku križa, visoko podignute glave – čvjek koji svojim rukama drži sve elemente i stavlja ih u pokret. Organski povezan sa svim živim stvorenjima, uključen u prirodne tijekove tako da upravlja njima, predan Bogu sa svijetom u svojim rukama, čovjek živi u Božjoj ljubavi i sluša glas koji ga poziva na odgovornost za sva stvorenja: "Evo kakvoj vrsti[456] (...) pripada čovjek: on je biće s tijelom i dušom, biće koje egzistira kao *opus Dei cum omni creatura*, kao Božje djelo koje uključuje u sebe sva stvorenja".

"Ljudi bi pomoću tog spisa trebali[457] prepoznati svog Stvoritelja (...)" Tim sažetim riječima "glas s neba" definirao je svrhu knjige, kao da je Hildegarda dobila zapovijed da je napiše. Tekst koji

---

453 Liber divinorum operum: U gentskom Codexu spis ima naslov "De operatione Dei" (O djelovanju Boga)
454 *Vita integra*: LDO 26
455 *"U sveukupnim planovima Božje providnosti"*: LDO 27
456 *"Evo kakvoj vrsti"*: LDO 168.
457 *"Ljudi bi trebali"*: LDO 21

se sastoji od tri dijela i deset sveobuhvatnih viđenja o svemiru ili kozmosu izvanredno je dobro sačuvan; najstariji rukopis, Codex 241 sveučilišne biblioteke u Gentu, potječe iz vremena između 1170. i 1173. godine,[458] što znači da je bio dovršen za autoričina života u pisarnici samostana kojemu je bila predstojnica. To je najstarije svjedočanstvo koje uopće posjedujemo o Hildergardinom literarnom stvaralaštvu.

Liber divinorum operum revidira neka njezina ranije objelodanjena gledišta te istovremeno predstavlja najuvjerljiviji sažetak svih njezinih pogleda na svijet i čovjeka. U nijednom drugom spisu nije tako jasno rečeno da je čovjek stvoren za radost, samo što se ta radost ne svodi na bezobzirno uživanje pojedinca, čovjek nije slučajni proizvod evolucije koji bi sa svojim životom mogao činiti sve što mu se prohtije. Ne, Bog je stvorio čovjeka, ljubljeno i spasenja dostojno biće – kao svoju sliku i kao partnera zemlji.

Svijet je čovjekov zavičaj i njegova zadaća. Hildegardin ponekad prilično nezgrapan stil itekako vodi računa o nijansama koje su sadržajnije od mnogih propovijedi: anđelima posvećuje svoj hvalospjev ili *laus*, aktivnost elemenata opisuje kao jake šumove ili *sonus*, a jedino je za čovjeka rezerviran *opus*, djelovanje i upravljanje po Božjoj zapovijedi. Njezin trud i nastojanja, pomalo dosadna današnjem čitatelju, da u proporcijama čovječjeg tijela otkriva analognu strukturu svijeta, htjela su ilustrirati samo jednu spoznaju, spoznaju da čovjek nosi na svom tijelu zapisane oblike zemlje, da je sve na ovome svijetu međusobno povezano – da je čovjek naposljetku slika Božje ljubavi koja svojim rukama grli svemir, što je Hildegarda mogla promatrati u veličanstvenom prvom viđenju.

---

458 *Iz vremena između 1170. i 1173. godine*: usp. SCHRADER-FÜHRKÖTTER

"Bog je stvorio",[459] tako pojašnjava tu poruku u četvrtom viđenju svoje knjige, "čovjeka kao oblik po kojemu je stvoren čitav svemir, stvorio ga je poput umjetnika koji prema svojim skicama, oblicima ili formama stvara svoje predmete. I kao što je u prostrani svemir ugradio točno odvagnute mjere, tako je odgovarajuće mjere ugradio i u znatno umanjeni lik čovjeka (...) Stvorio je čovjeka tako da se udovi njegova tijela skladno nadopunjuju, da nijedan ne odstupa svojom mjerom i težinom, osim po Božjoj odredbi."

Možda se u Hildegardinim prividno igrivim asocijacijama i doslovnom shvaćanju retka iz Ivanova Evanđelja "I Riječ je tijelom postala", u njezinom naivnom dokazivanju da je svaki centimetar čovječjeg tijela od glave do peta preslika svemira u minijaturnom izdanju čovjeka, krije duboka mudrost. Ona čovječja prsa uspoređuje sa zračnim prostorom svemira – ili sa biosferom, kako bismo danas kazali. Područje trbuha povezuje sa zelenilom punim života, koje se nadovezuje izravno na zrak; zrak istovremeno upućuje na "meku i plodonosnu zemlju"[460] koja "obiluje kamenjem". Čovjekovi zubi[461] koji mu usitnjavaju nužno potrebnu hranu, podsjećaju na dušu koja također radi poput nekog mlina i svoje misli snagom razuma i čežnjom srca pretvara u djela. Noge[462] su slične vjeri, kao što je zahvaljujući nogama čovječje tijelo uspravno i pokretno, tako je i Božje ime zahvaljujući vjeri hvaljeno i slavljeno.

Je li to smiješno? Nije li sasvim ispravno da duša pomoću funkcija[463] osjetilnih organa razumije svijet i upravlja tijelom kojemu je naklonjena i koje ljubi unutar svega stvorenoga? Ne bi li nam

---

459 *"Bog je stvorio"*: LDO 152
460 *"Mekai plodonosna zemlja"*: LDO 128
461 *Zubi*: LDO 111
462 *Noge*: LDO 180
463 *Duša pomoću funkcija osjetilnih organa*: LDO 86, 93

Hildegardina nimalo problematična harmonija koja vlada između elemenata svijeta i tjelesnih sokova, temperamenata, godišnjih i životnih doba mogla pomoći da u svom skučenom prostoru počinjemo ponovno otkrivati svemir? Tko se pouzdaje u Boga,[464] tvrdi Hildegarda, taj će poštivati i sve sastavnice svijeta, sve što je stvoreno za čovjekovu dobrobit i njegovu zaštitu. Ima li boljeg jamstva za preživljavanje naše zemlje koju vlastodršci tako nemilosrdno izrabljuju i uništavaju?

Ne bi li mnogi psihički opterećeni pojedinci današnjice sa svojim bolesnim ćudima i iscrpljenim osjećajima mogli pronaći okrijepu i mir u Hildegardinom staromodnom uvjerenju da je tijelo životno ovisno o duši! Hildegardi je dobro poznat trajni konflikt između duše i tijela,[465] ali i njihova međusobna povezanost: "Duša je zelenosvježa životna snaga[466] tijela (...)" Tijelo posreduje svijet, a duša čini svojom dinamičkom snagom posredovani materijal plodonosnim. Kao "životna iskrica"[467] božanske svemoći duša ohrabruje voljeno tijelo za dobra djela: "Duša stanuje[468] u svom tijelu s velikom odgovornošću, kao što otac obitelji stanuje u svom obiteljskom domu. Uvijek je u brizi hoće li tijelo ustrajati na dobrim djelima. Ne prestaje se brinuti o tome hoće li čovjek, ako podlegne slabostima i počini grijeh, naposljetku izgubiti čežnju za svetošću, koja po duši prebiva u njemu. (...) Duša s najvećom diskrecijom razdaje sve ljudsko, vraćajući čovjeka na pravi put: po Božjoj dobroti, po kojoj je i sama božanska, nastoji da preko do-

---

464 *Tko se pouzdaje u svog Boga*: Tako je to sročio Schipperges u svom prijevodu (LDO 49)
465 *Konflikt između duše i tijela*: LDO 87, 100, 131
466 *"Zeleno svježa životna snaga"*: LDO 91
467 *"Životna iskrica"*: LDO 120
468 *"Duša stanuje"*: LDO 131. Po Hildegardi duša se ne nalazi bilo gdje u tijelu, već je svaki dio tijela prožet dušom!

brih djela koja čini po čovjeku stvori ugodno prebivalište za sve ljude na zemlji.»

Razumije se da realistkinja Hildegarda poznaje neposluh krivnjom opterećena čovjeka, njegovo protivljenje Božjim zapovijedima, što unosi nered u elemente svijeta i vodi u kozmičku katastrofu. Ali ona istovremeno poznaje snage koje nastaju iz činjenice da je Krist tog grješnog čovjeka otkupio. To su snage koje čovjekovo svakodnevno nastojanje, njegove male pobjede i njegovu neprimjetnu, neznatnu hrabrost čine djelotvornom te po Kristu obnovljeni kozmos naposljetku vraćaju Bogu.

Liber divinorum operum opisuje povijest palog i otkupljenog čovjeka u tajanstvenim slikama: Bog je svijet pozvao u život: on ostaje u svojim stvorenjima prisutan, daje im smisao i smjer. Bog Svevladar nosi svijet, uređuje svemir, iskorjenjuje svaku pobunu protiv svojih nauma; on daje povijesti smisao, povijesti koju Hildegarda oslikava jednim jedinim velikim potezom od samih početaka čovječanstva *in pectore*, u srcu Boga, pa sve do posljednjeg suda.

Krist dolazi na svjet, najavljen po prorocima, i vodi kozmos putem do savršenstva. Prikazivanje ove posljednje epohe povijesti Hildegarda povezuje s konkretnom kritikom[469] svog vremena: obnašatelji crkvenih službi[470] odobravali su njezine spise, ali nisu poduzimali ništa u skladu s njima; ljudi kojima je potreban učitelj ne žele čuti za njega, već sami donose zakone po kojima će živjeti; moć rimskih careva počela je naglo opadati i njihovo carstvo bit će rascjepkano. Pa ipak, zahvaljujući Kristovim ranama i zagovoru kod Oca, Antikrist[471] će na kraju biti pobijeđen.

---

469 *Konkretna kritika*: Svijest o tome da živimo na koncu svijeta karakteristična je za srednji vijek.

470 *Obnašatelji crkvenih službi*: LDO 293

471 *Antikrist*: LDO 313

Negdje na sredini knjige *Liber divinorum operum* ponovno se nalazi viđenje drugog svijeta; Hildegarda opisuje mjesta u čistilištu koja je Bog stvorio i osmislio, opisuje paklene muke i nebesku sreću, ali i ovoga puta veoma škrto, sasvim protivno uobičajenom teatralnom srednjovjekovnom prikazivanju onostranosti. "Božja srdžba",[472] viđena u obličju žarkocrvene kugle, obuhvaća svojim raširenim krilima sve stvoreno, ovozemaljsko i onostrano – sve osim pakla. I kad nebo i zemlja budu bili iznova stvoreni u savršenoj harmoniji, na svijetu će ponovno vladati ljubav kao na samom početku, ljubav koja izbavlja od svakog zla.

"I ponovno sam čula[473] silan glas s neba", tako završava Knjiga božanskih djela, "koji je izgovarao ove riječi: Blagoslovljen budi Bog u svome stvorenju, čovjeku! Za njegovo otkupljenje vodio je najveće borbe na zemlji."

22. Ljubaznost ranjenog Boga

Autori meditativne literature naših dana moraju ulagati velike napore kako bi tek naznačili mogućnost da se iza prividno smiješne čovjekove svakodnevice krije smisao, da iza naše apsurdne egzistencije postoji Bog koji nas ljubi.

"A možda je[474] tome tako: svršetak je bio lijep. Više nas nema", razmišlja Günter Grass u svojoj viziji svršetka vremena pod naslovom "Štakorica", zaglavnoj pjesmi posve razorenog, urušenog čovječanstva i prikazu zemlje uoči samog svršetka svijeta, kad su štakori zauzeli položaj ljudskih bića: "Mi živimo tek toliko da

---

472 *"Božja srdžba"*: LDO197
473 *"I ponovno samčula"*: LDO 317
474 *"A možda je"*: Günter Gras: "Die Rättin", Darmstadt-Neuwied 1986, 364 f

živimo, kao refleks i odzvanjajuće koprcanje. Ili smo predmet nečijeg sna. Bog ili neko slično više biće, neki nadmoljac sanja nas u nastavcima, zato jer nas voli ili mu se činimo smiješnima, naprosto nas ne može tek tako ostaviti, ne može se nasititi našeg mrcvarenja. Mi opstajemo u njegovom žmirkanju, zahvaljujući medijalnoj pohoti božanskog principa (...)"

Hildegarda iz Bingena vidi ljude kao kukavna, pala bića, uvijek na rubu očajanja i bezizlazne situacije. Kao razdrobljene komadiće svijeta koji ipak nose u sebi energiju nesputane stvralačke energije i puninu života, jer su ljubljeni od Boga: u svom *Sciviasu* vidjela je vatru koja sve osvjetljava, "nedokučivu vatru koja se ne gasi, živu vatru, vatru koja daje život". I kad je ta svemoćna vatra – simbol stvaralačke Božje snage - posve oblikovala nebo i zemlju, posvetila se sa svom ljubavlju jednom posve neprimjetnom ovozemaljskom stvorenju. Hildegarda piše: "I odjednom se plamen koji je plamsao iz užarene vatre[475] prikloni grumenu zemaljskog gliba (...) Prožme ga svojom toplinom i od njega nastane tijelo i krv; udahne u njega svoj dah i ono se uspravi kao živi čovjek.."

Na mnogim je mjestima Hildegarda zanosno i detaljno prikazivala stvaranje čovjeka; u svim svojim vizionarskim spisima vraća se uvijek iznova opisivanju utjelovljenja Božje riječi, koje za nju nikad nije bila kruta dogma, već potresno svjedočanstvo Boga strastveno zaljubljenog u svoja ljudska stvorenja: "Nema ničega",[476] čudi se Hildegarda, "što bi moglo promaći toj božanskogj strasti, budući da je Božja riječ sve sama stvorila i navukla na sebe tijelo da bi čovjeka oslobodila od njegove tjelesnosti."

Nekoliko desetljeća nakon Hildegardine smrti razvio je najveći teolog zapada Toma Akvinski čvrsto utemeljenu teoriju po kojoj je Bog postao čovjekom samo zato da ga otkupi od istočnog grije-

---

475 *"Vatra"*: SCIV 149
476 *"Nema ničega"*: LVM 194

ha počinjenog u raju zemaljskom. Za razliku od njega, teološki prilično nesigurna benediktinka s obala Rajne tumačila je utjelovljenje na mnogo slobodniji i pozitivniji način, kao slobodnu odluku Božje ljubavi – kao odluku koja je donijeta prije negoli su prvi ljudi bili pozvani u život: u Božjem srcu ugledala je malu, crnu, prljavu mrvicu koja je od "živog Svjetla» primila obavijest: "To je čovjek,[477] kukavni, pali, jadni glib zemaljski. Njega nosi Bog u svome scrcu, u tajni svoje božanske mudrosti, iz ljubavi prema utjelovljenom Sinu.» To je jedina svrha zbog koje je Bog čovjeka, taj grumen gliba zemaljskoga[478] položio u svoje očinsko srce.

Hildegardine slike i njezina nježna poezija izlažu na posve transparentan način čvrste teološke sadržaje – odnosno upućuju jasnu kritiku skolastičkim teolozima koji su svoj sustav mišljenja raširili u narodu.

No, u velikom razdoblju mira,[479] kojemu prethodi divljanje Antikrista i ponovni Kristov dolazak, Duh Sveti će ljudima podariti dublju i neposrednu spoznaju istine – i to ne po teolozima i služnbenim učiteljima, nego po milosti prorokovanja. U razdoblju mira anđeli će s velikim povjerenjem prebivati zajedno s ljudima!

"Oče, budući da sam tvoj Sin,[480] pogledaj me s onom istom ljubavlju s kojom si me poslao na ovaj svijet, pogledaj moje rane pomoću kojih sam otkupio čovječanstvo i vratio ga tebi." Tako će utjelovljeni Sin Božji, pogubljen iz mržnje, uskrsnuti snagom ljubavi i moliti Oca u presudnom vremenu svršetka svijeta. Rane Raspetoga igraju središnju ulogu u Hildegardinoj dubokim

---

477 *"To je čovjek"*: SCIV 219

478 *"Visoko uzdignut glib zemaljski"*: LDO 262

479 *Razdoblje mira*: LDO 300. Posve drukčije od starijih proročanstava o kraju carstva Hildegarda to sretno razdoblje ne vidi ovisno o pojavi nekog cara koji će donijeti mir; usp. TÖPFER 37, 41. Glede njezine skepse prema filozofskim slikama Boga vidi: WIDMER 227

480 *"Oče, budući da sam tvoj Sin"*: LDO 313

suosjećanjem obilježenoj teologiji, jer upravo te rane najbolje objašnjavaju koju žrtvu je bio spreman podnijeti za Očevu ljubav.

U dramačnom igrokazu s kojim završava Hildegardin *Scivias* ohrabruje poniznost očajnu dušu riječima da postoji nada:

"Jadno dijete,[481]
ljubim te svim srcem,
jer je iz dubokih, trpkih rana
krvario za tebe veliki liječnik."

To su rane[482] koje ispiru svu krivnju, koje liječe svaki strah i slabost. To su rane Kristovih ruku koje iskorijenjuju sve što su Adam i Eva počinili iz neposluha prema Stvoritelju, to su rane Kristovih nogu koje čovjekove korake oslobađaju od prokletstva, to je rana na njegovu boku iz koje je prema predaji prvih crkvenih otaca rođena Crkva.

Nizanjem izvornih slika i prizora u svojim viđenjima mala redovnica pjeva pjesmu o velikoj Božjoj ljubavi: pjeva o zaklanom janjetu na križu koje je svojom smrću izgubljenu ovcu ponovno vratilo na pašnjake života. Iskazuje slavu "majčinskoj ljubavi"[483] Boga s kojom se ljubazno odnosi prema svijetu. Hildegardin Bog, koji se u viđenjima pojavljuje kao ledeni brijeg i gorostas, ipak je uza sve svoje zastrašujuće veličanstvo ponajprije ljubazni prijatelj[484] svakom čovjeku, prijatelj koji se brine i pazi na svaku pa i najmanju njegovu potrebu. Toliko se raduje svom stvorenju da je sveukupnu prirodu s kojom čovjek dolazi u dodir uzeo u svoje ruke,[485] pod svoju zaštitu.

---

481 *"Jadno dijete"*: SCIV 364; Ovaj dijalog je zapravo prvi stupanj "Ordo virtutum"
482 *Rane*: SCIV 232, 193
483 *"Majčinska ljubav"*: SCIV 157
484 *"Ljubazni prijatelj"*: Vidi Hildegardino pismo opatu iz Ebracha, BR 140

Prikazivanje poljupca kojim je Stvoritelj[486] udahnuo u zemaljsko stvorenje dah života nije doduše nikakav pronalazak opatice s obala Rajne, već je to sastavni dio monaške teologije njezina vremena. "Blagoslovljen onaj poljubac",[487] zanosi se Bernard u svom komentaru Pjesme nad pjesmama, "po kojemu ne samo da spoznajemo Boga, nego ga ljubimo kao Oca kojega ne možemo u potpunosti spoznati ako naša ljubav nije savršena." Odnos između Boga i čovjeka zacijelo ne izaziva previše Bernardovu znatiželju, već raspiruje u njemu ljubav: "Poljubac je znak ljubavi".[488] I kao što pčela istovremeno proizvodi vosak i med, tako je i taj poljubac u stanju istovremeno podariti čovjeku spoznajno prosvjetljenje i slatku milost. "Tko spoznaje istinu,[489] a da je ne ljubi, i tko ljubi, a da to ne razumije, taj ne posjeduje ni ljubav ni spoznaju."

Teologija srednjovjekovnih monaha i njihove sestre Hildegarde, posve ispunjena ljubaznom naklonjenošću Boga, svakodnevno je u strahovanju zbog paklenih muka najodlučnije suprotstavljala radosnu vijest. Dok su pesimistički nastrojeni pokornički propovjednici sa svojim preciznim opomenama i pretjerivanjima u pogledu glavnog đavla i pomoćnih đavala, zračnih demona i napasnih duhova još uvijek hodali naokolo, dok su ljudi željni senzacija hodočastili kod jedne jame u Irskoj u koju je pao vitez Owen[490] i po svoj prilici završio direktno u paklu, dotle se Hildegarda mirno pozivala na čvrsto uvjerenje da je Krist jači od

---

485 *Bog uzima stvorenje u svoje ruke*: Hildegardino pismo monasima iz Zwiefaltena, BR 126

486 *Stvoriteljev poljubac:* LVM 286

487 *"Blagoslovljen poljubac"*: Bernard iz Clairvauxa, LECKLERCQ 259

488 *"Poljubac je znak ljubavi"*: Bernard iz Clairvauxa, LECKLERCQ 259

489 *"Tko spoznaje istinu"*: Bernard iz Clairvaúxa, LECKLERQ 259

490 *U koju je pao vitez Owen*: Usp. Cambridge Medieval History, IV, Cambridge 1925, 137

svake đavolske moći i da je upravo on odlučio spasiti čovječanstvo.

U tom pogledu karakterističan je doslovni tekst egzorcizma što ga Hildegarda pismeno preporučuje opsjednutoj gospođi Siegevizi:[491] Đavla treba proklinjati i primorati na bijeg "pomoću dobrote[492] iskazane čovječanstvu od strane Spasitelja koji nam je donio spasenje; pomoću žarke ljubavi koja čovjeka prati u ovom prolaznom životu; pomoću muke Kristove na drvu svetog križa; pomoću uskrsnuća života; pomoću one snage koja je sotonu strmoglavila s neba u dubinu bezdana te čovjeka oslobodila od muka paklenih."

Hildegardina teologija Božje ljubaznosti prema čovjeku može biti od pomoći i današnjim kršćanima koji se najčešće podsmjehuju strahovanju od demona, pripisujući ga davnim vremenima: može nas spasiti od nepovjerenja i zatvaranja u čahuru vlastitog Ja, od užasnog straha pred ljudima u kojima vidimo svoje protivnike i progonitelje. Bez obzira radi li se o đavlu ili ne, nama su još uvijek potrebne neprijateljske slike, mi još uvijek mržnju tamnih poriva u nama samima radije projiciramo na bilo koji predmet, nego da prihvatimo sami sebe sa svom zamršenom slojevitošću. Time znatno usporavamo u sebi rast nježne biljke mira.

O kako suvereno djeluje nasuprot tome Hildegardino čvrsto uvjerenje o Bogu i njegovoj velikoj ljubavi prema čovjeku, o Bogu na kojega se ne mogu primijeniti ovozemaljska mjerila pravednosti, koji nije zahvaćen đavolskim krugom krivnje i odmazde, slabosti i osvete. Božje milosrđe relativizira prisilu za pravednom odmazdom, jer su mu dobro poznate provalije u čovjeku, poznato mu je gdje može biti slobodan a gdje će se još dublje

---

491 *Siegewiza*: VITA 102-116

492 *"Pomoću dobrote"*: Hildegarda opatu Gedolphu iz Brauweilera, VITA 110. Biograf podsjeća u dodatku na Joba koji je "Božjom dobrotom nadvladao sotonu koji mora znati da nitko nema moć nad Bogom" (115)

uvući u nerazmrsivo klupko. Naprijed spomenutu jarko crvenu kuglu, koja simbolizira Božju srdžbu, Hildegarda je promatrala u viđenju onostranosti pod stare dane, kugla je okružena safirno plavim krugom – znakom velike Božje ljubavi koja je svoju pravednost zaogrnula ogrtačem ljubaznosti: "Iako je Bog[493] dovoljno moćan da donese svoju sudačku presudu, on izricanje te presude radije izvodi putem odvagivanja ljubavi."

Pa i prevaren lijepi gorostas svemirskih dimenzija sa svojim sjajnim obličjem, koje poznajemo iz uvodnog viđenja u "Knjizi božanskih djela", a koje simbolizira sveobuhvatnu ljubav, taj gorostas ima na sebi dva blago opuštena krila koja se protežu od ramena te gorostasne pojave sve do koljena. "Živo svjetlo" Hildegarda tumači kao znak ljubavi kojom Krist privlači pravednike i grješnike: "Jedne nosi[494] na svojim ramenima, zato jer su pravedno živjeli, a druge na svojim koljenima, budući da ih je vratio s puta nepravde. Sve njih učinit će partnerima u jednom uzvišenom zajedništvu."

U Hildegardinoj teologiji nema mjesta nijednoj nemilosrdnoj sektaškoj ideologiji, pogotovo ne ideologiji koja visoko uzdiže vlastitu pripadnost zajednici čistih, ne mareći pritom za siromašne jadnike koji se još uvijek nisu domogli željenog standarda ljudskih vrlina. Hildegardin Bog je beskrajno viši od njegovih budnih ovozemaljskih knjigovođa; on ne misli na to kako bi bilo kojeg čovjeka trebalo zbog njegove slabosti kazniti. "Ako čovjek",[495] objašnjava Hildegarda u svojoj "Knjizi životnih zasluga", "u svojim časnim nakanama i njihovom ostvarivanju katkada posrne i napravi pogrešan korak, a da time nije stradalo dobro samo po

---

493 *"Iako je Bog"*: LDO 197. U "Sciviasu" (251) Božja srdžba imala je izgled lica koji "zadaje strah".

494 *"Jedne nosi"*: LDO 30

495 *"Kad čovjek"*: LVM 45

sebi, Bog ga sigurno neće kazniti, ukoliko posjeduje u sebi čežnju za višim vrijednostima."

Nije li Hildegarda u praktičnom životu ponekad prebrzo donosila gotovo neoporecive sudove? Na prvi pogled da, ali upravo nam njezina stroga pisma političarima i crkvenim knezovima pokazuju, kad ih pobliže razmotrimo, kako je brzo bila spremna povući svoje definitivne sudove. Kritizirani je imao šansu promijeniti se, nešto naučiti, dobiti na ugledu. Pored njegovih pogrešaka opatica je u pravilu sagledavala sve što je u njemu veliko i vrijedno ljubavi.

Najbolja potvrda takvog sagledavanja bio je konflikt zbog zauzimanja za nadbiskupa Mainza, po imenu Heinricha, velikog prijatelja redovnica na Rupertsbergu, koji je pao u nemilost kod cara Friedricha Barbarosse i bio optužen za rasipanje crkvenih dobara. U pismu papi Eugenu III. Hildegarda se neustrašivo zauzimala za potištenog biskupa, iako je uživala naklonost cara:

"Svjetlo govori:[496] Tajne Božje presudit će svakome prema njegovim zaslugama. Unatoč tome mnogi ljudi prepuštaju se u prosudbama svojim slabostima i zločestoći. Tim ljudima nije poznata moja presuda. U svojim procjenama oni lažu sebi samima iznad svake mjere, poput vukova koji grabe svoj plijen. Prema tome: iako je čovjek zbog svojih pogrešaka zavrijedio da bude izveden pred sud, meni se ipak ne sviđa to da čovjek donosi presudu primjerenu sebi, po svojoj samovolji. To ne želim. Bilo bi mu daleko bolje da tu pravnu stvar razmotri u svjetlu majčinskog milosrđa Božjeg koje ne zna za siromašne i nevoljne, jer mu je milosrđe draže od žrtve."

Hildegardina slika o Bogu morala bi duboko fascinirati današnjeg čovjeka, unatoč vremenskom razmaku dugom više od osam

496 *"Svjetlo govori":* BR 35

stoljeća. Njezino povezivanje radikalne predanosti Tvorcu svega živoga i pobjedonosne ljubavi među ljudima nadilazi sva vremena. Njezin Bog je svjetlo i vatra, prevladavajuća snaga i sjajno veličanstvo, stvaralačka energija i životna iskra u svemu stvorenome. Redovnica se plašila njegove "zastrašujuće", "željezno okrutne" pravednosti;[497] za one koji su vječito sumnjali, za arogantna gunđala, za sve koji bi se pravili važni pred svemoćnim Božjim veličanstvom, imala je na raspolaganju jedino sarkazam: "Kaži mi pak,[498] čovječe, što si bio dok nisi imao tijela i duše? Ti nemaš pojma kako si u biti stvoren, a htio bi istražiti zemlju i nebo! Ti želiš njihovu harmoniju i Božji poredak dovesti pred svoj sud i domoći se najvišeg znanja, a da nisi u stanju donijeti ispravan sud o najneznatnjoj stvari. Ti ne možeš samome sebi objasniti na koji način živiš u svome tijelu, ili kako ćeš ga napustiti. Samo Onaj koji te je stvorio u prvom čovjeku mogao je sve to predvidjeti."

Taj veličanstveni Bog obraća se svojom neizmjernom ljubavlju čovjeku koji ga je tako često iznevjerio – i bez obzira kolika je čovjekova nevjera on ipak ne može prikriti čežnju koju je sam Bog položio u njegovo srce. Osporavati taj iskonski odnos stvorenoga prema svom Stvoritelju Hildegarda je smatrala najgorim grijehom, a narcizam[499] koji zagovara posvemašnju autonomnost čovjeka najopasnijim iskušenjem. Tko ne želi ništa znati o Bogu, taj ne može naći smisao svog života: "Čovjek koji ne postavlja pitanje,[500] ne može se nadati odgovoru Duha Svetoga. Takav čovjek odbacuje dar Božji i, ne znajući za pokajanje, osuđuje sebe na smrt."

---

497 *Zastrašujuća pravednost*: SCIV 143
498 *"Kaži mi ipak"*: SCIV 221
499 *Narcizam*: Luciferov grijeh sastojao se u tome što je zaboravio na svoje porijeklo. Usp. SCHMIDT, HILDEGARD 139
500 *"Čovjek koji ne postavlja pitanje"*: SCIV 143

Pritom se zacijelo ne radi samo o pobožnim emocijama, o osjećaju ništavnosti i nestalnoj čežnji za nebom. Hildegarda je imala veliko strahopoštovanje pred čovjekovim razumom, jer razuman čovjek je naposljetku ipak dar od Boga te je utjelovljenjem njegova Sina bio uzdignut na nebo. "On ti je dao najveće blago,[501] životvorno blago, tvoj razum (...) i zapovijedio ti po riječima Svetog pisma da svoj razum oplemenjuješ činjenjem dobrih djela (...)"

S druge strane, opatica je zastupala mišljenje da čovjeku nije baš lako spoznati dobro i zlo pomoću svog trezvenog razuma;[502] uviđaj i spoznaja, osjećaj i opažanje idu ruku pod ruku. Vjerovati ne znači samo Boga "spoznati", već biti njime "zahvaćen". Boga se ne može jednostvo akceptirati kao egzistenciju bilo kojeg predmeta. Boga treba ljubiti, treba posjedovati čežnju za Bogom. Vjerovati znači živjeti po vjeri.

Redovnica koja je tako točno znala odrediti svijet zastupala je vrlo realističku sliku o čovjeku. Traženje Boga za nju je značilo skok u nepoznato. Vjera je uvijek određen rizik, više stvar odvažnog povjerenja, negoli umirujuća sigurnost. Radost očinskog doma na nebu,[503] izjasnila se jednom zgodom Hildegarda, ne može čovjek koji se u sebi lomi, koji je rastgran između grijeha i pokajanja, nikad izbliza vidjeti, u najboljem slučaju "može za njom čeznuti u sjeni vjere", posve nesiguran u svojoj egzistenciji! Vjeru koja bi mogla premještati brda[504] čovjek zbog svoje narušene prirode naprosto nije u stanju imati i po njoj živjeti.

Nešto slično ne bi mogla bolje izreći nijedna teologinja 21. stoljeća.

---

501 *"On ti je dao najveće blago"*: SCIV 137. Glede definicije čovjeka kao razumnog bića vidi također LVM 225

502 *Intelektualna vjera nije dovoljna*: Usp. ROZUMEK 46, 56

503 *"Radost očinskog doma na nebu"*: LDO 145

504 *"Čistu vjeru"*: LDO 133

23. Staromodna individualka koja misli svojom glavom

Razumije se da srednjovjekovna samostanka teologija nije počela s Hildegardom, niti je ona prva koja je oduševljeno pjevala hvalospjeve Božjem stvaranju te promatrala svijet s vidika Božje providnosti. Naravno da je i Hildegarda iz Bingena imala svoje uzore i duhovne srodnike; njihova međusobna povezanost bila je posljednjih desetljeća temeljito istraživana.

Valja odmah napomenuti da nema iznenađujućih rezultata: ne može se pouzdano dokazati direktna ovisnost o prethodnicima niti se mogu dokazati velike srodnosti sa suvremenicima. Eksperti osvjetljavaju u nje "fenomen[505] gotovo nadvremenske izvornosti", a filozof kulture Alis Dempf, koji je povijest srednjovjekovne duhovnosti poznavao bolje od bilo koga, drži da je Hildegarda bila "samostalnija i stvaralački jača[506] od svojih muških suvremenika".

Već smo imali priliku vidjeti kako je zapadna Europa u 12. stoljeću bila zahvaćena ponovnim uvažavanjem antičkih predaja. U konfrontiranju s tuđim mišljenjima stvarane su nove kozmologije i filozofije prirode.[507] Ranoskolastička interpretacija povijesti o stvaranju svijeta povezala se s neoplatonizmom, s idejom da sva stvorenja proizlaze iz punine najvišeg bića. Kršćansko uvjerenje da je Bog stvoren na sliku Božju korespondiralo je s helenističkom predodžbom praslike. A kao glavni motor tog procesa približavanja i poistovjećivanja pojavila se prevladavajuća filozofija Aristotela,[508] koji je ponovno dospio na Zapad zaobilaznicom preko arapskih i židovskih interpretatora, te će prihvaćanjem kršćan-

---

505 *"Fenomen"*: FISCHER 12

506 *"Samostalnija i stvaralački jača"*: DEMPF 262

507 *Kozmologije i filozofije prirode*: Usp. SCHIPPERGES, ZEICHEN 33

508 *Aristotelova recepcija*: Vidi WATT 70

stva po Tomi Akvinskome snažno obilježiti sveukupnu teologiju najvećeg crkvenog učitelja.

Zaista je zanimljivo da Hildegardinu teologiju stvaranja ta duhovna revolucija nije ni dotakla. Na nju nisu imali gotovo nikakvog utjecaja ni popularizacija Aristotela, staroistočnih kozmologija i neoplatonske filozofije preko prevodilačke škole u španjolskom gradu Toledu, kao ni središta nove teologije u Chartresu, Laonu, Reimsu, Parizu, Oxfordu i Bologni.

Je li to zato što je u 12. stoljeću u gornjem Porajnju nedostajalo *litterata*,[509] učenih klerika koji su se bavili pisanjem? Ondje je cvala asketska preporodna literatura, bez religiozno obojenog konfrontiranja sa svijetom. Možda nam se Hildegardino djelo čini upravo zato eklektički izvrsnim, jer su joj prevelike količine te literature samo smetale u zapisivanju; možda se samo zato nalazi kod nje doduše sjajnih teoloških iskrica, filozofskog iverja, interesantnih psiholoških tumačenja, fizikalnih i medicinskih intuicija, ali nema zaokružene filozofije prirode, nema jasno oblikovanog teološkog sustava.

U jednoj nipošto pretjerano iscrpnoj studiji Hans Liebeschütz je već 1930. pokušao rasvjetliti ranokršćanske i antičke izvore Hildegardina načina razmišljanja i slikovnog govora. U njezinim viđenjima pronašao je čitav niz motiva stranih kozmologijskoj tradiciji srednjega vijeka, motiva kakvih nema kod nijednog njezina suvremenika, a mogu se naći jedino u staroperzijskim učenjima o stvaranju, u ranokršćanskim astronomijskim tekstovima iz Sirije, u mutnim vizijama o svršetku vremena iz okruženja novozavjetnih knjiga te u himnama starogrčke orfičke religije. Njezino povezivanje ponašanja ljudi sa stanjem elemenata[510] – za nas frapirajuće moderna predodžba – bilo je zapravo uhodano mišljenje

---

509 *Literati u gornjem Porajnju: Vidi THUM 140*

510 *Ponašanje ljudi i stanje elemenata*: Usp. LIEBESCHÜTZ 124

orijentalne eshatologije. Njezina sjajna usporeba krvotoka s vodovodnom mrežom[511] preuzeta je najvjerojatnije od starih Perzijaca, a predodžba o tome kako se planeti i vjetrovi[512] obostrano reguliraju od grčkih astrologa.

Ni sam Liebeschütz[513] nije naravno uspio objasniti kako je Hildegarda došla do tih predaja; on misli da ih je otkrila čitajući zanimljivu knjigu svog vremena koja je potom nestala. To je prilično neuvjerljivo objašnjenje, jer bi iz jedne tako značajne zbirke morali crpsti gradivo za svoja djela i drugi poznati autori.

Prvoklasni poznavatelji Hildegarde, kao što je Haeinrich Schipperges, protive se[514] takvom objašnjenju i stoga što je upitno bogatstvo znanja stiglo iz škole u Toledu u zapadne zemlje čak jednu generaciju kasnije, tako da opatica nije mogla imati od toga nikakve koristi; njezino navodno posuđivanje znanja iz antike i orijenta je čista izmišljotina.

Ukazuje se i na to da je Hildegardin svjetonazor oprečan svjetonazoru tada prevladavajuće skolastike te zacijelo pripada arhaičko-ranokršćanskoj epohi koja je prethodila skolastici. Hildegarda u biti nema toliko dodirnih točaka sa skolastičkim učenjacima, koji su nastojali izgraditi racionalni sustav tumačenja, koliko ima sa simbolistima koji su u njezino vrijeme bili već prilično zastarjeli, a zagovarali su vrlo transparentan svjetonazor: u svakom predmetu krije se božanska misao, stvoreni

---

511 *Krvotok i vodovodna mreža*: ibid. 89

512 *Planeti i vjetrovi*: ibid. 77

513 *Liebeschütz:* ibid. 159

514 *Schippergesov protuargument*: SCHIPPERGES, MENSCHENBILD 8. Sam Liebeschütz relativizira svoj nalaz: Nitko neće Hildegardino djelo shvatiti isključivo kao "ponovno oživljavanje staroga vijeka". Antički motivi u njezinim slikama samo su "literarno gradivo koje svoj život posuđuje iz duhovnog života. Organizirajuća snaga svega polazi od teološkog stajališta koje nastoji izreći suvislo i sustavno".

svijet ima svoj smisao, sva stvorenja čine zajedništvo, navezana su jedna na druge, sve stvari upućuju svojom prozirnošću na Boga.

Ništa ne pretpostavlja čvršći, realniji odnos prema svijetu od kasne mistike: ondje su stvari takoreći rastopljene u jedinstvo s Bogom, svode se na beskonačnu energiju Stvoritelja; dok kod simbolista ostaju tek nazočne u predmetima i stvorenjima, nejasno upućujući na Stvoritelja.

Mistika koja se usredotočuje na odnos između duše pojedinačnog čovjeka i Boga Hildegardu naprosto ne zanima – pogotovo je ne zanimaju neki vrlo mudri prethodnici, utjelovljeni u ljudima kakav je bio Bernard iz Cleirvauxa, koji su svjesnu životnu odluku, samorazumljivu patnju za Boga podređivali mnoštvu zanosnih emocija i kompliciranih duhovnih vježbi: "Ostali su visoko poletjeli,[515] otkako žive kontemplativnim životom", tvrdila je pomalo podrugljivo Hildegardina suvremenica Guerric, učenica slavnog Bernarda i opata von Ignya u biskupiji Reims. "Poleti i ti u svojoj ljubavi".

Dakle, kod Hildegarde ne dolaze u obzir ni tek tu i tamo nadobudna mistika ni intelektualna skolastička teologija njezina vremena – ako uspravnu i samostalnu učiteljicu iz Bingena treba negdje svrstati, onda je njezino mjesto zacijelo kod simbolista[516] ranog 12. stoljeća, u društvu s Rupertom Deutzom, Hugom od sv.

---

515 *"Ostali su visoko poletjeli"*: Migne, PL 185, 156

516 *Simbolisti*: Barabara Newman vidi Hildegardin duhovni svijet prožet velikim ženskim paradigmama (uzorima) Eve, Marije Majke Crkve, a prije svega "nimunoznom (božanstvenom) figurom" vječne Mudrosti i Ljubavi koja je zapravo istovjetna s teofanijom (objavom Boga). Hildegarda se kao prva kršćanska misliteljica "seriozno i pozitivno bavila ženstvenošću samom po sebi". "Ali ona je svoje misli formulirala u tradicionalnim okvirima kršćanskih simbola (...)" (NEWMANN XVII)

Viktora, Ottom iz Freisinga, Gerhohom iz Reichersberga, s monasima koji su uz pobožne potajice njegovali i svjetovne napjeve.

Ne smije se smetnuti s uma da je monaška teologija,[517] obilježena liturgijom, Biblijom i crkvenim ocima, a usredotočena uglavnom na duhovni život, da se poučavala u samostanima, da je bila posve svjesno odvojena od školske teologije koja se poučavala u klerikalnim i katedralnim školama, te da je bila usredotočena na posve praktične potrebe dušobrižništva. U samostanima se doduše također visoko cijenio razum kojega je čovjek dobio od Boga, poučavanje je bilo podređeno visokim znantsvenim kriterijima. Samo što su monasi odbacivali dijalektiku mudrovanja i preveliku napuhanost nekih katedralnih teologa. "Nipošto raspravom",[518] jasno uočava Bernard, "nego molitvom poprima istraživanje višu čast i bit će znatno olakšano pronalaženje." A literarno vrlo plodan Rupert iz Deutza daleko je više cijenio znanje dobiveno iz unutarnjeg, osobnog iskustva, nego pomoću citiranja raznih dokumenata.

Rupert, tada najpoznatiji benediktinski učitelj, smatra se osnivačem biblijske teologije.[519] Stalo mu je prije svega do zahvalnog približavanja božanske i ljudske povijesti, a nipošto do apstraktnih dogmatskih spekulacija. Jednom drugom interesantnom simbolistu, Anselmu iz Havelberga,[520] uspjelo je stvoriti pozitivno gledište iz različitih mentaliteta u istočnoj i zapadnoj crkvi te u

---

517 *Monaška teologija*: Iscrpno obrađuje LECKLERCQ 11, 231, 241

518 *"Nipošto raspravom"*: Bernard iz Clairvauxa, Migne, PL 182, 808

519 *Rupertova biblijska teologija*: Hildegardu povezuje s Rupertom i pozitivno sagledavanje inkarnacije (Utjelovljenja) kao u vječnosti planiranog, a ne tek kao posljedice istočnog grijeha. No, nema kod nje baš mnogo Rupertove radiklane kritike klera koji se odrekao Kristova siromaštva te se izgubio u svjetovnim poslovima, kritike korumpiranog kršćanstva, pljačkaškog gospodstva, praćenog grozomornim ubojstvima od strane kraljevske vlasti. (ARDUINI 491)

520 *Anselmo iz Havelberga*: DEMPF 241 ff

crkvenim redovima: navika zamara ljude, dok novo i neuobičajeno doprinosi permanentnoj obnovi Crkve i tjera nas na što bolje nasljedovanje Krista.

Otto iz Freisinga,[521] biskup i povjesničar, tražio je u pozadini svjetske povijesti zadnji smisao, a u simbiozi preostalog Rimskog carstva i Kristove Crkve poticaj za ostvarenje Božjeg kraljevstva na zemlji; nakon propasti imperija to su mogli izvesti jedino monasi. Honorije Augustodunensis,[522] canterburyjski učenik, koji je živio u blizini Regensburga kao kolonist, prikazivao je čovjeka kao sliku kozmosa i vidio dušu u postojanom usavršavanju na hodočasničkom putovanju prema harmoniji neba.

Veliku individualku Hildegardu možemo s pravom pribrojiti individualističkom pokretu – onim reformama redovničkih zajednica koje se zauzimaju za povratak duha ranog eremitizma.[523] Hildegarda dijeli s njima kritiku feudalnog blagostanja nekih lijenih redovničkih zajednica i nadu u novo približavanje evanđelju koje bi trebalo uroditi strožim, jednostavnijim načinom života. Njezine simpatije za eremitski život su neporecive; ona taj život smatra najuzvišenijim oblikom monaške egzistencije, ne proglašavajući ga naravno idealnim oblikom života za sve redovnike.

No, i ovdje dolazi do izražaja njezina samostalnost: ekstremni zahtjevi za siromaštvom jednako su joj strani kao što je je strano oduševljenje cistercita za poljodjeljstvo; zagovara izbjegavanje svakog pretjerivanja i zadovoljavanje nužnih potreba. Za razliku od svojih "demokratskih" suvremenika želi među svojim sestrama imati isključivo dame iz vlastelinskih obitelji.[524] Hildegarda je

---

521 *Otto iz Freisinga*: Usp. Walther Lammers: "Geschichtsdenken und Gschichtsbild im Mittelalter" (Povijesna misao i povijesna slika u srednjem vijeku), Darmstadt 1961

522 *Honorius Augustodunensis*: Migne, PL 172, 1241-1246

523 *Duh ranog eremitizma*: Hildegarda je očito gajila simpatije prema tom duhu, VITA 85

općenito mnogo konzervativnija od mnogih samostanskih reformatora svoga vremena; hijerarhijski poredak Crkve[525] nije htjela remetiti.

Uistinu srednjovjekovna je Hildegardina stroga navezanost na Sveto pismo i crkvene oce, ali i njezin specifičan način tumačenja. U nje se stalno isprepleću tumačenje zasnovano na nezgrapnoj vjernosti riječima i zanosne interpretacije takozvanog "mističnog smisla". Uvijek iznova čitaju se i razmatraju biblijska svjedočanstva – odatle tako fenomenalno pamćenje biblijskih tekstova kod literarno nadarenih redovnika i bezbrojna citiranja biblijskih citata ne samo kod Hildegarde.

No, Berta Widmer posumnjala je u njezinu osobito jako naglašenu ovisnost o crkvenim ocima. Widmerova je na primjer usporedila nama već dobro poznate karakterizacije božanskog gorostasa (*integra vita*) kao posve zdravog života, izvora koji svemu daje život, sa simbolikom "stabla života",[526] koja je bila vrlo omiljena kod grčkih crkvenih otaca, a u Hildegardino vrijeme plastičnost te simbolike ponovno je dobivala na značenju. Ljubav prema mjesecu[527] kao pratipu izmjeničnog i promjenljivog stanja, ali i praslici Crkve koja prima svjetlo od Boga te ga prenosi dalje na svoju djecu, potječe po svoj prilici od Origena i Ambrozija. Postavlja se međutim pitanje kako je sav taj materijal mogao dospjeti do Hildegarde – kad u njezino vrijeme većina tih tekstova nije bila prevedena s grčkog na latinski.

---

524 Dame vlastelinskih obitelji: vidi THUM 284

525 *Hijerarhijski poredak u Crkvi*: Vidi: Gerhard Ludwig Müller: "Charisma und Amt. Die heilige Hildegard von Bingen in der Auseinnandersetzung mit dem kirchlichen Amt" (Karizma i služba. Sveta Hildegarda iz Bingena u sporu s crkvenom službom), objavljeno u: Catholica 34 (1980), 279-295

526 *Simbolika stabla života*: Usp. WIDMER 29. Pretjerano je njezino vrednovanje Hildegarde kao prve eksponentice njemačke ženske mistike.

527 *Simbolika mjeseca*: ibid. 116

Posvuda jedno te isto: poveznice bez ijednog jasnog dodira. Uzori i arhetipovi, ali nijedne očigledne poveznice između uzroka i djelovanja. Usuglašenost s duhovnim pokretima vremena, ali uz čitav niz odvojaka i individualnog naglašavanja. Pobožno-plaha redovnica s Rupertsberga mislila je svojom glavom; naprosto je nije moguće nekud svrstati, iako se to često pokušavalo na razne načine. Njezin "kotač svemira" na primjer, u čijem središtu se nalazi čovjek, simbol svijeta kao umjetničkog Božjeg djela, pripada nesumnjivo pjesničkim figurama 12. stoljeća, pojavljuje se kod Wolframa iz Eschenbacha i kod jedne druge velike opatice, Here iz Landsberga.[528] Ta Hildegardina suvremenica vladala je, to smo dužni ovdje navesti, vrlo suvereno samostanom Hohenburg – koji također pripada kulturnim dobrima gornjeg Porajnja. Herin *Hortus deliciarum* (Vrt užitaka) smatra se izvanredno bogatom enciklopedijom znanja i teološkog proučavanja njezina vremena, ukrašenom citatima crkvenih otaca, teologa i filozofa, preplavljenom simbolima i alegorijama, predivno ilustriranim slikovnim leksikonom života u 12. stoljeću.

Iako se radi o vrlo sličnom i bliskom prikazivanju svijeta kao Božjeg "vrta", povjerenog čovjeku, koji bi bi trebao stalno podsjećati na ljepotu Stvoritelja – opet nismo nimalo sigurni je li opatica s Rupertsberga imala u rukama to monumentalno djelo visoko obrazovane, ali znatno manje smione i originalne kolegice, objavljeno malo prije Hildegardine smrti. Slike o "edenskom vrtu" iz biblijske priče o stvaranju svijeta nalazimo na svakom koraku u litaraturi tog vremena; jedna od brojnih životnih pouka pariškog učenjaka Huge od sv. Viktora glasi: "Sav vidljivi svijet[529] nalik je knjizi napisanoj Božjom rukom".

---

528 *Slikovit govor Here iz Landsberga*: Usp. Otto Gillen: "Ikonographische Studien zum Hortus deliciarum der Herra von Landsberg", Berlin 1931

529 *"Sav vidljiv svijet"*: SCHIPPERGES, GARTEN 251

Hildegarda zacijelo nije poznavala pjesničkog filozofa Bernarda Silvestrisa iz Toursa, koji je bio blizak s teolozima škole u Chartresu te je u svom komentaru biblijske priče o stvaranju svijeta "De mundi universitate – megacosmos et microcosmos" antičku i kršćansku predaju pretopio u jednu pustolovnu kozmologiju. Duh se u tom dijelu suprotstavlja materiji, Bog prirodi, ali nije jasno tko je što stvorio; sada se pojavljuje takozvani "svjetovni duh", emanacija Boga, ali taj svjetovni duh je istovremeno neke vrste božica s kojom priroda rađa kaos. Bernard[530] razvija zapanjujuće široko zasnovanu radnju; ta njegova knjiga bila je 1147. također predana papi Eugenu III. za vrijeme njegova boravka u Francuskoj i on se o njoj navodno pohvalno izrazio.

Suvereno i dosljedno odupire se Hildegarda čitavoj mreži teologija, svjetonazora i teorija o životu. Nijednom školom ili modom nije obilježena, već jedino svojim posve individulanim pogledom. Vehementna dinamika njenog prikazivanja povijesti spasenja, koja pad anđela svodi na kozmičku katastrofu, koja Lucifera karakterizira kao pobunjenika od samog početka (ne kao iskonskog lučonošu koji je pao[531] na prvom ispitu zbog svoje oholosti), slika jajeta svijeta[532] u *Sciviasu*, jajeta iz kojega se u jednom interesantnom procesu učenja razvio "kotač svemira" u *Knjizi božanskih djela*, pouzdanje da će Bog na kraju spasiti "sinagogu"[533] i velik dio poganskih naroda, veličanstvena definicija Crkve kao sveobuhvatnog sakramenta[534] spasenja i mjesta Božjeg

---

530 *Bernhard Silvestris*: De mundi universitatae, izdavači Carl Sigmund Barach i Johann Wrobel, Insbruck 1876, reprint Frankfurt a. M. 1964

531 *Pad anđela*: SCIV 98 ff

532 *Jaje svijeta*: Prema drevnoj tradiciji jaje sadrži u svojim različitim slojevima sve sastavnice svemira, usp. CLAUSBERG 65

533 *Spas sinagoge*: ibid. 65

534 *Crkva kao sakrament*: Hildegarda definira Crkvu – nastalu iz Kristove rane na boku, dakle iz ljubavi na križu, koja neprestano traje po Svetom Duhu krštenjem

samoposredovanja svijetu, respekt pred punoljetnim laičkim vjernikom[535] koji se mora domoći vlastite prosudbe – sve su to izvorne ideje i naglasci koji Hildegardu izdvajaju iz uhodane tradicije i teološkog trenda njezina vremena.

"Naime, ja nisam[536] u viđenju poučena da pišem onako kako pišu filozofi", priznala je Wibertu iz Gembloux s neuobičajenom samouvjerenošću. "Riječi u viđenju ne odzvanjaju poput riječi koje dolaze iz čovjekovih usta, one su nalik bljeskovitom plamenu i oblaku koji se kreće čistim zrakom."

24. Đavao ne može pjevati: Hildegarda kao skladateljica

U samostankoj crkvi u Clunyju, čija raskošnost nije bila po volji Bernarda iz Clairvauxa, postavljeno je oko oltara deset masivnih stupova. Od gigantske kuće Božje danas je ostao samo torzo. Ali su kapiteli[537] oltarskih stupova, izrađeni s mnogo mašte, ostali većim dijelom sačuvani. Skulpture na njima nisu monstrumi i himere, kako ih je u svojoj uzbuđenosti nazivao Bernard, nego tajni znakovi Stvoriteljeve dobrote: rajski vjetrovi, godišnja doba, vrline – i osam vrsta crkvenih tonova!

---

svojih članova – kao djelo spasenja za čitav svijet (LDO 206 ff) i mistično tijelo Kristovo (SCIV 179 ff) – što je sadržajno vrlo blisko II. vatikanskom saboru koji Crkvu naziva "kao sakrament i znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda" (Dogmatska konstitucija Lumen gentium I, 1).

535 *Respekt pred punoljetnim, ozbiljnim laikom*: U Hildegardinoj predodžbi o Crkvi nemaju nipošto samo klerici udjela u njezinom naviještanju; laici "podupiru" i "ukrašavaju" Crkvu (SCIV 190). Za napredovanje Crkve potreban je razum i razboritost, kako bi kršćanin suglasno tradiciji "mogao pravilno prosuđivati i vlastitom glavom" (LDO 238)

536 "Naime, ja nisam": BR 227

537 *Kapiteli u Clunyju*: Usp. DUBY, KUNST 159

Stručnjaci ukazuju na to da su katedrale u srednjem vijeku bile općenito građene prema glazbenim uzorcima i pravilima: njihove proporcije temelje se na matematičkim kombinacijama brojeva[538] koje su začudo prepune simbola i koje u sebi sadrže harmoniju svemira stvorenu Božjom providnošću. Kod redovnika tog vremena bila je osobito jako izražena želja za pjevanjem i slavljem; pjevalo se gotovo tijekom cijelog bogoslužja, a većina liturgijskih napjeva nalazila se u zbirci od 42.000 mukotrpno skupljenih pjesama i objavljenih u *Repertorium hymnologicum* [539] Uliksa Chevaliera.

Gledano s te pozadine više se nimalo ne čudimo Hildegardinoj velikoj ljubavi za glazbu, kao ni brojnim izrazima iz područja glazbe u njenim spisima. "Ton", "harmonija", "simfonija", "pozauna", "glas" neke su od njezinih najomiljenijih riječi. U svojoj "Knjizi životnih zasluga" suprotstavlja nesređenom kozmičkom kaosu (*materia turbulenta*) simfoniju radosnog života (*symphonia vitae laetae*) u kojoj živi čovjek svjestan svoje odgovornosti glede očuvanja stvorenog svijeta.

U velilčanstvenom završnom viđenju *Sciviasa* čuje veselo raspoložena redovnica naizmjenično pjevanje "božanskih sila" koje dopire iz "svjetlom obasjana zraka",[540] čuje glasove velikog mnoštva koji naviještaju slavu nebesnika. "Ti su me glasovi tako duboko proželi",[541] veselo će redovnica, "da sam ih mogla bez ve-

---

538 *Kombinacije brojeva*: Usp. DUBY, KUNST, 137. Arhitekt samostana u Clunyju, monah Gunzo, bio je poznat kao "savršeni psalmist", a "brojevi savršenstva" jedan, dva, devet, dvadeset i sedam određuju proporcije velikog portala, dok broj sedam određuje proporcije apside.

539 *Repertorium hymnologicum*: Usp. LECLERCQ 264. S druge strane tek su u 11. stoljeću jednostavni monaški napjevi – koji su dotad simbolizirali jedinstvo vjere – dobivali bogatije aranžmane te su se počeli pjevati višeglasno, polifono. Višeglasnost i notni zapisi bili su u to vrijeme posvemašnja novost.

540 *"Svjetlom obasjan zrak"*: SCIV 351

like muke jasno razumjeti". Svako stvorenje koje vjeruje pozvano je da daje hvalu Stvoritelju, da ga "hvali zvucima pozaune,[542] što znači spoznajom razuma", bubnjem i predanošću sve do smrti, u kolu i radosnom klicanju, citarom i cimbalima čovjekova spasenja, frulom božanske zaštite; vrlo maštovito parafrazira Hildegarda 150. psalam, završni hvalospjev Aleluja, što su ga Židovi, poslušna djeca Stvoriteljeva, svako jutro molili.

Znamo da je sebe prilično zaigrano nazvala "citarom Duha Svetoga". Njezina glazbena nadarenost suvremenicima je bila jednako draga i značajna kao što su im bila i njezina nebesko-olujna viđenja: "Priča se,[543] kako se ti dižeš u nebo", piše joj slavni učitelj Odon iz Pariza s velikim poštovanjem, "da imaš mnoga viđenja koja objavljuješ u svojim spisima, kao i to da si skladala mnoge nove napjeve, a da u svemu tome nemaš nikakve naobrazbe."

Kao osamdesetgodišnja starica u svom pismu crkvenim prelatima u Mainzu,[544] koji su joj zbog svađe oko sporne sahrane na samostanskom groblju zabranili vršenje bogoslužja i pjevanje časoslova, svim srcem tuguje nad tom prisilnom zabranom: psalme i pobožne pjesme, kao i glazbene instrumente pronašli su proroci da bi u ljudima držali budnim sjećanje na izgubljeni raj zemaljski. Tko zatvara usta zajednici koja hvali Boga, snosi strašno veliku odgovornost, jer bi to pjevanje trebalo biti jekom nebeske harmonije, dobivene od Duha Svetoga.

Poput kaznenog Božjeg suda, nimalo pristrano, na priznajući nikakvu krivicu, starica grmi na samodopadne crkvene birokrate: Dakle, oni[545] koji su crkvenoj zajednici zabranili pjevanje na slavu

---

541 *"Ti su me glasovi tako duboko prožeii"*: SCIV 366
542 *"Zvucima pozaune"*: SCIV 368
543 "Priča se", BR 43
544 Pismo prelatima u Mainzu: BR 236
545 "Dakle, oni": BR 240

Boga – pošto su na zemlji počinili krivicu, uskrativši Bogu čast koja mu se daje pjevanjem – uskratili su sebi zajedništvo u slavi s anđelima nebeskim, ukoliko se na vrijeme ne pokaju i ne učine zadovoljštinu za svoj propust."

Napisala je tekstove i uglazbila najmanje 77 kompozicija za dvije svoje i nekoliko ostalih samostanskih zajednica, antifone za dva kora, himne, sekvencije, duhovni igrokaz *Ordo virtutum* za zajednicu na Rupertsbergu, te jedan svečani igrokaz u čast sv. Rupertu koji se koncertno – recitiranjem i pjevanjem – izvodio na svečev spomendan. Glazbeno je popratila mnoge interne događaje u samostanu koji sadrže mnogo toga što je nama danas nepojmljivo. Morali bismo naravno imati pred očima činjenicu da je srednjovjekovni čovjek simboliku liturgije doživljavao mnogo neposrednije od nas, znao je napamet najvažnije biblijske tekstove na latinskom jeziku – što su bile vrlo dobre pretpostavke da je mogao nešto dobra započeti i s onim što je nama danas nepoznato.

Je li opatica s Rupertsberga imala ambiciju stvarati sustavno i sukladno kompozitorskim pravilima, na primjer, repertoar napjeva za cijelu crkvenu godinu? Ili je riječ o prigodnim djelima, o pojedinačnim situacijama kad je na papir iznijela ono što joj je bilo na pameti, kao najiskreniji izraz trenutka ispunjena milošću? Poznato nam je da je Hildegarda u potpunosti svladala umijeće skladanja. Opat Kuno iz Disibodenberga prijateljski je zamolio nekad sebi podređenu predstojnicu samostana da uglazbi eventualnu objavu Boga o njihovom zaštitniku Disibodu, "kako ne bi sa svojom subraćom oskudijvao[546] napjevima za pobožno slavljenje". I zaista, Hildegarda mu je odgovorila slavljeničkim viđenjem, koje je uglazbila kao antifonu, te ulazni i pričesni himan u slavu sv. Disi-

---

546 *"Kako ne bih sa svojom subraćom oskudijevao"*: BR 108

boda.[547] A ima u nje i tekstova koji su uzeti iz starijih spisa, za koje je napisala novu melodiju primjerenu određenoj vrsti bogoslužja.

"Ne postoji li čitav niz[548] redovnica koje su jednako dobro skladale i dirigirale korovima?" To pitanje postavlja Sophie Drinker u svojoj sociološkoj studiji o ulozi žena u glazbi[549] i prevelikim očekivanjima od te uloge. Zar o eventualnim Hildegardinim kolegicama (kao i kolegicama Mechthilde iz Magdeburga koja je svoja gorkoslatka iskustva s Bogom sto godina kasnije pretočila u brojne himne) ne znamo ništa samo zato što se glazbeno stvaranje tada odvijalo anonimno?

Poznato je doduše da su dame u samostanima i na dvorovima bile u glazbenom pogledu prilično aktivne; brojna imena tog razdoblja iz zapadnih zemalja nalaze se među više od 5.000 skladateljica iz ukupno70 zemalja, od antike do kraja 20. stoljeća, čija imena su objavljena u Enciklopediji iz 1981. godine. Na prijelazu iz srednjeg u novi vijek te su aktivnosti ograničene uglavnom na kućnu upotrebu. Sama Hildegarda ne daje nam nikakav podatak o svom skladateljskom radu; nailazimo tek na objašnjenje, zaogrnuto uobičajenom mješavinom skromnosti i suverene samosvijesti, da je pjesme i hvalospjeve Bogu i svecima pisala, skladala i pjevala "bez poučavanja u pisanju nota ili pjevanju od strane nekog čovjeka".[550]

Međutim, glazba je u srednjovjekovnom sustavu obrazovanja[551] bila uvrštena u sedam slobodnih umjetnosti, te je u samostanskim školama 11. stoljeća igrala veliku ulogu unutar tog obrazovnog kanona; nerijetko se smatrala krunom poučavanja gramatike,

---

547 *Uglazbljeni tekstovi u čast Disibodu*: Usp. Antifona, Responsorium und Sequentia "De sancto Disibodo", LIEDER 245

548 *"Ne postoji li čitav niz"*: DRINKER 121

549 *Ženska glazba u samostanima:* DRINKER 113-122

550 *"Bez poučavanja"*: VITA 66

551 *Srednjovjekovni sustav obrazovanja:* DUBY, KUNST 158 f

bila je mnogo važnija od aritmetike, geometrije i astronomije. Mi naravno ne znamo koliko je od te naobrazbe – rezervirane za muškarce - dobila mlada benediktinka Hildegarda u ženskim samostanima.

Možemo se samo diviti prekrasnim cvijetovima srednjovjekovnog prikazivanja svemira koje veličanstveno odzvanja, o glazbi nebeskih sfera u Hildegardinim djelima. Arhaičke slike, koje se mogu naći u svim starim religijama, o stvaranju kao odzvanjanju, o "Riječi" koja je dozvala svijet u život i unijela ritam u kaos, poprimile su kod benediktinke s Rupertsberga plastične oblike. Ona je zamišljala svemir u stalnom okretanju koje je proizvodilo "čudesne zvukove".[552]

"Gospodar dana" koji svemu daje život i koji je stvorio "biće na svoju sliku", čovjeka koji mu treba pjevati hvalu, ima "glas nalik grmljavini,[553] glas kojim ja držim u pokretu čitav svemir s prodornim tonovima svega stvorenoga". Stvaranje postiže savršenstvo u zvuku: "Kad odjekne riječ Božja,[554] ona dospijeva u svako stvorenje, i taj glas probudio je život u njima. Po istoj Riječi prisutan je čovjekov duh u njegovim djelima, istim glasom donosi razum svoja djela na vidjelo bilo glazbom, recitacijom ili napjevima, već prema tome kako su svojim umjetničkim promišljanjem zamislili odzvanjanje glazbenih instrumenata. Jer čovjek je kao slika Božja po svojoj duši obdaren razumom i duša svojim žarom privlači na sebe čovječje tijelo." Otkad je Krist otkupio svoje ljudstvo i milosrdno mu vratio izgubljenu baštinu čuje se nebeska glazba[555] u neopisivoj harmoniji i ljepoti.

---

552 *"Čudesni zvukovi"*: CC 62
553 *"Glas nalik grmljavini"*: LDO 169
554 *"Kad odjekne riječ Božja"*: LDO 171
555 *"Nebeska glazba"*: SCIV 154

Anima hominis[556] *symphoniam in se habet et symphonizans est*, Hildegarda zna da čovjekova duša nosi u sebi simfoniju i da je po sebi simfonijska. Majka Crkva vraća svoju djecu u *superna symphonia*,[557] u vječnu simfoniju, Marijina utroba[558] klicala je od veselja, "jer su u njoj odzvanjale sve simfonije neba", a i sama Hildegarda naziva svoje pjesme *symhonia harmoniae caelestium revelationum*,[559] simfonijskom harmonijom nebeskih objava.

Jedinstvo vjernika sa svim njihovim obilježjima i mentalitetima Hildegarda definira glazbenim jezikom kao suglasje instrumentalnog ansambla. I kad se u njezinom pjevnom igrokazu *Ordo virtutum* pojavi đavao, on ne može pjevati, može samo graktati; *strepitus diaboli*[560] ili đavolje graktanje, glasi Hildegardin redateljski naputak.

Naravno da u središtu njezinih pjesama i antifona može biti jedino misterij utjelovljenja i spasenja, misterij neizmejrne ljubavi. Tolikoj ljubavi mogla je djevojački jednostavna redovnica kao skladateljica odgovoriti najsvečanijim napjevima i bezuvjetnim divljenjem, a kao pjesnikinja zanosnim klicanjem:

"Kako je divno[561] znanje
u srcu božanstva
koje od iskona promatra stvorenja!
Kad je Bog pogledao lice čovjeka
kojega je stvorio,
vidio je u njegovoj osobi

---

556 "Anima hominis": LVM 210
557 "Superna symphonia": RITSCHER 192
558 *Marijina utroba*: ibid. 192
559 "Symphonia harmoniae caelestium revelationum": LVM 27
560 "Strepitus diaboli": LIEDER 302
561 *"Kako je divno"*: Antifona "O quam mirabilis", LIEDER 279

sveukupno svoje djelo.
Kako čudesan je dakle taj dah
koji je probudio čovjeka!"

Takvo usrećujuće divljenje može istovremeno poprimiti oblik najsrdačnije i najpredanije molitve:

"O vječni Bože,[562] budi nam sklon,
zagrij nas žarom iste ljubavi
kojom si nas stvorio
i učinio svojim udovima,
kojima si u prvom praskozorju
očitovao svoga Sina
naočigled svim stvorenjima.
Pogledaj na nevolje koje su nas snašle,
oslobodi nas muka po ljubavi svoga Sina
i povedi nas u radost našega spasenja!"

Kad Hildegarda pjeva svojoj nebeskoj prijateljici Mariji – a po svemu sudeći to je često i rado činila – u njezinim pjesmama središnje mjesto pripada tajni grijeha i oslobođenja, ljudskoj mržnji i božanskoj ljubavi. Nebesku Majku slavi kao *lucida materia*,[563] kao svjetli izdanak iz kojega je Riječ Božja preplavila sve sile i sva stvorenja pozvala u život. Budući da je Bog po njoj postao čovjekom, najviši blagoslov uobličen je sada in *feminea forma*,[564] u liku žene. Velika prijateljica ljudi, koja je na Rupertsbergu vodi-

---

562 *"O vječni Bože"*: Antifona "Aeterne Deus", lieder 215
563 *"Lucida materia"*: Antifona "De sancta Maria", LIEDER 218
564 *"In feminea forma"*: Iz jedne druge antifone pod naslovom "De sancta Maria", ibid. 218

la apoteku te liječila od bolova malo i veliko, pronašla je za Mariju počasnu titulu:

"*O clarissima Mater*[565] *sanctae medicinae*,
o svjetla Majko svetog umijeća liječenja,
po svome svetom Sinu izlila si ulje za pomazanje
rana i smrtnih muka što ih Eva donese
dušama na ucviljenje.
Ti si uništila smrt
I vratila nam život.
Moli svog Sina za nas,
Zvijezdo mora, Marijo!"

Marija, zora jutarnja,[566] koja nam donosi sunce, Krista; Marija kao jarko sjani dragi kamen, [567] preplavljen sjajem sunca i Krista, *fons saliens*[568] *de corde Patris*, izvor iz srca Očeva; Marija, *frondens virga*, [569] riža zelena, sjajno bijeli ljiljan[570] koji ukrašava nebeska prostranstva daleko uzvišenije nego što je Eva[571] prije svog posrnuća ukrašavala zemlju... Redovnicu Hildegardu nije nikad zamaralo razvijanje omiljenih tema: snaga i sreća djevičanstva koje čovjeku omogućuju da uživa u ljubaznosti Boga i povezuje jadnu zemlju s nebom.

---

565 *"O clarissima Mater"*: Rsponzorij "De sancta Maria", ibid. 216
566 *Marija kao zora jutarnja*: LIEDER 219, 221, 227
567 *Jarko sjajni dragi kamen*: LIEDER 219
568 *"Fons saliens"*: Antifona "De sancta Maria", LIEDER 218
569 *"Frondens virga"*: Iz jedne druge antifone "De sancta Maria", LIEDER 220
570 "Sjajno bijeli ljiljan": LIEDER 223
571 Nebeski ukras i Eva: LIEDER 222

"O virga ac diadema[572] purpurae Regis",

tako započinje Hildegardina najdraža pjesma koja se i danas rado pjeva,[573] a u kojoj se poigrala riječima *virga* (mladica, izdanak) i *virgo* (djevica),

"o mladice, dijademe[574] i kraljevski pupuru,
zatvorena, slična dubokom bunaru.

Zeleniš se i cvateš na drukčiji način
od Adama koji je čovječanstvu dao život.

(...)

Snažna su rebra muškarca,
iz rebra stvori Bog čovjeku družicu,
stvori je kao ogledalo svoje ljepote,
stvori je majkom sveg stvorenja.

Visoko gore odzvanjaju nebeske harfe,
sva zemlja kliče, Marijo, slaveći tebe,
koju je Bog sam izbrao.

O, kolike li boli, kolike žalosti,
zbog lukavstva zmije
kojim je Evu navela na grijeh.

---

572 *"O virga ac diadema"*: LIEDER 224
573 *Još se danas pjeva*: Prije svega u opatiji sv. Hildegarde u Eibingenu, a pjevaju je i koncertni ansambli specijalizirani za staru glazbu.
574 *"O mladice, dijademe"*: Prijevod sekvence "O virga ac diadema", LIEDER 225 ff

(...)

Iz tvoga krila, zoro jutarnja,
izlazi novo sunce
koje je iskorjenilo sve grijehe.
Blagoslov nam donosiš daleko veći
od zla koje Eva jednoć
priredi ljudima.
O spasiteljice,
Ti si ljudskom rodu
novo svjetlo rodila,
skupi sada udove svog sina
u nebesku harmoniju."

Potom slijede mnoge druge pjesme posvećene svecima i prorocima, mučenicima ("Procvale ruže"[575]) i svjedocima vjere ("Nasljedovatelj silnog lava"[576]), hvalnice anđelima, "čuvarima naroda",[577] sekvencije patronima (zaštitnicima) samostana, Disibodu i Maksimu – mogli bismo s pravom zaključiti da je radišna predstojnica u pisanju tekstova i skladanju našla oazu mira nakon burnog obavljanja svakodnevnih dužnosti. Naravno da ta djela nemaju ništa zajedničko s nježnom lirikom stvaranom u blagdanskoj

575 *"Procvale ruže"*: Responzorij "De martiribus", LIEDER 249
576 *"Nasljedovatelj silnog lava"*: Antifona "De confessoribus", LIEDER 251
577 *"Čuvarima naroda"*: Responzorij "De angelis", LIEDER 237. Vidi o tome također: Heinrich Schipperges: "Die Engel im Weltbild Hildegards von Bingen" (Anđeli u svjetonazoru Hildegarde iz Bingena), objavljeno u: Hans Fromm, Wolfgang Harms i Uwe Ruberg, Verbum et signum II, München 1975, 99-117; Glede autentičnosti LIEDER usp. Schrater-Führkrötter; njih dvojica oslanjaju se na rukopis koji se danas nalazi pohranjen u belgijskom samostanu Dendermonde (Codex 9 kojega je Hildegarda 1175. poklonila brabantskom samostanu Villers). – Kao dodatni svezak njemačkom prijevodu "Lieder" (pjesama) Immaculata Ritscher napisala je "Kritičko mišljenje o pjesmama Hildegarde iz Bingena" (Salzburg 1969)

dokolici. Poznavatelji su oduševljeni virtuoznim pretapanjem vizionarskih slika u pjesničke izričaje.

Naime, bojama bogat slikovni jezik, koji nas kod Hildegarde naprosto fascinira, nameće i njezinim pjesmama svjetla mjesta – koja se posebno ističu zahvaljujući posebnoj tehnici kompozicije: melizme[578] (melodijski ukrasi, neke vrste koloratura) stavljaju na prvo mjesto središnje riječi kao što su *deus* (Bog), *rex* (kralj), *stella maris* (kraljica mora), *virgo* (djevica). Visoki tonovi simboliziraju sunce, let; duboki tonivi simboliziraju tamu, đavla. Burlesknim tonovima popraćeni su često spominjani nazivi cvijeća.

"U primjenjenim oblicima[579] i melodijama", rezimira stručni znanstvenik, "u poetskoj tehnici uzdiže se ta 'simfonija harmonije nebeskih objava", kako ju je sama nazvala, daleko iznad lirike njezina vremena, bilo da se radi o pjesmama na latinskom ili narodnom jeziku.". I zaista, već nakon prvog slušanja njenih sekvencija i pjesama može se uočiti Hildegardina velika ljubav prema glazbenim intervalima, bujnim koloraturama i njezino izvorno ophođenje s baštinjenim vrstama crkvenog skladanja.

Hildegardina uglazbljena djela osobito privlače ljubitelje srednjovjekovne glazbe, nama pomalo strane i neobične, ali zato itekako lijepe. Bogate izmjenično pokretne melodije s dugim vokalima i instrumentalnim akordima, koje katkada imaju raspon od jedne i pol do dvije oktave, što prelazi okvire gregorinajskog pjevanja, pobuđuju u slušatelju posebnu draž.

Ta individualna izmjena korala pomoću izvanredno dobro stupnjevanog raspona glasova najvažnija je osobina Hildegardina skladanja. Gotovo nikad se melodije ne ponavljaju, svaka nosi u

---

578 Melizme (melodijski ukrasi) i visina tona: RITSCHER 205
579 *"U primjenjenim oblicima":* DRONKE 70

sebi nove nijanse i fascinacije.[580] Time nipošto nije poremećen umjereni tijek melodije koja se prekida genijalno uvrštenim stankama.

Osobito je interesantno to da su njezine sekvencije[581] ili posljednice – u povijesnom razvoju liturgije himnički produžeci svečanog hvalospjeva Aleluja – koje se svojim glazbenim i metričkim slobodama razlikuju od sekvencija komponiranih po strogim pravilima strofa te su mnogo sličnije sekvencijama iz 9. i 10. stoljeća. Pa čak i u paralelnim dijelovima kompozicija Hildegarda svjesno izbjegava savršenu simetriju, primjenjujući radije izazovne uzorke eha[582] i preobrazbe.

25. Misterisjki igrokaz između neba i zemlje: "Ordo virtutum"

U monumentalnom romaničkom ambijentu sv. Martina u Kölnu doživio je 1982. osamsto godina stari misterijski igrokaz svoju drugu svjetsku praizvedbu: veličanstveni likovi žena opkolili su široki prostor pod magičnim osvjetljenjem i nastavili s plesnim koracima. Uz nježne zvukove psalterija, harfe i frule ubacivalo se trijumfalno graktanje đavla kojemu se odjednom oko vrata bacila *anima*, duša, odbacivši kreposni život i bijelo odijelo blaženih te navukavši na sebe crnu odjeću. Srećom, vrline su pod vodstvom *humilitas* (poniznosti), okrunjene zlatnom krunom, uspjele dušu, zavedenu obećanjem neograničene slobode i teško ranjenu, oslo-

---

580 *Nijanse slobodne igre*: Usp. Uvod Josepha Schmidt-Gröga njemačkom izdanju LIEDER 9-16

581 *Sekvencije:* DRONKE 71 ff. Joseph Schmidt-Grög: "Die Sequenzen der heiligen Hildegard", objavljeno u: Studien zur Musikgeschichte der Rheinlandes, Köln 1956, 109-117.

582 *Eho*: LIEDER 295 ff

boditi iz đavlova zagrljaja; *victoria* (pobjeda) poleti sa svog mjesta i lancima sveže đavla.

Kritičari su bili oduševljeni; govorilo se o "osjećajno-sočnom,[583] prozračno-duhovnom" jeziku igrokaza čija glazba je sličila "nekakvom nikad pobjedivom strujanju[584] čiji smjer, širina, jačina i vremenski tijek podliježu stalnim mijenama".

Otkako je te iste godine taj sakralni igrokaz bio prikazan na Katoličkom danu u Düsseldorfu, u drevnoj carskoj utvrdi Pfalz, a malo kasnije i na njemačkoj televiziji, odakle je je snažno djelovao na gledateljstvo svojom fascinirajuće strogom askezom zvuka u izvedbi europsko-američkog ansambla *Sequentia*, Hildegarda iz Bingena nije više poznata samo po umijeću liječenja prirodnim biljem i po svojim viđenjima. Sve veći broj ljudi sada zna da je Hildegardina alegorijska glazbena drama *Ordo virtutum* [585](Poredak vrlina ili Ples vrlina) prva latinska drama u Njemačkoj i jedan od najstarijih tekstova popraćen glazbenom pratnjom.

Već smo govorili o tome da se sažetak te drame, naravno bez nota, nalazi u završnom viđenju *Sciviasa*. U tom sažetku, kao i u kasnije preoblikovanom djelu *Ordo virtutum*, sastavljenom iz 85 antifona, glazbeno nadarena autorica prikazuje povijest borbe koja se vodi između neba i pakla u svrhu pridobivanja čovjekove duše. *Virtutes* i *diabolus*, božanske vrline i đavao, nadmeću se oko *animae*, duše, pod kojom Hildegarda ne podrazumijeva samo dušu svakog pojedinog čovjeka i njegove savjesti, već u prvom

---

583 *"Osjećajno-sočno"*: Alois Rummel u listu "Rheinische Merkur" od 10. rujna 1982.

584 *"Neko nepobjedivo strujanje"*: Heinrich von Lüttwitz u listu "Die Welt" od 17. svibnja 1982.

585 *Ordo virtutum*: Već u "Sciviasu", gdje virtutes nastupaju u trećoj knjizi prije završne vizije (tu podižu neki grad, u "Ordo" neko tijelo), nose kozmičke moći odjeću alegorijskih figura. – Kritičko izdanje teksta Peter Dronke objavio je 1970. u Oxfordu.

redu čovječanstvo i Crkvu u odlučnoj borbi za spasenje. "Tko su ove,[586] oblacima slične?", čude se patrijarsi i proroci odmah na početku, u prvom prizoru, kad se vrline pojave na pozornici, te smjesta primaju od njih pouku: "Božja riječ[587] obasjava lik čovjeka. Budući da mi gradimo udove na tom liku, bacamo svjetlo na njega." Dakle, radi se ponajprije o zajedništvu Crkve, o njezinom "lijepom tijelu", pa tek onda o privatnom moralu i intimnoj sferi pojedinačnog čovjeka.

Samim time što na pozornicu stavlja starodrevni konflikt između grješnog stanja i hrabrog nastojanja, između ništavnog uživanja i podsjećanja na dostojanstvo jednostavnog, uspravnog života, Hildegarda nam donosi poruku utjehe. Naime, *anima*, duša se nakon početnog odbacivanja uzvišena života i kojekakvih niskih, očajničkih zastranjivana opet vraća Kristu, "velikom liječniku"[588] koji u epilogu nebeskom Ocu pokazuje svoje ljubavlju zadobivene rane – i kompletno mistično tijelo, zajednicu vjernika, "bogatu dragim kamenjem".

"Ah, ja ne znam[589] što mi je činiti, kamo trebam poletjeti", žali se nesretna *anima* (duša), razdirana s jedne strane željom za toplim božanskim svjetlom, a s druge požudom za ovozemaljskim užicima i odbacivanjem jarma svakodnevnih dužnosti. I dok joj božanska spoznaja, ljubav, nada, milosrđe, moć razlučivanja i mnoge druge *virtutes* (vrline) prikazuju ljepotu života ispunjena božanskom radošću, dotle graktavi đavao svojim zaskočicama ("Glupačo,[590] koje li koristi od tolike muke? Vi nemate pojma koga zapravo štujete") i zavodljivim obećanjima vuče posrnulu dušu na svoju stranu.

---

586 *"Tko su ove"*: LIEDER 301
587 *"Božja riječ"*: LIEDER 301
588 *"Veliki liječnik"*: LIEDER 311
589 *"Ah, ja ne znam"*: LIEDER 303
590 *"Glupačo"*: LIEDER 303

Duša se ipak brzo vraća natrag, "počiniteljica izdaje"[591] duboko se kaje za život proveden u tuđini i zabrinuto pita ima li za nju uopće još nade, ovako ranjenu i slomljenu, kakvom se osjeća. Božanske vrline jamče joj da se sva nebeska vojska raduje njezinom povratku, da će je Bog spasiti, te joj poniznost krene u susret raširenih ruku: "Jadno dijete, [592]daj da te zagrlim. Veliki liječnik pretrpio je grozne muke i zadobio bolne rane poradi tebe".

"O živi izvore,[593] kako je velika tvoja dobrota!", pridruže joj se ostale božanske vrline. "Lice ovog (grješnika) zadržao si u svojoj ljubavi." Sada se raskajana *anima* osjeća dovoljno jakom i spremnom da se zajedno s *virtutes* bori protiv zavodničkog đavla – naravno s uspjehom.

Pretpostavlja se da je Hildegarda svoj misterijski igrokaz napisala prigodom posvećenja samostana na nimalo pitomom Rupertsbergu i da je tom prilikom, 1152. godine, bio prvi put izveden – izvelo ga je 16 časnih sestara koje su glumile božanske vrline. Hildegardin tajnik Volmar bio je jedini muškarac u samostanu i pripala mu je nimalo časna uloga graktavog, lancima svezanog đavla.

U svom pjevnom igrokazu primjenjuje bendiktinka prilično jednostavne glazbene oblike, nema tu melodijske punine kakvu susrećemo u antifonama i sekvencijama. Ali su zato vrlo dobro usklađena solo pjevanja i naizmjenično pjevanje korova.

Budući da riječi, glazba i pokreti u tom komadu čine jedinstvenu harmoničnu cjelinu – tome valja dodati i Hildegardinu koreografiju izvođenja u samostanskim crkvama – taj "igrokaz vrlina", koji ovisno o inscenaciji, uz minimalnu pokretljivost glumaca i minimalne promjene scene traje od jednog i pol do dva sata, po-

---

591 "*Počiniteljica izdaje*": LIEDER 309
592 "*Jadno dijete*": LIEDER 311
593 "O, živi izvore": LIEDER 311

stiže zadivljujuću dramatsku efikasnost. *Ordo virtutum* sadrži u glavnim idejama i njihovim formulacijama načela koja će četiri stoljeća kasnije u duhovnoj alegoriji *La rappresentazione di anima a di corpo* [594] firentinskog kompozitora Emilija de Cavalierija – kamenu međašu na putu prema oratoriju – slaviti svoje uskrsnuće.

Bruce W. Hozeski iz Ball State University u Indiani, benediktinac, Hildegardin suvremeni američki subrat, nazvao je *Ordo virtutum* "najstarijim liturgijskim moralnim igrokazom"[595] za koje znamo. Danas bi popularne drame o duhovnom i onostranom životu, kao što je *Jedermann* (Čovjek) , koji je uvršten u službeni program salzburških ljetnih večeri, mogle Hildegardin igrokaz bez imalo oklijevanja pribrojiti i primiti u svoje redove.

---

594 *La rappresentazione di anima e di corpo*: Datira iz 1600. Cavalieri je slovio kao raniji zastupnik recitativnih stavaka, što je pripremilo razvitak opere.

595 "Najstariji liturgijski moralni igrokaz": HOZESKI 251

VII.

Jaka žena u muškoj Crkvi

"Od nebrojenih stupica ili zamki[596] *što ih je*
naš poraženi neprijatelj
postavio po svim nizinama i uzvisinama svijeta,
najgora je ona koju nitko ne može izbjeći, žena (...)
sočna zločestoća, istovremeno slatka i otrovna,
koja svojim u med umočenim mačem
uspijeva probosti srce i najmudrijima"

Biskup Marbod iz Rennesa (umro 1123.)

26. Misionarska putovanja: staleške propovijedi za kler

Hildegarda danas ne bi smjela propovijedati – budući da je Rim na koncilu u Njemačkoj rigorozno presijekao svaku mogućnost da propovijed održi netko tko nije svećenik. Međutim, ni u njezino vrijeme nije bilo ništa bolje, bilo je nečuveno da neka stara, boležljiva redovnica napusti klauzuru svog samostana, da jašući na konju obilazi sela i gradove, da na javnim mjestima drži potresne propovijedi, ne obazirući se na crkvene dostojanstvenike.

Izvješća o toj najneobičnijoj aktivnosti naše uistinu neobične redovnice morali smo s najvećim strpljenjem potražiti u njezinoj

596 "Od nebrojenih stupica ili zamki": LEFEVRE 82

korespondenciji. U samostanskim kronikama onog vremena i gradskim arhivima nema začudo nijednog podatka o vatrenim govorima opatice iz Bingena, koja je nesumnjivo slovila kao najpoznatija žena Njemačke. Kao da je povijest lijepih uspomena namjerno zatrla svaki trag tih sablažnjivih nastupa koji su u svoje vrijeme bili zacijelo očekivani s velikom napetošću.

Od kakve nam pomoći mogu biti oskudna izvješća iz životopisa (VITA) u kojemu se tek vrlo suhoparno nabrajaju postaje tih misionarskih putovanja? "Osim toga,[597] vrlo je značajno i to", stoji u životopisu, "da Hildegarda nije bila samo potaknuta Duhom Svetim, već je po Duhu Svetom bila primorana krenuti na putovanja u Köln, Trier, Metz, Würzburg i Bamberg, gdje je duhovnicima i priprostom puku objavila Božju volju. I ne samo u tim gradovima, propovijedala je Hildegarda i na Disibodenbergu, u Siegburgu, Eberbachu, Hirsau, Zwiefaltenu, Maulbroonnu, Rodenkirchenu, Kitzingenu, Kraufttalu, Hördtu, Höningenu, Werdenu, Andernachu, Marienbergu, Klauseu i Winkelu. Svuda je naviještala obraćenje potrebno za spasenje duša."

Pred sobom imamo pravu zbrku gradova i mjestašca koji nisu međusobno povezani nikakvim planom putovanja. Pa ipak, jedna autobiografska zabilješka ukazuje na mogućnost odgonetavanja i sređivanja te zbrke: "U međuvremenu sam,[598] za vrijeme jednog viđenja, primila naputak da bih trebala posjetiti neke muške i ženske samostanske zajednice i prenijeti im riječi koje mi je Bog objavio. (...) Izvršila sam taj Božji naputak i uspjela odstraniti sve razmirice u samostanima."

I zaista, u njezinoj korespondenciji s opatima samostanskih zajednica mogu se naći neke naznake o posjetima i održanim staleš-

---

597 *"Osim toga"*: VITA 101
598 *"U međuvremenu sam"*: VITA 117

kim propovijedima. Propovijedi u Trieru 1160. godine, a malo kasnije u Kölnu, održane pred velikim mnoštvom naroda, ostale su srećom točno dokumentirane,[599] zato jer su duhovnici obaju gradova duboko potreseni molili Hildegardu za prijepise održanih govora.

Prvi misionarski put vodio je šezdesetgodišnju redovnicu uzvodno Rajnom u Mainz – gdje je njezin brat bio na vrlo utjecajnom položaju nadbiskupskog dvora – zatim duž rijeke Maine u Wertheim, Würzburg, Kitzingen, Ebrach i Bamberg. U Mainzu i Würzburgu propovijedala je na javnom mjestu, pred klericima i narodom. Naprijed spomenuti, vrlo upečatljiv govor u Trieru, pripada njezinom drugom putovanju koje je vjerojatno trajalo dvije godine, a obavljeno je u smjeru Lothringena, tijekom putovanja zadržala se u Metzu i u benedektinskom samostanu Krauftal kod Zaberna. Nekoliko mjeseci kasnije krenula je na treće putovanje i zadržala se u nekoliko samostana uz Rajnu, a vrhunac tog putovanja zbio se u Kölnu. Zadnje propovijedi držala je kao 75-godišnja starica u Švapskoj; posjetila je Maulbronn, Hirsau i Zwiefalten, samostane s kojima je bila u pismenom kontaktu.

Sve što smo mogli saznati upućuje na to da su propovijedi u ono vrijeme bile prilično zapostavljene. Svećenici su najčešće bili nedovoljno ili loše obrazovani, te su neredovito tumačili vjernicima riječ Božju. Stajalište prema kojemu su propovijedi rezervirane samo za biskupe morala je Sinoda u Limogesu[600] 1031. svečano proglasiti zabludom.

Zato su ljudi bili utoliko više začuđeni i iznenađeni, kad su pred sobom ugledali tjelesno ne baš previše snažnu, ali rezolutnu damu u crnoj benediktinskoj odjeći, možda s opatičkom palicom u ruci

599 *"Molba kölnskih klerika"*: ACKER VII. Pretpostavlja da je Hildegardino promišljanje naknadno aktualizirano.
600 *Sinoda u Limogesu*: BLOCH 110

koja je ulijevala strah, kako na povišenom mjestu ispred raspela nasred trga ili crkvenog portala drži lekciju nemarnim pastirima[601] i pospanim prelatima.[602] Na takvim javnim mjestima – ali i na mostovima i raskrižjima – držali su u pravilu govore samo papinski izaslanici i propagandisti križarskih pohoda! Ili pak – i to je moglo biti vrlo opasno za Hildegardu – fanatički razjareni, radikalni, agresivni, heretički propovjednici koji nisu imali odobrenja od crkvenih vlasti.

Takav opsjednuti demagog bio je eremit Petar iz Amiensa[603] koji je 1096. mobilizirao preko 50.000 ljudi za križarski rat i oslobođenje Jeruzalema. Nahuškane mase izvele su među židovskim zajednicama u Pragu i gradovima Njemačkog carstva užasna krvoprolića. Neoporeciv propovjednik, koji je pozivao na pokoru i obraćenje, bio je Henrik iz Lausanne,[604] koji je u Hildegardino vrijeme po cijeloj Francuskoj nastupao protiv korumpiranog klera; njegovi pristaše demolirali su križeve i oltare i premlaćivali svećenike.

Hildegarda je dobro znala što radi, kad se u javnosti žestoko okomila na katare.[605] Znala je da bi javnost mogla njezine javne nastupe lako poistovjetiti s tim neumoljivo kritički raspoloženim masovnim pokretom protiv Crkve, čiji propovjednici su crkvenim prelatima, zaljubljenim u materijalnu moć i bogate posjede, prijetili golim Isusom na križu. U tom masovnom pokretu bilo je neo-

---

601 *"Nemarni pastiri"*: Usp. Propovijed u Kölnu, BR 170 f
602 *"Pospani prelati"*: Usp. Propovijed u Trieru, BR 167
603 *Petar iz Amiensa:* Usp. Heinrich Hagenmeyer: Peter der Eremit. Ein kritischer Beitrag zur Geschiche des I. Kreuzugs" (Petar Eremit. Kritički prilog povijesti I. križarskog pohoda), Leipzig 1879
604 *Henrik iz Lausanne*: Usp. Raoul Manselli: "Il monaco Enrico", Rim 1953, 45-67
605 *Katari*: BORST, KATHARER

bično mnogo žena. Mnoštvo udovica koje nisu imale od čega živjeti, obespravljenih žena koje su lunjale naokolo, prosjakinja, prostitutki, skitnica odjednom je preplavilo zemlju. Međusobnim podstrekivanjem počele su gajiti prilično zamršenu, histeričnu religioznost, nadmečući se pobožnim zanesenjaštvom i ekstatičkim vizijama – ne bi li na taj način osjetile barem malo respekta prema svom ljudskom dostojanstvu.

Upravo zato što su sanjali o svijetu bez seksualnosti, katari nisu imali nikakvih problema glede ravnopravnosti žena. Žene su mogle propovijedati, a povjeravano im je čak i vodstvo zajednica.[606] Naime, anđeli čijeg savršenstva se čovjek pomoću poslušnosti i askeze mora opet domoći, bili su prema katarskom učenju bespolna bića; najprofinjeniji trik samog đavla sastojao se po katarskom učenju u tome da mu je uspjelo razoriti prvobitno stanje i u različite spolove pozatvarati anđele.[607]

Katari ili "čisti", kako su sebe nazivali, pripisivali su u svom crno-bijelom poimanju instituciju Crkve zlim silama, dok je u carstvu Svjetla bilo mjesta samo za njihovu rigorozno suzdržavanje. Mudri ljudi vidjeli su u novonastalom heretičkkom pokretu predznak društvene zajednice[608] koja se s jedne strane bavi izrabljivanjem i gomilanjem posjeda, a s druge istovremeno navješta visoke ideale siromaštva i skromnosti. U svakom slučaju socijalnu bijedu počelo se tumačiti kao skandal tobožnje kršćanske zajednice te dovoditi u pitanje tradicionalnu harmoniju između katkad

606 *Žene kao voditeljice zajednice:* Vidi: Ernst Werner: "Pauperes Christi. Studien zu sozial-religiösen Bewegungen im Zeitalter des Reformpapsttums" (Pauperes Christi. Rasprave o socijalno-religioznim pokretima u razdoblju reformi papinstva), Leipzig 1956, 184

607 *Zatvoreni anđeli*: BORST, KATHARER

608 *Predznak društvene zajednice*: GURJEWITZCH 281

darežljivih rasipnika i povodljivih ništarija. Nekoliko godina prije Hildegardinog rođenja sročio je melankolični monah Noker u svom *Memento mori* zadivljujuće "modernu" kritiku društva:

"E, moj jadni svijete,[609]
koje li neiskrenosti u tebi,
kojih li prijevara na naš račun!
Ti si ovladao nama
zato smo i mi prevareni.
Ne raskinemo li s tobom,
čeka nas smrt i propast duše.
Sve dok živimo
imamo pred Bogom
slobodu odlučivanja."

Naposljetku, Bog je siromašne učinio od istog gliba zemaljskog kao i bogate, konstatira posve naivno učitelj crkvenog prava Ivo iz Chartresa[610] nekako u isto vrijeme. Pravedni Bog bio je sada utjelovljen u siromasima. To što su proroci tog vremena, kakav je bio Bernard iz Clairvauxa,[611] predbacivali crkvenim knezovima koji su raskošno živjeli da pozlaćuju Božje domove a njegovu djecu ostavljaju golima, bio je u biti moralni prijekor; vrlo je mali broj dušobrižnika u to vrijeme razmišljao o pravnim zahtjevima ljudi koji nisu imali osnovnih sredstava za život te su pomišljali o mogućem prerasporedu socijalnih dobara. Pojedinačni ustanci[612] – kakav je bio onaj protiv biskupa u Mainzu[613] – u koji-

609 *"Jadni svijete"*: THUM 275
610 *Ivo iz Chartresa*: MOLLAT 100
611 *Bernard iz Clairvauxa*: THUM 275
612 *Ustanci*: MOLLAT 79
613 Ustanak protiv biskupa u Mainzu: THUM 35

ma su sudjelovali heretički pokreti ne mogu se uspoređivati s klasnom borbom, budući da je nedostajala šira svijest o tome.

Koliko je Hildegarda bila bliska s preporoditeljima Crkve, možemo zaključiti iz njezinih viđenja o svršetku vremena. U svojoj "Knjizi božanskih djela" prikazuje žalosnu sliku iskvarene Crkve "koja kroči dalje bez palice",[614] poremećena pohlepnim trgovcima[615] i požudnim svećenicima:[616] "Oni ne pjevaju[617] slavu Bogu, niti donose sudove po mom sudu, već prikrivaju pohlepu i ne liječe rane koje nose na sebi. Gluhi su za riječi Svetog pisma koje ih opominju."

To je vrlo slično duhovskoj propovijedi u Trieru 1160. u kojoj žestokim riječima prekorava svjetovnost i tromost klera: "Učitelji i prelati[618] zaboravili su na Božju pravednost i spavaju (...)" Još je žešći govor u Kölnu kojega je zaodjenula u ruho jednog od svojih viđenja: "Ja sam vas postavio[619] kao sunce i druga svjetlila", obraća se nebeski Otac pastirima Crkve, "da ljude prosvjetlite svjetlom znanja, da poprime sjaj vašeg dobrog djelovanja, da zapalite njihova srca. (...) Ali vaša su usta ostala nijema, niste se obazirali na trombonsko odjekivanje Božjeg glasa. Vama nije stalo do svetog znanja. (...) Stoga nedostaje u vašim propovijedima o pravednosti Božjoj svjetla, kao da su na nebeskom svodu ugašene sve zvijezde. Vi ste noć koja rađa tminom. (...) Nije vam stalo do Crkve (...) Zbog odvratnog bogatstva i pohlepe te ostalih niskosti

---

614 *"Bez palice"*: LDO 293
615 *Pohlepni trgovci*: LDO 288
616 *Požudni svećenici*: LDO 293
617 *"Oni ne pjevaju"*: LDO 293 f
618 *"Učitelji i prelati"*: BR 167
619 *"Ja sam vas postavio"*: BR 169. Jesu li te rečenice bile u Kölnu baš tako izgovorene vidi: ACKER VII. Autor pretpostavlja da je Hildegardino promišljanje naknadno aktualizirano.

niste u stanju poučavati svoje podređene (...) Stoga će vaša slava nestati, ostat ćete bez krune na svojim glavama."

Žestoke riječi. Tko je dao redovnici Hildegardi pravo da se tako grubo obračuna s biskupima i svećenicima? Odakle joj točni podaci o lošem stanju kölnskog klera?

Ponizna molba[620] svećenstva koje nije skrenulo s pravog puta da im pošalje prijepis svog govora svjedoči o tome da je propovjednica svojim pozivanjem na obraćenje bila u pravu. Što i ne mora biti iznenađujuće, ako se imaju u vidu Hildegardine višestruke veze i dopisivanja. Njezina korespondencija najbolje svjedoči o tome kako je dobro poznavala interne probleme u samostanima i kod crkvenih vlasti.

No, dobro nam je poznato i to da Hildegarda nije uza svu svoju kritiku htjela biti prevratnicom. Zauzimala se za povratak duhovno ispunjenim, jednostavnim počecima, ali kod nje nema ni riječi koja bi bila uperena protiv bilo koje dogme ili koja bi uzdrmala hijerarhijski poredak Crkve. U svojim političkim procjenama bila je vrlo trezvena realistkinja: oskvrnjenoj ili sekulariziranoj Crkvi prijeti stroga kazna. "Dokle ćemo[621] trpjeti te grabežljive vukove", prijetile su svjetovne veličine crkvenim moćnicima.

"Svjetovni knezovi obrušit će se na crkvene dostojanstvenike s pozivanjem: 'Nećemo dozvoliti da takvi ljudi upravljaju posjedima, njivama i ostalim svjetovnim poslovima za koje smo jedino mi ovlašteni'. Ne dolikuje se da ljudi s tonzurom (ošišani navrh tjemena, kao znak da su primljeni u duhovni stalež), i štolama (dio liturgijskog ruha u obliku široke i dugačke trake koja se stavlja oko vrata prilikom dijeljenja sakramenata, simbol svećeničke vla-

---

620 *Ponizna molba:* BR 176
621 *"Dokle ćemo":* LDO 297

sti) imaju više vojnika i posjeduju više oružja od nas. Nije u redu da svećenik bude vojnik, niti da vojnik bude svećenik."

U jednom pismu svećeniku Werneru u švapskom Kirchheimu, gdje je na svom posljednjem putovanju također održala propovijed o obraćenju, prorekla je nedostojnom kleru mač s kojim će razjareni narod navaliti na njega: "Moje lice[622] oskvrnjuju time što žive u velikoj nečistoći svojih opakih navika, u prljavštini priježništva i brakolomstva, u nezasitnoj pohlepi najgore vrste prilikom kupovanja ili prodavanja svih mogućih nedoličnih stvari, a uza sve to sudjeluju u tajni spasenja i primaju tijelo i krv moga Sina. Zahvaljujući takvim svećenicima Kristove rane ostaju i dalje "svježe i otvorene".

Za razliku od mnogih oporih proroka glede svršetka svijeta Hildegarda nije od nagoviještenih kazni očekivala propast svijeta, nego osvježavajuće olujno djelovanje koje će uroditi boljim vremenom, ispunjenim pravdom i mirom.[623] Dok je većina njezinih suvremenika, kritičara Crkve i društva, polagala veliku nadu u renesansu starog carstva,[624] ili barem znatno ojačanog papinstva, Hildegarda je kročila vlastitim putem: upravo će raspad dotadašnjeg poretka omogućiti uspostavu novog, pravednijeg stanja. Obraćenje će početi u samostanima, nipošto u moćnim središtima, kod ljudi koji žive duhovnim životom, koji će među prvima ugledati "novu zoru", kao što ju je "na samom početku [625]ugledala mala skupina vjernih..."

---

622 *"Moje lice"*: BR 176

623 *Vrijeme mira umjesto vrijeme propasti*: TÖPFER 34 ff

624 *Renesansa starog carstva*: O povijesnim proročanstvima njemačkih simbolista usp. THUM 426 ff. Hildegardina predodžba o mrvicama carske i papinske moći je sasvim nešto drugo: LDO 304 f

625 *"Na samom početku"*: Hildegarda u svojoj kölnskoj propovijedi, Migne, PL 197, 251-252

Najveći fenomen tih misionarskih putovanja plahe redovnice Hildegarde nisu njezini govori, nego žilavost s kojom se nosila sa svim naporima i opasnostima na tim putovanjima. Putovanja što ih danas poduzimamo iz zadovoljstva ili radi rekreacije bila su u srednjem vijeku nerijetko pustolovine opasne po život. Iza svakog ugla mogla vas je napasti banda dobro naoružanih lopova. Stare rimske ceste bile su prepune rupa i kaljuža, bilo je malo sačuvanih mostova, i kad je čovjek tim cestama na volovskim kolima prevalio u jednom danu dvadesetak ili tridesetak kilometara, navečer bi u nekom prenoćištu jedva znajući za sebe od silnog umora zaspao na slamarici. Viseći mostovi i putnička kola s malo boljim komforom izumljeni su tek jedno stoljeće kasnije.

Hildegarda je izbjegavala loše ceste gdje god je to bilo moguće – jašući na bočnom sedlu, kako je dolikovalo ženama – s nekih putovanja vraćala se lađom, a umjesto prenoćišta poznatih po zlim jezicima njezina putujuća družina potražila bi gostoprimstvo u prijateljskim samostanima ili viteškim utvrdama.

Biti mjesecima na putu značilo je itekako velik tjelesni i duševni napor za opaticu koja je stalno poboljevala. Kad se dala na zadnje putovanje bilo joj je preko sedamdeset godina i samo što se malo oporavila od teške bolesti koja ju je mučila pune tri godine. "Vidjela sam[626] da još nije kraj mom životu", kratko je zabilježila – i popela se u bočno sedlo na konju.

27. Između civilne hrabrosti i prilagodbe

Poznat nam je Hildegardin nezgrapan i nedotjeran stil pisanja. "O ti pepelu",[627] obraća se nadbiskupu Heinrichu iz Mainza –

---

626 "Vidjela sam": VITA 116

istom onom za kojega se zauzimala kod pape[628] – "zašto se ne sramiš zbog tolikog uzvisivanja sebe samoga, kad bi morao biti svjestan činjenice da ležiš u blatu". Nadbiskupu u Speyeru predbacila je njegovu "gojaznu pojavu";[629] nadbiskupa Filipa iz Kölna opomenula je da sa svojim podanicima ne postupa "poput grabežljiva jastreba";[630] a papu Anastazija IV. nazvala je čak Božjim preziratelјem[631] zato jer prešutno podnosi zlo.

Znamo s kakvim je neustrašivim riječima nastupila protiv prelata u Mainzu,[632] kad se njezin samostan nalazio pod interdiktom ili zabranom vršenja određenih dijelova bogoslužja. Služila se izravnim govorom, bez ulizivanja i diplomatskih floskula; redovnice u Zwiefaltenu, koje su bile ugrožene od susjednog muškog samostana, opomenula je da ne traže zabavu na javnim mjestima, da ne padaju "u zagrljaj lopovima",[633] da ne ljube običnog čovjeka više od Krista Kralja. I bila je posve svjesna toga da njezine riječi moraju doprijeti do samog Pape, ukoliko se božansko Svjetlo s neba poslužilo njome kao glasnogovornicom.

Kod tolikog karanja klera trebalo je malčice upozoriti i takozvani crkveni puk da se ne raduje njihovoj zločestoći. U nekoj vrsti otvorenog pisma *Ad saeculares homines* (Svjetovnim ljudima) Hildegarda se ne slaže s argumentom da se laici ne moraju ograničavati na disciplinu i izvršavanje dužnosti: "Jer svijet nam ne dopušta[634] da se bavimo nebeskim stvarima. Pa i naša djeca i njive, naše ovce, telad i goveda, kao i čitav naš posjed, ne dozvolja-

---

627 "O, ti pepelu": BR 38
628 *Za kojega se zauzimala kod Pape":* BR 35
629 *"Gojazna pojava":* BR 62
630 *"Grabežljiv jastreb":* BR 77
631 *"Preziratelji Boga":* BR 40
632 *Prelati u Mainzu*: BR 236
633 *"U zagrljaj lopovima":* BR 213
634 *"Svijet nam ne dopušta":* BR 217

vaju nam da budemo uredni". Baš naprotiv, odvraća im prepredena benediktinka, više od bilo kojeg klerika trebali bi laici biti podređeni visokim moralnim zahtjevima. Naime, Bog je samo radi njih dao zapovijed bračne vjernosti, koja ne važi za svećenstvo.

U tom kontekstu treba shvatiti i njezine teške riječi upućene predstavnicima državne vlasti, koje je ona kao od Boga postavljene moćnike itekako uvažavala, ali i nemilosrdno prekoravala, ako se nisu odgovorno ponašali. "Ti bi se trebao domoći neba obnašanjem državne vlasti,[635] pružanjem zaštite i sigurnosti, predostrožnošću", složila se s engleskim kraljem Henrikom II. koji se zbog sukoba s papom i pred oltarom ubijenim nadbiskupom Becetom htio domoći žalosne slave. No, ona istovremeno opominje tog monarha "na zloslutnu crnu pticu" koja ga podbada da ne bude rob pravednosti. "Što prije donesi odluku,[636] ljubljeno dijete Božje, i obrati se Ocu nebeskom! On će ti rado pružiti svoju ruku."

Nevjerojatno je s kolikom odvažnošću se opatica odnosila prema caru Fridrichu Barbarossi. Susreli su se u dvorcu Pfalz kod Ingelheima. Hildegarda mu je ondje nešto prorokovala što se vrlo brzo obistinilo. Na pismu koje je car poslao u samostan Rupertsberg zahavaljuje mu prijateljskim odgovorm[637] punim opomena i dobrih savjeta koji podsjećaju na moralne propovijedi o "uzornim knezovima"[638] tog vremena.

Međutim, kad je Barbarossa, svjestan svoje moći, prekaljeni vojskovođa i vješt diplomat, htio u Crkvi nakon dugog vremena ponovno oživjeti presudnu ulogu cara te je došao u konflikt s papom, Hildegarda je teška srca raskinula prijateljstvo s njime. U

---

635 *"Obnašanjem državne vlasti"*: BR 90
636 "Što prije donesi odluku": BR 91
637 *Zahvalno pismo Barbarossi*: Vjerojatno pismo BR 84
638 *Kneževsko ogledalo*: BUMKE 382

takvim slučajevima nisu u ono vrijeme bili svi biskupi i redovnički predstojnici automatski na strani rimskog biskupa, pogotovo ako se radilo o političkim pritiscima - kao u slučaju Barbarossa – kad je papinsku stolicu htio preuzeti protupapa snažno podupiran od cara.

Možda je opatica Hildegarda također bila ispunjena patriotskom ljutnjom, vidjevši da je papa Hadrijan IV. na strani pobunjenih gornjotalijanskih gradova koji nisu mogli dopustiti da im teškom mukom stečenu građansku slobodu razori njemački osvajač. Kad je Barbarossa nakon Hadrijanove smrti postavio prvog protupapu, najvjerojatnije nekog pripadnika carske obitelji, koji je odmah nakon svog imenovanja premlatio svog "rimskog" rivala zbog papinskog grimiza, Hildegarda je mudro šutjela. Iz šutnje se trgnula tek kad je Barbarosa imenovao drugog protupapu, kad je iz Mainza brutalno protjerao Rimu vjernog nadbiskupa te stavio izvan zakona nepokoreni grad Salzburg.

"Pazi da te[639] najviši Kralj ne baci na zemlju", održala je propovijed borbenom imperatoru, "poradi sljepoće tvojih očiju koje ne vide dobro kako bi trebao u svojim rukama držati žezlo u svrhu pravednog vladanja." U svojim viđenjima promatrala ga "kao dijete, slijepo stvorenje kod zdravih očiju". Sljedeće pismo – posljednje iz korespondencije između redovnice i cara – još je škrtije na riječima, ali zato rječitije na prijetnjama. Kancelar carstva Rainald iz Dassela, biskup kao što su bili i njegovi prethodnici na tom položaju, rugao se rimskoj vojsci s nimalo primjerenim borbenim poklikom njemačkih trupa "Sveti Petre, pomozi!" i koralnim napjevom do te mjere da je papa Aleksandar na lađi pobjegao Tiberom nizvodno.

Hildegardino pismo caru koji je bio najodgovorniji za krvoproliće sastoji se od svega nekoliko prijekornih rečenica: "Onaj koji

639 "Pazi da te": BR 86

jest,[640] ovako govori: razorit ću goropadnost i smrvit pobunu onih koji mi prkose. Jao, jao drznicima koji me preziru! Počuj, kralju, ako ti je život mio! U protivnom moj će te mač probosti!“

Ne znamo je li joj Barbarossa odgovorio. Međutim svoje zaštitno pismo glede samostana Rupertsberg nije povukao. Hildegardina opatija ostala je netaknuta za vrijeme divljanja carskih[641] trupa nad papinim pristašama u Bingenu i Porajnju.

Kako se to neprekidno samouvjerenje uklapa u nimalo laskavo poimanje žene na drugim mjestima Hildegardina literarnog opusa, često posve nekritički preuzimano? *Nunc squalidum*[642] *tempus muliebris forme est*, "sada je mlako, žensko doba“, tim riječima iz pisma nadbiskupu Hilinu u Trieru htjela je jače naglasiti objavu nebeskog Svjetla, okarakterizirati ravnodušnost epohe naspram istine i pravednosti. Kao najbrži put do uspostave pravde Hildegarda u poznatoj jezičnoj tradiciji preporučuje odbacivanje "ženske slabosti“[643] i poduzimanje svih napora da se domognemo "muške jakosti“.

Ukoliko bi današnje Hildegardine simpatizerke takav izbor riječi tolerirale kao neizbježiv danak vremenski uvjetovanom načinu izražavanja – morale bi svoje oduševljenje na neki način ipak prigušivati spoznajom da je inače vrlo racionalna redovnica smatrala svoje spolne partnerice produktom nesretnog začeća: kad neki muškarac s jakim izljevom sjemena i intenzivnom strašću prakticira pravila obljube[644] te mu se u tome pridruži "pravedna ljubav“ žene, čitamo u njenom umijeću prirodnog liječenja,

---

640 *"Onaj koji jest"*: BR 86

641 *Divljanje carske vojske*: Šizma je trajala 18 godina, sve dok se Barbarossa nije napokon u Veneciji krajem 1117. u jednom melodramatskom nastupu pomirio s Papom.

642 "Nunc squalidum": ACKER 74

643 *"Ženska slabost"*: LVM 196

644 "Pravila obljube": CC 208

tada će iz tog čina naravno proizaći pametan, razborit dječak. Ako je ljubav žene prema muškarcu manjkava, a kod muža kvaliteta sjemena i duševna naklonost u redu, još uvijek nije sve izgubljeno: iz ovakve veze rodit će se također dječak, "jer žar muške ljubavi[645] ima u tome prevagu“ – naravno u jednom slabijem izdanju. Međutim, kad se oba partnera ljube, ali muškarac ne raspolaže baš s mnogo tekućeg sjemena, rodit će se "razborita djevojčica". Ukoliko bi u takvom činu ljubav žene bila nedostatna i manjkava, mogla bi se začeti jedino "osrednja djevojčica".

Ništa manje katastrofalno za naše poimanje nije ni njezino zaključivanje o snažnoj nadmoćnosti muškarca: "Žena je slaba[646] i okrenuta muškarcu, da bi se on brinuo za nju, slična je mjesecu koji svoju jakost dobiva od sunca. Zato je žena muškarcu podređena i mora u svako doba biti spremna služiti mu.“ Žena je krhko stvorenje kojemu je potrebna zaštitia. Hildegarda nema sluha – a tko ga je u ono vrijeme uopće imao? – za suptilno ispoljavanje moći koja se krije u muškoj zaštitničkoj pozi.

No, često puta se detaljnijim uviđajem dolazi do frapantno drukčije slike od one kojom se, na temelju nekoliko udarnih citata, pokušava dokazati zastrašujuća neprosvjećenost mračnog srednjeg vijeka. Loš iskaz o ženi koja je rođena za služenje mužu ima na primjer iznenađujući nastavak: "Ona pokriva[647] muškarca djelima svoje umjetničke nadarenosti“, nastavlja se u tekstu, "jer ona je stvorena od mesa i krvi, dok je muškarac stvoren iz gliba zemaljskog. To je razlog poradi kojeg se on u svojoj golotinji okreće prema ženi da se ona zaodjene njime.“ Žena kao čistokrvno, savršeno oblikovano kulturno biće i bespomoćni potomak gliba ze-

---

645 *"Žar ljubavi"*: CC 208
646 *"Žena je slaba"*: LDO 126
647 "Ona pokriva": LDO 126

maljskog - nije li to izvorno literarno tumačenje kakvog bi se trebale domoći teologinje i općenito intelektualke našeg stoljeća?!

O da, Bog je muškarca stvorio jakim, a ženu slabom, tvrdi "Knjiga životnih zasluga", ali iz ženine slabosti[648] proizašao je na vidjelo svijet! Pa i nesretna kritika "ženskog razdoblja ili epohe" u pismu nadbiskupu Hilinu ne smije se čitati istrgnuta iz konteksta. Želi li muškarac posjedovati više stvaralačke snage, stoji nekoliko redaka dalje – mora znati da je izvor mudrosti[649] i punina radosti upravo žena.

Naravno da se Hildegarda ne udaljava od svojih suvremenika, ali na toj pozadini naglašava pozitivna ženska svojstva[650] i njezinu specifičnu težinu. Čak se i njezina na prvi pogled jako izazovna tabela o činu začeća – dječak ili djevojčica, ovisno o kvaliteti muškog sjemena – ako je pažljivije promotrimo, otkriva kao napredak - žena nije tek pasivna posuda začeća, već je aktivno uključena u stvaranje novog života.

Kojeg li ponora između Hildegarde i klerika, njezinih suvremenika, koji su govorili da bi se žena u braku trebala svim silama suzdržavti od pratećih užitaka, da njezina duša "ne bi smjela biti uprljana tim frivolnim činom",[651] ukoliko želi ispuniti svoje poslanje po Božjoj volji. A Hildegarda smatra da je za začeće novog stvorenja prava ženska ljubavna strast potrebna isto toliko koliko i snaga muškog sjemena.

Ona se očito poslužila slikom o ženi svog patrijarhalnog razdoblja samo zato da to dvoje razdvoji na polove i – biblijski korektno – dokumentira kako Bog nije izabrao za stvaranje društvenog

---

648 *"Iz ženine slabosti"*: LVM 193

649 Izvor mudrosti: BR 50

650 *Naglašavanje pozitivnih svojstava:* BECKER-BBOVENSCHEN-BRACKERT 102 f

651 *"Frivolni čin":* Iz biografije sv. Ide iz Herfelda, DUBY 42

blagostanja jako, već slabašno stvorenje. Velike kršćanske žene, kakva je sv. Terezija Avilska ili od inkvizicije proganjana Mery Ward, dokazivale su malo kasnije nešto vrlo slično. Ženama je Gospodin udijelio više milosti negoli muškarcima, tvrdila je Terezija Avilska, jer su one na unutarnjem planu u stanju mnogo više postići; no Bog u svakom slučaju "nije sudac[652] poput sudaca ovoga svijeta, djece Adamove, muškaraca koji misle da moraju sumnjati u svaku, pa i najmanju sposobnost žene..."

Treba jednom temeljito pogledati bogatu sliku[653] na početku rukopisa *Liber divinorum operum* koja je postala slavnom pod nazivom *Codex de Lucca* a vjerojatno je nastala u pisarnici Rupertsberga: Na nebu se otvara prozor kroz koji se izljeva vatreni plamen božanske inspiracije na Hildegardu koja pozorno sluša. Vizionarka sjedi za stolom, ali ne kao stoloravnateljica, premda izgleda veličanstveno sređenom, budući da joj je cijelo tijelo napeto od poruke koja stiže odozgo. S druge strane stola skutrio se na stolici njezin "tajnik", monah Volmar, pažljivo zapisujući što mu ona govori. Slika govori rječitije od svih riječi ono što već znamo: Volmar je sasvim nešto drugo od vizionarke, on je kompetentan jedino za stilističko dotjerivanje, on je poslušni glasnogovornik opatice koja je s nebom na ti.

Čini se umjesnim nagađanje da je Hildegarda na isti način kao što su to mnogo kasnije učinile mističarke, pozivajući se na neposrednu zapovijed dobivenu od Boga, zaobišla propis kojim se ženama zabranjivalo učenje, kako bi se mogla uključiti u teološku raspravu svog vremena. Muška Crkva je tu prijetnju prepoznala i dobro se protiv nje naoružala; zar bi inače našli na umjetničkom predstavljanju Hildegarde sv. Bernarda kao kontrolnu instanciju

652 *"Sudac"*: FELDMANN 333

653 *Slika:* LDO iza str. 16. Slična minijatura nalazi se i u Scivias-codexu iz Rupertsberga, njemačko izdanje.

kako budno ispituje njezine spise? Kad je pasionirani skupljač knjiga i humanist Trithemius iz Sponheima[654] u 16. stoljeću htio postaviti spomenik redovnici kojoj se neobično divio i tako njezinim djelima priskrbiti novi publicitet, ne padne mu ništa pametnije na um, nego prikazati je u svom katalogu "slavnih muževa".

Sama Hildegarda od koje jedva da išta možemo saznati o njezinim osjećajima običavala je šutjeti i o svojim poteškoćama s muškim pretpostavljenima i subraćom. Svega jedanput omakla joj se gorka primjedba, kako stoji u Životopisu, kad se radilo o preseljenju na Rupertsberg što ga je od nje tražio sam Bog: "Sada se okomio na nas[655] stari lažljivac s brojnim klevetama", piše i vidi sotonu na djelu iza tih protivljenja, "tako da su mnogi govorili: 'Ima li ikakvog smisla da ta luda i neuka žena objavljuje takve tajne, pored tolikog broja jakih i mudrih muževa? Nema, i zato je u tome treba onemogućiti!"

28. Muško društvo u krizi: pepeljuga postaje božicom

Hildegardino odlučno probijanje između Scile i Haribde (kada opasnosti prijete s jedne i druge strane), između samouvjerenja i prilagodbe nije ništa drugo do vjerno ogledalo njezina vremena. Dok je stara struktura aristokratskog društvenog poretka bivala sve slabijom, u takozvanom privatnom prostoru zbivalo se nešto dotad nečuveno: grofice i ugledne građanke napuštale su svoje brutalne bračne partnere i bježale u samostane, ili se pridruživale putujućim skupinama heretika; negdje sasvim izdaleka dopirala je čarobna riječ "sloboda" do ušiju žena koje su prvi put u povijesti

---

654 *Trithemius iz Sponheima: De viris illustribus Germaniae*, Mainz 1495
655 "A sada se okomio na nas": VITA 86

Zapada počele sumnjati u vlastitu manjevrijednost; muško društvo našlo se na taj način u svojevrsnoj krizi identiteta, mada to naravno nije htjelo priznati. I opet je pokrajina uz rijeku Rajnu[656] bila prva koja je osjetila pritajenu grmljavinu te kulturne revolucije.

Na prijelazu iz 11. u 12. stoljeće bilo je posve normalno da se žene smatraju slabijim spolom, manje nadarenim osobama, zavodnicama koje su potrebne muškom vodstvu. Žene nisu bile samostalne pravne osobe, već su pripadale posjedu muža. Žena je živjela za svog muža i djecu, ili – kao redovnica, odnosno pobožna udovica – za Boga, ali nikada za sebe. Njezina udaja bila je zapravo aranžman zainteresiranih muškaraca, pri čemu je bračna sreća bila nevažna. Nije prošlo puno vremena, kako je opat Odon iz Clunyja objašnjavao s očiglednim prezirom: "Kad bi muškarci vidjeli[657] što se krije ispod kože, oni bi smjesta raskinuli s nekom ženom. Sve dok svojim prstima ne dotaknemo ispljuvak ili govno, nama je žarko stalo da zagrlimu tu vreću punu nečistoće". Pojedinim pobožnim, uzornim ženama posvećene su doduše velike hagiografije (svetački životopisi) – ali žena po sebi bila je nešto loše, upropaštavajuće, nepostojano, jednom riječi opasnost za bilo kakav krepostan život.

No, prije nego li se uspjela provesti otvorena rasprava o tim ne baš dobro prihvaćenim načelima osporavanih misliteljica poput Hildegarde, u gradovima se već najavio određeni prevrat. Korijene tog prevrata valja tražiti ponajprije u gospodarskim prilikama. Pojava građanstva u gradovima donijela je i ženama znatno poboljšanje njihova položaja, neočekivane mogućnosti osobnog razvitka[658] i dioništvo u građanskim slobodama. Razumije se da su

---

656 *Pokrajina uz rijeku Rajnu*: Detaljnije o tome THUM 293 ff

657 "Kad bi muškarci vidjeli": LEFEVRE 83

658 *Mogućnosti osobnog razvitka*: U visokom srednjem vijeku stajale su ženama gotovo sva zvanja na raspolaganju, osim u trgovini bile su zastupljene u preko 200 obrtničkih zanimanja, a od 1300. nadalje postoje vlastiti ženski staleži. Tek u 15. stoljeću žene su gotovo posve maknute iz staleža i takozvanih muških zanimanja.

unatoč punoj participaciji u građanskim pravima svog supruga[659] ostale ipak podređene njihovim konačnim odlukama, muževi su ih zastupali na sudovima i kod sklapanja ugovora. Bila im je uskraćena akademska naobrazba. Čak i dobrostojeća majstorica svog zanata morala je vlastito kraljevstvo potražiti u kućanstvu i kuhinji, a nipošto sanjati o javnim službama.

Prevratnička vremena nude nam uvijek ambivalentnu (podvojenu) sliku.[660] Trubadur koji je dame iz dvorskog društva preobrazio u predmete romatničnog zanosa, pjevao je istovremeno o brutalnim zlostavljanjima neposlušnih supruga, o zatvorenim i jadnim dvorskim gospodičnama, a da time nije izazvao ama baš nikakav prosvjed.

"Kad bih morao reći istinu",[661] oduševljava se takozvani "štriher" (lutajući obožavatelj), neki pjesnik i romantik iz Porajnja, "onda bi ona glasila da njegovo veličanstvo Gospodin Bog nije na ovome svijetu stvorio ljepšeg stvorenja od žene. Ona krije u sebi slavu Boga, zato je žena nešto najvrijednije na zemlji te joj se mora stalno iskazivati čast i hvala." Bili su to posve novi tonovi. Glib zemaljski postao je božicom o kojoj sanjaju melankolični mladi pjesnici, za koju vrućekrvni vitezovi organiziraju krvave turnire. Dok se u starim junačkim epovima slušatelje zabavljalo grubim prostaklucima i nezgrapnim upadicama čak u ophođenju s kraljicama, sada se fino odgojene dame zabavljaju u salonu, gdje im se dodvoravaju pjevači i pjesnici, gdje primaju posvete svojih štovatelja, ne baš uvijek bez nepoželjnih posljedica.

Sasvim je sigurno da su žene iz boljeg društva znale bolje čitati i pisati od muškaraca; pogotovo su ženski samostani u pravilu obilovali čitateljskim kružocima.[662] Prijevodi latinskih himni i pusto-

---

659 Participacija u građanskom pravu supruga: ENNEN 92
660 Ambivalentna trubadurska lirika: BUMKE 464 ff
661 "Kad bih morao reći istinu": BUMKE 451

lovnih viteških romana, koji nas i danas zadivljuju, pisani su uglavnom za literarno obrazovane žene.

Pritom je obožavanje žene kao poklonstvenog objekta u dvorskoj poeziji[663] trebalo uživati s velikim oprezom: s jedne strane zato što postoji velika razlika između teorije i prakse – pogotovo kad se radi o lirskim sanjarijama i ljubavnim avanturama bajkovitog svijeta. S druge pak strane zato što se u trubadurskom pjesništvu susrećemo u biti s vrlo dojmljivom sublimacijom nesputanih nagona i estetsko-moralnim prenaglašavanjem dotad prezirane žene. No, ako se detaljnije promatraju isprepletena pravila "dvorske ljubavi",[664] vidimo da je sve to zapravo vrlo profinjena igra muškaraca u kojoj je žena naposljetku opet samo instrument: mamac, slatko iskušenje i pomoćno sredstvo u treniranju muškosti.

Naime, "dvorska ljubav" bila je u normalnim slučajevima ustanova za frustrirane vitezove koji se iz obiteljskih razloga – da se ne bi trebala dijeliti imovina – nisu smjeli ženiti te su se uglavnom zadovoljavali svojim izjavama vjernosti i jednostranim ponudama udatim ženama. Radilo se zapravo o svojevrsnoj konkurenciji među muškarcima, o tome da se izbace rivali i osvoji srce obožavane dame. Bio je to istovremeno i trening suzdržavanja koji je trebao kanalizirati i obuzdavati pretjeranu snagu mladih ljudi.

Pedagoška igra i ispit zrelosti istovremeno. Ukoliko jedan od partnera povrijedi pravila te stvarno dođe do erotskog odnosa, posljedice mogu biti smrtonosne.

Žena koja se prividno vinula do neba ne ponaša se u tom izmišljenom ritualu kao ozbiljna partnerica, već prije kao raskajana sladostrasnica. Jedno posve novo shvaćanje i visoko poštivanje

662 Čitateljski kružok: THUM 332
663 Pažljivo s dvorskom poezijom: DUBY 48 ff, 81 ff
664 *Pravila dvorske ljubavi*: BUMKE 503 ff

osjećajnih elemenata u odnosima između spolova, pa čak i u bračnoj ljubavi, moglo bi se prema mišljenju germanista i povjesničara jedva iskonstruirati, ukoliko bi iskonska strastvenost i prava ljubav bila nezamisliva i neizvediva izvan braka.

U to vrijeme doista se zbilo određeno podizanje vrijednosti braka[665] – i to iz posve novih izvora: crkveni dužnosnici i pravno školovani teolozi nastojali su iz petnih žila dodat prilično razuzdane spolne odnose svesti u određene okvire, pod grudnjake i steznike. Brak je postao religioznom institucijom s pravnom utemeljenošću, moralnim pravilima te osmišljenom liturgiijom. Tek sada počelo se govoriti o braku kao sakramentu. Crkva je uporno propagirala prvenstvo consensusa, slobodnog pristanka na brak kojeg su tada sklapali većinom rosno mladi parovi, nasuprot bračnim tragedijama do kojih je dolazilo zbog interesa glede što veće moći ili poslova u obiteljima.

Naime, što je osjećajno povezivanje bilo više uvažavano u braku i što su jača bila pravna uporišta tog povezivanja, to stabilnijom činila se i sama pozicija žene. Kao znak novog uvažavanja ženske jakosti može se uzeti i silno narasli religiozni pokret žena s kojim smo se već nekoliko puta sreli. U srednjovjekovnim svetim nebesima vidimo u prvom redu dvije žene, čije štovanje poprima katkada epidemijske crte: Majku Isusovu i Mariju Magdalenu, općepoznatu veliku grješnicu, koju je Abelard nazvao "apostolom nad apostolima“,[666] zato jer je plašljivim Isusovim učenicima navijestila radosnu vijest o uskrsnuću.

---

665 *Vrednovanje žene i braka*: Moglo bi se raspravljati oko toga je li kult Marije i služba ljubavi učinila ženu "superiornim društvenim bićem" (BOSL 142). Ali da je u društvenom životu 12. stoljeća prevladavalo "matrijarhalno shvaćanje", to je po svemu sudeći pretjerana tvrdnja.

666 *"Apostol nad apostolima"*: Abelard, Migne, PL 178, 246

Marija, Majka Gospodinova, ne pojavljuje se u to vrijeme baš često kao djevojački mlada majka s Djetetom Isusom u naručju, ili kao žalosna majka pod križem – te duboko potresne slike susrećemo tek negdje sredinom 12. stoljeća – već se pojavljuje kao moćna kraljica neba, veličanstvena gospođa velikog Pobjednika i zaštitnica sirotih grješnika; u odori nebeske kraljice, s krunom na glavi, prima s dužnim poštovanjem tri mudraca s Istoka. Poznato nam je Hildegardino duboko štovanje Marije, u Mariji je vidjela najveći Božji blagoslov,[667] promatrala je kako se blagoslov "žari u srcima vjernika poput jutarnjeg rumenila".[668]

Takva premještanja naglaska u poimanju žene nisu mogla naravno snažnije utjecati na stvarni status većine žena, pogotovo onih koje su pripadale srednjim i nižim slojevima. Inicijative za novo vrednovanje ženskosti bile su uvijek nadjačane diskriminirajućim tendencijama;[669] u svakoj ženi krila se s jedne strane sestra prečiste Kraljice neba, a s druge istovremeno grješna potomkinja Eve.

Nevjerojatna moć opatica u vrijeme Njemačkog carstva, koje su dugo vremena u duplim samostanima[670] vladale čak nad stotinama monaha, a od 1112. slovile su kao nositeljce lenskih prava njemačkog carstva, počela je već za Hildegardina života slabjeti i priklanjati se muškom gospodstvu. Tako da je čak inače napredni Abelard,[671] koji se divio jakim ženama iz hebrejske Biblije i crkvene povijesti, odbacio podređenost monaha opaticama uz

---

667 *Najveći Božji blagoslov*: Antifona "De sancta Maria", LIEDER 219

668 "Poput jutarnjeg rumenila": SCIV 164

669 *Diskriminirajuće tendencije*: SCHIPPERGES, GARTE 46

670 *Dupli (dvostruki) samostani*: Robert iz Arbrissela, umro 1117., prenio je čak vodstvo čitave jedne kongregacije s duplim (muško-ženskim) samostanima na veliku opaticu, opravdavajući taj čin činjenicom da je Krist na križu svog ljubljenog učenika povjerio Majci Božjoj (Usp. JEDIN III, 522)

671 *Abelardovo protivljenje*: Migne, PL 178, 260-262

obrazloženje da se to protivi prirodnom poretku stvari; kod monahinja koje upravljaju muškim samostanom mogle bi se zabranjene strasti ponovno razbuktati (za što u obrnutom slučaju, kad muškarac upravlja ženskim samostanom očito nema straha), a uostalom i zato što su žene poznate po svojoj pohlepi za vlašću, što su previše brbljave, nepostojane i teško odolijevaju napastima.

U svjetlu tih zaista jadnih poticaja glede ravnopravnosti utoliko više iznenađuje žestina kojom Hildegarda odbacuje uspavane tabuje i samorazumljivosti. Podjela uloga kod stvaranja svijeta koja vrijedi za sva vremena, u koju je i sama vjerovala, nije promijenila ama baš ništa glede osnovne ravnopravnosti muškarca i žene. Ženu, koja je stvorena iz muškarčeva rebra – Bog je učinio ogledalom svoje ljepote[672] i majkom svega stvorenoga.[673] Muž i žena samo su u zajedništvu čovjek, *opus alterum per alterum*,[674] svaki je djelo drugoga, navezani jedno na drugo: Bez žene [675]ne može se muž zvati mužem, bez muža ne može se žena zvati ženom. Žena je djelo muža, muž je pogled pun utjehe za ženu, nijedno od njih dvoje ne bi moglo živjeti jedno bez drugoga."

Na žalost, Hildegardina poruka glede slobode, jednakosti i bratstva među spolovima nije bila presudna u crkvenoj povijesti. Četvrt stoljeća nakon njezine smrti usudila se Grofica iz Foixa 1207. za vrijeme javne rasprave između propovjednika sekti i biskupa uzeti riječ. I samo što je otvorila usta, okomio se neki napuhani monah na nju: "Ne dolikuje vam da govorite na ovom skupu, vratite se svojoj preslici,[676] gospođo!"

---

672 *Ogledalo njegove ljepote*: Sekvenca "O virga ac diadema", LIEDER 227
673 Majka svega stvorenoga: LIEDER 227
674 "Opus alterum per alterum": LDO 164
675 *"Bez žene"*: LDO 164
676 "Vratite se svojoj preslici": ENNEN 119

I zaista, u narednim stoljećima mnoge nadarene žene, koje su mogle štošta pametna svijetu poručiti, morale su ostati kod svojih preslica. Da im je bilo omogućeno govoriti i na taj način suoblikovati povijest, Crkva bi danas bila možda daleko ljubaznija i ljudskija.

29. Konzervativna reformatorica: što starija to bolja

Hildegarda i prvi predznaci ženske emancipacije, Hildegarda i crkvena reforma, Hildegarda i spor između cara i pape ... Zar je Hildegarda iz Bingena bila "politička" svetica? Zar se olako miješala u ona područja za koja bi bilo bolje da su ostala strogo odijeljena? Zar se kod svog uplitanja u stvari koje su inače ženama bile nedostupne koristila čak i autoritetom glasnogovornice neba?

Na to valja jasno odgovoriti: Hildegardina religioznost bila je sasvim konkretna. Ona nije mogla u svojoj samostanskoj ćeliji moliti za mir i pritom prečuti zveckanje oružja na cestama i putevima izvan samostana te previdjeti lokve krvi. Ona je znala da postoje grijesi socijalne nepravde. Živjeti u miru s prirodom i u pravednom suživotu s ljudima – to je bit njezine religioznosti. Ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu[677] ne mogu biti podijeljene, bila je kategorična u svom objašnjavanju.

Držala se daleko po strani od bilo kakvih političkih inicijativa ili stranaka. Posljedice sporenja zbog investiture između pape i cara u Porajnju – nadbiskup Mainza Adalbert bio je uvijek svojom odanošću Rimu u opoziciji prema caru – nisu u njezinim spisima našle velikog odjeka, baš kao ni borbe između plemićkih obitelji, biskupskih gradskih četa i samosvjesnog građanstva. Godinama je

---

677 *Ljubav prema Bogu i bližnjemu*: LDO 28

šutjela o raskolu unutar Crkve, kad je u njoj bilo nekoliko konkurentskih papa.

Tko čita njezina pisma i izvješća o viđenjima ne može se oteti dojmu da je ona znatno manje kritizirala politiku i društvo svoga vremena od ostalih religiozno motiviranih autora koji su pripadali reformskom pokretu ili autora iz heretičkih krugova. Nije se očitovala protiv križarskih ratova; umjesto da je pobožnoj, gorljivoj borbenosti suprotstavila istinsku uvjerljivost kršćanskog života, poslanstvo mira, kao što je to kasnije učinio Franjo Asiški, ona je oduševljenog propovjednika križarskih ratova Bernarda iz Clairvauxa u svom prvom pismu snažno podržala: "Barjakom svetoga križa predvodiš ljude, izpunjen uzvišenim gnjevom i žarkom ljubavlju prema Božjem Sinu, koji se pridružuju kršćanskoj vojsci u borbi protiv pogana".

Predstojnicima, njihovim idejama i poticajima mora se čovjek smjesta podrediti, jer "po Duhu Svetom[678] uspostavljena je vlast nad narodom za dobrobit svakog živog stvorenja", zapisano je u *Sciviasu*. "Kako bi ljudi mogli prepoznati i štovati Boga, a da ne iskazuju čast i poštovanje čovjeku!" Podjela na moćne knezove, slobodno plemstvo i poslušan puk zasnovana je očito na mudroj pedagogiji dragog Boga, i poput svih nepolitičkih osoba poželjela je naivna redovnica da gospoda i priprosti puk pruže jedni drugima "poput bezazlene djece"[679] ruke u odanom predanju i jednostavnosti te zajednički djeluju.

S moralnog vidika nije prihvaćala zdravo za gotovo sve što bi predstojnici činili; novca željnim prodavačima crkvenih službi[680]

---

678 *"Je po Duhu Svetome"*: SCIV 260. U svakom slučaju kritički odzvanja njezina pozadinska usporedba duhovne vlasti s velikim, a svjetovne vlasti s malenim svjetlom na nebu. (LDO 224).

679 "Poput bezazlene djece": SCIV 263

680 *"Paklene kazne za one koji prodaju službe"*: Usp. WIDMER 241

određivala je na primjer bez mnogo ustručavanja mjesto u paklu. Ali je gajila poslušnost prema njihovom "obnašanju vlasti" koja im je dana od Boga. Vidjeli smo kako je u svojim nastupima grmjela protiv klera, izlažući nedolično ponašanje javnoj blamaži. Ali joj ni u snu nije padalo na pamet da crkveni puk nahuška protiv loših pastira; ništa nije poduzela ni kad je crkvena vlast u Mainzu potkraj njezina života izdala interdikt ili zabranu bogoslužja u njezinu samostanu.

Interno je doduše prorekla pobunu laika protiv crkvene vlasti; ali je nikad nije odobravala. S velikim zaprepaštenjem izjašnjavala se u jednom pismu papi Eugenu III. o pobunjenim podanicima: "Nošeni divljim gnjevom[681] htjeli bi uzdrmati sam vrhunac brda i optužiti prelate. Krivicu ne pripisuju svojim lošim djelima, već govore: 'Ja bih zacijelo bio mnogo dostojniji prelat!' Podcje- njivački osuđuju svaki čin prelata i s negodovanjem odbacuju njihov viši položaj. Da, podanici su crni oblaci (...) Sve to čine samo zato jer su otrovani zavišću."

Naša slavna benediktinka zacijelo je reformski promišljala u brojnim kontaktima i jasnim pogledima na sve što je nužno, ali njezine predodžbe o reformi Crkve i društva razlikuju se, kao što smo vidjeli, od programa onovremenih naprednih pokreta te su u biti posve konzervativne. Zagovarala je povratak izvorima umjesto radikalnog novog usmjerenja. Što starije, to bolje[682] – odatle njezina velika ljubav prema eremitskom (pustinjačkom) životu.

Naravno, poznato nam je i to da je zastupala uistinu umjereni ideal reformiranja i siromaštva. Nikakvo muljanje i rasipanje, nikakvo haračenje – ali ni askeza bez životne radosti, nikakva zajedljiva pobožnost i škrgutanje zubima. Kad biskupske stolice i predstojničke službe u samostanima nisu bile više rezervirane

---

681 "Nošeni divljim gnjevom": BR 34
682 *Što starije, to bolje:* Tako formulira WIDMER 240

samo za pripadnike plave krvi, kad su staleške privilegije[683] u samostanskim opatijama bile već prošlo svršeno vrijeme, Hildegarda je još uvijek tvrdoglavo inzistirala na plemićkim privilegijama u svom samostanu na Rupertsbergu. "Upravo je zapanjujuće[684] i pomalo zbunjujuće", to što čuje da je osobama koje nisu plemićkog roda i nemaju dovoljno visok miraz zabranjen ulazak u samostan, piše Hildegradi predstojnica ženskog zavoda iz Andernacha, po imenu Tengswich, o kojoj smo već ranije čuli, kad znamo da je sam Gospodin izabrao "neugledne i siromašne ribare" za graditelje svoje Crkve.

Odgovor opatice Hildegarde, inače neobično ponizne, ali očigledno vrlo ponosne na svoje plemićko porijeklo, ne želi ništa drugo do jasno kanstatirati: "Koji seljak drži[685] u jednoj te istoj štali stada volova, magaraca, ovaca, jaraca, a da se ta stada ne razbježe svako na svoju stranu? (...) Naime, Bog je ljude na zemlji razvrstao u različite staleže, baš kao što je razvrstao i nebeska bića, pa imamo anđele, arkanđele, korove, gospodstva, kerubine i serafine. Sve njih Bog ljubi, ali to ne znači da moraju imati isto ime." Nama je njezino detaljnije obrazloženje teško dokučivo, kad bi se ljudi različitih narodnih slojeva ujedinili u jedno stado, postoji opasnost da će se međusobno izjesti zbog razlike u staležima, "jer će viši staleži[686] biti izjednačeni s nižim, a niži će biti nadređeni višima."

I to je Hildegarda, šarmantno-plahi "glasić" velikog Boga. Uvijek nastoji doprinijeti utjehi, gdje vlada poniznost, tu Krist slavi svoju gozbu. Pa ipak, priprostim ljudima bilo bi bolje da se ne uzdižu previše: "Jer dobro je[687] da se čovjek ne želi po snazi uspo-

---

683 *Staleške privilegije*: THUM 284
684 "Upravo zapanjujuće": BR 201
685 "Koji seljak drži": BR 203
686 *"Viši staleži": BR 203*

ređivati s brdom kojega ne može pomaknuti s mjesta, nego da požuri u dolinu i dobro razmisli što mu valja i što je u stanju činiti."

Ta uvijek iznova fascinirajuća, a ponekad i svjetlucava figura tvrdokorno izbjegava sve pokušaje prebrzog sređivanja i klasificiranja – kao uostalom sve uistinu velike osobnosti koje ne dopuštaju nijednom biografu da im gleda u karte. Ona podupire rat protiv heretika, ali ga želi povezati s plodonosnom samokritikom velike Crkve. U njezinoj neskrivenoj razjarenosti ima uvijek barem malo srama.

Budući da su katari[688] božansko stvaranje, koje je ona neizmjerno ljubila, prozvali đavoljim poslom, budući da su naučavali da sve zlo počinje s padom plemenite duše u materiju koja je skroz-naskroz prljava i zla te kao takva donosi prokletstvo svijeta kojega je Krist spasio – naravno da su ti heretici Hildegardini neprijatelji. No, za razliku od Bernarda, ona je kategorički odbacivala svaku pomisao na uništenje onoga koji drugačije misli. Takve ljude treba doduše protjerati, ali nipošto obezglaviti, jer su oni unatoč svemu *forma Dei*,[689] Božja slika i prilika – jer su naposljetku ljudi, a nikakvi bijesni psi.

U tom kontekstu vrlo je interesantan Hildegardin odnos prema Židovima. Ona je znala za nasilja[690] koja su se u njezinoj mladosti vršila nad židovskim zajednicama u Porajnju; oko godine 1096. horde križara prisilile su Židove u Mainzu da počine samoubojstvo. Samo nekolicini uspjelo je pobjeći u Rüdesheim, gdje su uhvaćeni i obezglavljeni – unatoč zaštitničkim mjerama crkvenih autoriteta i unatoč jasnim nedvosmislenim propovijedima Bernar-

---

687 *"Dobro je": BR 203*
688 *Dualizam katara:* Usp. MÜLLER, HERESIEN 174, 182
689 *"Forma Dei": WIDMER 235*
690 *Pogrom Židova: OVERATH 304*

da iz Clairvauxa tom pitanju iznenađujuće bliskog svakom čovjeku.

Naravno da opatica Hildegarda ima udjela na duže staze u osudama i zabludama svoga vremena; u svom *Sciviasu* vidi "sinagogu" kako bespomoćno stoji pokraj oltara,[691] slijepa, prkosno prekrštenih ruku. Nesposobna da spasi čovječanstvo židovska religija svedena je na krvavo prinošenje životinjskih žrtava i na nečovječno okrutan zakon. Hildegardi je kao i svim kršćanskim teolozima njezina vremena nedostajao uvid i razumijevanje za nježnošću ispunjeno vjersko povjerenje pobožnih Židova i njihov ljubavlju posve ispunjen odnos prema nebeskom Ocu, koji je u Židovu Isusu postigao svoj vrhunac.

No, to ne znači da je ona smatrala sinagogu sotonskom religijom i suprotnim polom Crkve, već ju je smatrala početkom,[692] pracrkvom koja pomalo sjenovito[693] naslućuje spasenje i u njemu ima udjela! Hildegarda vidi sinagogu kako stoji na sjajno bijelom, čistom oblaku, daje joj predivnu počasnu titulu *mater incarnationis*,[694] majka utjelovljenja Sina Božjega, te naznačuje progonstva kao djelo sotone.[695]

Za jednu od najvažnijih Hildegardinih spoznaja veliki interes pokazali su kršćanski teolozi 20. stoljeća, nakon užasnih iskustava holokausta za koji su odgovorni i sami kršćani: Narod kojemu je Bog prvome iskazao svoju veliku ljubav nije nipošto zauvijek odbačen i proklet. Samo zato što se Krist posve neupadljivo pojavio u odjeći čovjeka, zato što je jeo, pio i spavao s ljudima, nisu

---

691 *Sinagoga pokraj oltara: SCIV 136*

692 *Sinagoga kao početak: I u jednoj kapelici samostana u Clunyiju apostoli su prikazani na ramenima proroka (SCHMIDT, KIRCHE 8)*

693 *Sjenovito dioništvo u spasenju: SCHMIDT, KIRCHE 7 ff*

694 *"Mater incarnationis":* SCIV 136

695 *Progonstva su djelo sotone*: LDO 203

mnogi Židovi prepoznali u njemu nazočnog Boga. "I zato će njegova ruka[696] ići pod ruku s mnogim Židovima i poganima, te s neizmjernim mnoštvom onih koji će zadobiti spasenje, sve dok njegove rane neće zacijeliti."

Na svršetku vremena bit će narod Saveza spašen.[697] Hildegarda je takvo spasenje mogla zamišljati samo kao pristupanje Crkvi, ali onaj tko poznaje strašnu povijest židovskih proganjanja i pozadinu tih proganjanja, uz preziranje i sotoniziranje, shvatit će Hildegardino odbacivanje prokletstva nad Židovima kao životno spasonosno.

Mala redovnica Hildegarda bila je dovoljno samostalna te ja dobro znala da u milosti dobroga Boga ima dovoljno mjesta za brojne ljude koji su u njezino vrijeme bili izrugivani, proganjani i linčovani kao Božji ubojice i sluge đavlove.

---

696 *"I zato će njegova ruka"*: LDO 273
697 *Spasenje na svršetku svijeta*: SCIV 138

VIII.

Osporavana crkvena učiteljica

"Gospodine i Bože moj, ja znam da je sve
čime me dodiruješ dobro."

Hildegarda

30. Završne borbe i sasvim normalna smrt

Kad je krenula na prvo od tri naporna misionarska putovanja, u svojoj šezdesetoj godini, već je po srednjovjekovnom shvaćanju uvelike prekoračila prosječnu starost. Svaki novi dan u tom prekoračenju, znala je to vrlo dobro, bio je zapravo dan milosti.

Ali i dan svojevrsne pokore: "Kao što se sok[698] drveta uoči zime smanjuje u lišću i granama, te se drvo, ako je staro, počne polako sušiti, tako i duševne snage počinju u starosti posustajati i slabjeti, dok se duh istovremeno dosađuje ljudskim znanjem." S tolikom osjećajnošću opisala je proces starenja u svom književnom prvencu *Sciviasu*.

Svoje strahove i bolove isprobala je sve do dna. Bila je gotovo neprekidno bolesna, a ipak nevjerojatno žilava, ispunjena čežnjom za nikad ugaslim svjetlom svojih viđenja. Ovisna o živo-

---

698 "Kao što sok": SCIV 130

tu kojega je ljubila u svoj njegovoj šarolikosti postigla je za tadašnje prilike gotovo biblijsku starost – na veliko udivljenje onih koji su znali kolike je patnje podnosila: "Boležljivost[699] i nježnost tvoga tijela", pisao joj je jednom zgodom veoma zabrinut nadbiskup Filip iz Kölna, "uznemirila je i uplašila moje srce i srca sviju koji te u ovom gradu ljube u Kristu i žele ti dobro zdravlje i vječno spasenje".

U tipičnom stilu srednjovjekovnog iznošenja legendi prikazuje monah Theodorich u Hildegardinom životopisu *Vita* njezino stalno lebdenje između blizine smrti i rađanja novog života. Jednom je u velikoj groznici vidjela svete kako se međusobno zabavljaju: "Hoćemo li je uzeti sa sobom[700] ili nećemo?" Na to odgovore drugi: "Prošlost, sadašnjost i budućnost ne dozvoljavaju nam to. Ali kad jednom dovrši svoje djelo, uzet ćemo je sa sobom".

Djelo nije ni izdaleka bilo dovršeno. Kad joj je bilo 75 godina, umro je njezin vjerni tajnik Volmar, i opet se morala pravdati s monasima iz Disibodenberga koji joj - raskinuvši ugovorno sklopljen sporazum – nisu htjeli ustupiti duhovnika iz svojih redova da predvodi bogoslužje u samostanu na Rupertsbergu. Kad nije dobila nikakavog odgovora na brojne molbe i upozorenja, obratila se osobno samom Papi, koji se smjesta pobrinuo za ispunjenje njezinih opravdanih zahtjeva. Monasi joj pošalju nekog oca Gottfrieda, koji je počeo pisati njezin životopis, ali je umro nakon kratkog vremena provedenog u samostanu. Da bi izbjegla nova prepiranja s nepouzdanim monasima, Hildegarda je dovela na Rupertsperg svog starijeg brata Huga koji je nadživio svoju sestru.

Međutim, njezin obožavatelj Wibert [701] došao je iz flamanskog samostana Gemblouxa na Rajni, bio je visoko inteligentan,

---

699 *"Boležljivost": BR 75*
700 *"Hoćemo li je uzeti sa sobom?": VITA 81*
701 *Korespondencija između Hildegarde i Wiberta: dokumentirana u BR 223-234*

načitan, svestrano obrazovan te istovremeno duboko pobožan teolog, ali na žalost ne i sjajan stilist. Dobronamjerno, ali beskrajno brbljavo, gubeći smisao u poplavi citata i doskočica, pokušao je svoj literarni recept primijeniti kod Hildegarde koja se doduše izražavala nezgrapno i odrvenjelo, ali je uvijek točno pogađala bit stvari. Već smo govorili o tome kako nije bila zadovoljna njegovim poboljšanjima – koja je srećom smio izvršiti samo na pripovijesti o životu svetog Martina.

Uvijek iznova morala se sijeda opatica oslanjati na nove pomoćnike, postala je iscrpljena i umorna od toga, godine i bolesti iscrpljivale su njezinu životnu snagu. I tik pred smrt našla se u još jednom sporu zbog mrtva tijela mladog čovjeka kojega je pokopala na samostanskom groblju te bi ga trebala izvaditi iz groba, budući da je biskupska vlast u Mainzu vidjela u tom pokopu povredu pravnih propisa. U svom pismu prelatima i nadbiskupu Christianu[702] – uglednom diplomatu u carskoj službi koji se nije baš mnogo brinuo za zbivanja u svojoj nadbiskupiji – okomila se žustrim osuđivanjem crkvene birokracije; ona bi rado prihvatila njihov naputak, da je u tome ne sprječava strah pred Bogom!

Na tako samosvjesno opravdavanje gospoda iz nadbiskupske vlasti naprosto nisu mogla reagirati. "S gorkim suzama",[703] poručuje Christian svojoj sugovornici, "molio sam nazočne da se ispričaju te raskajano i pobožno mole za oproštenje. Ali njihove su oči bile tako zaslijepljene da nisu imali smilovanja prema meni i ja sam sa suzama na licu morao otići od njih."

Trebalo je nekoliko mučnih mjeseci da bi gospoda u Mainzu malko popustila te bi nadbiskup Christian opatici pismeno

---

702 *Pismo nadbiskupu Christianu: BR 241 ff. Acker vidi upravo u neobično pobožnom, nimalo borbenom stilu pisma dokaz autorstva na smrt bolesne opatice (ACKER IX ff)*

703 *"S gorkim suzama": BR 242*

potvrdio da je bila u pravu – naravno uz izričitu napomenu da bi za Hildegardu bilo "vrlo opasno" kad intervenciju crkvenih vlasti ne bi sagledavala "u svjetlu[704] nezaobilaznih vjerskih istina otaca".

Zanimljivo je s kolikom suzdržanošću govori *Vita* o smrti opatice. Kad je glas s neba posljednji put pozvao te se promatranje tako često viđenog veličanstva Božjega pretvorilo u vječnu sreću, proslavljena vizionarka i čudotvorka postala je opet mala redovnica koja je kročila putem svih živih stvorenja te ispružena u krevetu čeka čas svoje smrti kao svaki srednjovjekovni čovjek. Ne znamo koju je bolest preboljela i je li imala tešku smrt. Poznat je jedino točan datum smrti: u ranim jutarnjim satim 17. rujna 1179.

Posredovan nam je znak s neba, čudesno svjetlo, kakvo dolikuje – pa makar se radilo tek o lijepoj legendi – životu koji nije bio drugo do hvalospjev ljepoti stvaranja:

"U trenutku[705] kad je blažena Djevica u ranu zoru nedjelje predala svoju dušu Bogu, pojaviše se na nebeskom svodu dvije duge različitih boja. Širile se na sve četiri strane svijeta, jedna od sjevera prema jugu, druga od istoka prema zapadu. U središtu gdje su se te dvije duge ukrštavale sjalo je svjetlo nalik mjesecu. Svjetlilo je sve jače, činilo se kao da će iz kuće smrti istjerati noćnu tminu. U tom svjetlu mogao se uočiti crveno svjetlucavi križ koji je ispočetka bio malen, a onda je odjednom poprimio velike razmjere. Taj križ bio je okružen bezbrojnim različito obojenim krugovima u kojima se oblikovahu zasebni mali crveno svjetlucavi križevi s vlastitim krugovima. Maleni križevi bili su sve vidljiviji. Kad su se raširili nebeskim svodom na sve strane, izgledalo je kao da silaze na zemlju, u kuću blažene Djevice. Veliki brijeg osvanuo je u predivnim zrakama svjetla.

---

704 *"U svjetlu": BR 244*
705 *"U trenutku":* BR 244

Mi moramo svim srcem vjerovati da je Bog tim znakom objavio s kojom puninom svjetla je počastio svoje ljubljene u nebeskom kraljevstvu."

31. Nanovo otkrivena znakovita osobnost

S Hildegardom se zbivalo isto što i sa svim velikanima povijesti: na površini njezine biografije ostale su samo pikanterije, jezoviti ili spektakularni događaji, a ne ono što je ona stvarno željela, mislila i živjela. Sadržaji Hildegardinih poruka nisu ljude stoljećima posebno interesirali – jedino je čudotvorna moć te čarobne liječnice odolijevala vremenu ispredanjem sve većeg broja legendi.

Već na mrtvačkom odru, kako čitamo u životopisu *Vita*, ozdravila je dva bolesnika koji su u pobožnoj nadi dotakli njezino mrtvo tijelo. Što se u godinama neposredno poslije smrti zbivalo na Rupertsbergu možemo samo zamišljati; histerični ekscesi[706] na grobovima svetih osoba i čudotvoraca bili su nešto sasvim normalno za srednji vijek. Na posvećena mjesta dolazilo je mnoštvo raspjevanih, uplakanih, vapijućih ljudi, bacali bi se ispred sarkofaga i statua na zemlju, valjali se polugoli i usplahireni u neopisivim grčevima, ili bi se hvatali u kolo i plesali.

Kad se takva invazija očajnika[707] i patnika sručila u Hildegardin samostan te od njega načinila sajmište, zaprosio je nadbiskup Mainza slavnu pokojnicu objeručke da prestane sa čudesima – što

---

706 *Histerični ekscesi*: Primjeri iz 12. stoljeća – u Normandiji i Oxfordu – SOUTHERN 295

707 *Invazija očajnika*: O razvoju kulta vidi SIMON 371. Kad je crkva i Eibingenu 1932. izgorjela u velikom požaru, spasili su pobožni građani u vratolomnom pothvatu relikvije od plamena. Danas se nalaze u ponovno izgrađenoj crkvi, pohranjene u ormaru koji je zadužbina monaha iz Maria Laacher.

je ona navodno i učinila. Ali to naravno nije bio kraj hodočašćenju. Pola stoljeća nakon Hildegardine smrti piše voditeljica kora Sofija[708] kako je njezinoj nećakinji koja je imala česte napadaje groznice pomogla voda u koju su prije toga bile umočene Hildegardine kosti. Iz istog vremena sačuvana je jedna pomalo avetinjska legenda o nekoj Mezzi iz Vecha[709] koja je navodno ukrala zemlju s Hildegardina groba nakon čega joj se opatica ukazala u snu i probudila joj savjest.

Tadašnjim teolozima i prirodoznanstvenicima Hildegarda je očito bila interesantna samo kao orakul. S osobitom žustrinom širilo se među pukom njezino proročanstvo da će crkvena gospoda morati svoju moć i svoje posjede ustupiti laicima. Monah Gebeno iz Eberbacha[710] objavio je 1220. zbirku sabranih izreka iz njezinih spisa koja je tim spisima osigurala sigurnu budućnost, postavši vrlo brzo jednom od najznačajnijih knjiga srednjovjekovnih samostanskih biblioteka.

U 13. i 14. stoljeću pokrenuta je inicijativa da se popularnu redovnicu proglasi blaženom. Njezin spomendan slavio se tada već u brojnim samostanima, kasnije nalazimo njezino ime i u kalendarima svetaca. Međutim, nema sigurnih podataka je li doista došlo do službenog proglašenja blaženom i svetom. Možda je crkvena vlast u Mainzu odugovlačila[711] s pokretanjem postupka – u državnom arhivu grada Koblenza sačuvan je rukopis preporuke poslan Svetoj stolici u Rimu između 1233. i 1237. godine i vraćen iz Rima na dopunu – ili su rimske institucije smatrale da bi bilo preopasno proglasiti uzorom za nasljedovanje samosvjesnu i odvažnu osobu koja se nije ograničavala na klecalo i kuhaču. Ne smijemo

---

708 *Voditeljica kora Sofija*: Usp. SIMON 372

709 *Mezza iz Vecha*: SIMON 372

710 *Gebeno iz Eberbacha*: Pitra 483-488

711 *Odgođena kanonizacija*: Iscrpno HINKEL 385

zaboraviti da je nakon Hildegardine smrti u Crkvi uzimala sve većeg maha inkvizicijska klima sumnjičenja i denunciranja.

Jednostavni ljudi, koji su Hildegardu iskreno štovali, kao i njezine susestre, nisu se previše obazirali na to je li službeno proglašena svetom ili nije. Već oko 1230. Hildegardin lik s aureolom (svetačkim sjajem) oko glave i s maketom crkve u rukama izvezen je zlatnim i srebrnim nitima na oltarniku[712] samostanske crkve na Rupertsbergu. Znanost je naravno bila znatno manje oduševljena redovnicom koja nije zvanično pripadala nijednoj školi. U 13. stoljeću slavna je liječnica djelovala poput fosila. Frakcije skolastičkih teologa nisu se u svojim beskrajnim raspravama oko dogmatskog tumačenja pojmova mogle koristiti Hildegardinim slikovno bogatim simbolizmom, a prirodoznanstvenici[713] je u svojim spisima uopće ne spominju.

Iznimke potvrđuju pravilo. Godine 1493. opatica se iznenada pojavila u jednom bestseleru: gradski liječnik i povjesničar Hartmann Schedel iz Nürnberga spominje Hildegardu u svojoj "Kronici svijeta" - naravno kao proročicu, "o kojoj se priča[714] da je proricala budućnost", koja je "pisala o budućim nevoljama svećenstva". Naravno da je Hildegardino otvoreno prekoravanje iskvarenog klera fasciniralo reformatore – u Parizu je 1513. ponovno objelodanjen njezin *Scivias*. Ali njezin loš latinski dakako nije nailazio na dobar prijem i oduševljenje humanističkih učitelja.

Ni učenjaci (*doctores*) koje Hildegarda nije posebno cijenila nisu stoljećima posvećivali njezinim djelima posebnu pozornost.

---

712 *Oltarnik*: HINKEL 387 f

713 *Prirodoznanstvenici*: Albert Veliki nije je baš dobro poznavao; on i Toma Akvinski tumačili su njezin svjetonazor kao nekakvu karakterologiju životnih razina. BURGGRAF 41

714 *"O kojoj se priča"*: Friedhelm Jürgensmeier: "St. Hildegard prophetissa teutonica", objavljeno u FESTSCHRIFT 273-293

Goethe[715] je na svom putovanju Rajnskom pokrajinom imao u rukama *Codex iz Wiesbadena* i vrlo kratko se izjasnio o njemu kao "nečem zanimljivom". Na kongresu prirodoznanstvenika 1865. patolog i protivnik Crkve Rudolf Virchow[716] podrugljivo je govorio o Hildegardinom opusu kojemu nedostaje izvorni duh i prosudba.

Početkom 19. stoljeća Hildegarda, nekoć tako slavna predstojnica samostana Rupertsberg i Eibingen, čak je izgubila mjesto vječnog počinka; nakon ukinuća opatije Eibingen u vihoru sekularizacije njezine relikvije selile su iz područne crkve u župnu i obrnuto. Opatičinu glavu sačuvao je župnik u Eibingenu, držeći je na malom stoliću u svom stanu. Njezine noge našle su tek 1857. svoje mjesto na oltaru nekadašnje samostanske crkve, a danas se nalaze, ukrašene zlatom i granatama, u župnoj crkvi Eibingena. Sredinom 19. stoljeća otkrio je francuski benediktinac Prosper Guéranger, zaslužan za obnovu liturgije, djelo zaboravljene benediktinke kao svojevrsnu novost. Njezini spisi objavljeni su u zbirci crkvenih otaca koja obuhvaća 380 svezaka, a nazvana je po nakladniku Jacquesu-Paulu Migneu.[717] Nanovo probuđeni interes za intuitivnim promatranjem prirode, za simboličnim poimanjem stvarnosti u filozofiji ranog 20. stoljeća urodio je napokon renesansom Hildegardinih djela[718] i u profanom duhovnom svijetu. Za svestranu redovnicu počeli su pokazivati veliko zanimanje povjesničari medicine, povjesničari umjetnosti i razni proučavatelji simbola.

U ponovno nastanjenom samostanu u Eibingenu – 1904. došle su onamo benediktinke iz Praga, nekoliko stotina metara poviše od starog zdanja podigle su novi samostan i osnovale opatiju sv.

---

715 *Goethe*: SCHIPPERGES; ZEICHEN 12
716 *Virchow*: SCHIPPERGES, ZEICHEN 13
717 *Migne*: Detaljniji podaci u Popisu literature
718 Hildegardina renesansa u filozofiji: BURGGRAF 44 ff

Hildegarde – razvijao se vrlo živahan istraživački centar. Stručno osposobljene redovnice marljivo su počele istraživati rukopise i pripremati njemačko izdanje Hildegardinih djela.

Iako naša redovnica nikada nije proglašena svetom, njezin blagdan slavi se u čitavoj Njemačkoj od 1941. na dan smrti, 17. rujna. Godine 1979., na 800-tu obljetnicu smrti, njezinoj popularnosti znatno su doprinijele emisije na televiziji, pastirska pisma, akademski simpoziji i neizbježna posebna poštanska marka. Austrijsko *Antropološko društvo* uzelo je Hildegardu za svoju zaštitnicu. U Švicarskoj je osnovano *Internacionalno društvo Hildegarde iz Bingena*. Bonsko ministarstvo zdravlja i Savezno udruženje za zdravstveno obrazovanje dodjeljuju "Medalju Hildegarde iz Bingena". Pa čak iz Japana[719] stigla je vijest da su tamošnji intelektualni krugovi itekako zainteresirani za srednjovjekovnu njemačku teologinju kozmosa.

U godini visokog jubileja Radna udruga katoličkih saveza žena[720] predložila je da se Hildegarda iz Bingena proglasi crkvenom učiteljicom – tu časnu titulu imaju svega dvije žene, Katarina Sijenska i Terezija Avilska.[721] I jedna i druga bile su velike mističarke, i jedna i druga bile su sa svojim reformskim programima obnove samostanskog i crkvenog života tvrd orah za crkveno učiteljstvo.

Za raliku od njih – tako tvrdi radna udruga saveza žena – kod Hildegarde nije riječ o tome da se mistična iskustva "iskoriste" za obnovu nekog reda ili neke posebne povijesne situacije, već se

---

719 *Interesi u Japanu*: Usp. Werner Lauter: "Hinweise auf Hildegard von Bingen in Japan" (Ukazivanje na Hildegardu iz Bingena u Japanu), FESTSCHRIFT 433-438

720 *Radna skupina katoličkih saveza žena*: Pokrenuta na godišnjem zasjedanju 1979. u Bad Honnefu. Pismo namjere tadašnjem predsjedatelju Njemačke biskupske konferencije, kardinalu Josephu Höffneru, objavljeno je u "Renovatio" 35 (1979), 146-148

721 *Katarina i Terezija*: Iscrpno kod Feldmanna 44-85, 300-343

radi o bezvremenoj poruci za čitavu Crkvu, o jednom cjelovitom svjetonazoru: "Hildegardin pogled na svijet[722] daleko je od subjektivne ja-navezanosti kasnije mistike. (...) Hildegarda ukazuje na ono što promatra, ukazuje na to da proces stvaranja svijeta nije mehanicistički, već se odvija u nedokučivom zajedništvu svega stvorenoga, od propadanja do ponovnog nastajanja, u čijem središtu se po utjelovljenju Boga nalazi sam čovjek."

Reakcija rimske kurije na taj prijedlog budila je bolne uspomene na probleme što ih je Hildegarda za života imala s muževima u crkvenim vlastima: njemački biskupi prihvatili su 1979. prijedlog Udruge saveza žena. Osam godina valjalo je čekati, da bi 1987. iz Rima stigla lapidarna odluka: Hildegarda može na žalost biti proglašena crkvenom učiteljicom tek kad se službeno proglasi svetom.

Prema tome, trebalo bi je što prije proglasiti svetom, reagiraju na takve crkvenopravne finese naviknuti i ne baš previše potišteni biskupi.[723]

Spremnost da se razrješi gordijski čvor i taj simbolički lik ovozemaljske vjere napokon uzdigne među vodeće crkvene ličnosti morala bi se jednostavno nametnuti Rimu. Tà sam je papa Ivan Pavao II. na početku svoje papinske službe Hildegardu gotovo himnički hvalio kao "ženu rijetko viđene uzornosti",[724] kao "neustrašiva borca za istinu i mir", kao "uistinu hrabru ženu", te citirao njezinu počasnu titulu "proročica Njemačke".

---

722 *Hildegardin pogled na svijet*: Renovatio 35 (1979) 147

723 *Ne baš previše ožalošćeni biskupi*: Nakon proljetnog zasjedanja 1987. u Stapelfeldu njemački biskupi objavili su da je na zasjedanju podnijet zahtjev Svetoj stolici za Hildegardinu beatifikaciju – da je se u čitavoj Crkvi štuje kao blaženu; istovremeno je podnijeta zamolba da se Hildegardu proglasi crkvenom učiteljicom. Usp. Pressedienst der Deutschen Bischofskonferenz, Dokumntation 3/87 od 13. ožujka 1987.

724 *"Žena rijetko viđene uzornosti"*: L'Osservatore Romano 28. 9. 1979.

"Osim toga", nastavlja Papa, "ta Bogom ispunjena učiteljica poručuje nam da je svijet moguće pravilno shvatiti i njime upravljati samo kao stvorenim od Nebeskog Oca koji ga ljubi i brine se za njega".

Bolje i preciznije ne može se izraziti Hildegardin doprinos ispovijedanju vjere i odgovornosti za svijet današnjih kršćana. Hildegarda jest – i bez službenog papira – stoljećima učiteljica Crkve.

Popis literature

Na popisu se nalazi samo osnovna literatura, odnosno višestruko citirani naslovi. Podaci o literaturi o specijalnim područjima i naslovima, koji se samo jedanput spominju, nalaze se u "Izvorima i napomenama".

ACKER, Lieven van (izdavač): Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis XVI: Hildegardis Bingensis Epistularium. Pars Prima I-XV, Turnhout 1991.

ACKERKNECHT, Erwin H.: Geschichte der Medizin (Povijest medicine), Stuttgart 1977.

ARDUINI, Maria Lodovica: Biblische Kategorien und mittelalterliche Gesellschaft: "potens" und "pauper" bei Rupert von Deutz und Hildegard von bingen, XI. bzw. XII. Jahrhundert (Biblijske kategorije u srednjovjekovnom društvu: "potens/moćan, bogat" i "pauper/siromašan" kod Ruperta iz Deutza i Hildegarde iz Bingena, 11. i 12. stoljeće), objavljeno u: Albert Zimmermann (izd.), Soziale Ordnungen im Selbstveständnis des Mittelalters, drugi polusvezak (Miscelanea Mediaevalia 12/2), Berlin-New York 1980, 467-497.

BALTHASAR, Hans Urs von: Die großen Ordensregeln (Velika redovnička pravila), Einsiedeln 1984.

BECKER/BOVENSCHEN/BRACKERT = Gabriele Becker – Silvia Bovenschen – Helmut Brackert: Aus der Zeit der Verzweiflung. Zur Genese und Aktualität des Hexenbildes (Iz vremena očajanja. O postanku i aktualnosti predodžbi o vješticama), Frankfur a. M. 1980.

BERNARD, PORUKA = Bernhard von Clairvaux: Die Botschaft der Freude, ausgewählt und eingeleitet von Jean Leclercq, übersetzt von Mönchen der Zisterzienerabtei Wettingen-Mehrerau. Reihe "Klasiker der Meditation" // Bernard iz Clairvauxa: Poruka radosti, izabrao i uvodnu riječ napisao Jean Leclercq, na njemački preveli monasi cistercitske opatije Wettingen-Mehrerau. Niz "Klasici meditacije", Zürich-Einsiedeln-Köln 1977.

-, Migne, PL = S. Bernardi, Clarae-Vallensis Abbatis primi, Opera omnia, ed. Johannes Mabillon. Četiri sveska. Jacques-Paul Migne, Patrologiae cursus completus. Ser. Lat. 182-185, Paris 1862/63.

BERNHART, Joseph: Hildegard von Bingen, u: Archiv für Kulturgeschichte 20 (1930), 249-260.

BERTAU, Karl: Deutsche Literatur im europäischen Mittelalter. Band I. 800-1197 // Njemačka literatura u europskom srednjem vijeku. Svezak I. , München 1972.

BLOCH, Marc: Die Feudalgesellschaft // Feudalno društvo, Frankfurta. M.-Wien-Berlin 1982.

BORST, ALLTAGSLEBEN = Otto Borst: Alltagsleben im Mittelalter // Svakodnevni život u srednjem vijeku, Frankfurt a. M. 1983.

-, KATARI = Arno Borst: Die Katharer (Schriften der Monumenta Germaniae Historica 12), Stuttgart 1953.

BOSL, Karl: Armut, Arbeit, Emantipation. Zu den Hintengründen der geistigen und literarischen Bewegung vom XI. do XIII. Jahrhundert // Siromaštvo, rad, emancipacija. O pozadinskim razlozima duhovnog i literarnog pokreta od XI. do XIII. Stoljeća, objavljeno u: Knut Schultz: Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte des Mittelalters. Festschrift fü Herbert Helbing zum 65. Geburtstag, Köln-Wien 1976, 128-146.

BREDE, Maria Laetitia: Die Klöster der heiligen Hildegard Rupertsberg und Eibingen // Samostani svete Hildegarde u Rupertsbergu i Eibingenu, objavljeno u: FESTSCHRIFT, 77-94.

BUMKE I. i II. = Joachim Bumke: Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im hohen Mittelalter // Dvorska kultura. Literatura i društvo u visokom srednjem vijeku, svezak I. i II., München 1986.

BURGGRAF, Jutta: Elemente eines modernen heilpädagogischen Konzepts in den Werken Hildegards von Bingen und Juan Luis Vives als Repräsetanten des Mittelalters und der Renaissance // Elementi modernog spasenjsko-pedagoškog koncepta u djelima Hildegarde iz Bingena i Juan Luis Vivesa kao najboljih predstavnika srednjega vijeka i renesanse, Dizertacija 1979.

CLAUSBERG, Karl: Kosmische Visionen. Mystische Weltbilder von Hildegard von Bingen bis heute // Kozmičke vizije. Mistički svjetonazori Hildegarde iz Bingena do danas, Köln 1980.

DEMPF, Alois: Sacrum Imperium. Geschichts- und Staatsphilosophie des Mittelalters und der politischen Renaissance // Sacrum imperium (Sveto carstvo). Filozofija povijesti i države u srednjem vijeku i političkoj renesansi, München 1962.

DINZELBACHER, Peter: Vision und Visionsliteratur im Mittelalter (Monographien zur Geschichte des Mittelalters Band 23) // Vizionarstvo i vizionarska literatura u srednjem vijeku. (Monografije o povijesti srednjega vijeka svezak 23), Stuttgart 1981.

DUBY, FRAU = Georges Duby: Die Frau ohne Stimme. Liebe und Ehe im Mittelalter // Žena bez prava glasa. Ljubav i brak u srednjem vijeku, Berlin 1989.

-, UMJETNOST = Georges Duby: Die Kunst des Mittelalters, Band I., Das Europa der Mönche und Ritter // Umjetnost srednjega vijeka, svezal I., Europa monaha i vitezova, Genf- Stuttgart 1984.

DURANT, Will: Das frühe Mittelalter. Kulturgeschichte der Menschheit, Band 6 // Rani srednji vijek. Kulturna povijest čovječanstva, svezak 6, Frankfurt a. M.–Berlin-Wien 1981.

DRINKER, Sophie: Die Frau in der Musik. Eine soziologische Studie // Žena u glazbi. Sociološka studija, Zürich 1955.

DRONKE, Peter: Die Lyrik des Mittelalters. Eine Einführung // Lirika srednjega vijeka. Uvod, München 1973.

ELTZ, Monika: Hildegard, Freiburg-Basel-Wien 1963.

ENNEN, Edith: Frauen im Mittelalter // Žene u srednjem vijeku, München 1987.

FELDMANN, Christian: Gottes sanfte Rebellen. Große Heilige der Christenheit // Krotki pobunjenici protiv Boga. Veliki sveci kršćanstva, Freiburg-Basel-Wien 1963.

FESTSCHRIFT = Hildegard von Bingen 1179-1979. Jubilarni spis u povodu 800.-te godišnjice smrti sv. Hildegarde, izdavač Anton Ph. Brück (Quellen und Abhandlungen zur mittelrheinischen Kirchengeschichte Band 33 // Izvori i rasprave o crkvenoj povijesti srednjeg Porajnja svezak 33), Mainz 1979.

FISCHER, Herman: Die heilige Hildegard von Bingen. Die erste deutsche Naturforscherin und Ärztin. Ihr Leben und Werk. Münchener Beiträge zur Geschichte und Literatur der Naturwissenschaften und Medizin, Heft 7/8 // Sveta Hildegarda iz Bingena. Prva njemačka istraživačica prirode i liječnica. Život i djelo. Münhenski doprinosi povijesti i literaturi prirodnih znanosti i medicine, svezak 7/8, München 1927.

FRANK, isnard Wilhelm: Kirchengeschichte des Mittelalters (Leitfaden Theologie 14) // Crkvena povijest srednjega vijeka (Teološki vodič 14), Düsseldorf 1984.

FÜHRKÖTTER, Adelgundis: Hildegard von Bingen. Kosmische Schau // Hildegarda iz bingena. Kozmičko viđenje, objavljeno u: Joseph Sudbrack – James Ealsh (izdavači): Große Gestalten

christlicher Spiritualität // Velike osobnosti kršćanske duhovnosti, Würzburg 1969, 135-151.

FÜHRKÖTTER, LEBEN = Adelgundis Führkrötter: Hildegard von Bingen. Leben und Werk // Hildegarda iz Bingena. Život i djelo, objavljno u: FESTSCHRIFT, 31-54.

GÖSSMANN, Elisabeth: Hildegard von Bingen, objavljeno u: Gestalten der Kirchengeschichte, Band 3: Mittelalter I // Osobnosti crkvene povijesti, svezak 3: Srednji vijek I, izdavač Martin greschat, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1983, 224-237.

GRABMANN, Martin: Mittelalterliches Geistesleben. Abhandlungen zur Geschichte der Scholastik und Mystik // Srednjovjekovni duhovi život. Rasprave o povijesti skolastike i mistike, München 1926.

GRUNDMANN, Herbert: Religiöse Bewegungen im Mittelalter. Untersuchungen über di geschichtlichen Zusammenhänge zwischen der Ketzerei, den Bettelorden und der religiösen Frauenbewegung im 12. und 13. Jahrhundert und über die gschichtlichen Grundlagen der deutzschen Mystik. Reprint mit einem Anhang "Neue Beitäge zur Geschichte der religiösen Bewegungen im Mittelalter" // Religiozni pokreti u srednjem vijeku. Istraživanja o povijesnoj povezanosti krivovjerstva, prosjačkih redova i religioznih ženskih pokreta u 12. i 13. stoljeću te o povijesnim temeljima njemačke mistike. Reprint s dodatkom "Novi prilozi povijesti religoznih pokreta u srednjem vijeku", Hildesheim 1961.

GURJEWITSCH, Aaron J.: Das Weltbild des mittelalterlichen Menschen // Svjetonazor srednjovjekovnog čovjeka, München 1982.

HATTEMER, Margarete: Gesichte und Erkrankung der Hildegard von Bingen. Ein pathographischer Versuch // Utvare i oboljenja Hildegarde iz Bingena. Patografski ogled, objavljeno u: Hippokrates 3 (1930/31) 125-149.

HILDEGARD von Bingen, BR = Briefwechsel. Nach den ältesten Handschriften übersetzt und nach den Quellen erläutert von Adelgundis Führkrötter // Korespondencija. Prema najstarijim rukopisima prevela i na temelju izvora pojasnila Adelgundis Führkrötter, Salzburg 1963.

-, CC = Heilkunde. Das Buch von dem Grund und Wesen und der Heilung der Krankheiten. Nach den Quellen übersetzt und erläutert von Heinrich Schipperges // Medicina, prirodno liječenje. Knjiga o uzroku i biću te liječenju bolesti. Na temelju izvornih tekstova preveo i pojasnio Hainrich Schipperges, Salzburg 1957.

-, LDO = Welt und Mensch. Das Buch "De operatione Dei". Aus der Genfter Kodeks übersetzt und erläutert von Heinrich Schipperges // Svijet i čovjek. Knjiga "De operatione Dei". Iz ženevskog kodeksa preveo i pojasnio Heinrich Schipperges, Sazlzburg 1965.

-, LIEDER. Nach den Handschriften herausgegeben von Pudentiana Barth, M. Immaculata Ritscher und Joseph Schmidt-Görg // Pjesme. Prema rukopisima objavili Pudentiana Barth, M. Immaculata Ritscher i Joseph Schmidt-Görg, Salzburg 1969.

-, LVM = Der Mensch in der Verantwortung. Das Buch der Lebensverdienste (Liber vitae meritorum). Nach den Quellen übersetzt und erläutert von Heinrich Schipperges // Čovjek odgovornosti. Knjiga životnih zasluga (Liber vitae meritorum). Prema izvorima preveo i pojasnio Heinrich Schipperges, Salzburg 1985.

-, Migne, PL = Hildegardis Abbatissae Opera omnia. Jacues-Paul Migne, Patrologiae cursus completus. Ser. Lat. 197, Paris 1882.

-, Pitra = Analecta Sanctae Hildegardis Opera Spicilegio Solesmensi parata, ed. Johannes B. Pitra, Analecta Sacra Tomus VIII, Montecassino 1882.

-, PHYS = Naturkunde. Das Buch von dem inneren Wesen der verschiedenen Naturen in der Schöpfung. Nach den Quellen übersetzt und erläutert von Peter Riethe // Prirodoslovlje. Knjiga o unutarnjem biću različitih priroda u stvorenom svijetu. Prema izvorima preveo i pojasnio Peter Riethe, Salzburg 1959.

-, SCIV = Visse die Wege. Scivias. Nach dem originaltext des illuminierten Rupertsberger Kodeks der Wiesbadener Landesbibliothek ins Deutsche übertragen und bearbeitet von Maura Böckeler // Upoznaj putove. Scivias. Prema originalnom tekstu iluminiranog kodeksa iz Rupertsberga, koji je pohranjen u zemaljskoj biblioteci Wiesbadena, na njemački prevela i doradila Maura Böckeler, Salzburg 1987.

-, VITA = Das Leben der heiligen Hildegard von Bingen. Herausgegeben, eingeleitet und übersetzt von Adelgundis Führkrötter (Reihe "Heilige der ungeteilten Christenheit") // Život svete Hildegarde iz Bingena. Izdala, uvodnu.riječ napisala i prevela Adelgundis Führkrötter (Niz "Sveci nepodijeljenog kršćanstva"), Düsseldorf 1968.

HINKEL, Helmut: St. Hildegards Verehrung im Bistum Mainz // Štovanje svete Hildegarde u biskupiji Mainz, objavljeno u: Festrschrift, 385-411.

HOZESKI, Bruce W. : Hildegard of Bingen's Ordo virtutum: The earliest discovered liturgical morality play, objavljeno U: American Bendictine Review 26 (1975), 251-259.

HURD-MEAD, Kate C.: History of women in medicine from the earliest times to the beginning of the nineteenth century, Haddam, Conn. 1938, reprint New York 1997.

JEDIN III/1 i III/2 = Handbuch der Kirchengeschichte // Priručnik crkvene povijesti, izdavač: Hubert Jedin. Svezak III: Die mittelalterliche Kirche. Erster Halbband: Vom kirchlichen Frümittelalter zur gregorianischen Reform, Freiburg-Basel-Wien 1966. Zweiter Halbband: Vom kirchlichen Hochmittelalter bis zum Vorabend der Reformation, Freiburg-Basel-Wien 1968. // Srednjovjekovna crkva, prvi polusvezak: Od crkvenog ranog srednjeg vijeka do gregorijanske reforme; drugi polusvezak: Od crkvenog visokog srednjeg vijeka do predvečerja reformacije.

KOCH, Josef: Der heutige Stand der Hildegard-Forschung // Današnje stanje glede istraživanja Hildegardinih djela, objavljeno u: Historische Zitschrift 186 (1958), 558-572.

KOTTJE/MOELLER = Raymund Kottje – Bernd Moeller (izdavači): Ökumenische Kirchengeschichte. Band II: Mittelalter und Reformation // Ekumenska crkvena povijest, Svezak II: Srednji vijek i reformacija, Mainz-München 1978.

LAUTER, Werner: Hildegard-Bibliographie. Wegweiser zur Hildegard-Literatur, zwei Bände // Hildegardina bibliografija. Vodič kroz literaturu o Hildegardi, dva sveska, Alzey 1970/1984.

LECLERCQ, Jean: Wissenschaft und Gottverlangen. Zur Möhnstheologie des Mittelalters // Znanost i Božji zahtjev. O monaškoj teologiji srednjega vijeka, Düsseldorf 1963.

LEFEVRE, Yves: Histoire mondiale de la femme, Paris 1966.

LEHRBACH, Heike: Katalog zur internationalen Ausstellung "Hl. Hildegard von Bingen 1179-1979" aus Anlaß des 800. Todestages der Heiligen // Katalog internacionalne izložbe "Sv. Hildegarda iz Bingena 1179.-1979." u povodu 800.-te godišnjice svetičine smrti, izdavači: Grad Bingen na Rajni i Muzejski pedagoški centarPedagoški rimsko-germanski muzejski centar Središnjeg muzeja u Mainzu, Mainz 1979.

LIEBESCHÜTZ, Hans: Das allegorische Weltbild der heiligen Hildegard von Bingen // Alegorijski svjetonazor svete Hildegarde iz Bingena, Leipzig-Berlin 1930.

MOKROSCH/WALZ = Reinhold Mokrosch/Herbert Walz: Kirchen- und Theologiegeschichte in Quellen. Band II: Mittelalter // Izvori crkvene i teološke povijesti. Svezak II: Srednji vijek, Neukirchen-Vluyn 1980.

MOLLAT, Michel: Die Armen im Mittelalter /Siromasi u srednjem vijeku, München 1984.

MÜLLER, HÄRESIEN = Gerhard Müller: Die heilige Hildegard im Kampf mit Häresien ihrer Zeit. Zur Auseinandersetzung mit den Katharern // Sveta Hildegarda u borbi protiv hereza svog vremena. O sporu s katarima, objavljeno u: Festschrift, 171-188.

-, LJEKOVITO BILJE = Irmgard Müller: Die pflanzischen Heilmittel bei Hildegard von Bingen // Ljekovito bilje kod Hildegarde iz Bingena, Salzburg 1982.

-, BOLEST = Imgard Müller: Krankheit und Heilmittel im Werk Hildegards von Bingen // Bolest i lijekovi u djelu Hildegarde iz Bingena, objavljeno u Festschrift, 311-349.

MUNRO/SELLERY = Dana C. Munro – George C. Sellery (izdavači): Medieval Civilisation. Selected studies from European authors, New York 1926.

NEWMAN, Barbara: Sister of Wisdom. St. Hildegard's theology of the feminine, Berkeley-Los Angeles 1987.

OVERATH, Joseph: Die Juden in der Welt Hildegards von Bingen // Židovi u svijetu Hildegarde iz Bingena, objavljeno u: Trierer Theologische Zaitschrift 87 (1978), 304-312.

RITSCHER, M. Immaculata: Zur Musik der heiligen Hildegard von Bingen // O glazbi svete Hildegarde iz Bingena, objavljeno u: Festschrift, 189-210.

ROZUMEK, Angela: Die sittliche Weltanschauung der heiligen Hildegard von Bingen (1098-1179). Eine Darstellung der Ethik des Liber vitae meritorum // Ćudoredni svjetonazor svete Hildegarde iz Bingena. Prikaz etike u knjizi Liber vitae meritorum, Eichstätt 1934.

SCHIPPERGES, MILOSRDNOST = Heinrich Schipperges: Barmherzigkeit als Heilmittel bei Hildegard von Bingen // Milosrdnost kao lijek Hildegarde iz Bingena, objavljeno u: Festschrift für Erna Lesky zum 70. Geburtstag, izdavač Kurt Ganzinger, Wien 1981, 97-103.

-, Diätetische Lebensführung nach der "Regula Benedicti" bei Hildegard von Bingen // Dijetetski način života po "Benediktinskim pravilima" kod Hildegarde iz Bingena, objavljeno u: Arzt und Christ 26 (1980), 87-97.

-, GARTEN = Heinrich Schipperges: Der Garten der gesundheit. Medizin in Mittelalter // Vrt zdravlja.Medicina u srednjem vijeku, München-Zürich 1985.

-, MENSCHENKUNDE = Heinrich Schipperges: Menschenkunde und Heilkunst bei Hildegard von Bingen // Narodna predaja i umijeće liječenja kod Hildegarde iz Bingena, objavljeno u: Festschrift, 259-310.

-, ZEICHEN = Heinrich Schipperges: Hildegard von Bingen. Ein zeichen für unsere Zeit // Hildegarda iz Bingena. Znak našeg vremena, Frankfurt a. M. 1981.

SCHMIDT, HILDEGARD = Margot Schmidt: Hildegard von Bingen als Lehrerin des Glaubens. Speculum als Symbol des Transcendenten // Hildegarda iz Bingena kao učiteljica vjere. Speculum kao simbol transcendentnoga, objavljeno u: Festschrift, 95-157.

-, KIRCHE = Margot Schmidt: Die Kirche: "Eine Erde der Lebendigen". Zur Kirchenbild bei Hildegard von Bingen // Crkva:

"Zemlja živih stvorenja". O poimanju Crkve kod Hildegarde iz Bingena, objavljeno u: Aktuelle information, Mainz 1980.

SCHRADER/FÜHRKÖTTER = Marianna Schrader – Adelgundis Führkötter: Die Echtheit des Schrifttums der heiligen Hildegard von Bingen. Quellenkritische Untersuchungen // Autentičnost spisa Hildegarde iz Bingena. Kritička istraživanja samih izvora, izdavač Archiv für Kulturgeschichte, Köln-Graz 1956.

SEIBRICH, Wolfgang: Geschichte des Klosters Disibodenberg // Povijest samostana Disibodenberg, objavljeno u: Festscghrift

SHAHAR, Shulamith: Die Frau im Mittelalter // Žena u srednjem vijeku, Königstein/Ts 1981.

SIMON, Adelheid: Die Reliquien der heiligen Hildegard und ihre Geschichte // Relikvije svete Hildegarde i njihova povijest, objavljeno u: Festschrift, 317-383.

SOUTHERN, Richard W.: Kirche und Gesellschaft im Abendland des Mittelalters // Crkva i društvo na Zapadu u srednjem vijeku, Berlin-New York 1976.

STEINEN, Wolfram: Der Kosmos des Mittelalters. Von Karl dem Großen zu Berhard von Clairvaux // Kozmos u srednjem vijeku. Od Karla Velikog do Bernarda iz Clairvauxa, Bern-München 1959.

SUDBRACK, Joseph: Meditieren und schauen. Hildegard vo Bingen und unsere Daseinserfahrung // Meditirati i promatrati. Hildegarda iz Bingena i naše iskustvo postojanja, objavljeno u: Geist und Leben 52 (1979) 336-353.

TEILHARD DE CHARDIN, GÖTTLICHER BEREICH = Pierre Teilhard de Chardin: Die göttliche Bereich. Ein Einwurf des inneren Lebens // Područje božanskog. Skica unutarnjeg života, Olten-Freiburg 1962.

-, MENSCH = Pierre Teilhard de Chardin: Der Mensch im Kosmos // Čovjek u kozmosu, München 2959.

-, LOBGESANG = Pierre Teilhard de Charidn: Lobgesang des Alls // Hvalospjev svega stvorenoga, Olten- Freiburg 1962.

THUM, Bernd: Aufbruch und Verweigerung. Literatur und Geschichte am Oberrhein im hohen Mittelalter. Aspekte eines geschichtlichen Kulturraums // Pobuna i uskraćivanje. Literatura i povijest gornjeg Porajnja u srednjem vijeku. Aspekti povijesnog kulturnog prostora, Waldkirch i. Br. 1980.

TÖPFER, Bernhard: Das kommende Reich des Friedens. Zur Entwicklung chiliastischer Zukunftshoffnungen im Hochmittelalter // Nadolazeće kraljevstvo mira. Razvoj hilijastičkih nada za budućnost u visokom srednjem vijeku, Berlin 1964.

WASMANN, Erich: Die hl. Hildegard von Bingen als Naturforscherin // Sv. hildegarda iz Bingena kao prirodoznanstvenica, Kempten-München 1914.

WATT, W. Montgomery: Der Einfluß des Islam auf das europäische Mittelalter // Utjecaj islama na europski srednji vijek, Berlin 1988.

WIDMER, Berha: Heilsordnung und Zeitgeschehen in der Mystik Hildegards von Bingen. Basler Beiträge zur Geschichtwissenschaft Band 52 // Vječno spasenje i vremenito zbivanje u mistici Hildegarde iz Bingena. Baselski doprinosi povijesnoj znanosti, svezak 52, Basel-Stuttgart 1955.

Naputak za daljnje čitanje i slušanje

Tko se na temelju ove biografije želi pobliže upoznati s Hildegardinim mnogostrukim literarnim djelima, valja mu potražiti ovaj ili onaj svezak izabranih djela na njemačkom, objavljenih kod Otto-Müller-Verlaga (nakladničke kuće) u Salzburgu. Vrlo dobar uvid pružaju i Hildegardina izabrana djela i komentari Heinricha Sschippergesa u izdanju Walter Verlaga. U usporedbi s ovim izdanjima ne mogu biti od velike koristi brojne knjižice s poredanim citatima iz Hildegardinih djela, bez sadržajne povezanosti i sustavnog rasporeda.

Dobar uvid u Hildegardin kulturni i društveni vidokrug pruža 6. svezak "Kulturgeschichte der Menschheit" (Kulturne povijesti čovječanstva) Willija Duranta, te džepno izdanje knjige Alltagsleben im Mittelalter (Svakodnevni život u srednjem vijeku) Otta Borsta. Teološki i duhovni svijet u kojemu je Hildegarda živjela može se najbolje upoznati u djelu Jeana Leclercqa "Wissenschaft und Gottverlangen" (Znanost i Božja objava).

Hildegardino glazbeno djelo vrlo je bogato dokumentirano na pločama i CD-snimkama: antifone, responzoriji i hvalospjevi iz himničkog završnog dijela *Sciviasa*, u interpretaciji internacionalnog ansambla Sequentia.

O autoru

Christian Feldmann, rođen 1950. godine, živi kao slobodni književnik u Regensburgu. Autor mnogih knjiga koje su postigle velik uspjeh – među kojima valja posebno istaknuti: "Träume beginnen zu leben. Große Christen unseres Jahrhunderts" (Snovi počinju živjeti. Veliki kršćani 20. stoljeća); "Adolph Kolping. Für ein soziale Christentum" (Adolf Kolping. Socijalno kršćanstvo); "Friedrich Spee. Hexenanwalt und Prophet" (Friedrich Spee. Odvjetnik vještica i prorok).

Hildegarda iz Bingena propovijedala je na sajmovima pred oduševljenim mnoštvom naroda poput najvatrenijih heretika i kao osamdesetgodišnjakinja usprotivila se crkvenoj hijerarhiji: bila je sve prije negoli sentimentalna, zaneseno-nastrana, od svijeta otuđena skupljačica ljekovita bilja.

Njezino djelovanje i pisanje bilo je najvećim dijelom u 12. stoljeću – nešto nečuveno. Dopisivala se s papama, kneževima i biskupima, s engleskim kraljevskim parom i brojnim udanim ženama koje su tražile savjete. Prakticirala je istovremeno desetak zvanja, bila je pjesnikinja, prirodoslovka, apotekarica; istovremeno je vodila dvije opatije i razvila je najopsežniju dopisnu mrežu u srednjem vijeku. Smatra se prvom njemačkom proučavateljicom prirode i liječnicom koja se bavila pisanjem. Štovana kao svetica, nikad službeno kanonizirana, ona i danas iznenađuje svojim pogledima i vizijama.

Christian Feldmann odvažio se svojom solidnom, istraživalački napeto pisanom biografijom ove zaista neobične žene krenuti u 12. stoljeće, a da pritom ipak ostane blizak sadašnjosti. Hildegardina aktualnost danas je više nego očita, njezin avanturistički život nosi moderna obilježja, njezina životno radosna teologija stvaranja odgovara težnji za cjelovitošću našega vremena. Hildegarda povezuje vjernost zemlji s ljubavlju prema nebu. Poznati biograf daje čitateljicama i čitateljima tu povezanost naslutiti – u velikoj, mudroj, svestrano nadarenoj ženi. Uistinu napet susret s jednom od najfascinantnijih osoba povijesti.

ISBN 953-208-184-4

